

DISSERTATIONS IN
**EDUCATION,
HUMANITIES,
AND THEOLOGY**

JUHANA VENÄLÄINEN

Yhteisen talous

*Tutkimus jälkiteollisen kapitalismin
kulttuurisesta sommittumasta*

PUBLICATIONS OF THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND
Dissertations in Education, Humanities, and Theology No 72

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

JUHANA VENÄLÄINEN

Yhteisen talous

*Tutkimus jälkiteollisen kapitalismin
kulttuurisesta sommittumasta*

Publications of the University of Eastern Finland
Dissertations in Education, Humanities, and Theology
No 72

University of Eastern Finland
Joensuu
2015

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy
Tampere, 2015

Sarjan vastaava toimittaja: Maija Könönen

Kannen kuvitus: Juhana Venäläinen, perustuen valokuvaan
José Zugasti Arizmendarrietan veistoksesta *A la deriva* (2002)

Myynti: Itä-Suomen yliopiston kirjasto

ISBN: 978-952-61-1859-8 (nid.)

ISBN: 978-952-61-1860-4 (PDF)

ISSNL: 1798-5625

ISSN: 1798-5625

ISSN: 1798-5633 (PDF)

Venäläinen, Juhana

The economy of the common: a study of the cultural assemblage of contemporary capitalism

Joensuu, University of Eastern Finland, 2015.

Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology; 72

ISBN: 978-952-61-1859-8 (nid.)

ISBN: 978-952-61-1860-4 (PDF)

ISSNL: 1798-5625

ISSN: 1798-5625

ISSN: 1798-5633 (PDF)

ABSTRACT

This doctoral dissertation in cultural studies analyses the role of shared, non-private assets in creating economic value in contemporary capitalism. The interest in *commons* and their sustainable use has increased in recent years, both in social movements and in academic research. This study contributes to the discussion of the economic value of commons from a social theoretical point of view by analysing the interlinkages of culture and the economy in post-industrial production. The urgency of this research objective stems from the strong political expectations for knowledge and cultural economies on the one hand, and by the crisis-prone nature of financial capitalism on the other, together calling for a fundamental rethinking of both scholarly and commonplace conceptions of “the economy” and “the economic”.

The economy of the common, here, refers to a historically specific assemblage of capitalism and to a mode of accumulation where the means of valorisation are not so much privately owned raw materials, machines or material objects but “immaterial commons” such as knowledge, emotions, meanings, and the capabilities of processing and mediating them. Distinctive to immaterial commons is their *relationality*; that is, how they are being produced and reproduced by people in common, which is also the reason why they, fundamentally, cannot be the private property of anyone. As opposed to the individualist social ontology postulated by the modern economic thought, in the economy of the common, the diverse and incommensurable elements of social life are inseparably interwoven with the production process. However, since the prospects of private economic gain ultimately depend on enclosures, managing commons is characterised by a continual tension between the freedoms of use required by production, and the restrictions of use required for the accumulation of capital. In this research, the paradox is framed through three complementary viewpoints: 1) the changing role of ownership in harnessing resources, 2) the social nature and the immaterialisation of the production process, and 3) the affectivity of the economic agency.

The study consists of five articles published between 2011 and 2015 and a summarizing introductory part. Theoretically and methodologically, the research is situated in the field of cultural studies of the economy, and builds on concepts and

approaches from economic sociology, economic philosophy, legal theory and critical political economy.

The dissertation brings about knowledge about the role of the common as a source of economic value as well as a mediator of the relationships between the cultural and the economic. Elementally, it questions the viability of modern, individualistically-oriented economic thought in explaining contemporary economic practices. The general conclusion is that the economy of the common should not be understood as a utopian space of peer production without power relations, or as a smokescreen for the continuation of the ecologically unsustainable regime of industrial production. Instead, it points out contradictions and conflicts, the political consequences of which remain to be seen.

Keywords: the common, economy, capitalism, social theory, ownership, affect, precarisation

Venäläinen, Juhana

Yhteisen talous: tutkimus jälkiteollisen kapitalismin kulttuurisesta sommittumasta
Joensuu, Itä-Suomen yliopisto, 2015

Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education,
Humanities, and Theology; 72

ISBN: 978-952-61-1859-8 (nid.)

ISBN: 978-952-61-1860-4 (PDF)

ISSNL: 1798-5625

ISSN: 1798-5625

ISSN: 1798-5633 (PDF)

TIIVISTELMÄ

Tämä kulttuurintutkimuksen alaan kuuluva väitöskirja tarkastelee jaetun vaurauden merkityksiä taloudellisen arvon luomisen kannalta nykykapitalismissa. Yhteisiin (*commons*) ja niiden kestävään käyttöön kohdistuva kiinnostus on viime vuosina kasvanut sekä kansalaisliikkeiden että akateemisen tutkimuksen piirissä. Tämä tutkimus osallistuu yhteisten taloudellista arvoa koskevaan keskusteluun yhteiskuntateoreettisesta näkökulmasta analysoiden sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen yhteenkietoutumista jälkiteollisessa tuotannossa. Tutkimusasetelman rakentumisen taustalla ovat toisaalta tieto- ja kulttuuritalouteen kohdistetut voimakkaat poliittiset odotukset, toisaalta finanssikapitalismin kriisialttiiksi osoittautunut luonne sekä näistä kumpuava tarve ”taloutta” ja ”taloudellista” koskevien arkisten ja tutkimuksellisten käsitusten perusteelliseen uudelleenarviointiin.

Yhteisen talous viittaa tutkimuksessa historiallisesti erityiseen kapitalismin sommittumaan ja kasautumisen tapaan, jossa arvonnäkökulman lähteenä ja kohteena eivät ole niinkään yksityisomistetut materiaaliset raaka-aineet, koneet ja esineet vaan ”immateriaaliset yhteiset” kuten tiedot, tunteet ja merkitykset sekä kyvyt niiden muokkaamiseen ja välittämiseen. Immateriaalisille yhteisille ominaista on *relationalisuus* eli se, kuinka niitä tuottavat ja ylläpitävät ihmiset yhdessä, minkä vuoksi ne eivät periaatteessakaan voi olla kenenkään yksityisomaisuutta. Toisin kuin modernin ajattelun postuloimassa individualistisessa sosiaalisessa ontologiassa, yhteisen taloudessa inhimillisen yhteiselämän monimuotoiset ja yhteismitattomat ainekset nivoutuvat erottamattomasti osaksi tuotantoprosessia. Koska taloudellisen yksityishyödyn kasaaminen kuitenkin lopulta edellyttää yhteisen ”aitaamista”, yhteisvaurauden hallintaa leimaa jatkuva jännite tuotannon edellyttämien käyttövapauksien ja pääoman kasaamisen edellyttämien käyttörajoitusten välillä. Tämä paradoksi asetetaan tutkimuksessa kolmeen toisiinsa lomittuvaan kehykseen: 1) omistusoikeuden muuttuva rooli resurssien hyödyntämisessä; 2) tuotantoprosessin sosiaalinen luonne ja immaterialisaatio; ja 3) taloudellisen toimijuuden affektiivisuus.

Tutkimus koostuu viidestä vuosina 2011–2015 julkaistusta artikkelista sekä niitä yhdistävästä johdanto-osiosta. Teoreettis-metodologisesti tutkimus sijoittuu yhteiskunta- ja kulttuuritieteellisen talouden tutkimuksen kenttään hyödyntäen muun

muassa taloussosiologian, talouden filosofian, oikeusteorian ja kriittisen poliittisen talouden tutkimuksen lähestymistapoja.

Väitöskirja antaa vastauksia siihen, millainen merkitys yhteisellä on yhtäältä taloudellisen arvon lähteenä, toisaalta talouden ja kulttuurin suhteiden välittäjänä. Ennen kaikkea tutkimus asettaa kritiikin kohteeksi modernin, individualistisesti suuntautuneen talousjattelun kelvollisuuden nykytalouden käytäntöjen selittäjänä. Yleisenä johtopäätöksenä on, että yhteistä ei tulisi ymmärtää sen enempää vallasta vapaana utooppisen vertaistuotannon tilana kuin myöskään pelkkänä yksityistämisen aaltojen uusimpana vaiheena tai savuverhona teollisen tuotannon ekologisesti kestävämmälle paradigmalle. Sen sijaan yhteisen talous osoittaa kohti ristiriitoja ja konflikteja, joiden poliittiset seuraamukset ovat toistaiseksi tuntemattomia.

Asiasanat: yhteinen, talous, kapitalismi, yhteiskuntateoria, omistus, affekti, prekarisaatio

LUETTELO ALKUPERÄISJULKAISUISTA

Artikkelit on uudelleenjulkaistu kustantajien luvalla.

- I Kaljunen, Laura & Venäläinen, Juhana (2012). "Ilomantsilainen luonto arjen ja työn äänimaisemana." Teoksessa Seppo Knuuttila, Helmi Järviluoma, Anne Logrén & Risto Turunen (toim.): *Syrjäseudun idea. Kulttuurianalyysinä Ilomantsista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 105–112.
- II Venäläinen, Juhana (2011). "Oikeus urbaaniin tilaan – huomioita poliittisen talonvaltausliikkeen uusvanhasta oikeuttamisperustasta." *Oikeus* 40:3, 326–346.
- III Venäläinen, Juhana (2013). "Hakukone ja hehkulamppu: huomioita immateriaalitalouden materiaalisuuksista." *Sosiologia* 50:3, 255–269.
- IV Venäläinen, Juhana (2014). "Simmel's Theory of Fashion as a Hypothesis of Affective Capitalism." Teoksessa Mira Moshe (toim.): *The Emotions Industry*. New York: Nova Science Publishers, 235–250.
- V Venäläinen, Juhana (2015). "Hajoaminen." Teoksessa Eeva Jokinen & Juhana Venäläinen (toim.): *Prekarisaatio ja affekti*. Jyväskylä: Nykykulttuuri, 171–195.

Esipuhe

Akateeminen väitöskirja on hyvä ja varoittava esimerkki siitä, mihin tässä tutkimuksessa viitataan ”yhteisen taloudella”. Se on monien yhdessä ja yhteisesti tekemää työtä, jonka tuottaman arvon kaappaa yksi yksin – hän, joka historian hämärissä alkaa pitää yhteistyön tuloksia ikään kuin omilla ponnisteluilla ansaittuna omaisuutenaan, kenties jopa persoonansa jatkeena. Kriittisen yhteiskuntatutkimuksen tehtävänä on siksi osoittaa, kuinka se, mitä pidetään yksilön erityislaatuisena aikaansaannoksena ja yksilön kuoreen käpertyneenä, on pikemminkin tapahtumisen tuotosta kuin sen lähtökohta: se on sosiaalisen kytymistä ja materiaalisen sommittumista, joka jähmettyy hädin tuskin silmänräpäykseksi, kunnes se jo malttamattomana odottaa säkenöimistään takaisin *yhteiseen*.

Varmaa on, että väitöskirja ei synny yksin, ja siksi mahdollinen kunniakin on syytä avoimesti jakaa. Haluan kiittää opintojani ja tutkimuksiani jo varhaisista vaiheista kaitseneita ohjaajiani professori Risto Turusta ja professori Helmi Järviluoma-Mäkelää varauksettomasta tuesta moninaisiin suuntiin kurottaville pyrkimyksilleni. Kaiken ajattelun edellytyksenä on tietty vapauden alue, ja sen asuttamiseen te olette tarjonneet kiitettävät puitteet. Työni esitarkastajia, PhD Anna-Maria Murtolaa ja professori Turo-Kimmo Lehosta, puolestaan haluan kiittää poikkeuksellisen tarkkanäköisistä, ymmärtäväisistä ja toisaalta kriittisistäkin huomiosta väitöstutkimukseni suhteen. Turo-Kimmolle kuuluu kiitos myös työn vasta-vaittäjäksi suostumisesta.

Olen ollut onnekas ajautuessani jo perusopintovaiheessa mukaan kiinnostaviin tutkimushankkeisiin, ennen kaikkea Eeva Jokisen ja Jussi Vähämäen kokoamiin prekarisaatiota, hoivaa, affekteja ja työn muutosta luodanneisiin projekteihin. Useimmat väitöskirjaani kuuluvista artikkeleista saivat alkunsa vuonna 2011 suorittaessani siviilipalvelusta Eevan johtamassa ja Suomen Akatemian rahoittamassa *Neljäs käänne – Kodin, työn ja affektien rajoilla* -hankkeessa. Vuosi oli kaikin puolin huikea; jatko-opintojen ryöpsähtelevän alkuhuuman sävyttämä, mutta myös indikaattorimielessä menestyksellä ja affektiivisesti ikimuistoinen. Kiitos siitä sekä myöhemmistä yhteistyön vaiheista!

Tutkimuksellisen ja tutkimuselämällisen yhteisen rakentamisesta ja agendojen avaamisesta haluaisin kiittää kollegoitani Tutkijaliitossa, Poliittisen talouden tutkimuksen seurassa sekä Kulttuuripolitiikan tutkimuksen seurassa. On ollut mielenkiintoista ja opettavaista olla mukana näissä erilaisten kehkeytymisen vaiheissaan elävissä kollektiiveissa. Mainioita akateemisen yhteiselon yhteisöjä ovat olleet myös tohtoriohjelmat, joiden toimintaan olen tutkimuksen kuluessa saanut osallistua: *sosiaalitieteiden valtakunnallisen tohtoriohjelman (SOVAKO) kulttuuripolitiikan monitieteellinen tutkijakoulu, valtakunnallinen populaarikulttuurin tohtoriohjelma (PPCS)* sekä viimeisimpänä muttei vähäisimpänä *Itä-Suomen yliopiston kulttuuristen ja sosiaalisten kohtaamisten tohtoriohjelma (SCE)*. Kiitos näiden ohjelmien ohjaajille avusta, tuesta ja

pyyteettömästä vieraanvaraisuudesta, sekä doktorandikollegoille ajatusten ja kokemusten jakamisesta!

Väitöstutkimukseni sisältöjä ovat vuosien varrella kommentoineet ja kritikoineet lukuisat henkilöt. Kattavaan listaukseen pyrkiminen olisi turmioksi – joku *kuitenkin* unohtuisi –, mutta tiedätte joka tapauksessa, keitä olette. Arvostan suuresti näkemyksiänne sekä ystävyyttänne tieteessä ja elämässä. Vaihdettaisiin tekstejä jatkossakin. Erityinen kiitos tässä tapauksessa kuitenkin Jukka Könöselle, joka ennen esitarkastusta perksi läpi tutkimuksen yhteenveto-osan ja auttoi jäsentämään sitä johdonmukaisempaan suuntaan. Kiitos myös muille kanssatutkijoille avusta, inspiraatiosta ja esimerkistä!

Väitöskirja tuskin olisi valmistunut ilman jaksoittaisia irtautumisia arkisesta työympäristöstä. Etenkin yhteenvedon teksti syntyi pääasiassa matkoilla: Ilomantsin Mekrijärvellä, Kolin Ryynäsessä, Polvijärven Huhmarissa, Tallinnan Vanhassakau-pungissa, Lontoon Stoke Newingtonissa sekä tietenkin myös Joensuun, Jyväskylän, Helsingin, Tampereen, Turun ja Rovaniemen välisillä rautateillä. Kiitos kaikille residenssinpitäjille tasapuolisesti. VR: Pyydän pitämään junat riittävän hitaina, jotta aikaa ja uppoutumista vaativa tutkimus olisi jatkossakin mahdollista.

Olen hyvin otettu tutkimukseni saamasta rahallisesta tuesta. Olennaisia keskittymisen hetkiä tarjosivat Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiön sekä Suomen Kulttuurirahaston Pohjois-Karjalan rahaston (Valter ja Elin Parviaisen rahaston) myöntämät työskentelyapurahat. Yhteenvedon kirjoittamisen puolestaan teki mahdolliseksi valtakunnallisen populaarikulttuurin tohtoriohjelman myöntämä, myöhemmin Itä-Suomen yliopiston oman tohtorikoulujärjestelmän piiriin siirtynyt kaksivuotinen tutkijakoulupaikka. Viimeistelyvaiheessa tärkeä merkitys oli Kansan Sivistysrahaston Antti Jussi Kososen myöntämällä apurahalla, jonka turvin vierailin University of East Londonissa keväällä 2015. (Thanks to Massimo de Angelis, Alice Sampson and Jon Griffiths for your warm hospitality!) Epäsuorasti tutkimustani edistivät lisäksi hankkeet, joiden palveluksessa työskentelin väitöstutkimuksen eri vaiheissa: *Pohjois-Karjalan elokuva- ja televisioalan aluerahoitus- ja palvelujärjestelmän vakiinnuttaminen* sekä *Hiljaisuus ja kuuntelu matkailuosaamisen resursseina Pohjois-Karjalassa*.

Eräs perustutkinto-opintojeni formatiivisista kokemuksista oli filosofi Michel Foucault'n tutkimuksiin tutustuminen, mistä ajattelun ratoihini on muutaman muunkin seikan ohella kaivertunut jatkuva ilmiöiden syntyvän kysyminen. Siksi en tässä yhteydessä voi sivuuttaa vanhempieni Auliksen ja Pirkon osuutta omassa ”tutkijaksi-tulemisessäni”. Kulttuuriharrastuksia, sivistymisen vapautta ja omien pyrkimyksien seuraamista arvostava koti oli varmasti akateemiselle uralle pääty-misen looginen ennakkoehto. Kiitos siitä.

Ennen kaikkea haluan kuitenkin kiittää Annaa arjen yhteisyyksistä sekä sellaisesta kärsivällisyydestä, jota tuskin kannattaisi keneltäkään pyytää!

Prahassa elokuun lopulla 2015

Juhana Venäläinen

Sisältö

ABSTRACT	I
TIIVISTELMÄ	III
LUETTELO ALKUPERÄISJULKAISUISTA	V
ESIPUHE	VII
1 JOHDANTO.....	1
1.1 Yhteisen talous	4
1.2 Tutkimusongelma.....	11
1.3 Tutkimuksen rakenne	15
2 METODOLOGIA.....	19
2.1 Teoria toimintana.....	21
2.2 Yhteiskuntateorian ja aikalaisdiagnoosin rajapinta.....	24
2.3 Talouden kulttuuritutkimus.....	27
3 TEOREETTISET KONTEKSTIT.....	31
3.1 Yhteinen ja omistus	31
3.2 Jälkiteollinen kapitalismi ja talouden kulttuuristuminen.....	42
3.3 Affektiivinen työ ja prekarisaatio.....	48
4 OSAJULKAISUJEN ESITTELY.....	55
4.1 Luonnonyhteiset: äänimaisemat kulttuurisina yhteismaina.....	57
4.2 Kaupunkiyhteiset: tuotannon sosiaalisuus ja tekemisen oikeus	58
4.3 Tietoyhteiset: immateriaalitalouden materiaalisuuksista.....	60
4.4 Vuorovaikutusyhteiset: muodin talous ja ailahteleva arvo.....	62
4.5 Mielenyhteiset: tuotantorakenteen ja kokemuksen hajoaminen	63
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	65
5.1 Käyttöoikeuksien kulttuuri	69
5.2 Arvon yhteistuotanto	71
5.3 Talouden affektiivisuus	74
LÄHTEET.....	79
ALKUPERÄISJULKAISUT	101

TAULUKOT

Taulukko 1: Osajulkaisujen tutkimuskohteet ja näkökulmat yhteisen talouteen	16
Taulukko 2: Osajulkaisujen teoreettis-metodologiset kiinnkohdat ja käytetyt menetelmät	21
Taulukko 3: Uusien yhteisten tutkimuskenttä Charlotte Hessin (2008) kartoituksessa	36
Taulukko 4: ”Yhteisen” ja ”yhteisten” tutkimuksen viisi vaihetta	38
Taulukko 5: Osajulkaisujen erityiset tutkimuskysymykset ja avainkäsitteet.....	56
Taulukko 6: Yhteisen talouden neljä merkityspiiriä	66
Taulukko 7: Tutkimusasetelman kokonaisuus	68

KUVIOT

Kuvio 1: Malthusin dilemma	33
Kuvio 2: Jean Fourastién (1949) hypoteesi sivilisaatioiden kolmesta kehitysvaiheesta.....	44
Kuvio 3: Teollisuuden ja sote-sektorin työvoimaosuudet Suomessa 2005–2013	45

1 Johdanto

Tämä tutkimus alkaa metsästä ja päättyy mieleen. Tutkimusmatkan punaisena lankana on kysymys siitä, kuinka *yhteisestä* on tullut taloudelle elintärkeää, vaikka yleisemmin vallitsevan käsityksen mukaan taloudellista elämää ovat jo pitkään kannatelleet pikemminkin yksityisen hyödyn hyveet: omahyväisyys, oman edun tavoittelu ja omaan napaan katsominen. Tutkimukseni tarkoituksena on analysoida yhteistä – ihmiskunnan jaettua vaurautta – taloudellisen arvon lähteenä, talouden ja kulttuurin välittäjänä sekä konfliktien ja neuvottelujen kenttänä. Lähestyn tehtävää tarkastellen erilaisia yhteisvaurauden alueita: elämyksellistä luontoa, kaupunkielämää, digitaalista tietoa ja kollektiivisia kokemuksia. Kuvaan ja analysoin, kuinka nämä talouden reuna-alueille aiemmin unohtuneet ainekset kietoutuvat osaksi tuotantoprosesseja, ja kuinka samalla talous menettää modernin asemansa arkielämästä erillisenä ”koviin faktojen” kenttänä.

Väite yhteisvaurauden uudesta merkityksestä on teoreettinen kokeilu, joka pohjautuu käytännöllisessä todellisuudessa tehtyihin havaintoihin. Se on haaste ja hypoteesi, joka vaatii luopumaan itsestäänselvyyksiksi luutuneista tavoista käsitteellistää talouden olemusta ja taloudellista toimintaa. Talouden käsitteellinen kritiikki on tärkeää siksi, että jos todella ”raha pyörittää maailmaa”, kuten *Cabaret*-musikaalissa lauletaan, nämä pyörät eivät kuitenkaan pyöri aivan itsestään, ikiliikkujan tavoin ja ihmisestä riippumatta, vaan tapamme *puhua* taloudesta ja mahdollisuutemme *elää* taloudessa ovat tiiviisti yhteenkietoutuneita (McCloskey 1998; Marglin 2010; Lehtonen 2013).

Tutkimustani ruokkinut ihmettelyn kohde on siis pohjimmiltaan varsin laaja: kysymys on siitä, mitä ja miten on ”talous”, ja miten sen suhde ”kulttuuriin” määrittäyty jälkiteollisessa kapitalismissa. Yhteiskuntatieteiden konstruktivistiseen perinteeseen tukeutuen tähän voidaan alustavasti vastata toteamalla, että talous on sosiaalinen konstruktio, joka uusinnetaan inhimillisissä performansseissa (ks. MacKenzie, Muniesa & Siu 2007). Talous on – varsinkin finansialisoituneessa muodossaan – ennen kaikkea uskon asia, vaikka viime vuosien aikana tämä usko olisikin ollut toistuvasti koetuksella. Toisaalta talous on myös riipivän materiaalista: huolta elämän jatkuvuudesta ja ”kotitalouden ylläpitämisestä” *oikonomia*-sanan klassisessa merkityksessä.¹

Vuosina 2007–2008 alkaneen taluskriisin jälkeiset yhteiskunnalliset liikkeet kuten *Occupy Wall Street*, Espanjan *Los Indignados* ja Kreikan *Direct Democracy Now!* osoittivat, että ajassamme on vahva halu uskoa toisenlaiseen talouteen ja elää talout-

¹ Oikonomia varhaisessa merkityksessään, esimerkiksi filosofi Ksenofonin (n. 430–354 eaa.) teksteissä, tarkoittaa ”talonpidon taitoa” (*oikos + nomos*) eli kotitalouden ja siihen kuuluvan omaisuuden ylläpitämiseen liittyvää teoreettista ja käytännöllistä tietoa (Ksenofon 2009[362 eaa.?]; Habermas 1991[1962], 20; Virtanen 2004, 212–214; Leshem 2013).

ta toisin. Liikkeiden laajalle levinneet iskulauseet kuten “me olemme 99 %”² ilmaisevat tarvetta riisua talous metafysisistä vaatteistaan (vrt. Holvas 2009), pudottaa se pörsseistä kaduille ja palauttaa se kysymyksiin toimeentulosta ja eletävästä elämästä. Samaan aikaan myös taloustieteiden opiskelijoiden keskuudessa kytee kapinaa valtavirtaisen taloustieteen kapea-alaisuutta kohtaan (Inman 2014).

Talous on muuttunut ja muuttuu edelleen. On eri asia puhua taloudesta vuonna 3000 eaa., 1500 jaa., 1960 tai 2008. Vastaavasti talouden suhde yhteiskuntaan tai kulttuuriin, sikäli kuin nämä ymmärretään taloudesta erillisinä funktionaalisina järjestelminä, on ajan saatossa saanut monenlaisia muotoja (Heiskala & Virtanen 2011; Lehtonen 2014). Tästä huolimatta “talouden lait”, jotka muotoiltiin pääpiirteisään vuosina 1776–1874,³ käsitetään usein biologian tai fysiikan lakien kaltaisiksi, ihmiselämää kaikkialla ja kaikkina aikoina määrääviksi periaatteiksi (Hodgson 1995; Mirowski 1988, 159; Chang 2014, 17–21). Yhteiskuntatutkimuksen kannalta kysymystä taloudesta ei voi asettaa kertakaikkisesti ja kokonaisuudessaan, ikään kuin kyseessä olisi universaali filosofinen idea tai sosiaalinen fakta, joka vain *ilmenee* eri tavoin eri aikoina. Sen sijaan kysymyksen on oltava historiallisesti erityinen ja tietystä perspektiivistä asetettu – sille maailmalle ominainen, joka tutkijalle hänen valitsemansa tutkimusasetelman läpi ja hänelle käsillä olevien aineistojen kautta avautuu.

Tämän tutkimuksen historiallinen kiinnekehta sijoittuu niihin verrattain nopeisiin muutoksiin, joissa 1700-luvun puolivälissä menestyskulkuunsa ponnistanut teollinen kapitalismi muuttaa muotoaan “kolmen kultaisen vuosikymmenen” eli toisen maailmansodan jälkeisen vakaan kasvun kauden jälkeen (Fourastié 1979; Marglin & Schor 1990). Kyse on kapitalismin *jälkitekollisesta käännteestä* (Bell 1973) ja sen myötä muotoutuneesta *postfordistisesta tuotantotavasta* (Aglietta 2000[1976]⁴; Lipietz 1997; Jessop 1992; 1995), jossa tuotannon painopiste siirtyy alkutuotannosta ja jalostuksesta ensin yksinkertaisiin palveluihin, lopulta tietoperustaiseen ja affektiiviseen tuotantoon (Lash 2002; Dowling, Nunes & Trott 2007). Kutsun tätä muodonmuutosta *talouden kulttuuristumiseksi*, sillä muun muassa finanssitalouden suhteellisen voimistumisen myötä taloudellisen arvon tuotanto tapahtuu prosesseissa, jotka muistuttavat fyysisten materiaalien muokkaamiseen sijaan yhä enemmän

² Iskulauseeseen puettu kritiikki viittaa siihen, että suurin osa maailman taloudellisista resursseista on kasaantunut väkiluvultaan hyvin pienelle taloudelliselle eliitille. Samankaltaiseen päätelmään päätyi myös tulonjaon historiaa pitkien aikasarjojen kautta tutkinut ranskalainen taloustieteilijä Thomas Piketty, jonka laajaa huomiota saanutta kirjaa *Capital in the Twenty-First Century* (2014[2013]) voi pitää vakuuttavana aineistona kansalaisliikkeiden esille nostamasta globaalin tulonjaon epäsuhdasta. Piketyn tulosten merkityksestä pohjoismaisessa kontekstissa ks. Roine 2014.

³ Vuonna 1776 julkaistiin Adam Smithin *The Wealth of the Nations* (Smith 1933[1776]); vajaan sata vuotta myöhemmin, vuonna 1874, marginalistisen koulukunnan ydinteoksiin kuuluva Leon Walrasin *Éléments d'économie politique pure, ou théorie de la richesse sociale*. Marginalismin perinnöstä yleisemmin ks. Mäki & Sappinen 2011 sekä sen merkityksestä erityisesti taloustieteen matematisoitumiselle ks. Turk 2006; 2012; Vilkkö 2014.

⁴ Tarkalleen ottaen Aglietta puhuu “uusfordismista” (*neo-fordisme*) viitaten Christian Palloix'n (1976) esittelemään käsitteeseen, mutta Agliettan työtä pidetään joka tapauksessa postfordistisen teoretisoinnin kannalta urauurtavana. Ks. Carter 1997, 46.

kulttuurintuotannon käytäntöjä: symbolien ja merkitysten tulkintaa ja välittämistä (Lash & Urry 1994, 123; Jameson 1998, 143; Marazzi 2011; Berardi 2012).

Vaikka talous on tietenkin aina ollut eräällä tapaa ”kulttuurista” – eli erilaisten merkitysjärjestelmien, uskomusten, odotusten ja sosiaalisten normien välittämää ja niihin juurtunutta –, uusklassiseen taloustieteeseen huipentunut moderni talouskäsit-
tys pyrki sulkeistamaan talouden kulttuuriset sidokset tarkastelunsa ulkopuolelle (Valtonen 2011, 52–56). Voidaan väittää, että jälkiteollisen käänteen myötä kulttuuri on tehnyt paluun talouden areenalle, mutta tämän käänteen heijastumat näkyvät vasta verrattain vaisuina *talouden ajattelun, talouden käsitteiden ja talouskäsitteiden* tasolla. Yhtenä tarkoitukseni tutkimuksessani onkin asetella kysymystä siitä, mitä teoreettisia seurauksia talouden ja kulttuurin – tai yhtä lailla talouden ja politiikan – sfäärien modernin erottelun horjumisen tuo tullessaan.

Historiallisesta kiinnekohdasta huolimatta tutkimukseni tiedonintressi ei ole mennyttä raportoiva vaan nykyhetkestä lähtevä ja siihen palaava (ks. Taira 2008). Kyseessä on *filosofinen* tutkimus sikäli kuin filosofian tehtävänä on maailmaa muuttavien käsitteiden luominen (Viren 2012, 165; Deleuze & Guattari 1993, 14–17) ja *genealoginen* tutkimus sikäli kuin kyse on nykyisyyden ontologian perspektiivisestä kritiikistä (Helén 2005; Foucault 1998, 92).

Lähestyn talouden käsitteellistämisen muutoksia tuotannon muutosten kautta. Jokaiselle ajalle mahdolliset ja ominaiset tavat käsitteellistää talouden ilmiöitä ovat riippuvaisia vallitsevasta *tuotantotavasta* eli siitä, millaisia materiaalisia, sosiaalisia ja kulttuurisia resursseja tuotannon piiriin valjastetaan, miten tuotantoa ohjataan ja miten siitä syntyvä lisäarvo kanavoidaan (Moulier Boutang 2011, 56–59). Tässä mielessä on täsmällisempää puhua juuri kapitalismista eikä vain taloudesta yleensä, sillä kyseessä on kokonainen yhteiskunnallinen hallintajärjestelmä; tai Michel Foucault’n käsitettä käyttäen, *dispositiivi*.⁵ Kapitalistinen talous ei ole elämästä erillinen ”markkinoiden talous”, joka rajautuisi tiettyyn markkinapaikkaan ja -aikaan – pörssiin, pankkiin tai torielämään –, vaan se on yleistetty valtasuhteiden verkosto; tapa järjestää ja säännellä ihmisten välisiä oikeuksia ja velvollisuuksia sekä tuottaa työvoimaa ja uusia subjektiivisuuksia.

Kapitalismista puhuminen yksikössä on toisaalta riskialtista. Etenkin globaalissa tarkastelussa on ilmeistä, että yhden kapitalismin sijaan toiminnassa on pikemminkin useita erilaisia, joskin toisiinsa linkittyneitä kapitalismeja (Callon 2007, 349–350), jotka ovat sopeutuneet paikallisiin oloihin eri tavoin. Kapitalismi on myös sisäisesti

⁵ Dispositiivin (*dispositif*) käsite viittaa erilaisten subjektia muotoilevien teknologioiden (diskurssien, instituutioiden, lainsäädännön, moraalikäsitteiden) moniaineksiseen mutta tiiviisti yhteenkietoutuneeseen kokoonpanoon (Foucault 1980; ks. Deleuze 1992). Giorgio Agambenin sanoin tähän tiedon ja vallan verkostoon eivät kuulu vain ”vankilat, mielisairaalat, *panopticon*, koulut, tunnustukset, tehtaat, oppiaineet, juridiset toimenpiteet” vaan yhtä lailla ”kynä, kirja, filosofia, maatalous, savukkeet, navigaatio, tietokoneet, kännykät, ja miksei myös kieli itsessään [...]” (Agamben 2009, 14; suom. JV). Kapitalismi moniulotteisena kontrollijärjestelmänä ei siis edellytä niinkään näkyvää ja hierarkkista kurivallan käyttöä tai minkään *tiettyjen* sääntöjen pakottamista kuin yksilöllistettyä ja sisäistettyä, tilannekohtaista itsesääntelyä. Tähän päätyi aikanaan myös Walter Benjamin kuvaillessaan kapitalismia ”kulttiuskontona”, jolla ei ole ”mitään erityisiä dogmeja, minkäänlaista teologiaa” (Benjamin 2014[1921], 211).

“vallankumouksellinen” kokonaisuus, joka uudistuu ja kehittyy kriisien myötä (Lazzarato 2006; Kaletsky 2010). Siksi lähestyn kapitalismia potentiaalisesti erisuuntaisten mutta strategisesti yhteenkietoutuneiden diskursiivisten käytäntöjen ja materiaalien prosessien joukkona, jota kapitalismin käsite heuristisena työkaluna hahmottaa (ks. Latour & Lépinay 2009, 59–65; Gibson-Graham 2003, 125–128; Lehtonen 2014, 22–24). Tätä tarkoitan kapitalismin analyysillä *kulttuurisena sommittumana*: kyse ei ole järjestelmän, muodon tai totaliteetin analyysistä erillisenä oliona, vaan paremminkin tietynlaisen aspektin (Lehtonen 2014, 29–32) tai “asennon” (Järviluoma 2002) ottamista suhteessa tutkittavaan ilmiöön – talouden ja kulttuurin sfäärien keskinäiseen suhteeseen ja tämän suhteen muuntumisen historialliseen prosessiin.

Finansialisoituneen talouden epävakaudet ja niihin kytkeytyvät kompleksiset poliittiset dilemmat ovat osoittaneet jälkiteollisen kapitalismin kriisialttiin luonteen. Talouden pintatasolla ilmeneviä toimintahäiriöitä, kuten työttömyyttä, velkaantumista, hallitsemattomia suhdannevaihteluita ja hidasta kasvua, säästää teoreettinen kriisi, joka on luonteeltaan systeeminen ja aksiomaattinen: järjestelmän perusrakennetta mallintavaa teoriaa horjuttava (Fumagalli & Mezzadra 2010; McNally 2011; Hall & Massey 2011; Wieviorka 2012). Perinteisessä merkityksessään sana *kriisi* tarkoitti oikeuden päätöstä taikka sairauden käännekohtaa, josta tauti lähtee paranemaan tai pahenemaan (Serres 2013, x-xii; Online Etymology Dictionary 2014). Jos nyt eletään yhtä kapitalismin tai “kapitalismien” historiallista käännekohtaa, on varsin todennäköistä, että taloudellisen toiminnan ja talouden käsitteiden välille syntyy hajaannusta ja syvenevää yhteismitattomuutta, jonka myötä keskenään ristiriitaiset tavat käsitteellistää taloudellista toimintaa vaikuttavat pätevän yhtä aikaa (vrt. Pöyhönen 2003, ix). Tällainen tilanne on tutkimuksen näkökulmasta hedelmällinen, sillä se avaa mahdollisuuksia kritiikkiin, jossa modernin talouden omia käsitteitä tai niiden implikaatioita voidaan käyttää työkaluina modernin talousajattelun itsensä dekonstruktioon ja uudelleenarviointiin.

Tässä tutkimuksessa kritiikin kohteeksi asetetaan kolme modernin talouden kulmakiveä: yksityisomistus tuotannon järjestämisen perustana, käsitys taloudesta materiaalien tavaroiden tuotantona sekä laskennallinen rationaalisuus taloutta ja taloudellista toimijuutta kuvaavana yleisperiaatteena.

1.1 YHTEISEN TALOUS

Kapitalismin elinvoimaisuus hallinnan järjestelmänä ja talouskasvun takaajana perustuu teknologisen kehityksen lisäksi tuotannon ja markkinoiden alan jatkuvaan laajentumiseen. Historiallisesti kapitalismin laajentumisen ensisijainen horisontti oli alueellinen. Kun pääsy yhteisiin metsiin, peltoihin ja laidunmaihin estettiin joko juridis-hallinnollisten keinojen tai silkan väkivallan avulla, saatiin luotua rahapalkasta riippuvaista työväestöä teollistuvien kaupunkien tarpeisiin (Neeson 1996). Klassinen sosiaalishistoriallinen esitys tästä prosessista on Karl Marxin *Pääoman* luvussa “Niin sanotusta alkuperäisestä kasautumisesta”, jossa Marx osoittaa esikapitalistisen Englannin vaiheita seikkaperäisesti tarkastelemalla, kuinka maalaisväestön

maiden pakkoluovutus sekä vapaasti käytössä olleiden yhteismaiden aitaaminen auttoi luomaan mittavan palkkatyöreservin (Marx 2013[1867], 640–683; 641). Tämä monisyinen ja keinoja kaihtamaton prosessi, jossa tuottajat erotetaan tuotantovälineistään, muodostaa Marxin (mt., 641) mukaan ”pääoman ja sitä vastaavan tuotantotavan esihistorian”. ”Ryöväyksen parlamentaarisenä muotona”

olivat ”Bills for Inclosures of Commons” (lait yhteismaan aitaamisesta), toisin sanoen asetukset, joiden avulla maanomistajat lahjoittivat kansalle kuuluvaa maata itselleen yksityisomaisuudeksi – kansan pakkoluovutusta koskevat asetukset. Sir F. M. Eden⁶ kumoo itse oman sukkelan asianajotempunsa, jolla hän koettaa selittää, että yhteismaat ovat lääniherrojen sijaan tulleiden suurten tilanomistajien yksityisomaisuutta, vaatimalla ”yleistä parlamenttisäädöstä yhteismaiden aitaamisesta” siis myöntämällä, että tarvitaan parlamentin toimeenpanemaa valtiokaappausta, jotta ne muuttuisivat yksityisomaisuudeksi, ja vaatimalla toisaalta lainsäädäntötiötä ”vahingonkorvausta” pakkoluovutetuille köyhille. (Mt.)

Vaikka maankaappaukset ja niihin perustuva palkkatyöhön ohjaaminen ovat edelleen yleisiä keinoja kapitalistisen kehityksen vauhdittamiseksi etenkin globaalissa Etelässä (Federici 2011), jälkiteolliselle kapitalismille ominaista laajentumisstrategiaa voisi kuvailla pikemminkin *intensiiviseksi* taikka laadulliseksi laajentumiseksi. Tässä merkantilistista ja teollista kapitalismia seuraavassa *kolmannessa kapitalismissa* (Moulier Boutang 2011) laajenemisen ensisijaisena horisonttina ovat markkinoiden ulkopuolelle jääneet tai niihin aiemmin vain osittain integroidut elämänalueet: ”immateriaaliset yhteismaat” kuten tieto, hoiva, kulttuuri ja koulutus. (Robinson 2004; Lash 2007; 2010.)

Toisin kuin maa, luonnonvarat tai niistä muotoillut koneet ja tavarat, jälkiteolliseen kapitalismiin liittyvät uudet tuotannontekijät eivät useinkaan ole välittömästi käsinkosketeltavia. Ne eivät ole jotain, mitä ihmisellä voisi olla yksityisenä omaisuutenaan: kulttuuria ei voi säilyttää kassakaapissa, eikä omana tietona pidetystä tiedosta ole hyötyä, jos sitä ei voisi periaatteessakaan jakaa kenenkään muun kanssa. Sen sijaan ne voivat olla merkityksellisesti ja vaikuttavasti olemassa vain silloin, kun ne ovat sitä yhdessä muiden kanssa: ne ovat *yhteisiä (commons)*,⁷ ja niiden talous on *yhteisen taloutta*.

Tutkijoiden ja kansalaisliikkeiden dialogeissa muotoutunut vaihtoehtotalouksien sanasto on viime vuosina kasvanut räjähdysmäisesti: on puhuttu muun muassa

⁶ Frederick Morton Eden oli englantilainen köyhyystutkija, jonka käsitys yhteismaiden tarjoamista vaurauden mahdollisuuksista oli jokseenkin pessimistinen. Teoksessaan *State of the Poor* hän kirjoittaa: ”Kuningaskunnassa on tuhansia ja tuhansia eekkereitä hanhien, sikojen, aasien, kitukasvuisten hevosten ja nälkiintyneen karjan lohduttomina laidunmaita, jotka eivät mitään muuta odota niin kuin aitaamista ja huolenpitoa, jotta niistä tulisi yhtä viljavia ja arvokkaita kuin muistakin viljelysmaista.” (Eden 1959[1797], 477; suom. JV.)

⁷ Suomenkielinen *commons*-keskustelu on käynnistynyt vasta hiljattain, minkä vuoksi myös englanninkielistä käsitettä on käytetty rinnan erilaisten käännösehdotusten (yhteismaat, yhteislaitumet, yhteisresurssit, yhteisvarannot) rinnalla. Käsitteiden *commons*-käsitteen merkitysalaa tarkemmin alaluvussa 3.1. Ks. myös Toivanen & Venäläinen 2015.

jakamistaloudesta (Gold 2004; Lahti & Selosmaa 2013), yhteisötaloudesta (Immonen 2006), solidaarisuustaloudesta (Miller 2010), *degrowth*-taloudesta (Tuominen & Turunen 2010), kohtuutaloudesta (Hirvilampi 2011), osallisuustaloudesta (Hahnel 2012), oranssista taloudesta (Restrepo, Felipe & Duque Márquez 2013), hyvinvointitaloudesta (Särkelä ym. 2014) ja kiertotaloudesta (Sitra 2014).⁸ Tutkimustani yhdistää näihin uusiin talousdiskursseihin muun muassa metodinen epäluulo uusklassisen taloustieteen valtavirtaa kohtaan sekä kiinnostus taloudellisen, sosiaalisen, kulttuurisen ja poliittisen välityksiin – sen sijaan, että taloutta käsiteltäisiin omalakisena järjestelmänään. Samoin tärkeä yhtymäkohta on pyrkimys hahmottaa tuotannon järjestämisen mahdollisuuksia luonnon ja koko planetaarisen ekologian asettamien reunaehtojen puitteissa.

Vaihtoehtotalouden keskustelut ovat usein luonteeltaan normatiivisia ja toimenpiteisiin suuntautuneita: niiden tarkoituksena on muotoilla konkreettisia ehdotuksia siitä, miten talousjärjestelmää voitaisiin uudistaa ja muuttaa oikeudenmukaisemmaksi paikallisella, ylipaikallisella ja globaalilla tasolla. Toisaalta keskustelujen taustalla voi nähdä *moraalitalouden* tutkimussuuntaukselle tyypillisen pyrkimyksen paljastaa ”markkinoiden” normatiivisuuden itsessään (ks. Booth 1994; Kauppinen 2004). Myös ”yhteinen” on yhteiskunnallisista liikkeistä ja poliittisista kamppailuista kaikupintaa saanut käsite, joka kytkeytyy muun muassa vaatimukseen globaalista sosiaalisesta ja ekologisesta oikeudenmukaisuudesta (esim. Federici 2012a; Bollier 2011).⁹

Erotuksena kansalaisliikkeiden luomiin vaihtoehtotalouden keskusteluihin näkökulmani yhteiseen on ensisijaisesti analyttinen: yhteisen talous ei tässä aseta toimintaohjelmaa talouselämän tai talouden sääntelyn uudelleenjärjestelmiseksi vaan toimii tulkinta-avaimena kapitalismin muutosten hahmottamisessa. Yhteisen käsite ei myöskään sisällä oletusta, että yhteisen talous olisi yksityistalouteen (”markkinatalous”) tai julkiseen talouteen (valtio, julkinen sektori) nähden erillinen järjestelmä – päinvastoin, yhteinen on yksityiseen ja julkiseen sekoittunut, niitä yhtäaikaaisesti läpäisevä ja konstituiva. Näiden rajausten pohjalta on mahdotonta ottaa yleistä kantaa siihen, ovatko yhteisesti taikka yhteisöllisesti järjestetyt taloudellisen toiminnat muodot sinänsä ”parempia” (oikeudenmukaisempia, ihmisarvoisempia, tehokkaampia) kuin muut olemassa olevat tai mahdolliset talouden järjestykset. Tällainen kanta olisi yleisesti esitettyä jopa mieletön, sillä kuten jo Georg Simmel osoittaa *Rahan filosofiassa*, taloudellisen modernisaation historia ei ole tarkoittanut yksiselitteisesti ihmisen yhä suurempaa vapautumista tai yhä suurempaa alistamista, vaan pikemminkin näitä molempia yhtä aikaa ja mitä moninaisimmissa muunnelmissa (Simmel 1990[1900], erit. 283–304).

⁸ Kattavan kokonaiskuvan vaihtoehtotalouksien sanastosta suomalaisen nykykeskustelun kontekstissa antaa Mikko Jakosen ja Tiina Silvastin toimittama kokoelma *Talouden uudet muodot* (2015).

⁹ Suomessa verkkolehti *Commons.fi*, jonka toimitustyöhön olen itsekin tutkimusta tehdessäni osallistunut, julkaisee sekä yhteisiin että solidaarisuustalouteen liittyviä artikkeleita. Yhteisten alaksi julkaisun esittelyssä kuvataan ”avoimet ja vapaat ohjelmistot, avoin data ja tieto, p2p-verkot, luonnonresurssit, osuuskunnat, yhteisviljelmät, kylätalot, talkoot, vallatut tilat ja tiet, katutaide sekä monet muut” (Commons.fi n.d.).

Mitä ”yhteinen” sitten tarkalleen ottaen kattaa? Kuten *commons*-tutkija ja -aktivisti David Bollier huomauttaa, yhteistä on usein vaikeaa huomata, vaikka se on kaikkialla ympärillämme (Bollier 2011, 27). Se on samalla tapaa hankala käsite yhteiskuntatutkimukselle kuin arki: jotain liian triviaalia, liian eriytymätöntä, liian epäselvästi artikuloitua, vailla poliittisia puolestapuhujia. Se on *alistettujen tietovarantojen* arkistoihin hautautunut hahmo,¹⁰ jonka ottaminen tutkimuksen kohteeksi vaatii jo itsessään tiettyä puolueellisuutta ja jääräpäisyyttä. Yhteisen rajaaminen tutkimuksen kohteeksi muistuttaakin arjen määrittelyä siinä, että on usein helpompi lähteä liikkeelle siitä, mitä nämä *eivät* ole. Esimerkiksi arki voitaisiin määritellä kaikeksi, mikä ei ole politiikkaa, työtä tai elinkeinoelämää, kansalaisyhteiskunnan jäsenenä toimimista ja niin edelleen. Vaikka negaation kautta määrittelemisen on tietyllä tapaa toiseuttavaa ja entisestään alleviivavaa tutkittavan ilmiön marginaalisuutta, sillä on myös yllättävä sivuvaikutus: se määrittää ilmiön perustavammaksi kuin ne luetellut poikkeukset, joihin sitä verrataan. Arki on siis *yleinen* lähtökohta, kun taas muut luetellut toiminnot ja elämänpiirit ovat *erityistapauksia*.

Vastaavasti yhteiseksi voidaan määritellä *kaikki paitsi se, mikä on jonkun omaa*. Yhteisen vastakäsitteenä, yleisestä lähtökohdasta poikkeavana erityistapauksena, on siis ”jonkun omana oleminen” eli *omistaminen*. Kun pysytellään sanan juridisen merkityksen piirissä, omistaminen on toki modernissa oikeusvaltiossa yleensä suhteellisen selväpiirteistä ja tarkkarajaista. Maa-alueilla, joiden läpi kuljemme, on lainhuudolla vahvistettu ja julkiseen kiinteistörekisteriin merkitty omistaja. Autolla, joka ajaa vastaan, on rekisteriotteeseen merkitty omistaja, jonka saa selville vaikka tekstiviestikyselyllä. Kynällä, jolla kirjoitat, on ainakin ollut omistaja, vaikka se olisi epähuomiossa saattanut käytön saatossa vaihtua. Vaikka joidenkin vähäarvoisten esineiden tai muutamien isojaon ulkopuolelle jääneiden alueiden omistuksesta voi olla epäselvyyttä, pääsääntöisesti kaikilla kuviteltavissa olevilla esineillä ja alueilla on laillinen ja tunnettu omistajansa, mikä on myös modernin esineoikeuden aksiomaattinen kulmakivi (ks. osajulkaisu II). Näin yhteistä olisi vain se vähä, mikä ei kuulu omistettujen asioiden suureen kokoelmaan.¹¹

Omistuksen kaikenkattavuus ja etenkin sen luultu merkittävyys talouselämän järjestämisen kannalta on kuitenkin perspektiiviharha. Vain harvoissa erityistapauksissa ihmisten toiminta, tai edes sen tuottavaksi ymmärretty osa, perustuu yksityisomistukseen tai yksin tehtyyn työhön. Vielä harvemmin asiat ovat *vain* jonkun omia ilman, että ne koskaan tulisivat muiden käyttöön tai muiden vaikutuksen piiriin.

¹⁰ Foucault (2003, 7) erottelee kaksi alistettujen tietovarantojen merkityspiiriä: 1) historiallisesti erikoislaatuiset tiedot, jotka on ”haudattu tai kätketty” osaksi koherentteina esitettyjä systematisointeja; sekä 2) tietovarannot, jotka on hylätty siksi, että ne eivät ole tarpeeksi seikkaperäisiä: ”naiivi tieto, hierarkkisesti alempiarvoinen tieto, vaaditun oppineisuuden taikka tieteellisyys tason alittava tieto”.

¹¹ Marx kuvailee *Pääomassa* (2013[1867], 45) kapitalistista yhteiskuntaa tilana, jossa ”rikkaus ilmenee valtavana tavararöykkiönä”. Koska omistamisessa on nykyään kyse konkreettisten tavaroiden käsittelyn sijaan yhä enemmän abstrakteista oikeussuhteista (tekijänoikeuksista, tavaramerkeistä, patenteista ja niin edelleen), voitaisiin tavararöykkiön sijaan puhua pikemminkin valtavasta oikeussubjekteille kohdistettujen varallisuus oikeuksien luettelosta (ks. osajulkaisu II ja erityisesti keskustelu ”omistuksen ruutukaavasta”).

Toimeentulon hankkiminen ja vaurauden kasvattaminen ovat kautta aikain perustuneet enemmän tai vähemmän yhteiseen, mistä eräänä historiallisena jäänteinä muistuttavat Pohjoismaissa tunnettu jokamiehenoikeus eli yleinen käyttöoikeus yksityisesti omistetun maan antimiin. Jokamiehenoikeuksia voikin ajatella ikiaikaisten *yhteisen käyttökulttuurien* institutionalisoituneena muotona. Vastaavasti suomalainen kaivoslainsäädäntö on vielä viimeisimmänkin uudistuksen (2011) jälkeen lähtenyt siitä, että oikeus yhteisen käyttöön – tässä tapauksessa maaperässä olevien mineraalien taloudelliseen hyödyntämiseen – ohittaa yksityisen maanomistajan omistusoikeuden.¹²

Yhteisen talous ilmenee myös mitä arkisimmissa tilanteissa: kun kaupungilla harhaileva turisti kysyy paikalliselta tietä, kun ohikulkija auttaa jäisellä tiellä liukastunutta pyöräilijää nousemaan pystyyn tai kun uimahallin saunasta poistuva täyttää lähtiessään löylykiulun vedellä. Kysymys on affektiivisten ja materiaalistien edellytysten järjestämisestä sille, että voimme ihmisinä tulla toistemme kanssa toimeen ja jatkaa elämäämme päivästä toiseen. Antropologi David Graeber (2010; 2011) kutsuu tätä pyyteettömän vertaisavun kenttää ”vähimmäiskommunismiksi” (*baseline communism*), joka on niin vahvasti puitteistunut osaksi sosiokulttuurisia normeja ja käytäntöjä, että siitä irtautumista pidettäisiin sosiaalisesti poikkeavana ja moraalisesti kestämättömänä. Talouden perusta on siis yksilöllisen ihmisen ja yksityisen omistuksen sijaan aina ollut yhteisessä: omaksi ottaminen, jos sitä tarvitaan, tulee kuvaan vasta myöhemmin.

Eräs yhteisen taloudelle ominainen piirre on juuri vähimmäiskommunismien eli eräänlaisen yleisinhimillisen yhteenkuuluvuuden ja vertaishoivan piirin sekoittuminen yksityistä hyötyä tavoitteleviin tuotantoprosesseihin. Yhteisen talous on jälkiteollisessa kapitalismissa saanut muotoja, joissa vapaaehtoinen työ, innostus ja avuliaisuus sekoittuvat huomattavaa taloudellista yksityishyötyä kasaaviin mekanismeihin. Facebookista on tullut maailman suurin vapaaehtoisen työn leikkikenttä,¹³ jossa noin 1,35 miljardia ihmistä järjestelee päivittäin sosiaalisia suhteitaan ja rakentaa virtuaalista identiteettiään (Statista 2014), kun samaan aikaan Facebook pörssi-yhtiönä on ylittänyt 200 miljardin dollarin markkina-arvon (Bradshaw 2014). Vuonna 2008 perustettu asunnonjakopalvelu Airbnb on majoittanut yhteensä yli 25 miljoonaa ihmistä ja tarjoaa majoitusta 34 000 kaupungissa (Airbnb n.d.). Palvelua on markkinoitu vaihtoehtona hotelleille, mutta se on toisaalta markkinoihin sidottu vuokratalouden muoto (Kallis 2014), joka kilpailee hotellien lisäksi vastavuoroiseen ei-rahamääräiseen jakamiseen pohjautuvan Couchsurfing-palvelun kanssa. Vastaavasti hajautettu taksipalvelu Uber pyrkii markkinaistamaan kasvavaa kiinnostusta

¹² Sekä kaivostoiminnan että kaupallisen marjanpoiminnan kiihtyminen ovat viime vuosina herättäneet tämänkin tutkimuksen aihepiirin kannalta kiinnostavia keskusteluita siitä, kuuluuko luonnonyhteisten nautintaoikeus nimenomaan *kansalliselle* yhteisölle vai ovatko ne universaalisti kenen tahansa käytettävissä.

¹³ Leikin ja työn sekoittumisesta digitaalisissa ympäristöissä on käytetty muun muassa termejä *playbor* (”leikkityö”, play + labor; Kücklich 2005) ja *weisure* (”työvapaa-aika”, work + leisure; Conley 2009). Keskustelun kannalta merkittävä oli New Yorkin The New Schoolissa vuonna 2009 järjestetty konferenssi otsikolla *The Internet as a Playground and Factory*, jonka pohjalta on julkaistu samanniminen artikkelikokoelma (Scholz 2013).

kimppakyyteihin hyökäten samalla julkisesti säänneltyjä taksimarkkinoita vastaan (Fiegerman 2014; Pullinen 2014). Liikkuminen, asuminen, sosiaaliset suhteet: kaikki nämä ovat ihmiselämälle välttämättömiä edellytyksiä, jotka tarjoavat palvelujen tuottajille myös voitontavoittelun mahdollisuuksia. Näissä kehityskuluissa yhteinen asettuu jännitteeseen suhteeseen sekä yksityistalouden että julkisen palvelutuotannon suhteen.

Yhteisen taloudessa kapitalismin uusintamisen ehtoina ovat yhteisen siirtäminen talouden piiriin, yhteiseen pääsyä ja yhteisen käyttöä koskeva sääntely sekä yhteisen tuottamiseen ja ylläpitämiseen innostaminen (esim. Côté & Pybus 2011). Ainekset tällaisessa taloudellisessa ympäristössä tehtävään työhön löytyvät usein suoraan ihmisten yhdessäolemisen tavoista. Arvoa tuottava työ ei tapahdu vain tehtaan tai toimiston seinien sisäpuolella, vaan myös sosiaalisessa mediassa, naapuriavussa, yhteiskunnallisissa aktivismissa tai Wikipediaan kirjoittaessa. Kuten kolmannessa osajulkaisussa osoitan, yhteisen tuottamiselle onkin ominaista, että se tapahtuu vapaaehtoisesti, vapaa-ajalla, kenenkään neuvomatta ja käskemättä. Itseorganisoitua yhteistoimintaa tarjoaa kapitalismille toisen luonnon (vrt. Latour 2014), jonka valjastaminen vaihtoarvoja tuottavaan tai niiden tuotantoa tukevaan käyttöön muodostaa taloudellisen kasvun merkittävän ulottuvuuden. Toisinaan tämä työ muistuttaa leikkiä tai harrastusta, toisinaan taas se voi olla monotonisempaa ja vieraantuneempaa kuin teollinen työ liukuhihnan ääressä koskaan oli (esim. Lloyd & Payne 2009).

Yhteisen talous siis liudentaa rajaa työn ja "ei-työn" välillä. Näistä kategorioista on tullut *huokoisia*; ne eivät riitä selittämään sen enempää tuotannon organisoimista kuin ihmisten ajankäyttöä tai elämänvaiheitakaan (ks. Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015, 15–18). Samaan aikaan on toki huomattava, että työelämän epämääräistymistä (esim. Vähämäki 2003; Holvas & Vähämäki 2005) tasapainottaa kodin piirissä tapahtuva, pitkälti markkinoiden ulkopuolinen ja rahallisesti palkitsematon uusintava työ, josta suurimman vastuun kantavat edelleen naiset (Federici 2012b).

Työn uudelleenmäärittelyn ohella myös tapa, jolla talous välittää ihmisen ja luonnon suhdetta, on muuttunut. Materiaalisten tuotteiden valmistamiseen tähtäävät teolliset prosessit eivät enää ole "reaalitalouden"¹⁴ kovinta ydintä, jota brändäys ja palvelut täydentävät ja tukevat (Hesmondhalgh 2007, 1), vaan teollisuuden tehtävänä on pikemminkin palvella suuremman jalostusasteen tuotannonaloja luomalla niiden rinnalle materiaalista "aputyövoimaa". Kun Aristoteleella taloudellisen toiminnan oppikirjaesimerkissä esiintyivät suutari ja talonrakentaja (*Politiikka*, V.5), ja Adam Smithillä nuppineulatehdas (Smith 2003[1776], 14–15), 2010-luvulla kirjoitettuun poliittisen talouden oppikirjaan saattaisi kuvitella kaaviokuvan Googlen datakeskuksesta. Ero menneeseen on selvä: vaikka metalliset palvelinrivis-

¹⁴ Lainausmerkit ovat todella tarpeen, sillä eräs tutkimukseni pääajatuksista on, että hierarkkinen erottelu reaalitalouden ja representationaalisen *second order* -talouden (kuten finanssitalouden) välillä on ainakin analyttisesti menettänyt entisen merkityksensä. En siis usko, että finanssitalouden ongelmia – sen enempää filosofisella kuin käytännölläkin tasolla – voisi ratkoa palaamalla idealisoituun "reaalitalouteen". Käsittelen teemaa erityisesti osajulkaisuissa III ja IV. Ks. myös Marazzi 2006[2002]; Virtanen 2006.

töt käyvät kuumana, jäähdytysvettä virtaa ja sähköä kuluu, arvo ei synny tämän tuotantolaitoksen seinien sisäpuolella luonnosta kaivettujen materiaalien, raa'an energian tai edes osaamisen ja teknologian voimalla, vaan *sosiaalisessa tehtaassa* (Gill & Pratt 2008) eli koko yhteiskuntatilassa tapahtuvassa vapaassa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.¹⁵ Roolit on käännetty pääläelleen: jos aiemmin markkinointi – tuotantoprosessin immateriaalisena ja kulttuurisena komponenttina – oli tarkoitettu palvelemaan materiaalsen tuotteen menekkiä, niin tällä hetkellä erilaisia älylaitteita myydään pikemminkin siksi, että niiden avulla saataisiin ihmiset houkuteltua varsinaisten immateriaalisten tuotteiden kuten palvelujen ja elämysten pariin.

Yhteisen talous ei siis ole pelkkä representaatioiden kerrostuma tai illuusio, jonka takana teollisen reaalityalouden pyörät pyörisivät entiseen malliin, vaan se on laadullisesti uudenlainen tapa liittää sosiaaliset, kulttuuriset ja affektiiviset resurssit taloudellisen arvon kasaamisen piiriin. Tämä ei tietenkään tarkoita, että yhteisen talous olisi sinänsä "immateriaalista", vaan se on pikemminkin luontoon ja materiaaliseen maailmaan yhä monimutkaisemmilla tavoilla kietoutunut. Ja ennen kaikkea: yhteisen talous ei ole vain talouden "saatanallisen myllyn" (Polanyi 2009[1944]) tapa siirtyä jauhamaan toista raaka-ainetta yhden hiipussa (hiilestä tietoon, öljystä osaamiseen, muovista tunteisiin), vaan se on myös myllyn itsensä jälleenrakentamisen ja uudelleenkalibroinnin projekti. Tämän projektin tarkasteluun ja arviointiin haluan tutkimuksellani osallistua.

Mitä sitten tarkoittaa johdannon alussa luvattu tutkimusmatka metsästä mieleen? Se tarkoittaa ensinnäkin väitöskirjaan sisältyvien osajulkaisujen temaattista kaarta, joka etenee luonnonyhteisistä kaupunkielämän kautta kohti vuorovaikutussuhteita ja ihmisenä olemisen perusedellytyksiä, mutta myös sitä luonnon ja kulttuurin modernin dikotomian nurin niskoin kääntymistä (vrt. Latour 2006), jota artikkeleissa jäljitetään (ks. erityisesti osajulkaisu I ja III). Vaikka vuosituhannen vaihteen IT-huuma ja *dotcom*-kupla olisivat enää epookkikirjallisuuden ja Hollywood-elokuvien raaka-ainetta, ja vaikka Suomessa on viime vuosina puhuttu immateriaalityalouden sijaan pikemminkin kaivosten ja ydinvoiman renessanssista, manufaktuurin aikaan ei ole paluuta. Vielä 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä öljyä poltettiin keskimäärin 85 miljoonaa tynnyriä päivässä (Vadén 2009, 49), mutta *fossiilikapitalismin* aika on käymässä vähiin jo pelkästään siitä syystä, että vaihtoehtoista materiaalista perustaa teollisen kapitalismin käyttämille uusiutumattomille luonnonvaroille ja niiden mahdolliseksi tekemälle historiallisesti poikkeukselliselle kehitykselle ei ole (Salminen & Vadén 2013). Vaihtoehtoiset talouden ainekset eivät ole kallioperässä, ikeroudassa tai turvesuossa, vaan siinä mitä ihmiset voivat olla ja tehdä yhdessä.

¹⁵ Konsulttiyhtiö McKinsey & Companyn selvityksen mukaan hakukoneiden globaali arvonnalisäys vuonna 2009 oli 780 miljardia dollaria. Aineiston rajallisuuden vuoksi arvio on tutkijoiden mukaan "maltillinen" mutta vastaa silti esimerkiksi Sveitsin vuosittaisista bruttokansantuotetta. Kun otetaan huomioon tehtyjen hakujen arvioitu määrä, yhden haun taloudelliseksi arvoksi saadaan 0,50 dollaria. Erityisen mielenkiintoista on, että varsinaiselle hakukoneteollisuudelle päätyy tästä arvonnalisäyksestä vain 4 prosenttia, eli pääosa taloudellisista vaikutuksista koituu muille teollisuudenaloille sekä kotitalouksille positiivisina ulkoisvaikutuksina. (Bughin ym. 2011.) Hakukoneiden arvonnmuodostuksesta ks. osajulkaisu III.

1.2 TUTKIMUSONGELMA

Tutkimukseni tarkoituksena on analysoida yhteisen merkityksiä taloudellisen arvon luomisen kannalta sekä selvittää, miten jälkiteollisessa kapitalismin kulttuurisessa sommittumassa taloudellisen arvon tuotanto ja ihmisten yhdessäoleminen muodot nivoutuvat toisiinsa. Yhteisen käsite toimii tutkimusasetelmassani tulkinta-avaimena talouden ja kulttuurin keskinäissuhteiden, talouden käsitteiden ja talouskäsitusten sekä kapitalistisen tuotantotavan muodonmuutosten tutkimukseen. Tutkimusongelman voi täsmentää kolmeen osakysymykseen, jotka vetävät yhteen ja läpäisevät kaikkia väitöskirjaan sisältyviä tapaustutkimuksia:

1. Miten yhteisen ja omistetun välinen jännite virittyy ja kärjistyy jälkiteollisessa tuotannossa?
2. Miten yhteisen talous haastaa ja muuntaa modernin käsityksen taloudesta materiaalien tavaroiden tuotantona ja vaihtona?
3. Minkälaista taloudellista subjektia yhteisen talous edellyttää ja konstituoii?

Ensimmäinen tutkimuskysymys koskee yhteisen strategista merkitystä pääoman arvonlisäyksen kannalta. Lähtökohtana on jo aiemmin johdannossa kuvattu paradoksi: Ensinnäkin kapitalismi tarvitsee yhteistä taloudellisen kasvun lähteenä, koska perinteinen laajenemisen väylä, kulutustavaroiden massatuotanto ja niiden levittäminen uusille maantieteellisille alueille, on vähitellen kapenemassa. Samalla yhteisen talous aiheuttaa yksityishyödyn kasautumiselle riskin, koska yhteiseen perustuva tuotanto edellyttää suhteellisen laajaa tuotantovälineiden käyttövapautta. Filosofi Paolo Virno (2006[2001]) viittaa tähän jännitteeseen *pääoman kommunismina*, jossa "kapitalistinen aloitekyky ohjaa omaksi edukseen materiaaliset ja kulttuuriin liittyvät olosuhteet nimenomaan sellaiseen muotoon, että ne voisivat tarjota kommunistisille visioille realistiset toteutumismahdollisuudet" (mt., 137; ks. myös Beverungen, Murtola & Schwartz 2013). Kysyn yhtäältä toimenpiteitä, joilla yhteinen nykyään saatetaan kapitalistisen tuotannon piiriin, toisaalta jännitteitä, joita tästä liitosta kumpuaa. Tämä kysymys korostuu osajulkaisuissa I–III.

Toinen tutkimuskysymys liittyy talouden käytännöissä tapahtuvien muutosten heijastumiin talouden käsitteellistämisen ja talouskäsitusten tasolla. Kuten erityisesti kolmannessa ja neljännessä osajulkaisuissa osoitan, modernille talousajattelulle ominainen käsitys taloudesta niukkojen luonnonresurssien muokkaamisena markkinoilla myytäviksi tavaroiksi ei kuvaa ymmärrettävällä tavalla yhteiseen perustuvia jälkiteollisen talouden tuotantoprosesseja. Vaikka myös yhteisen talouteen liittyy erilaisia niukkuuksia – kuten huomioajan rajallisuus kokijaa kohden (Terranova 2012) –, yhteistä ei voi ajatella mitattavana ja rajattomasti ositettavana resurssivarantona, josta tuotannontekijöitä louhitaan tehtaan seinien suojissa muokattavaksi samoin kuin mineraaleja ja energianlähteitä teollisessa tuotannossa. Myöskään tuotannon lopputuloksena ei välttämättä ole mikään aineellisesti rajautuva kohde vaan "immateriaalinen esine" kuten tieto tai tuntemus. Jos siis teollisen

kapitalismin tuotanto ideaalimuodossaan oli materiaalistien tavaroiden tuottamista myytäväksi markkinoilla, yhteisen taloutta leimaa pikemminkin ihmisen tuottaminen ihmisellä (Boyer 2004, 120–144) eli esimerkiksi hoiva ja koulutus, taikka symbolien tuottaminen symboleilla kuten tieto- ja kulttuuritaloudessa.

Kolmas tutkimuskysymys koskee sitä, miten yhteisen taloudessa ihmisten yhdessäoleminen muodot siirtyvät talouden sivusta sen ytimeen. Analysoin osajulkaisuisa III–V työn affektiivisuutta eli tunteiden, kokemusten, odotusten ja tottumusten kietoutumista osaksi tuotantoprosesseja. Erityisenä kiinnostukseni kohteena on, minkälainen subjekti on oletettava, jotta yhteisen talous tulee ymmärrettäväksi. Modernin taloustieteen vastaus tähän kysymykseen oli *homo economicus*: perheestä, kulttuurista ja uskonnosta erotettu yksilötoimija, jonka erikoislahja oli järkkymätön laskelmoiminen kyky. Koska tämä ideaalitoimija sopii heikosti yhteisen talouden käytäntöihin, etsin sille tutkimuksessani seuraajaa, joka sietäisi paremmin ailahtelevuutta, kategoristen rajojen liudentumista ja individualistisen identiteetin murtumista. Kysymys on kapitalismin analyysistä *subjektiivisuuksien tuotantona*.

Väärinkäsitysten välttämiseksi on tarpeen myös lyhyesti selvittää, mihin kysymykseen tutkimus ei vastaa. Näihin kuuluu esimerkiksi kysymys siitä, *missä määrin* talous nykyisellään perustuu yhteiseen tai *miten laajalti* talous on kulttuuristunut. Toisin sanoen tutkimukseni lähestymistapa ei ole tiukassa mielessä empiirinen: en pyri todistelemaan yhteisen talouden ”olemassaoloa” tilastollisesti tai muiden objektiiviseksi ajateltujen havaintoaineistojen kautta taikka rajaamaan ja määrittämään yhteisen talouden alaa suhteessa ”muuhun” talouteen. Sen sijaan tutkimusongelmani liittyvät teorianmuodostukseen ja teoreettiseen kritiikkiin. Nähdäkseni ei ole mahdollista samanaikaisesti muodostaa ilmiötä koskevaa teoriaa, operationalisoida teorian pohjalta indikaattoreita ja todistaa teorian premissit näiden indikaattorien avulla tosiksi – tämä johtaisi kehäpäätelmään. Kuten tieteenfilosofi Otto Neurath (1983[1932], 92) huomauttaa, tiede muistuttaa luonteeltaan vesille laskettua venettä, jota ei voi korjata kerralla kokonaisuudessaan. Tarvittavia korjauksia on tehtävä lankku lankulta, ottaen tiettyjä asioita annettuna ja asettamalla toisia epäilyksen kohteeksi. Tutkimukseen osallistuu tästä huolimatta monenlaisia empiirisiä aineksia, joita kuvaan luvussa 2, sekä myös välillisiä empiirisiä seurauksia, joihin palaan johtopäätösten yhteydessä. Osatutkimukseni osoittavat myös suuntia empiirisesti fokusoiduille jatkohankkeille yhteisen talouden moninaisten muotojen tutkimuksessa.

Päiväitteet

Tutkimuskysymykseeni nivoutuu kolme tutkimuksen kuluessa koeltua väitettä talouden muutoksista. Väitteiden suhde tutkimuskysymykseen on dialoginen: ne kuvaavat toisaalta tutkijan esioletuksia ja teoreettista intuitiota, joista yhteiskunnallista todellisuutta tarkasteleva tutkimus nähdäkseni väistämättä (joko tiedostaen tai tiedostamatta) lähtee liikkeelle. Toisaalta taas ne asettuvat tutkimuksen kuluessa tapausesimerkkien kautta kriittisen tarkastelun kohteiksi ja lopulta hioutuvat tutkimuksen ”tuloksiksi” eli teoreettisesti perustelluiksi kuvauksiksi siitä maailmasta, jota tutkimus koskee. Väitteitä voisi kutsua *hypoteeseiksi* sanan kirjaimellisessa

merkityksessä, sillä ne ovat tutkimuksen ”teesien” eli tutkimusaineiston kautta muodostettujen käsitysten ”alapuolella” (*hypo-*); jotain, minkä päälle varsinainen tutkimusasetelma konkreettisesti muodossaan voi rakentua. Väitteet eivät kuitenkaan asetu testattaviksi siinä mielessä, että tarkoitus olisi niiden todentaminen tai kumoaminen, sillä nähdäkseni ainakaan tämän tutkimuksen hahmottamaan kenttään ei ole sellaista etuoikeutettua ja neutraalia näkökulmaa, josta käsin tällainen testaaminen voitaisiin suorittaa.

Ensimmäinen pääväitteistä on omistusoikeuksien roolin muutos ja erityisesti omistuksen enenevä korvautuminen pääsy- ja käyttöoikeudella (*access*) sikäli kuin kyse on tuotantotoimintaan ryhtymisen edellytyksistä (Rifkin 2000). Käsittelen omistamisen muuttuvaa merkitystä ja käyttöoikeuksien taloutta erityisesti ensimmäisessä ja toisessa osajulkaisussa. Yksityinen omistusoikeus tuotannontekijöihin ja tuotannon lopputuloksiin oli teollisessa kapitalismissa tuotannon järjestämisen ensisijainen lähtökohta. Teollisessa tuotannossa kapitalisti ostaa omistukseensa koneita, työvoimaa ja raaka-aineita tuottaakseen yksityisomistettuja tavaroita, jotka markkinoilla vaihdetaan takaisin rahaan, joka taas investoidaan uusiin koneisiin, työvoimaan ja raaka-aineisiin tuotannon kasvun ja korkeamman lisäarvon saavuttamiseksi. Ajatus taloudesta yksityisomistettujen tavaroiden tuotantona ja vaihtona perustuu laajemmin mallille, jota politiikantutkija C. B. MacPherson (1962) kutsuu *possessiiviseksi individualismiksi*. Ensinnäkin ajatellaan, että ihminen ”omistaa” omat ominaisuutensa ja taitonsa; toiseksi hän ottaa omakseen luonnonraaka-aineita, joita hän kyvyillään ja työkaluillaan muokkaa; ja kolmanneksi hänen työstään syntyy näin yksityisiä hyödykkeitä, joita voidaan myydä eteenpäin markkinoilla.

Historiallisesti käsitys ihmisestä yksilöllisenä ja itsekkäänä työnsä tulosten omistajana oli ennakkoehto talouden piirin irrottamiselle politiikasta ja siten koko yhteiskunnallisen järjestyksen perustamiselle omistajuuden varaan (Leach 2007). Tämän mallin selitysvoima muuttuu kyseenalaiseksi yhteiseen perustuvassa tuotannossa, jossa tuotannontekijät eivät ole vain luonnosta kaivettuja raaka-aineita, jossa työtävät ovat luonteeltaan sosiaalisia, ja jossa lopputuotteet voivat olla aineettomia, ei-yksilöityviä ”immateriaalisia tavaroita”. Esimerkiksi taideteoksen tuotanto on tuotantoa yhteisestä yhteiseen: jo olemassa olevien aineiden keräämistä, yhdistelyä, tulkintaa ja esillepanoa. Romanttiseen tekijyyssäilykseen nojaava tekijänoikeusjärjestelmä tosin edelleen ylläpitää käsitystä tuotannon yksityisestä ja yksilöllisestä luonteesta antamalla tekijälle yksinoikeuden paitsi sen työn tuloksiin, jonka hän varsinaisesti on itse tehnyt, myös kaikkeen siihen aiempaan työhön, jonka varaan uusi teos perustuu (Jaszi 1994).

Toinen pääväite liittyy materiaalsen ja immateriaalsen välisen suhteen muutokseen, joka tematisoituu toisessa, kolmannessa ja neljännessä osajulkaisussa. Perinteisesti poliittisen talouden tutkimuksessa¹⁶ talous ymmärrettiin ihmisen ja luonnon välisenä tuotannollisena aineenvaihduntana, jonka avulla ihmiset tuottavat uusintamisen aineelliset edellytykset (Heiskala & Virtanen 2011, 15). Kysymys oli tosin

¹⁶ Poliittinen talous viittaa tässä sekä niin sanottuun klassiseen poliittisen taloustieteeseen (Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill) että myös sen lähimpiin kritikkoihin (Karl Marx). Tieteenalain oppihistoriasta ja nykymerkityksestä ks. Sorsa 2013.

sanoen sen selvittämisestä, millaisten järjestelyjen kautta ihmiskunta voi luonnon antimia hyödyntäen tyydyttää välttämättömät elämän jatkuvuuteen liittyvät tarpeet. On kuitenkin selvää, että talous on jo aikoja sitten irtautunut “perustarpeista” ja kohdistunut valtaosin ihmisen selviämisen kannalta ei-välttämättömään tuotantoon (Lehtonen 2014, 18). Yksittäisten valtioiden bruttokansantuotteet yhteen laskemalla saatava tunnusluku, *maailmankansantuote*, oli noin 78 biljoonaa euroa vuonna 2013, mikä tarkoittaa 12 000 euroa vuodessa asukasta kohden (CIA World Factbook 2014).¹⁷ Antropologi Marshall Sahlinsin (1972) kuuluisan esimerkin mukaan vaikeissa oloissa Kalahari-autiomaalla eläneet metsästäjä-keräilijätkin tekivät lyhyempää työpäivää kuin keskimääräinen amerikkalainen. Aristoteleen tekemää jaottelua seuraten moderni talous liittyy siis pikemminkin varallisuuden keräämiseen (*khremastikē*) kuin taloudenpidon taitoon (*oikonomikē*) (Sihvola 2011, 101; Polanyi 2009, 109). Toisaalta on huomautettava, että tarpeen käsite on – talouden piiriin ymmärrettyjen “resurssien” tavoin – jo itsessään kulttuurisesti määräytynyt, eikä siirtymää primäärisestä selviytymisestä moderniin yltäkylläisyyteen tule siksi ymmärtää liian yksioikoisesti.

Taloustieteen sisällä muun muassa endogeenisessa kasvuteoriassa on esitetty, että valtaosan taloudellisesta kasvusta selittää kiinteän fyysisen pääoman sijaan nykyään inhimillinen pääoma: tieto, ideoiden leviäminen sekä sitä tukevat institutiot kuten koulutus (Jones & Romer 2009). Kuten taloustieteilijä Antonella Corsani toteaa, tieto- ja kommunikaatioteknologinen vallankumous nostaa tuotantovälineiksi ja tuotteiksi “kulttuurin, kommunikaation, kielellisen tuotannon, tiedon yhteiskunnallisen tuottamisen – siis kaiken sen, minkä taloustiede oli sulkenut ulos tutkimusalueeltaan” (Corsani 2007b[2000]). Käsitellen erityisesti kolmannessa osajulkaisussa, kuinka taloudellisen arvon luominen yhtäältä ottaa etäisyyttä luonnon muokkaamisen taloudesta mutta toisaalta kiertyy siihen mutkan kautta uudelleen, kun kasvavien informaatiovirtojen ylläpitäminen vaatii tuekseen yhä laajempaa energiaperustaa ja teknologisia rakenteita.

Kolmas pääväite koskee siirtymää rationaalisesta tasapainon taloudesta affektiiiviseen ennakoimattomien vaihtelujen talouteen. Neljännessä osajulkaisussa kuvaan, kuinka taloudellisen ajattelun valtavirta on sitoutunut tasapainon metaforaan (Louçã 2001; Kuorikoski & Lehtinen 2014) ja talouden itsensäkorjaavuuden oletukseen, jotka tarvitsevat tuekseen ennakoivasti käyttäytyvän taloudellisen toimijan. “Taloudellinen ihminen” on kuitenkin oppikirjahahmo, jolle ei ole tosielämässä yksiselitteistä vastinetta (Henrich ym. 2001).

Modernin taloustieteen postuloima järkevä ja laskelmoiva taloudellinen ihminen, *homo economicus*, on kokenut julkisessa keskustelussa kolhuja etenkin vuosikymmenen vaihteen taluskriisien myötä. Vielä ennen vuosien 2007–2008 finanssikriisin puhkeamista tieteellis-teknologiset sijoitusinstrumentit edustivat eräänlaista modernin rahatalouden mahdolliseksi tekemän laskennallisen rationaalisuuden lopullista voittoa (vrt. Simmel 2005[1903]), jossa osakekauppaa keskenään käyvät robotit pitivät huolta siitä, että talous palvelee parhaalla tavalla koko ihmiskunnan hyvin-

¹⁷ Lähteessä summat ovat dollareissa (87,25 biljoonaa dollaria; 13 100 dollaria per asukas). Arvot ovat ostovoimakorjattuja. Valuuttamuunnos laskettu 20.8.2015 (1 USD = 0.899 EUR).

vointia. Tehokkaille laskentainstrumenteille oli vapaaehtoisesti luovutettu osa siitä talouden ohjausroolista, joka perinteisesti oli varattu rationaalisia ja harkittuja päätöksiä tekeville ihmistojen (ks. osajulkaisu III). Kuten tiedetään, asenteet kääntyivät nopeasti finanssikriisin eskaloituttua Lehman Brothersin romahduksesta syksyllä 2008. Johdannaismarkkinoita kehitellessä pankkiireista, insinööreistä ja matemaatikoista tuli yhtäkkiä vastuuttomia pelureita ja syntipukkeja, jotka olivat finanssitalouden mekanismien kautta luoneet kuvitteellisia talouden rakenteita – kuplia vailla reaalitaloudellista sisältöä. Koska tutkimukseni kohdistuu kapitalismin sommittuman muutoksiin, en ole tässä työssä kiinnostunut niistä perustelluistakaan syytöksistä, joita sijoituskuplien luomiseen osallistuneita pankkiireita vastaan on esitetty.¹⁸ Sen sijaan tarkastelen ajatusta nykyisestä kapitalismista perustavan epävakauden taloutena (ks. Piironen 2012; Lehtonen 2013), jolle ominaista tasapainoisen kehityksen sijaan on *tasapainottelu* liiallisen pirstaloitumisen ja koossapysymisen välillä (ks. osajulkaisu V).

1.3 TUTKIMUKSEN RAKENNE

Tutkimus koostuu yhteenveto-osasta sekä viidestä osajulkaisuista, jotka on julkaistu artikkelikokoelmissa sekä aikakausjulkaisuissa vuosina 2011–2015. Osajulkaisujen kokoamisen kriteereinä ovat tutkimuksen tematiikan ohjaama rajaus, tutkimusongelman kannalta riittävä laajuus sekä tutkimusotettani ilmentävä menetelmällinen ja temaattinen moninaisuus. Valitut julkaisut käsittelevät yhteisen taloutta erilaisten yhteisen muotojen tapauksissa, erilaisten analyttisten näkökulmien kautta ja erilaisiin tutkimusobjekteihin kohdistuen. Ne edustavat erilaisia teoreettis-metodologisia sitoumuksia ja sitä kautta erilaisia tieteellisen kirjoittamisen tyyliä. Osajulkaisujen järjestys tavoittelee alussa kuvattua jatkumoa metsästä mieleen – luonnonyhteisistä ja kaupunkiyhteisistä digitaalisten tietoyhteisten kautta kohti ihmisten keskinäisessä toiminnassa syntyviä yhteisen muotoja.

Olen koonnut taulukkoon 1 osajulkaisujen erityiset tutkimuskohteet ja niiden näkökulmat yhteisen talouteen. Osajulkaisut kiinnittyvät viiteen yhteisen muotoon, joita kutsun luonnonyhteiseksi, kaupunkiyhteiseksi, tietoyhteiseksi, vuorovaikutusyhteiseksi ja mielenyhteiseksi. Osajulkaisujen tutkimuskenttinä ovat äänimaisesti perustuva luontomatkailu, poliittinen talonvaltausliike, internetin tietovarannot, muodin kierrot sekä tuotantorakenteen hajoamisen kokemukselliset heijastumat.

¹⁸ Psykologisoivat ja yksilöivät selitysmalli taluskriiseille ovat julkisessa keskustelussa yhä yleisiä. Helmikuussa 2015 *London Evening Standard* -lehti uutisoi Iso-Britanniasta tehdystä kyselytutkimuksesta, jonka mukaan ”kuusi vuotta kriisin jälkeenkään kansa ei ole valmis antamaan anteeksi pankkiireille (”Six years after crisis, public still in no mood to forgive bankers”) (Prynn 2015). Yksittäisten ihmisten tai ihmisryhmien ahneuteen viittaaminen ei kuitenkaan auta ymmärtämään kapitalismia systeemisestä kokonaisuutena.

Taulukko 1: Osajulkaisujen tutkimuskohteet ja näkökulmat yhteisen talouteen

	Yhteisen muoto	Näkökulma yhteisen talouteen	Tutkimuskohde
I	Luonnonyhteiset	Teollinen talous / jälkiteollinen talous	Äänimaisemamatkailu
II	Kaupunkiyhteiset	Omistusoikeus / käyttöoikeus	Poliittinen talonvaltausliike
III	Tietoyhteiset	Materiaalitalous / immateriaalitalous	Www-haku, hehkulamppu; tiedon, sähkön ja taloudellisen arvon kytkökset
IV	Vuorovaikutus-yhteiset	Laskelmallisuus / affektiivisuus	Georg Simmelin muotiteoria
V	Mielenyhteiset	Tuotantorakenteet / kokemuksen rakenteet	”Hajoaminen” prosessina ja kokemuksena

Osajulkaisut ovat saaneet alkunsa vuosina 2009–2012. Osa julkaisuprosesseista on ollut hyvinkin nopeita, toiset taas pitkällisiä ja monivaiheisia. Artikkelien ideat ovat kehittyneet lukuisten konferenssisitelmien ja keskustelujen myötä sekä vertaisarviointiprosesseissa. Osajulkaisujen I ja IV teemoista on aiemmin julkaistu väitöstutkimuksen ulkopuolelle jäävät samoihin aineistoihin perustuvat versiot (Kaljunen & Venäläinen 2010; Venäläinen 2013a).

Kaikki osajulkaisut on suunniteltu ja kirjoitettu hyvin täsmällisiin konteksteihin: tieteellisten lehtien erikoisnumeroihin (kaupunkien oikeus, materiaallinen sosiologia) tai tietyn käsitteen ympärille rakentuviin artikkelikokoelmiin (kulttuurimikrohistoria, tunteiden talous, prekaarit affektit). Siksi osajulkaisujen ymmärtäminen osana samaa tutkimuskokonaisuutta vaatii niiden lukemista koko väitöstutkimukselle yhteisen tutkimusongelman, tutkimuskysymysten sekä jaettujen käsitteiden ja kontekstien läpi. Artikkelit on siis ensin irrotettava kontekstistaan, *dekontekstualisoida*, jotta ne voitaisiin tämän yhteenvedon kautta *rekontekstualisoida*, koota ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi.

Artikkelien koostaminen väitöstutkimukseksi ei heijasta niiden taustalle mitään itsestäänselvää kontekstia, jonka varaan yhteenvedon tulisi *välttämättä* rakentua. Kontekstualisoinnin tuottama huomion suuntaaminen ja rajaus on väistämättä intentionaalinen, tutkijan tulkinnallista valtaa ilmentävä prosessi, joten samojen artikkelien pohjalta voitaisiin esittää myös muunlaisia synteesejä. Väitöskirjaprosessin edetessä artikkelit etäännyvät kirjoittajastaan ja muuttuvat ikään kuin tutkimuksen aineistoksi: ne ovat ajattelun pysäytyskuvia tietyllä hetkellä ja sellaisina jo väistämättä ajattelun nykyhetkestä jälkeen jääneitä. Hahmotan tämän vuoksi yhteenvedon osiolla kolme hieman erilaista tehtävää: ensinnäkin se on johdatus tutkimuksen aihepiiriin ja kysymyksenasetteluihin; toiseksi se on väitöskirjan viimeinen artikkeli eli jatkuvasti muuntuvan ajatteluprosessin viimeisin ylös kirjattava piste; kolmanneksi se on tiivistelmä ja kokoomatutkimus, jossa itsenäiset osajulkaisut tulevat yhteen ja muuttuvat samalla reflektion kohteiksi. Se dokumentoi, mistä tutkimus on tullut, mihin se on mennyt ja mille toiminta-alalle se on asettunut.

Yhteenveto-osan rakenne etenee seuraavasti: Ensimmäisessä luvussa olen esittänyt sen yhteiskunnallisen ja teoreettisen tilanteen, johon yhteisen talous ilmaantuu, sekä analysoinut modernin taloudellisen ajattelun rajoitteita ja mahdollisia polkuja niiden ylittämiseen. Olen kuvannut, mitä tarkoitan tutkimuksen pääkäsitteellä, yhteisen taloudella, sekä täsmentänyt, mistä näkökulmista juuri tämä tutkimus yhteisen talouden ilmiökenttää lähestyy.

Toisessa luvussa pohdin tutkimuksen menetelmällisiä valintoja keskittyen niihin piirteisiin, jotka kuvaavat tutkimushankettani kokonaisuudessaan mutta käsitellen lyhyesti myös osajulkaisujen erityisiä metodeja. Kehystän tutkimukseni *teoreettisena tutkimuksena* ja analysoin teorian suhdetta käytäntöön ja empiirisiin aineistoihin. Käsitelen *yhteiskuntateorian* ja *aikalaisdiagnoosin* genrejä tutkimustani inspiroineina näkökulmina sekä hahmottelen, millaista tutkimuksenteon tapaa tässä tapauksessa voisi tarkoittaa *talouden kulttuurintutkimus*.

Kolmannessa luvussa esittelen tutkimustani jäsentävät teoreettiset kontekstit. Olen eritellyt kontekstit kolmeen käsitepariin – *yhteinen ja omistus*, *jälkiteollinen kapitalismi ja talouden kulttuuristuminen* sekä *affektiivinen työ ja prekarisaatio* –, jotka ovat toisaalta tutkimuksen lähtökohtia mutta myös sen välineitä ja tuloksia. Esittelen samassa yhteydessä myös ajatteluani ruokkinutta aiempaa tutkimusta.

Neljännessä luvussa esittelen tutkimuksen osajulkaisut: niiden lähtökohdat ja julkaisukontekstit, aineistot, keskeiset käsitteet ja johtopäätökset. Tarkoitukseni ei ole pelkästään toistaa sitä, mitä artikkeleissa on jo sanottu, vaan kuvailla osajulkaisujen merkitystä osana tutkimuskokonaisuutta.

Viidennessä ja viimeisessä luvussa palaan tutkimuskysymyksiin ja pääväitteisiin ja esitän niiden kautta tutkimuksen kokoavat johtopäätökset.

2 Metodologia

Niin ollen tämän kirjan kappaleet on ajateltu metodin puolesta esimerkeiksi, sisällön puolesta vain fragmenteiksi siitä, mitä minä pidän yhteiskunnan tieteenä. Molemmassa suhteissa näytti parhaalta valita teemat mahdollisimman monipuolisesti, sekoittaa toisiinsa aivan yleinen ja aivan erityinen. (Simmel 1999[1908], 17.)

Tutkimukseni on toteutustavaltaan monitieteinen, monimenetelmällinen ja moniaineksinen. Epistemologisten sitoumustensa osalta tutkimustani voi kuvailla *teoreettiseksi tutkimukseksi*. Tällä tarkoitan sitä, että tutkimuksen käsitteet sekä niihin kytkeytyvät diskursiiviset muodostelmat toimivat yhtä aikaa sekä tutkimuksen kohteina että sen tekemisen tapoina. Teoria ei ole tutkimuksessani ainoastaan tutkimuksen kentältä kerättyjen havaintojen jäsentämisen ja selittämisen *väline* vaan myös se *itse kenttä*, jossa tapahtuvia ilmiöitä tutkimuksessa havainnoidaan ja tulkitaan. Tutkimukseni kohdistuu talouden käsittämisen ja käsitteellistämisen tapoihin, jotka ymmärrän *performatiivisina* eli taloudellista todellisuutta (osa)tuottavina.¹⁹ Tutkimukseni teoreettinen intressi kohdistuu siihen, miten ”taloutta” voi ajatella, ja sen käytännölliset implikaatiot puolestaan juontuvat siitä, kuinka talouden ajattelemisen itse asiassa ohjaa sitä, mitä talous ”on”.

Teoreettinen tutkimus *metodina* käsitetään usein toisten kirjoittamien tekstien tutkimukseksi, ja myös omassa työssäni korostuu aiempien kirjoitusten uudelleentulkinta ja niihin pohjautuva käsitteellinen synteesi. Teoreettinen orientaatio ei kuitenkaan tarkoita sitoutumista yksinomaan teksteihin tutkimusaineistona. Aineistoja voivat olla esimerkiksi intuitio, introspektio ja looginen päättely (kuten perinteisessä filosofisessa menetelmässä), mutta myös mitkä tahansa muut

¹⁹ Performatiivisuus tarkoittaa tässä yksinkertaisimmillaan sitä, että kuvatessaan taloudellista toimintaa taloustieteen diskurssi samalla osallistuu kuvaamansa ilmiön konstruoimiseen (Callon 2001; 2007). Väite talouden performatiivisuudesta implikoi, että taloutta eivät ohjaa luonnonlait vaan taloudellista toimintaa voisi järjestää toisinkin. Jos tämä lähtökohta hyväksytään, talouden tutkija joutuu muiden yhteiskuntatutkijoiden tavoin hyväksymään, että tutkijan ja tutkimuskohteen radikaali erottaminen ei ole käytännössä mahdollista, minkä vuoksi tutkimusta ei voi tehdä niin, etteikö se tavalla tai toisella vaikuttaisi tutkimuskohteeseensa. Performatiivisuuden idea sinällään periytyy jo 1950-luvulta filosofi John Langshaw Austinin puheaktitutkimuksista. Vaikka performatiiviset lausumat saattavat ulkoisilta tunnuspiirteiltään muistuttaa tavallisia väitelauseita, niiden varsinainen tarkoitus on kuitenkin saada aikaan vaikutuksia. Esimerkiksi papin sanoma lause ”Julistan teidät aviopuolisiksi” ei niinkään *totea* asiaintilaa vaan *saa sen aikaan*. Tietenkään taloustiede ei tuota tai ylläpidä taloudellisia käytäntöjä näin suoraviivaisesti, kuten talouden performatiivisuuden idean kritikat ovat perustellusti huomauttaneet (mm. Miller 2002), vaan taloudellisilla käytännöillä on muitakin vaikuttimia. Michel Callon (2007, 335) onkin ehdottanut, että performatiivisuuden voisimme puhua *yhdessäperformaatiosta* (*co-performance*) historiallisena prosessina, jonka myötä ”talous” ja ”markkinat” syntyvät erilaisten kilpailevien ohjelmien ja käsitysten valtakampailuissa ja konflikteissa. Tämä vastaa oman tutkimukseni lähtökohtaa.

tutkimustehtävän selvittämisessä hyödylliseksi osoittautuvat materiaalit kuten äänet, kuvat, kokemukset ja arkitieto. Teoreettinen tutkimus ei siis sinänsä ole “ei-empiiristä”²⁰, vaan se virittää kysymyksen tutkijan ja tutkimuskohteen suhteesta toisin kuin empiirisen sosiaalititeen lähestymistavat.

Jotta empiirinen tieto maailmasta olisi mahdollista, tutkimusvälineistö on ensin mahdollisimman pitkälti vakioitava: on käytettävä luotettavia mittalaitteita (kuten luonnontieteissä) taikka standardisoituja kysymyspatteristoja ja havainnoinnin tapoja (kuten yhteiskuntatieteissä) sekä tulkittava tehtyjä havaintoja ja kerättyjä aineistoja joko ennalta määrätyn tai ainakin tiettyyn episteemiseen paradigmaan sidottujen kategorisointien kautta. Empiirinen tutkimus edellyttää siksi verrattain täsmällistä ja tiukkarajaista erottelua tutkijasubjektin, teoreettisten mallien ja tutkimuskohteen välille.²¹ Teoreettisessa yhteiskuntatutkimuksessa tällainen eronteko ei aina ole tärkeää, toivottavaa tai edes mahdollista. Yhteiskuntatutkimus, joka ottaa vakavasti vastuunsa nykyisyyden tulkkina, joutuu usein sellaisten ongelmien eteen, jotka ovat tutkimuksen alkaessa niin epämääräisiä, etteivät aiemmat tutkimusmenetelmät anna apua niiden ratkaisemiseen. Filosofi Antonio Negrin sanoin – ja Negri viittaa tässä nimenomaan käynnissä olevaan taloudelliseen muodonmuutokseen – teoreetikko päätyy olosuhteisiin, jossa pitäisi “yhdellä kertaa ja samanaikaisesti määritellä sekä metodi että itse asia, siis se tilanne, joka on analyysin kohteena” (Negri 2008, 61).

Voidaan ajatella, että empiirisessä tutkimuksessa teoria on peili taikka Arkhimedeen piste, jonka kautta aineistoa tulkitaan, kun taas teoreettisessa tutkimuksessa teoria itse muuttuu aineistoksi asetelmassa, jossa lopullista kiintopistettä on vaikeaa asettaa. Tämä alustava kahtiajako on kuitenkin turhan yksinkertaistava, sillä raja aineiston, menetelmän ja teorian välillä on liukuva sekä empiiriseksi että teoreettiseksi luonnehdittujen tutkimusten sisällä. Tutkimuksiin ottavat osaa monimuotoiset materiaalit, joilla on useita erilaisia tehtäviä: ne voivat toimia esimerkiksi esiymmärryksen luomisen välineinä, inspiraationa teorianmuodostukselle, tulkinnallisen ymmärryksen kasvattamisen välineinä tai teoreettisten väitteiden kokeilualustoina. Menetelmällisten lähestymistapojen pelkistäminen metodologisen suuntauksen nimeen (kuten “grounded theory” tai “etnografinen tutkimus”) saattaa hämärtää sen seikan havaitsemista, että jokaisessa tutkimuksessa tutkijan, hänen elämänsä maailmansa, tutkimusta varten rajatun kentän taikka aineiston sekä aiemmaksi tutkimukseksi katsottujen tietovarantojen välille muodostuu lukuisia toisiaan ruokkivia suhteita.

Artikkeliväitöskirjana tällä tutkimuksella on kaksi metodologista tasoa: toisaalta koko tutkimusta koskevat menetelmälliset valinnat – jotka väistämättä ovat luonteeltaan melko yleisiä – ja toisaalta yksittäisten osatutkimusten erityiset menetelmät. Olen tiivistänyt osatutkimusten teoreettis-menetelmälliset kiinnekohdat sekä niissä käytetyt erityiset menetelmät ja materiaalit taulukkoon 2. Osatutkimusten analyysit

²⁰ “Empiirisen” ongelmasta yhteiskuntatieteissä ks. Adkins & Lury 2009.

²¹ Näitä jaotteluja on tosin kritisoitu ja pyritty purkamaan muun muassa feministisen etnografian, julkisen antropologian, julkisen sosiologian sekä yhteistutkimuksen perinteissä (ks. esim. Skeggs 2001; Lassiter 2005; Malo de Molina 2004; Burawoy 2006; Precarias a la deriva 2009; Suoranta & Ryyänen 2014).

perustuvat pääasiassa erilaisiin tekstien tulkinnan tapoihin, mutta ensimmäisen osajulkaisun osalta tutkimusaineistoon kuuluu myös etnografisia aineksia.

Taulukko 2: Osajulkaisujen teoreettis-metodologiset kiinnepohdat ja käytetyt menetelmät

Osajulkaisu	Teoreettis-metodologinen kiinnepohda	Menetelmät ja materiaalit
I	äänimaisematutkimus	haastattelut, kuuntelukävelyt, äänittäminen, diskurssianalyysi
II	kriittinen oikeusteoria	varallisuus oikeuden yleisten oppien funktionaalinen rekonstruktio, nykylähtöinen tapausesimerkki
III	uusmaterialistinen kulttuurintutkimus	teknologian kulttuuristen käyttöjen luenta, historialliset tapausesimerkit
IV	filosofinen sosiologia	klassikkotekstin systematisoiva uudelleenluenta nykykontekstissa
V	affektitutkimus	teknologiahistoriallinen tulkinta, lyriikka-analyysi, taiteensosiologinen teosanalyysi

Koko tutkimuksen menetelmälliset valinnat pyrin seuraavaksi tiivistämään kolmeen keskusteluun. Ensinnäkin yritän rekonstruoida teoreettisen tutkimuksen idean niin, että teoriassa ei olisi kyse vain todellisuuden ulkopuolisesta tarkkailusta, vaan myös aktiivisesta osallistumisesta tutkittavaan maailmaan. Toiseksi käsittelem työtäni yhteiskuntateorian ja aikalaisdiagnoosin rajapinnalle asettuvana tutkimuksena. Kolmanneksi kuvailen, mitä tarkoitan kutsumalla lähestymistapaani talouden kulttuurintutkimukseksi.

2.1 TEORIA TOIMINTANA

Tavanomaisessa arkimerkityksessään teoria ymmärretään käytännön vastakohtaksi siten, että jälkimmäisessä todella tapahtuu jotain, kun taas ensimmäisessä jotain vain *voisi* tapahtua. Teoria tässä mielessä viittaa toteuttamiskelvottomiin tai hyvin epätoiminnallisesti toimiviin suunnitelmiin taikka puheenpyörittelyyn, jonka tarkoituksena ei alun alkajainkaan ole ollut saada mitään aikaan. Tämän näkemyksen ovat jakaneet niin teoreettisen tutkimuksen puolustajat kuin sen kriitikotkin. Esimerkiksi Karl Marx moittii *Feuerbach-teeseissä* filosofiä siitä, että he ovat vain eri tavoin selittäneet maailmaa, kun tehtävänä pitäisi olla sen muuttaminen (Marx 1978[1845]). Vaikka vastakkainasettelu teorian ja käytännön välillä on epäilemättä hyvin sitkeä ja kuuluu filosofisten ikuisuusaiheiden joukkoon, yritän tämän tutkimuksen tarpeisiin sopivassa laajuudessa horjuttaa sitä tekemällä pienen ekskurssin *teorian historialliseen käytäntöön*.

Andrea Nightingale (2009) kuvailee klassista kreikkalaista *theoriaa* kulttuurisena käytäntönä, johon kuuluivat muun muassa neuvojen pyytäminen oraakkelilta, vierailut panhelleenisille uskonnollisille festivaaleille sekä oppimistarkoituksessa tehdyt ulkomaanmatkat. Teoria oli matka arjesta, jo nähdystä ja tunnetusta, kohti tuntematonta ja sieltä takaisin. Vaeltaja, *theoros*, toimi tarkkailijana ja silminnäkijänä, jolle oli annettu yhteiskunnallisesti merkittävä tehtävä. Teoriayhteisö muodosti kosmopoliittisen aristokraattisen eliitin, jonka tehtävänä oli jaettujen rituaalinen ylläpitäminen sekä kreikkalaisen identiteetin luominen ja säilyttäminen suhteessa vieraisiin maihin.

Teorian kaari kulkee tutusta ympäristöstä irtautumisesta vieraan ympäristön katseluun ja lopulta kotiinpaluuseen. Tämä matkantekoa tarkoittanut käsite alkoi vähitellen saada metaforisia merkityksiä filosofisissa teksteissä 300-luvulla eaa. Esimerkiksi Platonilla filosofinen teoreetikko on ”älyn lähettiläs”, joka tekee matkan ylimaailmiseen maailmaan, katsoo ikuisia ideoita ja palaa matkalta raportti mukanaan. Teoreettinen matkanteko ja sen mahdollistama ikuisten totuuksien katselu muodostaa sosiaalisen, poliittisen ja uskonnollisen oikeutuksen teoreettisen filosofian projektille. Myöhemmässä filosofiassa jalansijaa sai formalistisempi tulkinta *totuuden spektaakkeliteoriasta*, joka pelkisti teoreetikon sivustaseuraajaksi. Nightingalen mukaan Aristoteles irrotti teorian sosiaalisesta ja poliittisesta kontekstistaan ja asetti tilalle ajattelevan *yksilön*. Lopullinen vastakkainasettelu teorian ja käytännön välille tuli mahdolliseksi modernin tieteen epistemologian myötä. Halkeama voidaan paikantaa esimerkiksi kartesiolaiseen metodiin, jossa oman olemassaolon todistamisesta johdetaan tieto ulkoisesta maailmasta. (Mt., 1–27.)

Michel Foucault etsi lukuvuoden 1982–1983 luennoillaan Collège de Francessa vaihtoehtoja genealogiaa tälle länsimaisen filosofian yksinäiselle subjektille, jolla ajattelu ja tekeminen (ja vastaavasti ajatteleva subjekti ja ajateltava maailma) oli erotettu jyrkästi toisistaan (Foucault 2010). Hän palaa Platoniin ja erityisesti *Seitsemänten kirjeeseen*, jossa esitellään ensin neljä tietämisen ennakkoehtoa: nimi (*onoma*), määritelmä (*logos*), kuva (*eidolon*) ja tiede (*epistemē*). Tämän jälkeen siirrytään käsittelemään ontologisen tiedon ideaa, eli ”tietoa oliosta itsessään omassa olemisessaan” (*to on*). Kirjeen lopputulema on yllättävä: ontologista tietoa ei Platonin mukaan voi saavuttaa pelkän mietiskelyn kautta, koska se syntyy vasta erilaisten tietomuotojen välisestä kitkasta (*tribē*), niiden jatkuvasta ”hieromisesta toisiinsa”. Tämä tieto on siis luonteeltaan kontekstuaalista ja käytännöllistä: sitä ei voi esittää kaavana tai lakitauluna. Ontologisen tiedon luonteesta päästään toiseen, vielä perusteellisempaan johtopäätökseen: jos tiedon saavuttaminen vaatii kitkaa, siinä ei ole kyse vain asioiden ajattelemisesta tai katsomisesta, vaan pikemminkin elämänpolusta, jossa arkielämä yhtyy filosofisiin käytäntöihin (mt., 248–251; ks. vastaavasti Parikka & Tiainen 2006, 5).

Erään kiinnostavan avauksen teoreettisen tutkimuksen ja käytännöllisen todellisuuden välisen kuilun ylittämiseen on tarjonnut kulttuuri- ja yhteiskuntatieteiden niin sanottu *uusmaterialistinen käänne* (esim. Coole & Frost 2010; Valkonen, Lehtonen & Pyyhtinen 2013). Se voidaan monien muiden merkityspiiriensä ohella ymmärtää metodologisena perspektiivinä, joka purkaa ihmistieteiden ja luonnontieteiden

metodologioille ominaisia hierarkkisia suhteita tutkijan ja tutkittavan, tai yhtä hyvin aineiston ja teorian välillä. Kulttuurintutkimuksen kannalta tämä tarkoittaa muun muassa kielellisille representaatioille aiemmin muodostuneen etuoikeutetun aseman ylittämistä (Parikka & Tiainen 2006) sekä toisaalta diskursiivisten ja materiaalien prosessien ymmärtämistä jo alun alkujaankin toisiinsa sekoittuneina (Kontturi & Tiainen 2004, 17). Uusmaterialistisin termein tutkimusprosessia voidaan kuvata sommittumana (*assemblage*;²²; mm. De Landa 2006), jolle ominaista on seka-aineisuus, suhteiden moniulotteisuus sekä prosessuaalisuus. Tähän tutkimukseen osallistuvia materiaaleja ovat olleet esimerkiksi kirjat, kirjastot, tietokoneet, tietokannat, kynät, muistilehtiöt, sykemittarit ja syysflunssat, mutta toisaalta myös kosket, koirat, kiintolevyt, lakitekstit, radiohitit ja ääninauhurit. Sommittuman käsite vihjaa, että minkään materiaalin paikka tutkimuksen kokonaisuudessa ei ole eikä voi olla ennalta määrätty, sillä materiaalit saavat merkityksensä ja toimijuutensa vasta suhteessa toisiinsa, osana sommittuman ilmaantuvaa *yhteistoiminnallisuutta* (*conferedate agency*; Bennett 2005). Materiaalisuoksien näkökulman kautta voidaan havaita, että teoreettinenkin tutkimus on lopulta käytännöllistä siinä mielessä, että siinä on kyse *asioiden tapahtumisesta*.

Mitä teoreettinen tutkimus sitten tuottaa tai jättää jälkeensä? Gilles Deleuze ja Félix Guattari (1993, 14) kuvailevat filosofiaa tekemiseksi, jonka tavoitteena on käsitteiden muodostaminen, löytäminen ja valmistaminen. Käsitteiden tehtävä ei ole deskriptiivinen siinä mielessä, että ne muodostaisivat kuvaamastaan maailmastaan erillisen representaation tason, jonka kautta maailmasta voidaan keskustella. Päinvastoin Deleuze ja Guattari – kenties Habermasin suuntaan viitaten – huomauttavat, että “[]änsimainen ajatus demokraattisesta keskustelusta ystävien kesken ei ole tuottanut ensimmäistäkään käsitettä” (mt., 17). Käsitteiden valmistaminen rinnastuu paremminkin taiteelliseen luomistyöhön, minkä vuoksi “filosofi järjestelee koko ajan käsitteitään uudelleen ja muuttaakin niitä; joskus pelkän yksityiskohdan suurenemisen voi aiheuttaa uuden tihentymisen, lisäen tai poistaen komponentteja” (mt., 32).

Artikkeliväitöskirjan muoto on yksi käytännön syistä, joka pakottaa käsitteiden jatkuvaan uudelleenjärjestelyyn ja kärsivällisyyteen niiden merkityksen muuttuessa. Ajattelu on käsitteiden liikettä ajassa, ja koska tutkimus ei rajaudu singulaariseen nyt-hetkeen, sekä tutkija että tutkimuskohde ovat artikkelista toiseen siirryttäessä jo muuttuneet. Teoreettisessa tutkimuksessa artikkelien kirjoittaminen on käsitteiden muotoilemista, joka tapahtuu suhteessa kunkin artikkelin kontekstiin, sen erityiseen tutkimusongelmaan ja käytössä oleviin materiaaleihin. Käsitteet eivät siis ole universaaleja vaan rakentuvat “tietynlaisella kentällä, tasolla, perustalla joka ei

²² Englanninkielinen käsite *assemblage* tässä merkityksessään periytyy Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin käyttämästä ranskankielisestä termistä *agencement*. Muun muassa Michel Callon on pitänyt käännöstä *assemblage* liian staattisena, sillä se vaikuttaa viittaavan enemmänkin toiminnan lopputulokseen kuin itse toiminnallisuuteen. Seuraan tutkimuksessani Félix Guattarin *Kaaosmoosi*-kirjan (2010) suomentajien Mariaana Fieandt-Jäntin ja Heikki Jäntin käännöstä “sommittuma” (ks. Fieandt-Jäntti & Jäntti 2010, 14). Pidän sitä parempana kuin esimerkiksi “sommitelmaa”, jossa on vahva suunnitelmallisuuden ja kokonaisvaltaisuuden tuntu – sommittuma toivoakseni luo mielikuvan järjestelystä, joka on pikemminkin spontaanisti ilmaantunut, suhteiltaan avoin ja kestoltaan väliaikainen. (Kiitos Turo-Kimmo Lehtoselle ja Olli Pyyhtiselle tätä käsitettä koskevista huomioista.)

samastu niihin, mutta kuitenkin hallitsee niiden ituja ja näitä viljeleviä henkilöitä” (Deleuze & Guattari 1993, 18). Toisaalta käsitteet, aivan kuin muutkin työkalut, muuttuvat samalla kun niitä käytetään: kun vasara lyö naulaa, sekä naula että vasara liikkuvat, ja molempiin jää lyönnistä jälki (vrt. Kalanti 2007).

Haluan tutkimuksessani puolustaa käsitystä teoriasta *toiminnallisena maailmasuhteena*. Teoria tässä mielessä ei ole pelkkää kirjaviisautta vaan elämää erilaisten materiaalien ja tietomuotojen kitkaisissa välitiloissa – ei pelkkää ulkopuolista kontemplaatiota, vaan maailmassa olemista ja toimimista. Tietenkin teoreetikon tapa toimia on erilainen kuin esimerkiksi poliitikon tai aktivistin, sillä teoretikolle ominaisin menetelmä on käsitteellinen; sellaisten käsitteiden luominen, jotka saavat aikaan vaikutuksia – käsitteiden, “jotka ovat pikemminkin meteoreja kuin tavaroita” (Deleuze & Guattari 1993, 22).

2.2 YHTEISKUNTATEORIAN JA AIKALAISDIAGNOOSIN RAJAPINTA

Tutkimukseni teoreettista orientaatiota voidaan tarkentaa edelleen *yhteiskuntateorian* käsitteen kautta. Risto Heiskalan (2012) määritelmän mukaan yhteiskuntateorian tehtävänä on “tarkastella arkijärjen kansanmalleja ja eriytyneiden merkitysprovinsien tuottamia teoreettisia malleja systematisoidakseen ja abstrahoidakseen niistä yhteiskuntaontologian, joka voi sisältää tai olla sisältämättä normatiivisia kannanottoja”. Jos yhteiskuntateoria toimii hyvin, se tuottaa “abstraktin ja systemaattiseksi viljellyn yleisen tason käsitteistön, jolla on holistista hahmotusta helpottavaa voimaa yksittäisten tosiasioiden ja tutkimustulosten integroinnissa kokonaiskuvaksi sekä kyky orientoida tulevaa tutkimusta ja toimintaa”. (Mt., 85.)

Yhteiskuntateoria on yhteiskuntatutkimuksen erityistyyppi siinä mielessä, että sen tehtävänä ei ole niinkään antaa vastauksia johonkin ennalta asetettuun yhteiskunnalliseen kysymykseen kuin esittää uusia kysymisen tapoja ja koetella vanhoja. Olli Pyyhtisen (2010, 28–33) ajatusta kehitellen yhteiskuntateoriaa voisi kuvata “sopimattomaksi” teoriaksi siinä mielessä, että sen suhde vallitseviin käsitteellistämisen tapoihin on aina konfliktuaalinen tai vähintään latentisti jännitteinen; sen tehtävä liittyy yhtä paljon ongelmien luomiseen tai uudelleenmäärittelyyn kuin niiden ratkaisemiseenkin. Paradoksaalisesti tällainen teoria voi olla samanaikaisesti sekä ajatonta että ajankohtaista, sillä vallitsevien käsitteellistämisen tapojen kritiikki tulee usein mahdolliseksi vasta ennakoimattomien ajatteluhistoriallisten halkeamien kautta. Pyyhtinen kirjoittaa:

Mihin yhteiskuntateoria [*social theory*]²³ sopii? Ei oikeastaan mihinkään. Yhteiskuntateoriaa ei tarvita tutkiessa turismin ja yhteiskuntaluokan välistä yhteyttä tai koulutampumisten representaatioita joukkotiedotusvälineissä. Niin kauan kuin kaikki sujuu jouhevasti ja ongelmitta empiirisen sosiologisen tutkimuksen tasolla, yhteiskuntateoria ei astu kuvaan, koska tapahtumien annettuna otettua luonnetta ei problematisoida. Kuitenkin aina kun nämä enemmän tai vähemmän annettuna otetut sosiologisen tutkimuksen ennakkoehdot – olivat ne sitten substantiaalisia tai metodologisia – muuttuvat ongelmallisiksi vaikkapa historiallisten tai teoreettisten kehityskulkujen takia, yhteiskuntateoriasta tulee erittäin relevanttia ja jopa välttämätöntä. Tällaisessa tilanteessa on tarpeen ottaa askel taakse ja tutkia sosiologian epistemologisia ja ontologisia oletuksia; sen tutkimuskohteiden luonnetta ja peruskäsitteitä. (Mt., 32; suom. JV)

Tässä tutkimuksessa omaksuttu ja operationalisoitu käsitys yhteiskuntateoriasta liittyy yhteiskunnallisen todellisuuden käsitteellistämiseen niiden prosessien kautta, jotka yhteiskuntaa taikka ”sosiaalista” konstituivat. Tutkin yhteiskuntaa sen tulemisen tilassa; sen muotojen sommittumisessa, joka näyttää, Simmeliä lainatakseni, ”yhteiskunnan ikään kuin *in statu nascendi* – [...] sellaisena kuin se toteutuu joka päivä ja joka hetki; taukoamatta solmiutuu ja purkautuu ja solmiutuu uudelleen”. Tässä on kyse ”ikään kuin ihmismateriaalissa toteutuvista mikroskooppisista, molekulaarisista prosesseista, jotka kuitenkin ovat sitä todellista tapahtumista, joka vasta liittyy yhteen eli esineistyy [...] makroskooppisiksi yksiköiksi ja järjestelmiksi.” (Simmel 1999[1908], 36–37.)

Yhteiskuntateoreettista tutkimusta voidaan luonnehtia myös sen jaottelun kautta, jonka Arto Noro (2000) tekee *yleisen teorian* ja *tutkimusteorian* välille. Kun tutkimusteorian tehtävänä on tarjota työkaluja erityisten empiiristen kysymysten tarkasteluun, yleiset teoriat asettavat kysymyksen siitä, ”kuinka ’yhteiskunta’, ’sosiaalinen’ tai ’kulttuuri’ konstituoituu” (mt., 321). Yleinen teoria on siis tutkimusteorian meta-teoriaa; keskustelua yhteiskuntatutkimuksen operationaalisen tason alle ja taakse jäävistä peruskäsitteistä, jotka on oletettava, jotta ”yhteiskuntatutkimuksen” konseptio ylipäättään muodostaisi koherentin kokonaisuuden, mutta joiden sisältöä ei yleensä problematisoida erityiskysymyksiin keskittyvien tutkimusartikkelien tasolla.

Tutkimukseni tarkoituksena on esittää ja koetella väitteitä talouden ajattelun, talouskäsitteiden ja talouskäsitteiden perustavista oletuksista tasolla, jonka kautta projektini liittyy tutkimusteorian ja yleisen teorian välisessä kahtiajaossa enemmänkin jälkimmäiseen kategoriaan. Kuten edellisessä alaluvussa kuvasin, käsitan teorian kuitenkin pikemminkin käsitteellisenä *toimintana* kuin käsitteellisten rakenteiden

²³ Olen kääntänyt Pyyhtisen käyttämän termin *social theory* tässä yhteiskuntateoriaksi sanan vakiintuneisuuden vuoksi ja säilyttääkseni yhteyden yllä käsiteltyyn Heiskalan määritelmään. Käännös on kieltämättä ongelmallinen, sillä Pyyhtisen tavoin näkisin tarpeelliseksi varata erottelun ”yhteiskunnan teorian” (*theory of society, Gesellschaftstheorie*) ja ”sosiaalisen teorian” (*social theory, Sozialtheorie*) tutkimusstrategioiden välille siten, että ensimmäinen näistä käsittelee ”yhteiskuntaa” ikään kuin ylhäältä alaspäin, jonkinlaisena rakenteistuneena kokonaisuutena – ”kuntana” –, kun taas jälkimmäinen katsoo pikemminkin ”sosiaalisen” taikka ”yhteisyyden” muotoutumisen *prosessia* sen alustavimmista osatekijöistä lähtien. Ks. Pyyhtinen 2010, 28–29.

esittämisenä. Tällainen projekti ei tuota kokonaiskuvaa ”yhteiskunnasta”, ”sosiaalisesta”, ”kulttuurista” tai myöskään ”taloudesta”, mutta kylläkin osallistuu näitä koskevien käsitysten muovaamiseen käsitteellisen luomis- ja purkamistyönsä kautta.

Kuten Noro (2000, 321) ja myös Heiskala (2012, 89) tuovat esiin, yleinen taikka yhteiskuntateoreettinen tutkimus ei tapahdu tyhjiössä, teoreetikon norsunluutornissa, vaan niillä on suhteensa käsin kosketeltavaan todellisuuteen sekä empiirisen yhteiskuntatutkimuksen tulosten mutta myös muiden tiedonhankinnan muotojen kautta. Tässä tutkimuksessa tarkastelun empiirisenä viittauspisteinä ovat työn ja tuotannon muutokset jälkiteollisessa kapitalismissa. Nämä pohjimmiltaan empiiriset ilmiöt välittyvät tutkimuksen ”aineistoksi” aiemman tutkimuksen ja siihen pohjautuvan teoreettisen intuition kautta. Tässä mielessä, kuten Heiskala mielestäni olenaisesti huomauttaa, aineiston käsite ei voi olla se, jonka kautta raja teoreettisen ja muun yhteiskuntatutkimuksen välille vedetään (mt.). Hän päätyy lopulta esittämään, että hyvät yhteiskuntateoriat eivät käyppysvaatimuksiensa puolesta ”juuri poikkeaa empiirisestä yhteiskuntatieteestä” (mt., 96). Yhteiskuntateoria on kuitenkin kuvaustensa puolesta siinä vapaa, että samojen ”tosiasioiden” pohjalta voidaan esittää useita päteviä mutta ainakin osittain keskenään ristiriitaisia teorioita (mt.).

Yleisen teorian ja yhteiskuntateorian luonnehdintojen lisäksi tutkimustani voisi kehystää myös *aikalaisdiagnoosina*, jota Noro (2000) on kutsunut sosiologisen tutkimuksen kolmanneksi lajityypiksi. Aikalaisdiagnoosin uppoutuminen kysymykseen ”epookin” luonteesta ja sen erityisestä distinktiivisestä elementistä on piirre, joka on yhdistänyt teoreettisemmin (voisi sanoa myös: filosofisemmin) orientoitunutta yhteiskuntatutkimusta läpi tieteenalan historian (mt., 322–323).²⁴ Tutkimukseni pääotsikkoa ja siihen liittyvää analyttistä käsitettä, ”yhteisen taloutta”, voi pitää tyyppiesimerkillisesti aikalaisdiagnostisena hahmotuksena, joka yhden pääkäsitteen kautta ryhtyy muotoilemaan näkökulmaa sellaisiin yhteiskuntatieteilijöitä vaivaaviin kysymyksiin kuin ”keitä me olemme, ja mikä on tämä aika?” (mt., 323). Jos yleisen yhteiskuntateorian pätevyys ehtoina on ennen kaikkea ristiriidattomuus (Heiskala 2012, 95–96), niin aikalaisdiagnoosien arvioinnissa korostuvat hahmotusten kiinnostavuus ja käyttökelpoisuus: tarjoavatko ne ”näkemys” vai ei (Noro 2000, 324).

Tutkimukseni koostuu aineksista, joista osa kehystyy luontevimmin yhteiskuntateorian käsitteen kautta, osa aikalaisdiagnoosina, osa näkökulmasta riippuen kumpana vain tai molempina. Nähdäkseni raja yhteiskuntateorian (taikka *social theory* -tyyppisen yleisen teorian) ja aikalaisdiagnoosin välillä on liukuva – ero voidaan tehdä ideaalityyppien välille, mutta tutkimustyön käytännöissä teoriatyypit sekoituvat ja toisaalta täydentävät toisiaan. Pyyhtinen (2010, 31) vetää rajan aikaskaalojen kautta: kun yhteiskuntateoria periaatteessa voi muodostaa historiallisesti partikuläärit yhteiskunnat ylittäviä johtopäätöksiä yhteiskuntien tai sosiaalisen toiminnan

²⁴ Kuten Simmel (1997[1900], 6) kuvailee *Rahan filosofian* esipuheessa, yhteiskunnallisten ilmiöiden tutkijat päätyvät toisinaan työskentelemään melko epäkonventionaalisinkin menetelmin sellaisen ”erityisesti arvostuksiin ja henkisen elämän yleisempiin asiayhteyksiin liittyvien kysymysten [kanssa], joihin emme ole tähän päivään mennessä onnistuneet vastaamaan eksaktisti, mutta joihin emme kuitenkaan voi jättää vastaamatta”.

luonteesta, aikalaisdiagnoosissa on nimensä mukaisesti kyse ”oman aikamme” erityislaadun tutkimuksesta ja vieläpä niin, että tutkijoina ymmärrämme tekevämme tätä tutkimusta ”aikamme lapsina” eli ”aikalaisina”. Tässä mielessä aikalaisdiagnoosin käsite yhtyy aiempaan luonnehdintaani tutkimuksestani nykyisyyden ontologian perspektiivisenä kritiikkinä. Aikalaisuuden – tietystä ajassa yhdessä elämisen – käsite kuitenkin jo itsessään edellyttää käsitystä ”sosiaalisesta”, ja vastaavasti aikalaisdiagnoosi *filosofisena* projektina nivoutuu oman aikansa ylittäviin yleisiin yhteiskuntateoreettisiin keskusteluihin.

2.3 TALouden KULTTUURINTUTKIMUS

Olen kehystänyt tutkimusotettani teoreettisen tutkimuksen, filosofian, yhteiskuntateorian ja aikalaisdiagnoosin käsitteillä. Seuraavaksi käsitellen lyhyesti sitä, mitä tarkoittaa tämän väitöskirjan ymmärtäminen kulttuurintutkimuksen oppialahistoriallisessa kontekstissa – *talouden kulttuurintutkimuksena*.

Taloudelliset aiheet ja talouden teoretisointi olivat kulttuurintutkimuksen varhaisissa vaiheissa melko vahvasti esillä. Ensimmäisiä kulttuurintutkimuksen piirissä syntyneitä talouden, kulttuurin ja politiikan sommittumia koskevia tutkimuksia oli esimerkiksi vuonna 1978 ilmestynyt *Policing the Crisis* (Hall ym. 1978), joka käsiteli katurikollisuuden ideologista representaatiota Margaret Thatcherin Iso-Britannian taloudellis-poliittisessa ympäristössä. Stuart Hall oli myös yksi varhaisista postfordistisen käänteiden tulkeista englanninkielisessä keskustelussa (Hall 1988). Toisaalta myöhempiä kulttuurintutkimuksellista otetta on moitittu sitoutumisesta sellaiseen representationalistiseen käsitteistöön, joka rajaa taloudelliset ja yhteiskunnalliset muutokset kenttensä ulkopuolelle tai pelkistää ne erilaisten merkityksenantojen hahmottomaksi joukoksi. (Kortteinen 2005, 119–121.) Väitöskirjani sijoittuu merkityksenantojen tutkimuksen sijaan pikemminkin kulttuurintutkimuksen ”ei-representationaaliseen” vaiheeseen (Thrift 2007).

Tarkoitan talouden kulttuurintutkimuksella talouden piiriin kuuluviksi *ymmärrettyjen* ilmiöiden tutkimista yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden viitoittamista tutkimusasetelmista ja -menetelmistä käsin. Siinä missä uusklassisen taloustieteen piirissä talous hahmottuu universaalien lainalaisuuksien tutkimuksena, talouden kulttuurintutkimus tarkoittaa talouden ilmiöiden tutkimista sosiaalisesti ja kulttuurisesti ankkuroituneina (Gronow 2014, 52).

Kulttuurintutkimus on suomalaisessa oppihistoriallisessa keskustelussa esitetty sosiologisen tutkimuksen sisäisenä paradigmamuutoksena, joka 1980-luvulla syntyi haasteeksi 1970-luvun rakenteita painottavalle marxilaiselle ”pääomaloogiselle” koulukunnalle, joka puolestaan oli vastareaktio 1960-luvun empiristiselle, tilastoaineistojen käyttöä korostaneelle suuntaukselle. Siinä missä pääomaloogikoiden tutkimusta leimasi determinismi, jossa ”toteutunut elämäntapa” pyrittiin johtamaan yhteiskunnan yleisistä lainalaisuuksista ja kunkin yhteiskunnallisen vaiheen ”taloudellisista muotomääreistä”, kulttuurintutkimuksellinen sosiologia painotti kulttuu-

rin asemaa suhteellisen autonomisena muttei kuitenkaan vallasta ja politiikasta riippumattomana elämänalueena. (Alasuutari 1995, 170–171; Kortteinen 1992, 9–10.)

Kuten muun muassa Joe Moran (2010) on osoittanut, oppialapohjainen ymmärrys kulttuurintutkimuksen syntytavasta on turhan yksinkertaistava tai jopa harhaanjohtava. Vaikka sosiologialle ominaiset tutkimuskäsitteet kuten yhteiskunnallinen eriarvoisuus, luokka ja sukupuoli tulivat birminghamilaiselle kulttuurintutkimukselle keskeisiksi 1970-luvulla, suuntauksen varhaisemmat juuret ovat yhtäältä 1950-1960-lukujen kirjallisuudentutkimuksessa, toisaalta jo 1930-1950-lukujen brittiläisissä aikuisopiskeluohjelmissa, joissa oppiainerajojen välisiä rajoja pyrittiin aktiivisesti murtamaan (Moran 2010, 48–59). Birminghamin *Centre for Contemporary Cultural Studies* -tutkimuskeskuksen toiminnassa oppialapohjaista näkökulmaa olennaisemmaksi tuli poikkitieteellinen ja poliittisesti sitoutunut nykykulttuurin tutkimus, joka tarkoituksellisella avoimuudellaan pyrki välttämään kulttuurintutkimuksen ”kurillistumisen” ja sen muodostumisen ”vain yhdeksi akateemiseksi erityisoppialaksi [*sub-discipline*] muiden joukossa” (Järviluoma 2008, 12; Hall 1980, 18).

Poikkitieteellisyys ohella kulttuurintutkimusta yhdisti metodologinen avarakatseisuus sekä uudenlaisten aineistojen tuominen tutkimuksen piiriin. Esimerkiksi kulttuurintutkimuksellinen kirjallisuudentutkimus irtautui kirjasta (tutkimusobjektina) ja kirjallisuudesta (genrenä ja tutkimusalana) suunnaten huomiotaan yhtäältä erilaisiin audiovisuaalisiin teksteihin kuten elokuvaan ja televisiosarjoihin, toisaalta populaarikulttuuriin teksteihin kuten sarjakuvaan, ja kolmanneksi yleisempiin kulttuurin, talouden ja politiikan suhdetta koskeviin analyyseihin (esim. Jameson 1991). Sosiaaliin oloihin kohdistuvissa tutkimuksissa korostettiin etnografiaa ja haastattelumenetelmiä kyselytutkimusten ja tilastoaineistojen sijaan. Antropologiasa siirryttiin kaukaisten maiden tutkimuksesta modernin arjen tutkimukseen. (Alasuutari 1995, 174–175.)

Kolmas kulttuurintutkimusta määrittävä piirre oli käsitys tutkimuksen yhteiskunnallisesta sitoutuneisuudesta ja sijoittuneisuudesta (ks. Ronkainen 2000). Tutkimusasetelmissa on korostunut ”alistettujen tradition” (Benjamin 1989, 181–182) sekä toimijuuden ja vastarinnan mahdollisuuksien analyysi (Lahikainen & Mäkinen 2012, 6).

Nämä kolme kulttuurintutkimuksen perinteen piirrettä – poikkitieteellisyys, metodologinen pluralismi sekä yhteiskunnallinen sitoutuneisuus – ovat tutkimukseni läpileikkaavia piirteitä. Perinteisen tieteenalajaon mukaan tulkittuna tutkimukseni kytkeytyy muun muassa talouden filosofiaan, taloussosiologiaan, taiteensosiologiaan, oikeusfilosofiaan, poliittisen talouden tutkimukseen, äänimaisematutkimukseen sekä tieteen ja teknologian tutkimukseen. Analysoimani ja muutoin hyödyntämäni aineistot ovat genreiltään muun muassa poliittisia asiakirjoja, lakitekstejä, poplyriikoita, tilastoja sekä insinööritieteellisiä selvityksiä. Menetelmät taas ovat pikemminkin kontekstisidonnaisia kuin oppialasitoumusten ennalta määräämiä. Tutkimukseni yhteiskunnallista sitoutumista leimaa genealoginen asenne sekä herkkyys tiedon ja vallan yhteistoiminnallisuuksien analyysille.

Kuten Ha-Joon Chang (2014, 19–29) huomauttaa, taloustieteen uusklassinen perinne on tehnyt taloustieteestä ennen kaikkea metodologisesti määrittyneen ja

metodinsa kautta rajatun tieteen. Taloustieteen kohteena voi siis periaatteessa olla mikä tahansa ilmiö, jota voidaan tutkia uusklassisen metodin läpi: preferenssien maksimointiin tähtäävinä rationaalisina valintoina rajallisten vaihtoehtojen joukosta. Äärimmäisenä esimerkkinä tästä taloustieteen ”metodologisesta imperialismista” Chang viittaa taloustieteilijä Steven D. Levittin ja kirjailija Stephen J. Dubnerin *Freakonomics*-kirjaan (2005; suom. 2006), jossa vertaillaan opettajia sumopainijoihin ja asunnonvälittäjiä Ku Klux Klaniin – tämä kaikki talouden käsittein. Levittin ja Dubnerin kirjan ideana on, että taloustieteellinen metodi ja erityisesti käyttäytymisen kannustimien analyysi on avain *kaikkien* modernin elämän tavanomaisten ja erikoisten ongelmien ymmärtämiseen.

Vastakohtana uusklassiselle ymmärrykselle Chang ehdottaa, että talouden tutkimuksen tulisi kohdistua talouteen *substanssina* ja olla pikemminkin metodisesti monimuotoista: toisin sanoen, mieluummin talouden tutkimista sumopainijan menetelmin kuin toisinpäin. Talouden kulttuurintutkimus tarkoittamassani mielessä viittaa juuri tällaiseen lähestymistapaan. Sitä ei hallitse yksi ylimäärävä metodi, vaan kulttuurintutkimukselle ominaisesti tutkimuskohdetta lähestytään metodisen *triangulaation* kautta, monia aineistoja ja menetelmiä yhdistellen. Talouden kulttuurintutkimus voi käyttää menetelminään esimerkiksi historiallista analyysia, kuvien ja narratiivien tulkintaa tai etnografista havainnointia, mutta myös muita erityisen tapauksen ymmärtämistä edistäviä menetelmiä (Wherry 2012, 103–124). Talousantropologian oppihistoriallista jaottelua seuraten kyse on *substantivistisesta* tutkimuksesta (esim. Polanyi 2009), jossa talous nähdään yhtenä historiallisesti määrittyneenä kulttuurisena instituutiona toisin kuin *formalismissa*, joka ymmärtää talouden analyysin muodollisena yleistyksenä ihmislajin käyttäytymisestä (Valtonen 2011, 65–69).

Monitieteisen talouden tutkimuksen idea nostaa toki esille kysymyksen siitä, mitkä asiat tai ilmiöt varsinaisesti kuuluvat tähän talouden substanssiin, jota sitten voitaisiin eri tieteenalojen toisiaan ruokkivilla ja täydentävillä lähestymistavoilla analysoida. Jos talous tämän tutkimuksen tavoin nähdään vahvassa mielessä sosiaalisesti ja kulttuurisesti puitteistuneena ilmiökenttänä, niin millaisen erottelukriteerin kautta voidaan osoittaa, että esimerkiksi kestävyysvaje on talouden piiriin kuuluva ilmiö mutta sumopaini ei? Omaksumani ratkaisu tähtää pragmaattiseen keskitiehen, joka lähtee liikkeelle yleisesti tunnustetuista arkijärkisistä rajauksista mutta pyrkii samalla niiden venyttämiseen ja ylittämiseen. Nähdäkseni olisi mahdotonta sivuuttaa vallitsevan talousdiskurssin merkitystä siinä, kuinka se muotoilee ja ylläpitää talouselämää koskevia käsityksiä ja sitä kautta luo rakenteita taloudelliselle toimijuudelle. Juuri tällaisen vaikutusketjun kautta hahmotan ajatuksen talouden performatiivisuudesta: kulloinkin vaikutusvaltainen teoreettinen käsitteistö muovaa arkijärkisiä käsityksiä talouden alasta ja sen mekanismeista; nämä arkijärkiset käsitykset puolestaan ohjaavat toimintaa ja siten luovat talouden ”todellisuutta”, joka lopulta vahvistaa teoreettiset lähtökohdat päteviksi. Kehä ei ole silti täysin suljettu, sillä ensinnäkin teoreettisen keskustelun kentällä on kaikkina aikoina tilaa myös toisistaan poikkeaville käsitteellistyksille, ja toiseksi talouden käsitteellinen jäsenyys ei toki ole *ainut* tai edes merkittävin arjen taloudellisia ratkaisuja saneleva tekijä.

3 Teoreettiset kontekstit

Tutkimukseni teoreettinen runko voidaan esittää kolmen käsiteparin kautta: *yhteinen ja omistus*, *jälkiteollinen kapitalismi ja talouden kulttuuristuminen* sekä *affektiivinen työ ja prekarisaatio*.

Keskustelu yhteisestä (*common*) ja yhteisistä (*commons*) on tutkimusasetelmani ensisijainen teoreettinen konteksti. Käyn seuraavassa alaluvussa läpi tämän tutkimusperinteen syntyä, laajentumista sekä oman tutkimukseni sijoittumista sen piiriin. Yhteisen eräänlaisena vastakäsitteenä tai vastinparina on omistus, johon yhteinen on dynaamisessa ja jatkuvasti jännitteisessä suhteessa.

Toiseksi käsittelen kapitalistisen sommittuman muutoksen tulkintaa jälkiteollisen kapitalismin ja talouden kulttuuristumisen käsitteiden kautta. Jo 1960-luvulla alkanut keskustelu teollisen tuotantotavan kriisiytymisestä ja muuntumisesta muodostaa tutkimukseni historiallisen kiinnepohjan. Talouden kulttuuristumisella viitataan laadulliseen muutokseen, jossa taloudellisen arvon tuotanto alkaa muistuttaa kulttuurintuotannon prosesseja.

Kolmanneksi käsittelen keskustelua affektiivisesta työstä ja prekarisaatiosta. Affektiivinen työ viittaa tunnekykyjen sisällyttämiseen osaksi tuotantoprosessia. Tämän tutkimuksen kannalta käsite on tärkeä, koska se sitoo yhteen ihmisten yhdessäolemisen muotoja (empathiaa, sympatiaa, vaikuttamista, vaikuttumista) ja uusia taloudellisen arvon luomisen muotoja. Kääntöpuolena kuvatuille työn muutoksille käsittelen prekarisaatiota eli kokemusta työstä elämän vakauttajan sijaan elämän epävarmuuden lähteenä.

3.1 YHTEINEN JA OMISTUS

Olen määritellyt yhteisen talouden taloudeksi, joka koskee aiemmin markkinoiden piiriin ulkopuolelle jääneitä tuotannontekijöitä, jotka voivat olla vaikuttavasti olemassa vain silloin, kun ne ovat sitä yhdessä muiden kanssa. Yhteinen hahmottuu siis ensinnäkin vastavuoroisessa suhteessa markkinoiden tai laajemmin "talouden" alaan. Markkinat ja talous edellyttävät yhteistä ja syntyvät sen varaan, mutta samalla ne laajentuessaan asettavat esteitä aiemmille rahataloudesta riippumattomille yhteisen käytön ja yhteiseen perustuvan tuotannon (kuten kotitarvetuotannon tai pienyhteisön sisäisen vertaistuotannon) käytännöille.

Toiseksi määritelmäni korostaa sellaisia vaurauden lähteitä, joille tyypillistä tai jopa välttämätöntä on niiden yhteiskäyttö, yhteinen ylläpito ja yhteinen hallinta. Yhteiset eivät ole ainoastaan ihmisestä erillisiä "varantoja" tai "resursseja", joista voidaan ammentaa vaurautta ja jättää ne sen jälkeen oman onnensa nojaan, vaan yhteiset ovat kiinteässä yhteydessä sosiaalisiin ja kulttuurisiin prosesseihin, joissa ihmisten suhteita toisiinsa ja myös ei-ihmisiin määritellään. Esimerkkejä tällaisista

yhteisistä ovat esimerkiksi tieto (kulttuurisidonnaisena konstruktiona) sekä hoiva (ihmisten yhdessäolemisen ilmaisuna).

Kuten Raymond Williams huomauttaa *Keywords*-teoksessaan (1976, 61), sanalla *common* on englannin kielessä poikkeuksellisen laaja merkitysten kirjo, ja osa merkityksistä on ”edelleen erottamattomia sen aktiivisesta yhteiskunnallisesta historiasta” (mt.). Esimerkiksi *Oxford English Dictionary* luettelee sanalle 49 erilaista merkitystä, jotka suomennettuna viittaavat muun muassa yhdessä olemiseen, yhteyteen, yhteydenpitoon, yleiseen ja kaikkia yhdistävään (OED 2014a,b,c,d.). Sana on latinaperäinen, ja sen on esitetty muodostuneen joko osista *com-* + *munus* (”yhteinen velvollisuus”) tai *com-* + *unus* (”yksi yhteisesti”) (Williams mt.). Suomessa sana ”yhteinen” periytyy sanasta ”yksi”. Sanaa on käytetty sekä avoimen käytön sallivissa merkityksissä ”yleinen” ja ”julkinen” että viitaten näiden kaikkien saatavilla olevien resurssien moraaliseen alempiarvoisuuteen ja epäilyttävyyteen, jopa niiden ”saastaisuuteen” tai ”epäpuhtauteen” (Häkkinen 2013, 1525).

Yhteiskuntahistoriallisessa keskustelussa yhteiset viittaavat erityisesti omaisuudettoman väestön yhteiskäytössä olleisiin luonnonantimiin, joiden varassa voitiin laiduntaa eläimiä, kerätä ylijäämäpuuta asuntojen lämmittämiseen, poimia sieniä ja marjoja tai vain kokoontua yhteisten pelien ääreen. ”Kommonerit” (*commoners*) olivat tavallista väkeä, jonka toimeentulo oli enemmän tai vähemmän riippuvaista yhteisestä. Taloudellisen modernisaation sekä yksityistalouden laajenemiselle aiemmin asetettujen luonnonoikeudellis-teologisten rajoitteiden purkautuessa 1600-luvulta alkaen historiallisia yhteisiä alettiin Euroopassa ”aidata” eli sulkea käytöltä ja tuhota. Tämä kehitys huipentui niin sanottuun *ensimmäiseen aitausliikkeeseen*, jonka kiivain vaihe käytiin Englannissa läpi vuosien 1765–1785 välillä. Pääsy yhteiseen estettiin ja kommonereista tehtiin palkkatyöläisiä. (Hemmungs Wirtén 2008.)

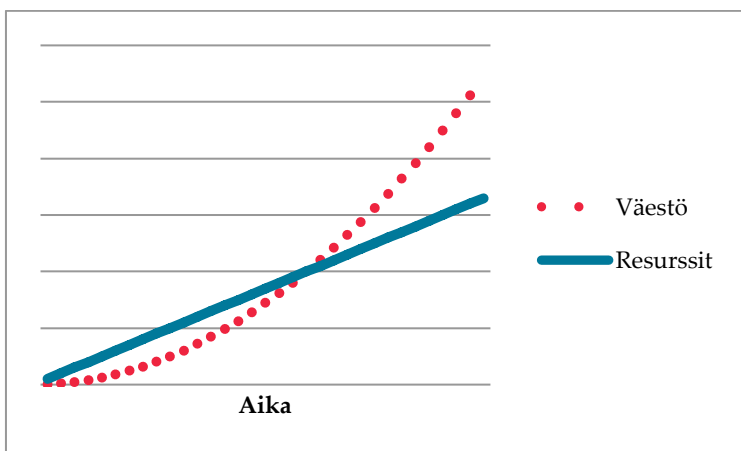
Antropologi Donald M. Nonini määrittelee yhteiset ihmiskunnan kollektiivisena perintönä, joka sisältää kaikki ne ”luonnolliset, fysikaaliset, sosiaaliset, tiedolliset ja kulttuuriset resurssit, joiden avulla ihmiset voivat selviytyä” (Nonini 2006, 164). Kysymys ihmisyyhteisön, poliittisen yhteisön tai laajemmin koko luonnonyhteisön selviytymisen edellytyksistä on ollut yhteisen teoretisoinnissa keskeinen. Läpi poliittisen filosofian historian yhteinen kuvataan ihmisille yhteisesti annettuna elämän perustana, mutta samalla sen kestävään hallintaan on kohdistunut runsaasti epäilyksiä.

Jo Aristoteles muotoili *Politiikka*-teoksessaan (n. 350 eaa.) huolen siitä, että yhteisen ylläpitämiseen suhtaudutaan välinpitämättömästi, koska kukaan ei ole siitä erikseen vastuussa (Aristoteles 1991, II kirja, 1261b34–39). 1960-luvulla taloustieteilijä Mancur Olson kiteytti tämän *vapaamatkustajan ongelmana* nykyisin tunnetun tilanteen (ks. Hardin 2013) päätellen, että ”ellei yksilöiden määrä ole melko pieni tai jos ei käytössä ole pakotetta tai muuta erityistä keinoa saada yksilöitä toimimaan yhteisen intressin eteen, rationaaliset, omaa etuaan tavoittelevat yksilöt eivät toimi saavuttaakseen yhteistä intressiä tai ryhmäintressiä” (Olson 1965, 2).

Aristoteleelle, kuten myös Platonille, joka itse asiassa kannatti varsin laajaa yhteisomistusta vartijaluokan piirissä, yhteisen ongelma oli etupäässä *poliittisen yhteisön* eli *poliksen* järjestämisen ongelma: miten kasvattaa kansalaisia ja hallitsijoita,

jotka pystyisivät takaamaan yhteiskuntajärjestyksen vakauden. Aristoteles huomauttaa, että vaikka ”yhteisön on hyvä olla niin yhtenäinen kuin vain mahdollista”, täydellistä yhtenäisyyttä ei tunnu takaavan yhtälö, jossa kaikki kansalaiset sanovat samoista asioista ’minun’ ja ’ei minun’ samanaikaisesti.” (Aristoteles 1991, I kirja, 1216b16-1262a24).

Modernissa *commons*-keskustelussa huoli siirtyi poliittisen yhteisön järjestämisen ongelmista ekologisiin ongelmiin: luonnon kantokyvyn takaamiseen kasvavan väestön ja kasvavan luonnonvarojen kulutuksen oloissa. Tunnetuin yhteisvaurauden kriitikko ja samalla koko modernin *commons*-keskustelun alullepanija oli ekologian professorina työskennellyt biologi Garrett Hardin (1915–2003), jonka tunnetuin artikkeli *The Tragedy of the Commons*²⁵ julkaistiin *Science*-lehdessä 1968. Hardinin koko uraa ja tieteellistä tuotantoa määrittänyt ongelma oli kysymys maapallon liikakansoituksesta. Hän oli omaksunut brittiläiseltä poliittisen talouden tutkijalta Thomas Malthusilta (1766–1834) ajatuksen resurssien ja väestönkasvun kasvavasta eripaisuudesta: ihmiskunnalle käytettävissä olevat resurssit kasvavat lineaarisesti, kun taas väestö, jos sen lisääntymistä ei systemaattisesti rajoiteta, tai kun epidemiat ja muut luonnonilmiöt eivät aiheuta riittävää väestönkatoa, kasvaisi eksponentiaalisesti (ks. kuvio 1).

Kuvio 1: Malthusin dilemma

Hardin pyrkii artikkelissaan osoittamaan muodollisen päättelyn keinoin, että rajoittamaton käyttöoikeus rajallisiin luonnonresursseihin johtaa ekologiseen katastrofiin,

²⁵ Artikkelni on suomennettu nimellä ”Yhteislaidunten tragedia” (Hardin 2011) kommentaareineen kirjassa *Kiista yhteismaista* (Kyllönen ym. 2011). Vaikka olen käyttänyt ”yhteismaita” suomennoksena *commonsille* ensimmäisissä osajulkaisuissa (I ja II), olen myöhemmin päätenyt pitämään sekä ”laitumia” että ”maita” ongelmallisina muun muassa siksi, että ne luovat vahvan assosiaation juuri luonnon hallinnan ongelmiin. Tämän vuoksi olen tässä yhteenvedossa kuten myös myöhemmissä teksteissäni päätenyt puhumaan yksinkertaisesti ”yhteisestä” ja ”yhteisistä” (ks. myös Toivanen & Venäläinen 2015).

johon ei ole toimivaa ”teknistä ratkaisua”, koska tragedia seuraa ihmisten yksilöllisesti rationaalisen käyttäytymisen kollektiivisesti irrationaalisista seurauksista. Hardin lainaa ja kehittää artikkelissaan 1800-luvulla vaikuttaneen taloustieteilijä William Forster Lloydin esimerkkiä (esseestä ”Two Lectures on the Checks to Population”), joka etenee seuraavasti:

Oletetaan, että joukko karjankasvattajia jakaa yhdessä laidunmaan, joihin kaikilla on rajoittamaton pääsy. Alussa ravintoa on kaikkien kasvattajien laumoille riittävästi, joten he vievät laitumelle niin monta eläintä kuin heillä suinkin on. Tavallisesti heimosodat, varastelut ja sairaudet pitävät eläinten määrän hyvin maan kantokyvyn rajoissa, joten ongelmaa yhteisen riittävyyden suhteen ei synny. Jossain vaiheessa kuitenkin tulee rauhallinen aika, jolloin karjan määrä kasvaa käytettävissä olevaan ravintoon nähden liian suureksi. Tässä vaiheessa karjankasvattajien on harkittava, pitäisikö heidän edelleen lisätä karjansa määrää vai pidättäytyä nykyisessä määrässä yhteiseksi hyväksi.

Hardinin mukaan rationaalinen karjankasvattaja katsoo, että hänen kannattaa edelleen lisätä karjansa määrää, koska hyödyn hän saa kokonaan, kun haitta jakautuisi molemmille kasvattajille tasan. Jokainen käy saman päättelyketjun läpi yksinään ja päätyy ratkaisuun, jonka seuraukset yhteiselle ovat traagiset: lopulta ”[k]aikki rynnivät kohti lopputuloksena olevaa hävitystä, vaikka jokainen tavoittelee vain omaa parastaan yhteiskunnassa, jossa uskotaan vapaaseen yhteismaan käyttöön”. (Hardin 2011, 46–47.)

Hardinin esimerkin tarkoitus on metaforinen, ja kuten hän artikkelissaan korostaa, yhteismaiden tragedian merkitys ei rajaudu pelkästään rajallisten luonnonvarojen käyttöön vaan esimerkiksi ydinasevarustelun kaltaisiin ”päätöksentekongelmiin”. Hänen mukaansa ainut vaihtoehto yhteismaiden tragedian välttämiseksi on yhteisresurssien yksityistäminen, jolloin markkinamekanismi pitää huolen kestävästä käytöstä, tai niiden käytön saattaminen valtion kontrollin piiriin. Kuten Simo Kyllönen (2011, 99) huomauttaa, laidunten siirtäminen yksityisomistukseen tai valtion kontrolliin ei kuitenkaan poista yhteishallinnan ongelmaa vaan ainoastaan kiertää sen.

Hardinin päättelyketjua on kritisoitu sekä teoreettisin että empiirisin perustein (Hess & Ostrom 2011, 11; Laukkanen 2011; Arminen 2013). Ensinnäkin Hardin vaikuttaa olettaavan mallissaan täydellisen *homo economicuksen*, joka toimii ainoastaan välittömän yksityisen hyötynsä perusteella eikä neuvottele yhteisen ongelmista muiden osapuolten kanssa. Esimerkki omaa hyötyään maksimoivista karjankasvattajista yhtyy uusklassiselle taloustieteelle ominaiseen individualistiseen sosiaalisen ontologiaan, jossa ihmisten tekemät ratkaisut irrotetaan historiallisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta kontekstistaan. Hardin ei siis huomioi sitä mahdollisuutta, että yhteisiä resursseja käyttävät ihmiset voisivat päätyä resurssien kestäväää käyttöä koskevaan yhteisymmärrykseen joko keskinäisten neuvottelujen tai toimintaa implisiittisten ohjaavien käyttäytymisnormien kautta. Koska Hardinin karjankasvattajilla ei todella vaikuta olevan keskenään mitään ”yhteistä” – siis mitään jaettua sosiokulttuurista normistoa, elävää vuorovaikutussuhdetta tai yhteistä velvollisuutta (*munus*) sanan *commons* etymologisessa mielessä –, on myös harhaanjohtavaa

puhua ”yhteismaiden” tai yhteisten tragediasta. Onkin esitetty, että Hardinin kuvaamassa tilanteessa on sen sijaan kyse vapaan pääsyn (*open access*) tai hallitsemattomien yhteismaiden tragediasta; eräänlaisesta varoittavasta esimerkistä sen suhteen, mitä voi tapahtua, jos resurssiyhteisön sosiaalinen ja taloudellinen puoli irrotetaan toisistaan.

Ongelmistaan huolimatta Hardinin artikkelin ansio oli siinä, että se sai aikaan vilkkaan ja teoreettisesti monipuolisen keskustelun yhteisten hallinnasta. Yhteismaiden tragedian kritiikki loi vanavedessään modernin *commons*-tutkimuksen ensimmäisen vaiheen, jota hallitsivat yhtäältä ympäristötieteiden piiristä nousevat empiiriset tapaukset ja toisaalta uuden institutionaalisen taloustieteen ja julkisen valinnan teorian metodologinen kehys (esim. Hardin & Baden 1977). Keskustelun tunnetuimmaksi hahmoksi noussut, vuonna 2009 taloustieteen Nobelistina palkittu Elinor Ostrom (1933–2012) osoitti lukuisten empiiristen tapaustutkimusten kautta, että kestävät yhteishallinnan muodot eivät ole ainoastaan teoriassa mahdollisia vaan myös käytännössä toiminnassa ympäri maailmaa (Ostrom 1990). Toisin kuin Hardin kuvitteli, jakamaton käyttöoikeus ei siis väistämättä aiheuta moraalikatoa, vaan yhtä hyvin kollektiivinen yhteisomistus voi asettaa sosiaalisen hyväksyttävyyden rajat luonnonresurssien käytölle (Kyllönen 2011, 99).

Hardinin inspiroimassa ja Ostromin vakiinnuttamassa tutkimussuuntauksessa huomio kiinnittyy etenkin päätöksenteko-ongelmien rakenteeseen. Keskeisiä käsitteitä tässä perinteessä ovat olleet esimerkiksi kannustimet, transaktiokustannukset, informaation asymmetriat ja moraaliset hazardit. Ostromin metodin yhtenä huipentumana voidaan pitää IAD (*Institutional Analysis and Development Framework*) -analyysikehystä, jonka tarkoituksena on vastata hyvin yleisen tason sosiaalista järjestystä koskeviin kysymyksiin kuten ”miten ihmiset luovat organisaatioita” taikka ”miten ihmiset tekevät päätöksiä ja luovat sääntöjä saavuttaakseen yhteisöllisiä tavoitteita”. (Ostrom & Hess 2011.) IAD-analyysi pohjautuu yhteisresurssin ja siihen sidoksissa olevan sosiaalisen yhteisön rakenteiden ja käytäntöjen systemaattiseen analyysiin etenkin päätöksentekojärjestelmien näkökulmasta.

Ostromin johtopäätöksenä lukuisista tapaustutkimuksista oli, että yleensä hyvin toimivia yhteisiä kuvaavia tekijöitä ovat tarkasti määritellyt rajat, paikalliseen kontekstiin sovitettut päätöksentekosäännöt, päätösvallan keskittäminen niille ihmisille, joita päätökset lähimmin koskevat (*subsidiariteetti*), sekä tehokkaat menetelmät väärinkäytösten valvontaan ja ennaltaehkäisemiseen. (Ostrom & Hess 2011.)

Ostromilaisen yhteisten tutkimuksen perinteen ylläpitämiseksi perustettiin vuonna 1989 kansainvälinen järjestö, *International Association for the Study of the Common Property* (IASCP), joka vuonna 2006 muutti nimensä muotoon *International Association for the Study of the Commons* (IASC). Nimenmuutoksen taustalla oli alan tutkimuksen kehittyminen, jonka myötä ”yhteisomaisuus” (*common property*) oli alettu ymmärtää vain yhdeksi mahdolliseksi yhteisten erityispiirteeksi, kun taas ”yhteisen” ymmärrettiin viittaavan laajemmin – ja yleisöön vetoavammin – erilaisiin jaetun käytön ja hallinnan skenaarioihin (Hess & Meinzen-Dick 2006).

1990-luvun loppupuolella, internetin ja kotitietokoneiden läpimurron aikakaute-na, keskustelu yhteisresurssista kääntyi kokonaan uuteen vaiheeseen. Internetiin

tuotettu digitaalinen tieto, "infosfääri", alettiin ymmärtää uutena yhteismaana, jossa resurssien niukkuuden sijaan vallitsi resurssien kulumattomuus ja yltäkylläisyys. Tietoverkoissa vallitseva "yhteismaiden komedia" (Rose 1986) vaikutti kääntävän yhteisen ongelman pääläelleen: kun tieto ei kulu käytettäessä, vaan sen arvo käytön myötä päinvastoin vain kasvaa, miksi pääsyä tietoon tulisi keinotekoisesti rajoittaa, vaikka tämä rajoittaminen ainoastaan vähentäisi tiedosta saatavaa käyttöarvoa? Keskustelun uutta vaihetta hallitsivat ympäristötieteilijöiden sijaan tietoverkoista kiinnostuneet oikeustieteilijät, ja tutkimuskohteiksi nousivat erityisesti tekijänoikeusjärjestelmä sekä ohjelmistotuotannon prosessit (esim. Boyle 1996; Lessig 1999; Litman 2001; Mitchell 2005).

2000-luvulla yhteisestä on tullut metodologinen sateenvarjokäsite, jonka kautta on analysoitu esimerkiksi tekijänoikeuksia, kirjastojärjestelmää, innovaatioita ja luovuutta, vapaan lähdekoodin ohjelmistojen tuotantoa sekä kansalaisuuden ja demokratian kysymyksiä (Hess & Ostrom 2011). On alettu puhua "uusista yhteisistä" (Hess 2008), jotka ovat luonnonvarojen ohella ihmisten sosiaalisia ja kulttuurisia luomuksia (ks. taulukko 3). Yhteisten tutkimuksesta on tullut hyvin monitieteistä: talous-, ympäristö- ja oikeustieteilijöiden ohella siihen ovat osallistuneet muun muassa sosiologit, filosofit, antropologit, politiikan tutkijat, maantieteilijät ja mediatutkijat. Keskustelun leviäminen yli tieteenalarajojen kertoo siitä, että yhteisten käsite on tarjonnut inspiroivan ja varsin joustavan menetelmällisen lähtökohdan, jonka kautta voidaan jäsentää perustavanlaatuisia yhteiselämän järjestämisen kysymyksiä. Toisaalta käsitteen riittämätön teoretisointi tai sen mahdollisesti yhteismitattomat käyttötavat uhkaavat tehdä siitä "tyhjän merkitsijän" (Laclau 1996, 36–46) ja hioa pois sen analyttisen terän.²⁶

Taulukko 3: Uusien yhteisten tutkimuskenttä Charlotte Hessin (2008) kartoituksessa

Yhteisen laji	Esimerkkejä tutkimuskohteista
Kulttuuriyhteiset	Muoti, perinteet, taidemuodot
Naapuristoyhteiset	Kadut, puistot, turvallisuus
Infrastruktuuriyhteiset	Tieverkosto, tietoliikenneverkostot
Informaatioyhteiset	Tiede, koulutus, patentit
Terveisyhteiset	Terveystieteet, vastustuskyky
Markkinayhteiset	Kapitalismi, vaihtotaloudet, lahjataloudet
Globaalit yhteiset	Ilma, vesi, luonnon monimuotoisuus

²⁶ Tässä suhteessa on syytä korostaa eroa *yhteisen* ja *yhteisten* käsitteiden välillä: näistä ensimmäinen viittaa tässä tutkimuksessa käsitykseen talouden esi-individuaalisesta, jakamattomasta ja mittaamattomasta perustasta, kun taas jälkimmäinen koskee erillisiä ja rajattuja "resurssiyhteisöjä" maailmassa, joka on jo jossain mielessä ositettu ja osiensa kautta tulkittu.

Yhteistä koskevan tutkimuksellisen kiinnostuksen voi jakaa viiteen ajatteluhistorialliseen vaiheeseen (taulukko 4). Ensimmäisessä vaiheessa, antiikin filosofiassa, yhteisen hallinta ja kysymys erityisesti kysymys yhteisomistuksesta kytkeytyi poliittisen yhteisön järjestämiseen. Vaikka yhteisomistukseen suhtauduttiin toisinaan epäillen, yhteisomistuksen ja vaurauden jakamisen ideaali säilyi kristillisen perinteen myötä vahvana aina uuden ajan kynnykselle saakka.²⁷ Markkinoiden merkitys talouselämän järjestämiselle oli kohtuullisen rajattu, minkä vuoksi vaurauden kartuttamista ja etenkin koronkiskontaa pidettiin moraalisesti ja teologisesti ongelmallisena. Tämä käsitys alkoi muuntua vastaa 1500-luvulla ja kiteytyi esimerkiksi Thomas Hobbesin ja John Locken teksteihin, joiden katsottiin antavan yhteiskuntafilosofisen oikeutuksen yksityisen talouden piirin kasvattamiselle ja yhteisen rajaamiselle. Yhteisen ajatteluhistorian toisessa vaiheessa keskeistä oli siis kysymys yhteisen käyttöönoton ja sen rajaamisen oikeuttamisesta – ja samalla koko modernin omistusoikeusinstituution synnystä.

²⁷ Usein siteerattu historiallinen viittaus tästä kristillisestä ”protokommunismista” on *Apostolien tekojen* toisessa luvussa: ”Uskovat pysyttelivät yhdessä, ja kaikki oli heille yhteistä” (Ap. t. 2:44).

Taulukko 4: "Yhteisen" ja "yhteisten" tutkimuksen viisi vaihetta

Summittainen ajoitus	Keskeiset tieteenalat	Keskeiset tutkijat	Keskustelun ydinongelma
300-l. eaa.	Filosofia	Platon, Aristoteles	yksityisomistuksen ja yhteisomistuksen moraalinen merkitys poliittisen yhteisön järjestämisen ja koossapitämisen kannalta
1500-1600-l.	Poliittinen filosofia, teologia, oikeustiede	Francisco Suárez, Hugo Grotius, John Locke, Thomas Hobbes, Samuel von Pufendorf	moraalinen oikeus yhteiseksi "annetun" (jumalan tai luonnonoikeudellisten periaatteiden suoman) luonnon yksityiseen käyttöön
1950-	Ympäristötiede, ympäristötaloustiede, institutionaalinen taloustiede, julkisen valinnan teoria	H. Scott Gordon, Mancur Olson, Garrett Hardin, Elinor Ostrom, Vincent Ostrom	kollektiivisen päätöksenteon ongelma niukkojen resurssien hallinnassa
1990-	Informaatio-oikeus, informaatiotutkimus	James Boyle, Jessica Litman, Lawrence Lessig, Charlotte Hess, Eva Hemmungs-Wirtén	tiedon saatavuuteen ja käyttöön liittyvät oikeudelliset, taloudelliset ja sananvapaudelliset näkökohdat digitaalisen tiedonvälityksen oloissa
2000-	Filosofia, sosiologia, poliittisen talouden tutkimus	Antonio Negri, Michael Hardt, Silvia Federici, Massimo de Angelis	yhteisvaurauden rooli kapitalismin historiallisessa kehityksessä ja nykytaloudessa

Keskustelun kolmas vaihe kiteytyy jo käsiteltyyn Garrett Hardinin intellektuaaliseen perintöön, joka liitti ikivanhan yhteishallinnan ongelman edessä siintävään ympäristökatastrofiin. Hardinin huolenaihe oli globaali, mutta sen innoittama tutkimus keskittyi pian pikemminkin paikallisesti rajattujen ympäristönkäytön kestävyyyteen liittyvien ongelmien analyysiin. Neljännessä vaiheessa ympäristöongelmien analyysi laajennettiin metaforisesti koskemaan myös internetin leviämisen myötä syntynyttä digitaalisen tiedon piiriä.

Tässä tutkimuksessa käytetty yhteisen käsite sijoittuu keskustelun viidenteen vaiheeseen, jossa yhteinen on palannut filosofisille juurilleen ja kytkeytynyt politiikan, talouden ja kulttuurin yhtymäkohtien analyysiin (mm. De Angelis 2007; Mattei 2011; Dardot & Laval 2014). Jälkimarxilaisessa keskustelussa yhteisestä on tullut käsite, jonka kautta on kuvattu toisaalta kapitalismin syntyä ja historiallista kehitystä (esim. Linebaugh & Rediker 2001; Linebaugh 2008), toisaalta taas viimeisimpiä muodonmuutoksia, joissa immateriaalisen yhteisen kasaaminen vaikuttaa nousseen avainasemaan (esim. Dyer-Witheford 1999). Esimerkiksi Michael Hardt ja Antonio Negri (2009) kuvaavat yhteisen käsitteellä sekä "materiaalisen maailman yhteistä vaurautta" että niitä "yhteiskunnallisen tuotannon tuloksia, jotka ovat välttämättömiä sosiaaliselle kanssakäymiselle ja sen jalostamiselle: tietoja, kieliä, koodeja, informaatiota, affekteja ja niin edelleen" (mt., viii). Yhteinen viittaa näissä keskusteluissa resurssimuodon tai oikeudellisen kategorian sijaan yleisempään filosofiseen käsitteeseen, joka rinnastuu "julkiseen" ja "yksityiseen".

Viidennen vaiheen tutkimukselle ominaista on ollut käsitys kapitalismista jatkuvasti uudistuviin aitaamisen muotoihin perustuvana järjestelmänä, jossa poliittiset konfliktit kiteytyvät tilanteisiin, joissa pääsy yhteiseen tavalla tai toisella estetään. Nämä tilanteet ovat seurauksiltaan ambivalentteja: yhteinen voi tarjota mahdollisuuksia kapitalismin ylittämiseen paikallisten käytäntöjen tasolla (ei elämään "kapitalismin jälkeen" vaan "kapitalismista huolimatta") mutta toisaalta myös osallistua kapitalistisen talouden uusintamiseen luomalla vaihtoehtoja laajenevien yksityistämisten hapertamille sosiaalisille turvaverkoille.

Omistus

Yhteisen historia kiertyy erottamattomasti käsityksiin omistuksesta, sen alkuperästä ja sen rajoista. Osoitan toisessa osajulkaisussa, että moderni käsitys omistamisesta absoluuttisena ja poissulkevana "esineherravaltana" (Hecker 1990; ks. Paasto 2004, 89) eli sosiaalisesti rajoittamattomana oikeutena päättää materiaalisen objektin käytöstä on historiallisesti hyvin erityinen konstruktio, joka tosin ei nykyisessäkään maailmassa toteudu reaalisesti, vaan se on enemmänkin varallisuus oikeuden abstrakti kategoria ja postulaatti samassa mielessä kuin *homo economicus* on sitä taloustieteelle. Esineherravallassa omistaja ja omistettu kietoutuvat yhteen ja omistuksesta tulee ikään kuin ihmisen persoonan jatke. Omistussuhde on siksi luonteeltaan henkilökohtainen ja moraalinen.

Toista omistusoikeuden käsitteellistämisen päälinjaa poliittisessa filosofiassa voidaan kutsua utilitaristiseksi. Tämän käsityksen mukaan yksinomainen omistusoikeus on yhteiskunnallisesti hyväksytty ja suojattu siksi, että sen kautta maailma

voidaan valjastaa tuottavaan käyttöön, jonka myötä koko ihmiskunnan vauraus ja hyvinvointi kasvaa. Immateriaaliseen yhteiseen pohjautuvassa taloudessa liialliset tai pirstoutuneet omistusoikeudet saattavat kuitenkin pikemminkin kääntyä hyvinvoinnin esteeksi. Esimerkiksi oikeustieteilijä Michael Heller (2008) puhuu tähän liittyen *umpikujataloudesta* (*gridlock economy*), jossa liialliset omistusoikeudet ”tuhoavat markkinat, pysäyttävät innovaation ja maksavat ihmishenkiä”²⁸.

Käytännössä omistaminen ei ole ikinä tarkoittanut rajatonta oikeutta käyttää omaisuutta mihin tahansa tarkoitukseen. Kuten Lewis Hyde (2010, 43–44) huomauttaa, talonomistaja ei voi (ainakaan ilman erillisiä lupia) kasvattaa pihallaan karjaa tai muuttaa taloa saippuatehtaaksi. Omistuksen *kimpputeoriassa* (Heller 1998, 661–662; Munzer 2011) onkin väitetty, että ”omistaminen” on paremminkin eräänlainen lyhenneilmaisu erilaisten rajatumpien oikeuksien ja velvollisuuksien joukolle: se on ”kimppu esineisiin kohdistuvia ihmisten välisiä suhteita” (Munzer 1990, 17).²⁹

Kun puhutaan omistuksesta vastakäsittienä yhteiselle, viittauksen kohteena on erityisesti *yksityinen* omistus. Tietenkään kaikki omistus ei kuitenkaan ole vain yksityistä, yhden ihmisen omistamista. Useamman ihmisen hallitsemia omistamisen muotoja voivat olla esimerkiksi avioliitto, kuolinpesä tai avoin yhtiö. Nämä eivät kuitenkaan ole yksityisomistuksen vastakohtia vaan lähinnä sen erikoistapauksia, joissa useampi ihminen liittyy yhteen, jotta he voisivat *yhdessä yksityisesti* omistaa maata, tavaroita tai oikeuksia. Tämän vuoksi täsmällisempää olisikin puhua yhteisomistuksen sijaan *jaetusta yksityisomistuksesta* (*joint ownership*). Samasta syystä myöskään kunnan, valtion tai seurakunnan omaisuus – eli *julkinen omaisuus* – ei varsinaisesti ole yhteistä. Sen käyttöön voi mahdollisesti vaikuttaa esimerkiksi osallistumalla erilaisiin parlamentaarisen demokratian käytäntöihin, mutta tästä huolimatta kellään ei ole esimerkiksi suoraa käyttöoikeutta, joka juontuisi kunnan tai valtion jäsenyydestä.

Yksityinen ja julkinen omistus ovat todella ulottuneet laajalle, mutta samalla ne ovat joutuneet myös kohtaamaan yhteisen sellaisien ongelmien kautta, joita yksityistämisen tai markkinoiden avulla ei ole kyetty ratkaisemaan. Ilmeisin esimerkki tällaisesta yhteisestä on ilmasto, ja sitä koskevasta hallinnan ongelmasta kasvihuonekaasupäästöjen rajoittaminen. Toisin kuin maaperän tapauksessa, ilmastoon kohdistuvia oikeuksia ja velvollisuuksia ei voida tyydyttävällä tavalla rajata alueellisesti, koska paikallisella toiminnalla on globaaleja vaikutuksia.

²⁸ Kirjan alaotsikko: ”How Too Much Ownership Wrecks Markets, Stops Innovation, and Costs Lives”.

²⁹ Ajatuksen omistuksesta oikeuksien ja velvollisuuksien kimppuna muotoili ensimmäisenä brittiläinen oikeusteoreetikko Anthony Maurice (”Tony”) Honoré, joka hahmotti länsimaisen ”täyden omistusoikeuden” koostuvan itse asiassa 11 eri osatekijästä: hallussapito-oikeudesta, käyttöoikeudesta, oikeudesta päättää omistuksen käyttötavasta, oikeudesta omistuksen luomiin tuloihin, oikeudesta tuhota omistus, oikeudesta julkiseen suojaan omistuksen loukkauksilta, oikeudesta siirtää omistus toiselle, oikeudesta näiden oikeuksien ajallisesti rajoittamattomaan keston, velvollisuudesta olla aiheuttamatta muille haittaa omaisuuden käytöllä, velvollisuudesta luovuttaa omaisuutta velkoja vastaan sekä velvollisuudesta esimerkiksi vuokrasuhteen päättyessä palauttaa omistus alkuperäiselle omistajalle. (Honoré 1961, 112–128.)

Ilmastolta ei pelkästään puutu omistaja, vaan se ymmärretään asiaksi, joka ei edes periaatteessa voisi tulla omistuksen piiriin. Se on siis väistämättä yhteinen toisin kuin *res nullius* (ei-kenenkään omaisuus) eli esine tai alue, joka vain sattumalta on vaillo omistajaa ja odottaa edelleen valtaajaansa tai löytäjänsä. Toinen esimerkki ekologisesta yhteisestä, joka jää väistämättä yhteisen piiriin, on ensimmäisessä osajulkaisussa käsitelty *äänimaisema*. Äänimaisemaa ei voi maa-alan tavoin rajata, koska äänen kuuluvuus ei rajoitu siihen pisteeseen, missä ne syntyvät. Äänen lähde saattaa olla yläilmoissa lentävä suihkukone, jokamiehen oikeuksien nojalla retkeilevä ihminen, saunapuitaan sahaava emäntä tai vaikka kovääninen lintu. Mikään omistusoikeuksien kaltainen instituutio ei voi taata, että äänimaisema pysyisi päivästä toiseen juuri sellaisena, kuin sen oletettu omistaja sen haluaisi olevan. Myöskään tonttien rajat eivät noudata äänistöjen rajoja. Äänimaisemien hallinta onkin väistämättä yhteishallintaa, jossa sosiaaliset prosessit ovat juridisia rajoja merkittävämpiä.

Kaikkein kauimpana omistuksen piiristä ovat asiat, jotka eivät voisi olla olemassa ilman yhteistyötä. Ilmasto tai ääniympäristö voivat jatkaa omaa elämäänsä ihmisestä riippumatta. Sen sijaan esimerkiksi kielet, kulttuurit, tavat, normit ja tunteet ovat olemassa vain silloin, kun ne ovat olemassa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Kutsun näitä suhteiksi eli *relaationaaliksi yhteisiksi*. Relatonaaliset yhteiset ovat sosiaalisia ja sosiomateriaalisia muotoja, joita kulttuuri – laajassa, antropologisessa mielessään, merkityksellistämisen prosesseina – tuottaa ja uusintaa. Yhteisiä kuvaa eräänlainen *relatonaalinen ekologia* (Stiegler 2012), joka korostaa ihmisten yhdessä-oloa ja yhdessä toimimista (ks. myös Rustin 2015). Sosiologian tutkimuskohteena oleva ”yhteiskunta” voidaan näin ymmärtää yhteisen tekemisenä, välityksinä ja kytkentöinä (vrt. Lehtonen 2013, 53).

Yhteinen ei ole tutkimuksessani niinkään hyödykelajien ominaisuuksiin tai omistussuhteisiin liittyvä analyysiväline, vaan sen tarkoituksena on kuvailla nykykapitalismin *sosiaalista ontologiaa*. Sosiaalinen ontologia tarkoittaa sen kysymistä, minkälaisia primäärientiteettejä yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden tutkimassa maailmassa oletetaan olevan (Searle 2006; vrt. Pyyhtinen 2014). Perinteisiä vastauksia voidaan hahmotella kaksi: yhtäältä liberaali individualistinen ontologia, joka lähtee liikkeelle erillisistä yksilöistä ja heidän muodostamistaan suhteista (Aristoteles, Hobbes, liberalismi), ja toisaalta kollektivistinen ontologia, joka lähtee liikkeelle yhteiskunnasta taikka valtiosta kokonaisuutena ja tulkitsee yksilöt tämän kulttuurisosiaalis-poliittisen rakenteen erityisinä tuotteina (Platon, Hegel, sosialismi) (Pulkinen 1998). Kolmantena, välittävänä ratkaisuna on tarjottu esimerkiksi toimijuuden tai *praxiksen* käsitettä yhteiskunnallisen todellisuuden selittäväksi ytimeksi. Manuel De Landa kutsuu näitä ratkaisuja *mikro-, makro- ja mesoreduktionismiksi*, jotka kaikki pitävät kiinni siitä, että yhteiskunta on lopulta osiensa summa ja orgaaninen kokonaisuus (De Landa 2006, 4–12; ks. myös Archer 1995).

Tätä vastoin oma käsitykseni yhteisen sosiaalisesta ontologiasta on *prosessuaalinen*: ei ole mitään alkuperäistä yhteistä, yhteismaita tai yhteistä vaurautta, jota vasta jälkeensä aitaamisten myötä olisi ryhdytty tekemään yksityiseksi, vaan yhteinen on alun perinkin luotava; se on toimintaa ja tapahtumista. Kuten historioitsija Peter Linebaugh huomauttaa, vielä 1600-luvun alussa sana ”common” tunnettiin

lähinnä verbinä (*to common*), jolle *Oxford English Dictionary* antaa ensimmäiseksi merkitykseksi ”jakamisen ja osallistumisen; kanssakäymisen (*communion*)”. Linebaugh mainitsee juristi Edward Coken, joka kirjoituksissaan puolusti tapaoikeudellista metsien yhteiskäyttöä ja totesi, että ”ihmiset voivat yleisesti käyttää metsää yhteisenä” (“Generally a man may common in a forest”). (Linebaugh 2008, 79). ”Yhteistekeminen” (*commoning*) on siis vaurauden jaettua käyttöä, mutta myös sen tuotantoa ja ylläpitämistä.

3.2 JÄLKITEOLLINEN KAPITALISMI JA TALOUDEN KULTTUURISTUMINEN

Mr. Eldred, lievästi kalju, solakka 56-vuotias yhtiön johtomies, sanoo: ”Emme myy vain tarkkuuskojeita. Myymme ratkaisuja mittausongelmiin.” Oikeastaan hän ei ole halukas lainkaan puhumaan ”myymisestä”, vaan sanoo, että ”myyminen itse asiassa tarkoittaa vain keinoa millä saada ihmiset luopumaan rahoistaan ja ilmaisee vain tapahtuman toisen puolen, myyjän itsekään pyrkimyksen saada tavaransa kaupaksi”. Mr. Eldred puhuu mieluummin ”markkinoinnista”, jolla hän tarkoittaa ”keskitettyä pyrkimystä selvittää asiakkaan tarpeet, ehkä myös herättää ja luoda niitä, ja pyrkimystä tyydyttää nämä tarpeet”. (Soderlind 1968, 10–11.)

Toimittaja Sterling E. Soderlindin 1960-luvulla ylös kirjaama episodi Hewlett-Packard-yhtiön strategisista muutoksista kuvaa osuvasti tuolloin orastanutta jälkiteollisen kapitalismin kulttuurista sommittumaa. Massatuotanto oli taylorististen liikkeenjohto-oppien mukaan viritetty huippuunsa, mutta samalla markkinat tehtaisissa tuotetuille tavaroille alkoivat kyllästyä: pohjoinen Amerikka oli siirtymässä ”tavarataivaan”³⁰ aikaan. Siksi yritysten piti muuttaa strategioitaan niin, että taloudellista lisäarvoa saataisiin yksinkertaisen tavaratuotannon sijaan yhä enemmän aineettomista hyödykkeistä kuten palveluista. Hewlett-Packardin markkinointijohtaja, herra Eldred kiteytti tämän myöhemmäksi markkinointimotoksi nousseen *manufacture as service* -idean toteamalla, että hänen yhtiönsä ei myy ”vain tarkkuuskojeita” vaan ”ratkaisuja pulmiin”. Tarkoituksena ei enää ollut tuottaa tavaroita myytäväksi markkinoilla vaan luoda syviä ja luottamuksellisia asiakkuussuhteita. (Mt., 9–10.)

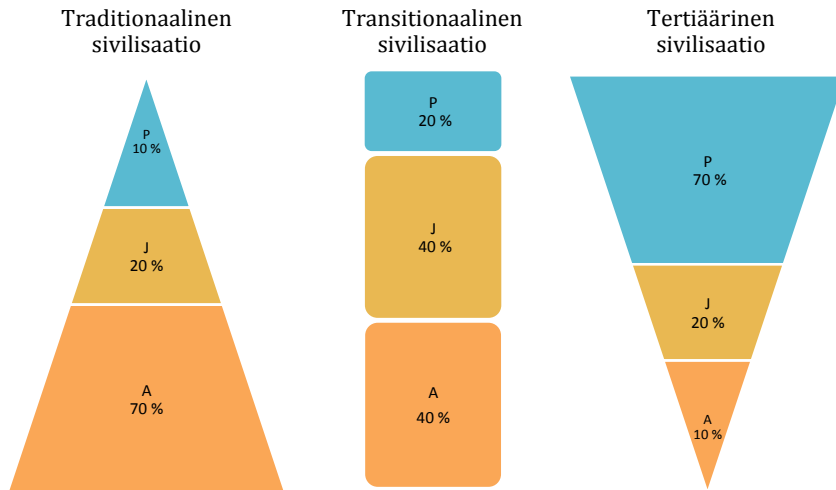
Soderlindin kirja *Kuinka amerikkalaiset markkinoivat* on kiintoisa dokumentti taloudellisen rationaalisuuden muutoksista tilanteessa, jossa massatuotannon kriisi alkoi näkyä jopa sellaisilla läpeensä teollisilla aloilla kuin suuren mittakaavan asuntotuotannossa. Hän kertoo, kuinka kiinteistöyhtiö Levitt & Sons -yhtiö oli aiemmin saattanut rakentaa Yhdysvaltoja täyteen ”Levittinkaupunkeja” – ”aivan toistensa kaltaisia halpoja taloja, joita sodan jälkeen kaupungeista asumalähiöihin pakenevat

³⁰ *Tavarataivas* (2013) on myös Petri Luukkaisen ohjaama omaelämäkerrallinen dokumentti, jossa hän luopuu kaikista tavaroistaan ja ottaa niitä takaisin käyttöön yhden kerrallaan. Elokuva ”nostaa pinnalle peruskysymyksen siitä, mitä todella tarvitsemme elämässä” (Tavarataivas-elokuva n.d.). Varsin ironisesti tämä ekologis-kriittinen kokeilu myöhemmin tavaramuotoistettiin – ilman ohjaajan lupaa – tanskalaistuotantaisen *Klædt af* -tositelevisiosarjan muotoon (Uusitorppa 2015).

ihmiset kilvan ostivat”. 1960-luvulle tultaessa yritys oli ajautunut tuottamaan uusia malleja markkinoille ”yhtä säännöllisesti kuin autotehtaat”. Myyjän markkinoista oli siirrytty ostajan markkinoihin, myynnistä markkinointiin, yhden koon malleista laajeneviin katalogeihin ja kustomointiin. Myyntijohtajaksi oli nimetty rakennusalaan tuntematon psykologian tohtori, joka oli erikoistunut muun muassa etymologiaan. Tuotekehityksessä investoitiin väestöolojen tieteelliseen analyysiin ja markkinointitutkimuksiin. (Mt., 89–90.)

Keskustelu kapitalismin jälkiteollisesta käänteestä kiinnitetään usein sosiologi Daniel Bellin tutkimukseen *The Coming of the Post-Industrial Society* (1973), jossa hän Soderlundin tavoin havainnoi tuotannon muutoksia 1960-luvun Yhdysvalloissa. Jälkiteollinen muutos tarkoitti Bellille kolmea asiaa: siirtymää valmistamisesta palveluihin, tieteellisen tiedon keskeisyyttä tuotannon järjestämisessä sekä uusien ”teknisten eliittien” syntyä. Anekdotaalisenä esimerkkinä tästä hän mainitsee, että 1960-luvulle tultaessa tutkijoita oli töissä enemmän kuin sitä edellisenä 4000 vuotena yhteensä. Tulevaisuudentutkija Alvin Toffler puolestaan kuvaa *Future Shock* -teoksessaan (1970) tuotantorakenteen muutosta samanaikaisena elämänmuodon muutoksena, jota leimaavat stressi, päämäärättömyys, moraaliset ja kulttuuriset dilemmat ja odotushorisonttien katoaminen. Näin Toffler nosti enteilevästi esiin teemoja, jotka nousivat myöhemmin esille keskustelussa työelämän prekarisaatiosta.

Havaintoja tuotantorakenteen muutoksesta tehtiin myös vanhan mantereen puolella. Ranskalainen taloustieteilijä Jean Fourastié hahmotteli jo 1940-luvun lopulla hypoteesin yhteiskuntien kolmesta kehitysvaiheesta: traditionaalisesta, transitionaalisesta ja tertiäärisestä sivilisaatiosta (Fourastié 1949), jotka paikantuvat karkeasti ottaen esiteolliseen, teolliseen ja jälkiteolliseen kapitalismiin. Traditionaalisessa sivilisaatiossa suurin osa työvoimasta – hypoteesin mukaan noin 70 % – työskentelee alkutuotannossa, jonka luomilla resursseilla ylläpidetään jalostus- ja palvelualoja (noin 20 % ja 10 %). Kolme tuotantosektoria muodostaa pyramidin, jossa alkutuotanto ikään kuin kannattelee muuta tuotannollista toimintaa (ks. kuvio 5). Transitionaalisessa sivilisaatiossa kolmen sektorin työvoimaosuudet ovat tasoittuneet: alkutuotannossa on enää noin 40 prosenttia, kun taas jalostuksen ja palvelujen osuus on vastaavasti kasvanut 40 ja 20 prosenttiin. Kolmannessa vaiheessa, tertiäärisessä sivilisaatiossa pyramidi on kääntynyt pääläelleen: alkutuotannossa ja jalostuksessa työskentelee alle puolet työvoimasta (10 % ja 20 %), kun enemmistö (70 %) on siirtynyt palvelutuotannon piiriin (ks. kuvio 2).

Kuvio 2: Jean Fourastién (1949) hypoteesi sivilisaatioiden kolmesta kehitysvaiheesta (A = alkutuotanto, J = jalostus, P = palvelut)

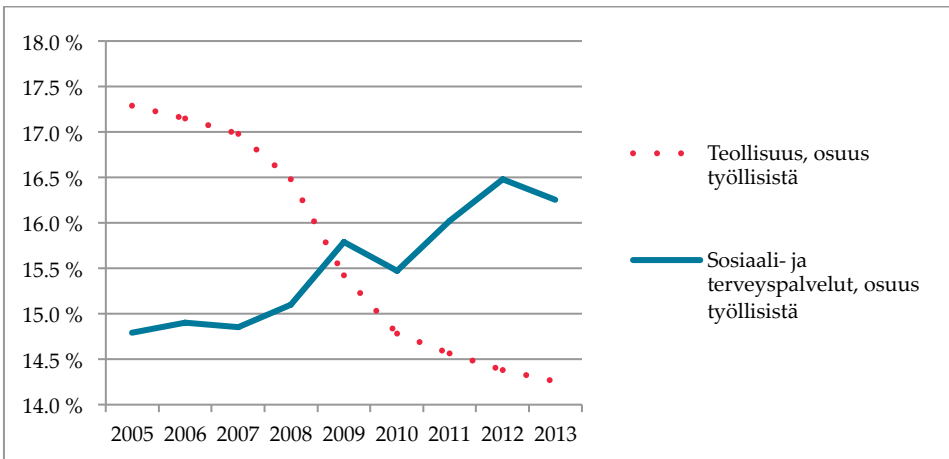
Talouden järjestyksen ja poliittisen järjestyksen yhteenkietoutumisen kannalta jälkiteollistumista on kuvattu siirtymänä fordismista postfordismiin. Nämä käsitteet viittaavat paitsi tuotantotavan muutokseen, myös työvoiman ja työn teettämisen tapojen merkittäviin uudelleenjärjestelyihin. Fordismille ominaista oli massatyöläisyys ja työläisten nousevaan kulutuskykyyn perustuva talouskasvu, jota keynesiläisyys vallitsevana talouspoliittisena ajattelutapana tuki. Työn järjestämisen ideaalittyyppinä oli kokoaikainen palkkatyösuhte, johon myös sosiaaliset etuudet ”produktivistisessä” hyvinvointivaltiossa kasvavassa määrin sidottiin.

Fordistinen liukuhihnatuotannon malli, joka aikoinaan tarjosi laajoille väkijoukoille työtä ja kulutuskykyä, alkoi järkkyyä muun muassa teknologisen muutoksen ja globalisaation myötä, ja tuottavuuskasvu hidastui (Julkunen 2008, 37). Siinä missä fordismille leimallista oli identtisten massakulutushyödykkeiden tuotanto (Neilson & Rossiter 2008, 55–57), postfordismissa tuotantoprosessi hajautuu ja suuntautuu yhä erikoistuneemmille markkinoille. Kun lopulta materiaalisten massakulutustavaroitten menekki ei enää riittänyt talouskasvun takaamiseksi, talouskasvua alettiin etsiä uusilta alueilta: tiedosta, kulttuurista, tunteista, ja näille kaikille perustuvista palveluista. (Vähämäki 2009; Moulner Boutang 2011.)

Tavaroiden massatuotantoon ja massakulutukseen perustuvan fordistisen tuotantotavan kriisiytymistä on selitetty monin tavoin (ks. Hesmondhalgh 2007, 83–90). Fordismin kriisin syiksi on kuvailtu muun muassa vuoden 1973 öljykriisiä, globalisaatiota ja kansallisvaltion heikentymistä, teknologista muutosta sekä massakulutustavaroiden markkinoiden kyllästymistä. Toisaalta voidaan ajatella, että kriisin lähteenä oli ”kapina liukuhihnoja vastaan” eli työläisten kyllästyminen monotonisiin ja puuduttaviin työtehtäviin. Jäljitän tässä tutkimuksessa kapitalismin muodonmuu-

toksia siltä kannalta, miten teollisen kapitalismin “unohtama” yhteinen nousee jälkiteollisessa kapitalismissa tuotannon piiriin.

Eräs tutkimustani ruokkineista huomioista on ollut se, että niin akateeminen kuin myös populaari ymmärrys taloudesta kantaa edelleen mukanaan teollisen kapitalismin käsitteellistä painolastia ja tehtaan kokoonpanolinjan kulttuurista kuvastoa. Nämä kuuluvat olennaisena osana siihen sommittumaan, joten olen tutkimuksessani kutsunut *moderniksi talousajatteluksi*. On mielenkiintoista, että käsitys taloudesta tavaroiden valmistamisena myyntiä varten tuntuu edelleen vallitsevan niissäkin oloissa, joissa valmistavan teollisuuden työvoimaosuus jatkuvasti vähenee. Suomessa teollisuudessa työskenteli vuonna 2013 enää joka seitsemäs työntekijä (14,1 %), eli vähemmän kuin esimerkiksi sosiaali- ja terveyssektorilla, joka kasvoi teollisuutta suuremmaksi työllistäjäksi ensimmäistä kertaa vuonna 2009 (ks. kuvio 3). Kokonaisuudessaan palveluissa työskenteli 73 % työvoimasta. (Tilastokeskus 2014.)

Kuvio 3: Teollisuuden ja sote-sektorin työvoimaosuudet Suomessa 2005–2013

On toisaalta totta, kuten usein esitetty vastaväite kuuluu, että tiettyjen ilmenemis-
muotojensa osalta teollinen kapitalismi jatkaa yhä voittokulkuaan ympäri maailman,
ja esimerkiksi uusiutumattomien luonnonvarojen globaalien kulutuksen kannalta
voidaan edelleen puhua savupiipputeollisuuden ajasta (Urry 2010; Ulvila & Pasanen
2010; Jakob, Haller & Marschinski 2012; vrt. kuitenkin Mattila 2012). Samaan aikaan
kapitalismi on kuitenkin *kulttuuristunut* tavalla, jota modernin talouden ja modernin
taloustieteen käsitteistö ei kykene pätevästi kuvaamaan. Talouden piiriin ovat
pyrkimässä mukaan heterogeeniset ja ennakoimattomat ainekset, joiden loitolla
pitäminen oli modernin talusteorian suurimpia saavutuksia: tunteva ihminen,
“ajattelevat” koneet (ks. osajulkaisu III), haavoittuvuudessaan arvaamaton luonto.
Sen sijaan, tai ainakin sen lisäksi, että taloudellinen rationaalisuus kolonisoi kulttuu-
rin ja koko elämissaailman, kuten esimerkiksi Frankfurtin koulun filosofit pessimis-
tisesti ajattelivat (ks. Lash & Urry 1994, 231), myös “talouden” on tehtävä
kompromisseja; sen on sopeuduttava ja muunnuttava (ks. Venäläinen tulossa).

Talouden kulttuuristuminen

Talouden kulttuuristuminen laadullisessa mielessä voidaan määritellä prosessiksi, jossa kulttuuriset materiaalit, käytännöt, suuntaukset, normit ja arvot, jotka aiemmin ymmärrettiin suhteellisen riippumattomaksi markkinamekanismista, tuodaan yhä tiiviimmin tuotantoprosessin ytimeen. Tällainen määritelmä pohjautuu laajaan eli ”antropologiseen” kulttuurikäsitteeseen, jossa kulttuurin piiriin ei lueta vain erityistä ja rajattua kulttuurituotannon (kuten taiteen) piiriä vaan laajemmin elämäntapoja ja merkityksenannon järjestelmiä. Talouden kulttuuristuminen ei siis viittaa kulttuurin ottamiseen ”kauppatavaraksi”. Pikemminkin kyse on siitä, että modernin talousajattelun kehityksen myötä talous on *ajateltu* yhä enemmän kulttuurisista sidoksistaan irralliseksi ilmiöksi, mutta jälkiteollisen kapitalismin taloudelliset *käytännöt* vaikuttavat – tässä tutkimuksessa kautta linjan käsitellyistä syistä – asettavan talouden kulttuurista irrallisen ”paikan” kyseenalaiseksi.

Talouden kulttuuristumisen prosesseja on tutkittu erilaisista teoreettisista perinteistä lähtien ja lukuisiin erilaisiin uudiskäsitteisiin päätyen. Filosofisemmin suuntautuneessa tutkimuksessa on puhuttu postfordismin ohella muun muassa tietokykykapitalismista (Vähämäki 2009) ja semiokapitalismista (Berardi 2009a), hallinnollisissa ja liikkeenjohdollisissa keskusteluissa taas tietotaloudesta (Drucker 1969), luovasta taloudesta (Howkins 2001) ja elämystaloudesta (Pine & Gilmore 1999). Lopulta on puhuttu yksinkertaisesti vain ”uudesta” työstä ja taloudesta erotuksena kapitalismin ”vanhaan” eli teollis-fordistiseen vaiheeseen (Julkunen 2008; Adkins 2005). Yhteistä näille keskusteluille on havainto siitä, että taloudellista arvoa tuottavissa prosesseissa on viime vuosikymmeninä tapahtunut muutoksia, jotka ovat pikemminkin kategorisia kuin asteittaisia ja joiden ymmärtämiseen tarvitaan siksi uusia teorioita ja käsitteitä.

Väitetyt muutokset ovat herättäneet myös epäilyksiä. Sen lisäksi, että teoreettiselle sosiologialle ominaista ”käännepuhetta” on ylipäänsä pidetty inflatorisena, uuden työn ja talouden käsitteistöä erityisesti on moitittu empiirisen todistusvoiman puutteesta. On esimerkiksi väitetty, että työvoima- ja tuotantorakenteiden muutos on tosiasiaassa hitaampaa tai että sen kärjistyneet muodot koskevat vain tiettyä marginaalista työvoiman segmenttiä (ks. Doogan 2009). Toisaalta muutospuhe on myös korostuneen abstraktia ja tuntuu kadottavan työvoiman tuotantoon liittyvät konkreettiset erot: sukupuolen, rodun, etnisyyden ja iän (Corsani 2007a, 120).

Eräs poliittisesti vaikutusvaltainen diskurssi talouden kulttuuristumisen ilmiökentästä on ollut keskustelu *luovasta taloudesta* sekä *kulttuurialoista ja luovista aloista* (*cultural and creative industries*). Näitä käsitteitä alettiin käyttää 1990-luvulla hallinnollisessa keskustelussa muun muassa Australiassa, jossa muotoiltiin *Creative Nation* -aloite vuonna 1994, sekä Iso-Britanniassa, jossa kulttuurialojen vaikuttavuutta arvioiva *Creative Industries Task Force* perustettiin vuonna 1997. Luovuudesta tuli 2000-luvun alun poliittisen keskustelun muotisana, joka ilmensi uskoa taloudellisen kasvun mahdollisuuksiin perinteisten teollisuudenalojen hiipuesssa. (Hesmondhalgh 2007, 144; Garnham 2005.) Näissä keskusteluissa kulttuuri ja luovuus artikuloitiin osaksi laajempaa innovaatiopoliittista puhetapaa, jonka tähtäimessä oli uuden yritystoiminnan ja talouskasvun luominen (Kuusela 2014). Esimerkiksi Euroopan

unionin Lissabonin strategiassa kulttuuri nähtiin etenkin uutena talouskasvun välineenä. Strategian taustaraportissa mainitaan, että kulttuurialojen taloudellinen merkitys ja kasvunäkymät ovat parempia kuin esimerkiksi "autoteollisuudessa, informaatio- ja kommunikaatioteknologiassa ja kiinteistönvälityksessä" (KEA 2006, 1).

Väite talouden kulttuuristumisesta voidaan ymmärtää kahdella tasolla. Ensinnäkin kulttuurialoista ja luovista aloista on nähty muodostuvan uusi taloudellisen kasvun alue, joka nousee täydentämään tai osittain korvaamaan valmistavaa teollisuutta. Etenkin poliittisessa ja hallinnollisessa diskurssissa korostuu kulttuurin ymmärtäminen erillisenä tuotannon sektorina, jonka tunnuslukuja kuten bruttokansantuoteosuutta ja työvoimaosuutta voidaan tilastoida ja vertailla muiden tuotannonalojen vastaaviin. Toiseksi kulttuuri ja erityisesti luovuus on haluttu ymmärtää jonkinlaisena "läpäisevänä periaatteena", jonka tulisi ohjata taloudellista kehitystä yli sektorirajojen. Näistä eri suuntiin osoittavista muunnelmista voitaisiin puhua *kulttuuritaloutena* sekä toisaalta *talouden kulttuuristumisena*.

Kulttuuritalouden mittaaminen määrällisessä mielessä on osoittautunut ongelmalliseksi. On usein mahdotonta arvioida, edustaako jokin tietty tuotantosektori kokonaisuudessaan luovaa työtä vai ei (Alanen 2007) – paremminkin voidaan sanoa, että *kaikki* tuotannonalat ovat siinä mielessä kulttuurisia, että tuotteilla on käytännöllisyytensä ohella myös symbolinen, merkityksenantoihin kytkeytyvä ulottuvuutensa (Mato 2009; vrt. kuitenkin Miller 2009). Jonkinlainen varovainen konsensus on siitä, että kulttuurialoissa tapahtuu kasvua (Hesmondhalgh 2007, 90), mutta kuinka paljon, ja mikä tämän kasvun suhteellinen merkitys on koko talouden kannalta, on kiistelty ja epäselvä kysymys. Kansalliset tilastointierot ja pitkien aikasarjojen puute tekevät myös kansainvälisestä vertailusta vaikeaa (Towse 2011, 127). Kuten todettua, tutkimukseni tarkoituksena ei ole ratkoa talouden muutosten todistettavuuteen liittyviä kiistoja empiirisellä tasolla. Huomioni kohteena ei ole kulttuurin taloudellinen arvo tietyn tuotannollisen sektorin näkökulmasta, vaan pikemminkin uusien taloudellisen arvon luomisen mekanismien muotoutuminen tilanteessa, jossa kulttuuriteollisuus "on määritellyt postfordistisen työn paradigman kokonaisuudessaan" (Virno 2006, 60).

Maantieteilijät Chris Gibson ja Lily Kong (2005, 542–546) huomauttavat, että keskustelu kulttuuritaloudesta on ollut ongelmallista siinä, että keskustelijat usein käyttävät samoja sanoja viittaamaan muutoksiin, joilla ei ole suoraviivaista yhteyttä toisiinsa. Kulttuuritalouden käsite voi viitata tiettyihin tuotannonaloihin, tietynlaisiin työnkuviin, luoviin ympäristöihin (kuten Richard Floridan "luovat kaupungit") taikka mediateollisuuden vanhat genererajat ylittäviin yhteenliittyviin. (Mt.) Keskustelu kulttuuritaloudesta ja talouden kulttuuristumisesta kohdistaaakin huomion "kulttuurin" käsitteen joustavuuteen, sen kykyyn muuntua ja imeä mukaansa uusia tehtäviä ja merkityksiä. Kulttuuri on kulttuuritalouden keskusteluissa eräänlainen "kelluva merkitsijä" (vrt. Laclau & Mouffe 1985, 113), johon voidaan poliittisissa ja hallinnollisissa keskusteluissa artikuloida eri aikoina erilaisia merkityksiä. Toisaalta ongelmallinen on käsitys taloudesta monoliittisena järjestelmänä, joka alistaa autent-

tisen kulttuurin omien välineellisten tavoitteidensa palvelukseen (esim. Seppä 2007, 44).

Kuten taiteen ja talouden suhdetta tutkinut Olav Velthuis on todennut, kulttuurin (taikka taiteen) ja talouden välistä riippuvuutta koskevat käsitykset ovat usein hyvin polarisoituneita. Velthuis kutsuu kahta pääasiallista käsitystä ”Vihamieliset maailmat” (*Hostile Worlds*) -malliksi ja ”Ei mitään muuta kuin” (*Nothing But*) -malliksi (Velthuis 2005, 24; vrt. Zelizer 2005, 36). Vihamielisten maailmojen malli korostaa taiteen logiikan ja kapitalistisen markkinalogiikan kohtaamisten haitallisia vaikutuksia. Taiteellinen, kriittinen tai esteettinen arvo nähdään perustavanlaatuisesti vastakkaisena markkina-arvolle, ja jos jälkimmäinen kasvattaa vaikutusvaltaansa edellisen alueella, tämä nähdään inhimillisenä tragediana. Toisaalta ”Ei mitään muuta kuin” -mallissa taiteen ja kulttuurin itsenäinen arvo kielletään kokonaan, sillä ne nähdään vain kauppatavarana kaiken muun joukossa. ”Ei mitään muuta kuin” vastaa aiemmin (luvussa 2.3) käsiteltyä taloustieteen metodologisen imperialismiin lähtökohtaa, jossa kaikki sosiaaliset ja kulttuuriset prosessit nähdään ”perimmäiseen” taloudelliseksi taikka taloudellisten lainalaisuuksien määräämiksi.

Ajatus siitä, että talous ja kulttuuri olisivat joskus muodostaneet erilliset ja itsenäiset elämänalueensa, on kuitenkin historiallisesti kyseenalainen. Kulttuuri ja taide ovat palvelleet milloin kirkkoa, milloin maallista porvaristoa ja milloin taas aristokratian arvovaltaa. (Valaskivi 2011, 45; Seppä 2007, 41.) Siksi tässä tutkimuksessa kulttuuri ja talous eivät hahmotu niinkään erillisinä elämänalueina tai erillisinä tuotannonalueina vaan toisistaan riippuvaisina ja toinen toistaan konstituivina (*co-constitutive*) merkityspiireinä. Yhteisen talouden analyysi ei siis tarkoita sellaista hahmotusta maailmasta, jossa kapitalistiset arvottamisen logiikat jollain tapaa saastuttaisivat tai kolonisoisivat autenttisia kulttuurin alueita, vaan lähtökohtana on, että kulttuurinen tuotanto on aina ollut sidoksissa taloudellisiin prosesseihin (Teranova 2004, 79).

3.3 AFFEKTIIVINEN TYÖ JA PREKARISAATIO

Kolmas teoreettinen konteksti tutkimukselleni on keskustelu affektiivisestä työstä ja prekarisaatiosta. Affektiivisen työn käsite viittaa tunnekykyjen sekä hoivaamisen ja huolenpidon kaltaisen ”uusintavan työn” siirtymistä tuotannon piiriin (Hardt 1999; Negri 1999; Hardt & Negri 2004; Dowling, Nunes & Trott 2007; Jokinen 2010; Shavero 2010; Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015). Nämä työn muodot tuottavat esimerkiksi ”rentoutumisen, hyvän olon, tyydytyksen, jännityksen tai intohimon tunteita”, taikka laajemmin, ”sosiaalisia verkostoja, yhteisöllisiä muotoja, biovaltaa” (Hardt & Negri 2005[2000], 290).

Prekarisaatio eli työn ja elämän epävarmistuminen taas on eräänlainen affektiivisen työn kokemuksellinen kääntopuoli: kun intiimi elämä kytketään osaksi tuotantoprosesseja ja kun fordistinen palkkatyömuoto ei tuo vakautta elämään, kokemus elämän hallittavuudesta ja mielekkyydestä muuttuu jäsentymättömäksi. Samalla

prekarisaatio on sellaisen työvoiman tuottamisen tekniikka, jota leimaa huoli työpaikan säilymisestä ja jonka on siksi takerruttava työhön millä hinnalla hyvänsä.

Affektiivisen työn ja prekarisaation käsitteet pyrkivät tutkimuksessani avaamaan kysymyksiä siitä, miltä tuntuu elää yhteisen taloutta, miten tuotannon muutokset nivELYTvät kokemuksen rakenteisiin (*structures of feeling*, Williams 1977), sekä miten nämä tunteet ja kokemukset sisällytetään yhteisen taloudessa osaksi taloudellisen arvon muodostamista. Affektiivisuus – kyky vaikuttaa ja vaikuttua – on tutkimuksessani näkökulma yhteisen sosiaaliseen ontologiaan ja sen taloudelliseen potentiaaliin.

Keskustelu tunteiden uudesta tulemisesta työelämään jäljitetään usein sosiologi Arlie Hochschildin 1980-luvulla tekemiin tutkimuksiin tunnetyöstä (*emotional labor*) palvelualoilla. Siinä missä fordistisessa työssä tunteet ymmärrettiin yksityisen piiriin kuuluviksi ja työntekijöiden odotettiin pidättäytyvän tunteiden näyttämisestä työpaikalla (Vähämäki 2003), postfordismin ytimeen nousseilla palvelualoilla tunteiden näyttämistä, hallintaa ja manipulointia alettiin pitää uusina ammattitaitoina. Hochschild käyttää esimerkkinään lentoemäntiä, joiden koulutuksessa painotetaan kykyä pitää asiakkaiden lentopelot hallinnassa, sekä perintätyöntekijöitä, joiden ammattitaitoon kuuluu olla tuntematta myötätuntoa velallisia kohtaan. Tunnetyön tunnusmerkkejä Hochschildin mukaan ovat kasvokkain tai ”äänekkäin” (*voice-to-voice*) tehtävä työ, tarkoituksellinen tunteisiin vaikuttaminen sekä toisaalta työntekijöiden omien tunteiden kontrollointi ja valvonta. (Hochschild 1983.) Tunteiden tuominen työpaikalle tarkoitti aiemmin ”naistapaisiksi” ja kotitalouden piiriin kuuluviksi käsitettyjen kykyjen taloudellistamista ja työn sukupuolijärjestyksen radikaalia uudelleenjärjestelyä (Morini 2007; Adkins & Jokinen 2008; Veijola & Jokinen 2008).

Tunnetyöhön läheisesti liittyvän ja osin sen varaan rakentuvan *affektiivisen työn* käsitteellä on pyritty kuvaamaan muutosta, jossa tunnekyvyt ovat tulleet taloudellisen arvon luomisen kannalta ratkaiseviksi läpi koko tuotannon kirjon. Käsitteellinen muunnos tunnetyöstä affektiiviseen työhön perustuu muun muassa Maurizio Lazzaraton, Antonio Negrin ja Michael Hardtin tekemiin havaintoihin työn ja tuotannon muutoksesta 1970-luvulta lähtien. Tästä muutoksesta on puhuttu vaihtelevasti immateriaalisena työnä, affektiivisena työnä taikka immateriaalisena ja affektiivisena työnä. Yhdeksi keskustelun viitepisteeksi muodostuneessa tekstissään ”Immaterial Labor” (1996) Lazzarato määrittelee immateriaalisen työn työksi, joka tuottaa tavaroiden ”informationaalisen ja kulttuurisen sisällön”. Tähän liittyy ensinnäkin informaation käsittely, muokkaus ja tulkinta yhä kehittyneempien teknologioiden avulla, toisaalta taas sellaisten toimintojen käsittäminen työksi, joita ei olisi aiemmin luettu työn piiriin lainkaan: ”kulttuuriset ja taiteelliset arvostukset, muodit, maut, kulutusnormit ja [...] julkinen mielipide”. (Lazzarato 1996, 133.)

Affektiivinen työ perustuu kauttaaltaan yhteiseen: se on sosiaalisten suhteiden ja sosiaalisen kanssakäymisen pukemista työn muotoon. Affektiivinen työ on usein ruumiillista, kuten esimerkiksi hoiva- ja hoitotyössä, mutta se ilmenee yhtä hyvin digitaalisesti välittyneinä tunneilmaisuuksina virtuaalisissa työympäristöissä. Otsikolla ”Learning to Immaterial Labour” Paul Willisin klassikotutkimukseen *Koulunpenkil-*

tä palkkatöihin (*“Learning to Labour”*) (1984[1977]) viittaavassa artikkelissaan Mark Côté ja Jennifer Pybus (2011) kuvaavat Facebookia paikkana, jossa diginatiivisukupolven nuoret omaksuvat uuden työeetoksen: he ovat aktiivisia ja oma-aloitteisia, kirjoittavat päivityksiä ja tykkäävät toisten päivityksistä, teggäävät kuvia ja jakavat tietoa mieltymyksistään täydentämällä profiileitaan (mt., 176–182). Kuten Paolo Virno kuvaa, uudet työkyvyt opitaan työpaikan sijaan “työnulkoisessa sosialisatiossa” (Virno 2006, 101). Näitä kykyjä ovat muun muassa “tottumus liikkuvuuteen, mukautuvuus yhdistettynä aloitekykyyn, joustavuus siirryttäessä säännöistä toisiin, kyky banalisoituneeseen ja taipuvaiseen kommunikaatioon [sekä] harjaantuneisuus taktikointiin rajallisten vaihtoehtojen tilanteessa” (mt., 99).

Työn affektiivisuus ei sinällään tarkoita työn organisointiin liittyvän kontrollin vähenemistä vaan pikemminkin uusien hienosyisempien työn ohjaamisen muotojen syntymistä – siirtymistä autoritaarisesta vallasta biovaltaan ja kurista kontrolliin (Deleuze 2005). Autoetnografiseen aineistoon perustuvassa tutkimuksessaan sosiologi Emma Dowling raportoi, kuinka *fine dining* -ravintolan tarjoilijoilta vaadittu laadukkaan “ruokailukokemuksen” tuottaminen edellytti ravintolan johdon laatiman 25-kohtaisen “palvelusekvenssin” noudattamista (Dowling 2007, 120–122). Affektiivinen työ ei ole vain luovaa ja vapaata itseilmaisua, vaan se toimii myös uudenlaisten työn mittaamisen ja valvonnan tekniikoiden kokeilu- ja kehitysalustana (De Angelis & Harvie 2009; Caffentzis 2011, 42–49). Usein luovia ilmaisukykyjä vaativia töitä myös tehdään kaikkein epävarmimmissa työoloissa (Hesmondhalgh & Baker 2010; De Peuter 2011). Puhe tiettyjen tuotannonalojen “luovuudesta” saattaa-kin olla ongelmallista luodessaan tai tukieessaan illuusioita työn vapaudesta ja itsenäisyydestä olosuhteissa, joissa vapaus ja itsenäisyys ovat itse asiassa juuri ne tekijät, jotka asettuvat lisäarvon kaappaamisen katalyyteiksi (Bulut 2011).

Kiinnostuksen työn ja tuotannon ja talouden affekteihin voi teoreettisesti liittää yleisempään kulttuuri- ja yhteiskuntatieteiden affektiiviseen käännteeseen (Ahmed 2004; 2010; Clough & Halley 2007; Taira 2007; Koivunen 2010; Gregg & Seigworth 2010; Grossberg 2014). Affektiivinen käänne – samoin kuin aiemmin sivuttu uusmaterialistinen käänne (ks. luku 2.1) – viittaavat yrityksiin ylittää kielellisiin representaatioihin perustuvaan tutkimukseen liittyviä rajoitteita. Kulttuurintutkimuksellinen affektikeskustelu on ammentanut etenkin filosofi Baruch Spinozan ajattelusta sekä toisaalta materialistisen feminismin perinnöstä (esim. Haraway 1997; Barad 2007).

Prekarisaatio

Prekarisaatio on yhteiskunnallista muutosta kuvaava käsite, joka viittaa elämän yleiseen epävakautumiseen. Tätä epävakautumista voidaan jäljittää useilla eri tasoilla. Kyse on esimerkiksi työurien epäjatkuvuuksista ja niihin liittyvistä epävarmuuden kokemuksista (Leinikki 2009; Åkerblad 2014) sekä työn epätyytyttävyydestä ja työssä väsymisestä (Rikala 2006; 2013). Prekarisaatio on kuitenkin pelkkää työelämän muutosta laajempi prosessi, joka koskettaa muun muassa globaalia työnjakoa, hyvinvointivaltioiden muuttuvia rooleja, sosiaalisen vakuuttamisen mekanismeja sekä tunteiden paikkaa tuotannossa: kysymys on siis uudenlaisesta

työvoiman tuottamisen muodosta. Prekarisaation analyysi liittyy toisiinsa tuotannon muutoksen, työn muutoksen ja kokemuksen muutoksen.

Prekarisaatio hahmottuu tutkimuksessani affektiivisen työn ja talouden affektiivisuuden käänköpuolena, jossa inhimillisten kykyjen ja ihmisten yhdessäolemisen – *affektiivisen yhteisen* – entistä tiiviimpi sitominen osaksi tuotantoprosesseja ruokkii elämän hallitsemattomuuden kokemusta. Käsittelen prekarisaatiota ja sen yhteyttä talouden muutoksiin erityisesti tutkimukseni kahdessa viimeisessä osajulkaisussa. Neljännessä osajulkaisussa huomion kohteena on talouden levottomuus ja affektien tarttuvuus. Viidennessä osajulkaisussa puolestaan tarkastelen *hajoamista* affektiivisena hahmona, joka kuvaa sekä tuotantoprosessien uudelleenjärjestelyä että tuotantoon edellytettävän taloudellisen subjektin uudelleenkonstituutiota.

Prekarisaation käsitettä käytettiin nykyistä muistuttavassa merkityksessään ensimmäistä kertaa 1970-luvun ranskalaisessa keskustelussa, jossa *precarité* (prekaarisuus) viittasi muun muassa sosiaalihuollon palvelujen ulkopuolelle jääneisiin vähäosaisiin perheisiin. Ensimmäisen vaiheen tutkijoihin kuulunut sosiologi Agnes Pitrou piti prekaarisuuden tunnusmerkkeinä muun muassa työmarkkinataitojen puutetta, vähävaraisuutta, heikkoja asumisololoja, terveysongelmia sekä sosiaalisten siteiden löyhyyttä. 1980-luvulla prekaarisuuden käsite, muun muassa Serge Paugamin ja Dominique Schnapperin teksteissä, täsmentyi tarkoittamaan nimenomaan työmarkkina-aseman epävarmuutta, työn takaamien sosiaalisten oikeuksien riittämättömyyttä sekä työn sisältöjen epätyytyttävyyttä. Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavan näkökulman prekarisaatioon loi 1990-luvulla Robert Castel. Hän liitti sen osaksi laajempaa kapitalismin postfordistista käännettä, jossa fordismin aikaan muotoutunut palkkatyöyhteiskunta kadottaa reguloivan voimansa. (Ks. Barbier 2004, 5–7.)

Prekaarisuuden käsite oli angloamerikkalaisessa keskustelussa pitkään lähes tuntematon (Barbier 2004), ja ”epätyypillisten” työsuhteiden ilmiöön viitattiin sen sijaan esimerkiksi ”boheemien porvareiden” tai ”luovan luokan” kaltaisilla käsitteillä (Tasset 2013). Laajempaa näkyvyyttä prekarisaatiokeskustelu saikin vasta 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen jälkimmäisellä puolella, kun muun muassa *Fibreculture*- sekä *Theory, Culture & Society* -lehdet julkaisivat prekarisaatiota käsittelevät teemanumeronsa. Julkisen keskustelun kannalta merkitystä on ollut myös yksittäisillä mediahuomiota saaneilla kirjoilla kuten Guy Standingin *The Precariat* (2011), joka alaotsikossaan povaa prekariaatista ”uutta vaarallista luokkaa”.

Käytän tutkimuksessani prekarisaation käsitettä yhteiskunnalliseen muutokseen viittaavana prosessikäsitteenä pikemminkin kuin tiettyä sosioekonomista ryhmää kuvaavana makro- tai luokkakäsitteenä. Prekarisaatio näin ymmärrettynä tarkoittaa modernien instituutioiden ja erityisesti palkkatyöinstituution heikkenevää kykyä jäsentää jälkimodernin elämän kokemusta. Kyseessä on siis eräänlainen aikalaisdiagnostinen diskurssi (Noro 2000), joka ei rajaudu pelkästään empiirisen yhteiskuntatutkimuksen tuottamaan evidenssiin tai siitä tehtyihin yleistyksiin. Toisaalta prekarisaatio on korostuneesti kansalaisliikkeiden esiin nostama käsite (Peltokoski 2012), joka on tullut esille vasta poliittisten kamppailuiden artikulaationa. Suomessa prekarisaatio- ja prekariaattikeskustelu nousi julkisuuteen käytännössä vasta vuo-

den 2006 EuroMayDay-mielenosoitusten jälkeen, joiden myötä käynnistyi eliittijulkisuuteen³¹ saakka ulottunut ja näihin päiviin saakka jatkunut moraalisesti väritynyt keskustelu keskustelu ”paskaduuneista” (Hoikkala & Salasuo 2006; ks. myös Korhonen, Peltokoski & Saukkonen 2009).

Prekarisaatiolla on toisinaan viitattu kaikkein epävarmimmassa työmarkkina- asemassa oleviin työntekijöihin kuten matalapalkkaisilla palvelualoilla työskentelevään siirtolaisväestöön (esim. Könönen 2012), toisinaan taas ”epätyypillisissä työsuhteissa”, freelancereina tai yksinyrittäjinä työskenteleviin luovien alojen ammattilaisiin (esim. De Peuter 2011). Tämä on herättänyt kysymyksen siitä, onko materiaalisesti katsoen näin erilaisissa asemissa olevia ihmisryhmiä ylipäättään mielekästä kuvata yhden käsitteen kautta. Kuten Andrew Ross (2008, 41–45) huomauttaa, näillä ryhmillä on kuitenkin myös paljon yhteistä, kuten sopimusten määräaikaisuus, epävarmuus tulevaisuudesta sekä perinteisten sosiaalipoliittisten turvaverkkojen ulkopuolelle jääminen. Silti työn sisältöjen räikeä erillaisuus sekä ulkomaalaistyövoiman osalta erityisesti oleskelulupajärjestelmän kytkeytyminen työvoiman kontrollointiin tekevät poliittisesta järjestäytymisestä prekarisaation käsitteen ympärille hankalaa (mt.).

Prekarisaation osoittaminen tilastojen kautta on osoittautunut ongelmalliseksi, koska olemassaolevat tilastointitavat ja -kategoriat heijastelevat aina pikemminkin mennyttä kuin nykyistä työn maailmaa (Jakonen & Kontula 2008). Suomalaisessa keskustelussa prekarisaation indikaattoreiksi on ehdotettu muun muassa ylikoulutusta, toteutunutta työmarkkinariskiä, työsuhteen epätyypillisyyttä, työmarkkinariskin pelkoa sekä huonoja työllistymismahdollisuuksia. Näiden muuttujien kautta prekarisaatiolle ei kuitenkaan ole löytynyt vakuuttavaa evidenssiä. (Pyöriä & Ojala 2012.) Toisaalta on puhuttu ”miljoonan marginaalista” (Koivulaakso ym. 2010), eli noin miljoonan suomalaisen ryhmästä, johon on luettu mukaan ”prekaareiksi mielletyt ryhmät”: työttömät, määräaikaissa työsuhteissa olevat, jatkuvaa osa-aikatyötä tekevät, vuokratyöntekijät sekä yksinyrittäjät. Prekarisaation ”todellisuus” riippuu siis pitkälti siitä, kenen kokemuksia raportoidaan ja minkälaisiin aineistoihin perustuen.

Kevin Doogan (2009) väittää, että keskusteluissa työelämän ennennäkemättömästä muutoksesta muutoksen puolustaminen on toistuvasti edustanut edistyksellisyyttä, kun taas muutoksen epäilemistä on pidetty vanhanaikaisena. Koska tilastoissa prekarisaation kuvaamille muutoksille on ollut vain vaihtelevasti tukea, tai tilastoista tehdyt johtopäätökset ovat olleet keskenään ristiriitaisia, työn muutosten tulkinasta on tullut merkittävä kamppailun kenttä sekä akateemisen keskustelun piirissä

³¹ Eliittijulkisuudella tarkoitan tässä, Hannu Niemisen (2000, 189–190) jaottelua seuraten, sellaisia tiedotusvälineitä, jotka käyttävät yhteiskunnallista valta-asemaansa tärkeinä pidettyjen ongelmien määrittelyyn ja niiden ratkaisuehdotusten käsittelemiseen. Tyypillisiä esimerkkejä Suomessa ovat *Helsingin Sanomat* sekä Yleisradion ajankohtaisohjelmat. Olen toisessa yhteydessä (Venäläinen 2013b) analysoinut suomalaisen prekarisaatiokeskustelun määrällistä yleistymistä eliittijulkisuuden, akateemisen julkisuuden ja populaarijulkisuuden piirissä. Analyysini osoittaa, että prekarisaatio nousi *Helsingin Sanomien* artikkeleihin juuri EuroMayDay-mielenosoituksen jälkeisessä keskustelussa mutta katosi pian otsikoista. Akateemisessa julkisuudessa ja populaarijulkisuudessa prekarisaatiokeskustelu sen sijaan on jatkunut.

että myös tutkimuksesta vedettyjen poliittisten johtopäätösten osalta. Keskustelulle tyypillisiä ovat olleet hyvin kärjistetyt kannanotot. Esimerkiksi taloustieteilijä Juhana Vartiainen kuvaa arviossaan suomalaisen työn muutoskeskusteluun merkittävästi vaikuttanutta Juha Siltalan *Työelämän huonontumisen lyhyttä historiaa* (2004) kuvauksena ”taistelulentällä makaavista haavoittuneista”, joista kirjaan on valittu ne, ”joista vuotaa eniten verta, joiden visva löyhkää kauheimmin ja jotka valittavat äänekkäimmin” (Vartiainen 2004, 538). Vartiainen, kuten monet muutkin keskusteluun osallistuneet (esim. Taimio 2010), moittivat työelämän laadullista huonontumista koskevaa keskustelua edustavuuden puutteesta, negatiivisten muutosten painottamisesta, mielikuviin nojaamisesta sekä dramaattisesta liioittelusta.

Jos oletetaan, että väitteet työelämän muutoksista *eivät* pitäisi paikkaansa, Vartiainen huolta voikin pitää perusteltuna, sillä *käsitys* työelämän huonontumisesta vaikuttaa joka tapauksessa laajalle levinneeltä. Esimerkiksi Elinkeinoelämän valtuuskunnan vuonna 2013 tekemässä arvo- ja asennetutkimuksessa 76 % vastaajista yhtyi väitteeseen, jonka mukaan ”suomalaisilla työpaikoilla työskennellään nykyisin ylikierroksilla ja niin kovan paineen alla, että monet ihmiset palavat ennaikaisesti loppuun” (Haavisto 2013, 25). Kuten prekarisaation tilastollisia kuvauksia tutkinut Eloisa Betti (2008, 229) huomauttaa, luotettavan ja yhdenmukaisen tilastotiedon puute voi kuitenkin johtaa prekarisaation todenmukaisuuden vähättelyyn (ks. myös Peltokoski 2005). Oma lähtökohtanani on, että prekarisaation kuvaukseen ei voi olla täysin ulkopuolista ja neutraalia näkökulmaa, koska kaikki työn muutoksen käsitteellistämisen tavat ovat jo alkujaan poliittisia ja performatiivisia, tutkittavan ilmiön todellisuutta *tuottavia*.

Prekarisaation käsitteellä on tutkimuksessani neljä erilaista tehtävää. Ensinnäkin käsite viittaa kapitalismin muutosten aiheuttamiin tuotannon uudelleenjärjestelyihin. Tuotanto on globalisoitunut, informaatio-ohjauksen merkitys on korostunut ja työprosessit on järjestelty yhä monimutkaisempiin alihankintaketjuihin. Tähän liittyy työn kasvava osittaminen ja yritystason uudelleenjärjestelyt. Kun aiemmin sama tuote saatettiin valmistaa alusta loppuun saman yksikön sisällä, yritykset keskittyvät nyt yhä pienempiin kokonaisuuksiin. Toisaalta yritykset pyrkivät pitämään vakituisten työntekijöiden määrän suhteellisen pienenä, jotta ne voisivat joustavasti varautua yllättäviin kysynnän muutoksiin ilman, että niiden tarvitsisi turvautua irtisanomisiin.

Toiseksi tuotannon uudelleenjärjestelyjen myötä työmarkkinat ovat muuttuneet jossain määrin aiempaa epävakammiksi ja monimuotoisemmiksi. Ennen kaikkea on syntynyt uudenlainen ”vakituisten pätkätyöntekijöiden” ryhmä, joka tekee työtä yrittäjämäisesti, omilla työkaluillaan ja omalla vastuullaan. Myös työsuhteiden muodot ovat moninaistuneet. Työtä tehdään tarvittaessa töihin tulevana (eli niin sanotuilla nollasopimuksilla), vuokratyöfirmojen kautta, freelancer-verokortilla, toiminimellä, määräaikaissa työsuhteissa, harjoitteluisissa ja työkokeiluissa ja niin edelleen. Sama ihminen saattaa osallistua työmarkkinoille yhtä aikaa tai lyhyen ajan sisällä monien eri juridisten suhteiden kautta, joiden tarjoama turva on erilainen. Erityisen jyrkkä ero etenkin Suomessa on edelleen yrittäjien ja palkansaajien välisen sosiaaliturvan välillä.

Kolmanneksi, koska yhden ihmisen elämänaikaan sijoittuvien työsuhteiden tai muiden komennusten määrä oletettavasti kasvaa, työn ja erityisesti täysaikaisen, toistaiseksi voimassaolevan palkkatyösuhteen kyky toimia elämään vakautta tuovana tekijänä on häiriintynyt. Aiemmin palkkatyö oli yksi modernin elämänmuodon tukipilareista, ja poliittisissa puheissa ja asiakirjoissa ajatellaan edelleen usein, että työnteko on kansalaisuuden ja siihen liittyvien oikeuksien ja velvollisuuksien moraalinen perusta (ks. Venäläinen 2011).

Neljänneksi prekarisaatioon kytkeytyy affektiivinen elementti, joka liittyy edellä kuvailtuihin muutoksiin tuotannossa, työmarkkinoilla ja työn muodoissa, mutta ei palaudu niihin. Se voi ilmentyä esimerkiksi tulevaisuudenuskon puutteena, jatkuvana voimattomuutena, aggressioina tai *burn out* -kierteinä. Kyse on tilanteesta, jossa ”koskaan ei tiedä mitä tuleman pitää” muuttuu tekijäksi, joka vähentää voimia selvitä yllätyksistä ja toisaalta taas kehittää uusia suojakykyjä, ”vastamyrkkyjä” (Virno 2006, 98), joilla psyykkisesti ja materiaalisesti rasittavista olosuhteista voisi selvitä.

4 Osajulkaisujen esittely

Esittelen seuraavissa alaluvuissa tutkimukseni osajulkaisujen ydinsisällön, johtopäätökset sekä niiden sijoittumisen osaksi väitöstutkimuksen kokonaisuutta.

Tutkimukseni koostuu yhteenveto-osan lisäksi viidestä vertaisarvioidusta osajulkaisusta, jotka on julkaistu kahdessa suomalaisessa tieteellisessä aikakausjulkaisussa (II, III) sekä kahdessa suomalaisessa (I, V) ja yhdessä kansainvälisessä (IV) artikkelikokoelmassa. Julkaisufoorumien kirjo korostaa osaltaan tutkimuksen moni- ja poikkitieteellistä luonnetta ja kiinnittää sen kulttuurintutkimuksen ohella mikrohistoriallisiin, oikeusteoreettisiin, sosiologisiin sekä tunteiden taloutta ja työn muutosta koskeviin keskusteluihin. Kuten luvussa 2 toin esille, käsitan talouden kulttuurintutkimuksen tieteenalojen rajat ja erityisesti taloustieteen kapeasti ymmärretyn tehtävän ylittävänä lähestymistapana tutkia taloudellisia ilmiöitä ja niiden kietoutumista elettyyn ja koettuun todellisuuteen. Tutkimustani voi siten luonnehtia myös *poliittisen talouden* tutkimuksen käsitteen kautta siten kuin se on uusimmissa suomalaisissa hahmotuksissa laajassa merkityksessään kuvattu (ks. Sorsa 2013).

Osajulkaisut on kirjoitettu osana väitöskirjatutkimuksen kokonaisuutta, mutta niillä on myös omat julkaisukonteksteihin kytkeytyvät syntytapansa ja näkökulmansa. Väitöstutkimuksen tutkimusongelma on luonut puitteet osajulkaisuissa käsitellyille kysymyksille, teemoille ja teoreettisille kehitelmille, mutta samalla erityiset julkaisukontekstit ovat ohjanneet ja täsmentäneet väitöstutkimuksen kokonaisuuden muotoutumista. Suhde tutkimuskokonaisuuden ja osajulkaisujen välillä on siis ollut vuorovaikutteinen. Väitöskirjan ensimmäinen osajulkaisu on kuitenkin saanut alkunsa jo ennen varsinaisen tutkimusongelman muotoilua, joten sen rooli suhteessa väitöskirjan tematiikkaan on pikemminkin myöhempiä kiinnostuksen kohteita ennakoiva.

Olen koonnut osajulkaisujen erityiset tutkimuskysymykset ja avainkäsitteet taulukkoon 5 siitä näkökulmasta, jossa ne on kussakin osajulkaisussa erikseen esitetty.

Taulukko 5: Osajulkaisujen erityiset tutkimuskysymykset ja avainkäsitteet

#	Tutkimuskysymykset	Avainkäsitteet
I	<ul style="list-style-type: none"> Miten ihmiset merkityksellistävät luonto- ja äänisuhteensa suhteessa teolliseen ja jälkiteolliseen tuotantoon? Miten ristiriita jokamiehen oikeuksiin ja yhteisomistettuihin luonnonvaroihin perustuvan elämystalouden ja teollisen tehometsätalouden välillä ilmenee? Miten kulttuuriset merkitykset ja materiaaliset kerrostumat kietoutuvat yhteen luonnonyhteisten hallinnassa? 	kulttuuriset yhteismaat, idealistinen luontomatkaileminen, meluisa tuotanto / hiljainen tuotanto / hiljaisuuden tuotanto
II	<ul style="list-style-type: none"> Millaisiin taloudellisiin ja poliittisiin jännitteisiin urbaanin tilan varallisuus oikeudellinen järjestys tällä hetkellä virittyy? Miten traditionaalinen ja moderni omistusoikeusparadigma eroavat toisistaan? Miten kaupunki sosiaalisena tilana haastaa modernin omistusoikeusparadigman? 	omistusoikeuden sosiaalinen sidonnaisuus, yhteisen työstäminen yhteisölle, joustava yhteiskäyttö
III	<ul style="list-style-type: none"> Miten materiaaliset ja immateriaaliset kerrostumat yhdessä tuottavat ja uusintavat arkiseksi muotoutuneita teknologisia käytäntöjä? Miten kognitiivisen kapitalismin käsitteen avulla voidaan kuvata affektiivisten koneiden arvonmuodostusta ja siihen kohdistuvaa lisäarvon irrottamista? 	hiilireduktionismi, affektiiviset koneet, kyberneettinen arvonmuodostus
IV	<ul style="list-style-type: none"> Millä tavalla ja millä edellytyksillä tunteita voidaan ajatella taloudellisesti arvokkaina? Minkälaisen taloudellisen toimijan tunnetalouden idean postuloi? Minkälaisia poliittisia jännitteitä tunteiden taloudellistaminen aiheuttaa? 	talouden tunteellinen käänne, immateriaalinen ja affektiivinen työ, affektiivinen kapitalismi
V	<ul style="list-style-type: none"> Miten "hajoamisen" hahmo ilmentää tuotannon ja kokemuksen rakenteiden samanaikaista murtumista? Missä mielessä hajoamista voidaan pitää prekarisaatiolle leimallisena tunnesävyinä? Mitkä ovat affektiivisen tuotannon uusintamisen ehdot ja rajat? 	prekarisaatio, affekti(rakenne), tuotannon modularisoituminen ja fraktalisoituminen, haavoittuvainen kasautuminen

4.1 LUONNONYHTEISET: ÄÄNIMAISEMAT KULTTUURISINA YHTEISMAINA

Tutkimuksen ensimmäinen osajulkaisu "Ilomantsilainen luonto arjen ja työn äänimaisemana" on yhdessä Laura Kaljusen kanssa kirjoittamani artikkeli,³² joka käsittelee hiljaisuuden ja äänimaisemien roolia ja merkityksiä luontomatkailun käytännöissä. Artikkelini on julkaistu kirjassa *Syrjäseudun idea – Kulttuurianalyysijä Ilomantsista* (Knuuttila ym. 2013), joka perustuu vuonna 2008 alkunsa saaneen "Ilomantsin kulttuurimikrohistoria" -tutkimushankkeen tuloksiin. Hankkeen tavoitteena oli kulttuurimikrohistorian käsitteen teoreettinen ja metodologinen kehittäminen sekä lähestymistapa, jossa "mikronäkökulma paikallisuuteen ja yksittäisiin tapauksiin (tai henkilöihin) kohdistuvina menneisyyden tulkintoina laajentuu erityisen ja yleisen suhteita kartoittavaksi etnografiaksi sekä erilaisten paikallisuusesitysten analyysiksi" (Knuuttila, Järviuoma & Turunen 2013, 8).

Kuvaamme artikkelissamme äänimaisemia *kulttuurisina yhteismaina*, joiden tuottamiseen ja ylläpitämiseen osallistuvat erilaiset inhimilliset ja ei-inhimilliset tekijät yhdessä ja joihin kukaan ei ole omistukseen perustuvaa yksinoikeutta. Haastatelimme ilomantsilaisia luontomatkailuyrittäjiä ja selvitimme, miten he kokevat äänimaisemien merkityksen elinkeinonsa kannalta.

Metsäluonnon äänimaisemat rinnastuvat luontomatkailuyrittäjien tuotantopaikkoina jokamiehenoikeuden nojalla hyödynnettäviin marja- ja sienipaikkoihin. Äänimaisemat ovat luonteeltaan hybridisiä yhteisiä, joiden tuottamiseen, käyttöön ja hallintoihin osallistuvat ihmiset ja ei-ihmiset yhdessä. Tämän vuoksi äänimaisema on erityisen herkkä ekologinen kokonaisuus, joka ei pelkisty objektiivisilla mittareilla tavoitettavaksi resurssiksi. Sen voi, kokijasta riippuen, "pilata" esimerkiksi pihalla haukkuva koira, metsän yli reititetty kaukolento tai liian puhelias toinen ihminen. Toisaalta äänimaisemiin pohjautuvaa tuotantoa uhkaa myös teollinen metsätalous, joka hakkuiden myötä nakertaa yhteiseen "aukkoja".

Kulttuurimikrohistoriahankkeen yleisiä tavoitteita mukaillen artikkelimme tähtää mikro- ja makronäkökulmien välisen kuilun ylittämiseen. Mikrotasolla tarkastelussamme ovat luontomatkailuyrittäjien käsitykset luonnon äänien ja hiljaisuuden arvosta matkailussa, äänimaisemien taloudelliseen hyödyntämiseen liittyvät riskit ja rajoitukset sekä myös omat "kuljeskeluihin" ja nauhoituksiin perustuvat havaintoaineistomme Ilomantsin äänellisistä kerrostumista. Tältä osin artikkelimme kuuluu *kulttuurisen äänen tutkimuksen* alaan (ks. Kytö 2013, 4–5). Makrotasolla kytkemme nämä aineistot keskusteluihin työn ja tuotannon muutoksesta, Pohjois-Karjalan aluehistoriaa kuvittavasta "hallitsemattoman rakennemuutoksen" ajatuksesta sekä luonnon käyttötapojen ja luontosuhteen muodoista immateriaalisessa palvelutaloudessa.

Artikkelissa konstruoidaan haastateltujen matkailuyrittäjien näkemysten pohjalta äänimaisemien käyttöön liittyvä *idealistinen luontomatkailukäsitys*. Tätä käsitystä leimaa kaksi erityistä piirrettä. Ensinnäkin yrittäjät haluavat välttää luonnon lavas-

³² Olemme kirjoittaneet artikkelin täydessä yhteistyössä eli vastaamme tekstistä kokonaisuudessaan yhdessä.

tamista matkailutuotteeksi, ja tähtäävät sen sijaan ”aitojen elämysten” tarjoamiseen, mikä tässä tapauksessa tarkoittaa pyrkimystä omien luontokokemusten välittämiseen ja eräänlaiseen ekologiseen pedagogiaan. Toiseksi idealistinen käsitys edellyttää, että luonnon käyttö ei aiheuta tarpeetonta haittaa, sillä ihminen käsitetään osaksi luontoa, ei siitä erilliseksi: samoin luonto on yrittäjille paitsi työpaikka, myös koti.

Idealistisella luontomatkailemisellä on yhteisen talouden kannalta kiinnostavia piirteitä. Ensinnäkin idealistinen luontomatkaileminen on esimerkki tuotannosta, jossa elämänpaikka ja elämänmuoto pyritään samastamaan tuotantopaikkaan ja tuotantomuotoon. Raja työn ja elämän välillä on häilyvä, sillä matkailukäytäntöjen tarkoituksena on viime kädessä tietynlaisten omaan elämänpäähän liittyvien arvostusten ja käytäntöjen välittäminen. Tässä mielessä idealistinen luontomatkaileminen lähestyy B. Joseph Pinen II:n ja James H. Gilmoren (1999) ajatusta *transformaatiotaloudesta*, jonka varsinaisena tuotteena eivät ole tavarat, palvelut tai edes elämykset, vaan kokonaisvaltaiset elämänmuutokset. Vaikka suuremmista kaupungeista Ilomantsin ”pöpelikköön” saapuvat matkailijat eivät erään haastatteleminen matkailuyrittäjän sanoin ”tiijä aidoista asioista mittään”, tämä aitojen elämysten mahdollisuus on kuitenkin se, mitä heille pyritään tarjoamaan.

Toiseksi idealistinen luontomatkailemisnäkökulma hahmottaa luonnonyhteisten käytölle hyvin samankaltaisia rajoituksia, joita voidaan lukea jo John Locken argumentista yhteisen valjastamisesta tuotantokäyttöön. Locken teoriassa omistuksen alaa rajoittavat lähtökohtaisesti tarkoituksenmukaisuuden sekä kestävästä käytöstä vaatimukset: yhteistä on aidattava vain niin paljon kuin on käytön kannalta tarpeellista, on jätettävä muille ”kyllin paljon ja yhtä hyvää”, ja yhteisen käytön on mieluummin parannettava kuin huononnettava yhteisen tilaa (ks. seuraava alaluku).

4.2 KAUPUNKIYHTEISET: TUOTANNON SOSIAALISUUS JA TEKEMISEN OIKEUS

Toinen osajulkaisu ”Oikeus urbaaniin tilaan – huomioita poliittisen talonvaltausliikkeen uusvanhasta oikeuttamisperustasta” käsittelee kaupunkitilaa yhteisenä ja erityisesti kysymystä siitä, kuinka oikeuden yhteisen tuotannolliseen käyttöön voidaan ajatella syntyvän. Artikkelin on julkaistu *Oikeus*-lehden ”Kaupunkien oikeus”-teemanumerossa (3/2011; toim. Juha Lavapuro), jonka yhtenä taustavaikuttajana oli Turussa keväällä 2011 järjestetty, kulttuuripääkaupunkivuoden ohjelmaan kuulunut kansainvälinen *Street Life* -seminaari.

Artikkelin empiirisenä viittauspisteinä on keskustelu talonvaltauksista poliittisen toiminnan muotona. 2000-luvun ensimmäisenä vuosikymmenenä ympäri Suomen nähtiin useita talonvaltauksia, joissa valtaajien julkilausuttuna pyrkimyksenä oli ottaa hylättyjä rakennuksia uudelleen käyttöön ja perustaa niihin itsehallinnollisia vapaan toiminnan tiloja, joita on kansainvälisiin esikuviiin viitaten kutsuttu sosiaalikeskuksiksi. Vaikka talonvaltauksia on Suomessa ollut aiemminkin – tunnetuimpana esimerkkinä Lepakon valtaus vuonna 1979 – voidaan väittää, että talon-

valtauksista kehittyi vasta 2000-luvulla erityinen ja tunnistettava kansalaistoiminnan muoto, joka politisoi kysymyksen oikeudesta kaupunkitilan käyttöön. Kutsun tätä liikettä *poliittiseksi talonvaltausliikkeeksi* erotuksena esimerkiksi sellaisiin talonvaltauksen muotoihin, joissa tarkoituksena on ottaa tiloja asumiskäyttöön taikka toisaalta niihin Lepakon kaltaisiin kulttuuritalovaltauksiin, joissa tavoitteena oli esiintymis- ja harjoittelutilojen hankkiminen.

Tulkitsen artikkelissa talonvaltauksen poliittisia tavoitteita omistuksen oikeuttamista koskevien oikeusteoreettisten ja -filosofisten keskustelujen kautta. Tarkasteluni kohteena eivät ole niinkään yksittäisten talonvaltaajien toiminnalleen hahmottamat merkityksenannot, vaan pyrin analyysissäni *funktionaaliseen rekonstruktioon*, jossa poliittinen talonvaltausliike toimii esimerkkinä yhteiseen pääsyä ja yhteisen käyttöä koskevien jännitteiden tematisoimisessa. Erityisesti olen kiinnostunut traditionaalisen ja modernin omistusoikeusparadigman jännitteestä siten kuin se ilmaantuu tuotannollisen toiminnan painopisteen siirtyessä tavaroiden valmistuksesta tiedon, kulttuurin ja vaikutelmien tuotantoon.

Palaan artikkelissa omistuksen oikeuttamisen ongelmaan siinä muodossa kuin se syntyi varhaisen uuden ajan poliittisessa filosofiassa, markkinaistuvan talouden ensimmäisillä askeleilla. Skolastisen ja luonnonoikeudellisen keskusteluympäristön oloissa filosofien ongelmaksiksi tuli selittää, kuinka ihminen voi irrottaa jotain yhteisestään ja tehdä siitä omaansa, vaikka luonto ja sen antimet on annettu kaikille ihmisille käyttöön yhteisesti. Muun muassa John Locken ajattelun kautta muotoutunut liberaalilis-utilitaristinen vastaus ongelmaan oli, että yksityinen omistus luonnon antimisiin voidaan sallia, koska se takaa tehokkaamman tuotannon, suuremman vaurauden kasautumisen ja siksi yhä enemmän hyvinvointia yhä useammille – se siis toteuttaa ihmisen ja luonnon välisen suhteen varsinaisen tarkoituksen, ihmiskunnan yhteisestään vaurauden nauttimisen.

Locken omistusoikeuskäsitystä on kutsuttu *omistuksen työteoriaksi* (Paasto 2004, 75–77), koska siinä oikeus omistukseen muotoutuu yhteisen työstämisestä. Locken ongelmana oli selittää, kuinka Jumalan ihmisille yhteisesti antama maailma voi päätyä jonkun tai joidenkin ihmisten yksinoikeudellisesti hallitsemaksi. Keskustelu omistuksen oikeuttamisesta on muotoiltu vastaukseksi Robert Filmerin ajatuksille, joiden mukaan Jumalan Aatamille antama perintö voisi siirtyä ihmiseltä toiselle vapaaehtoisten kauppojen tai muiden sopimusten välityksellä. Locke väittää, että Jumalan lahja Aatamille ei tarkoittanut yksinoikeutta maailman tarjoamiin resursseihin, vaan eräänlaista ”alivuokrasuhdetta”, jolle on oltava yhteiskunnallisesti hyväksyttävä perustelu (Locke 1967, I. 23, I.24, I.29; Tully 1979, 126–127).

Talonvaltaajien perustelut rakennusten luvattomalle käyttönotolle palautuvat kaupunkiympäristön ymmärtämiseen sosiaalisen tuotannon tilana ja muistuttavat muodoltaan Locken päättelyä. Jos joillekin on myönnetty abstrakti ja sisällöllisesti perustelematon oikeus kieltää toisia pääsemästä käyttämään maailman rikkauksia, koko ihmiskunta kärsii. Jos taas toisten hylkäävät omistukset otetaan valtauksen myötä tuottavaan käyttöön esimerkiksi sosiaalikeskuksina taikka muina kulttuuritaloina, valtaajat saavuttavat työnsä kautta eräänlaisena ehdollisen omistusoikeuden yhteisen vaurauden käyttöön. Talonvaltauksen filosofis-poliittinen perustelu on

“uusvanha”, sillä se viittaa aikaan, jolloin käsitys tarkoituksettomasta omistamisesta ei ollut vakiintunut sen enempää poliittisen filosofiaan kuin oikeusteoriaankaan. Se perustuu ajatukseen omistamisen sosiaalisesta sidonnaisuudesta, jonka mukaan oikeus omistamiseen on jatkuvasti ansaittava uudelleen inhimillisellä vaivannäöllä.

Hylättyjen rakennusten luvattoman käyttöönoton kieltävä lainsäädäntö asettuu ristiriitaan sekä kaupunkitalouden sosiaalisen luonteen että myös ihmisten oma-aloitteisuutta korostavan uusliberalistisen poliittisen retoriikan kanssa (ks. myös Harvey 2013). Toisaalta “luovien kaupunkien” idean myötä alueiden ja rakennusten luvattomia käyttöönottoja on saatettu katsoa läpi sormien, koska näiden käytäntöjen on huomattu luovan alueelle taloudellista potentiaalia esimerkiksi matkailuhyötyjen kautta (Pasquinelli 2008, 145).

Globaalisti katsoen talonvaltaukset eivät liity niinkään päämäärään tuottaa kulttuurin kautta uutta symbolista pääomaa, vaan raadollisemmin ihmisten pyrkimykseen löytää edellytyksiä oman arkielämänsä uusintamiselle olosuhteissa, joissa työmahdollisuudet ovat siirtyneet kaupunkeihin, mutta asumisen hinta on suhteessa palkkaan mahdottoman korkea (Neuwirth 2006). Tältäkin osin valtauskulttuurin voi nähdä osin palvelevan jälkiteollisen kapitalismin arvonlisäyksen logiikoita, sillä mitä enemmän ihmiset löytävät epävirallisia, markkinoiden ulkopuolisia keinoja elämässä uusintamiseen, sitä vähemmän näitä kuluja on tarpeen kompensoida työstä maksettavana palkkana (De Angelis 2012).

4.3 TIETOYHTEISET: IMMATERIAALITALouden MATERIAALISUUKSISTA

Kolmas osajulkaisu, “Hakukone ja hehkulamppu – huomioita immateriaalitalouden materiaalisuuksista”, käsittelee informaatioyhteisiä ja erityisesti viime vuosina voimistunutta kritiikkiä niin sanotun aineettoman talouden ekologisesta jalanjäljestä. Artikkelin on julkaistu *Sosiologia*-lehden “Materiaalisuus”-erikoisnumerossa (3/2013; toim. Jarno Valkonen, Turo-Kimmo Lehtonen & Olli Pyyhtinen), jonka tavoitteena oli kerätä yhteen suomalaista yhteisön materiaalisuutta tarkastelevaa sosiologista tutkimusta ja avata näkökulmia materiaalisuutta tutkivaan yhteiskuntatieteeseen.

Artikkelin innoittajana on keskustelu digitaalisten palveluiden energiankulutuksesta. Tartun analyysissäni erityisesti *Der Spiegel* -lehden vuonna 2007 julkaisemaan uutiseen, jonka mukaan yhden Google-haun vaatimalla sähköenergialla voisi polttaa 11-wattista energiansäästölamppua tunnin ajan. Hakukoneen ja hehkulamppun yhtäläisyyksien ja erojen erittelyn kautta yritän selvittää, kuinka sähkö, tieto, affektit ja taloudellinen arvo kytkeytyvät toisiinsa digitaalisessa taloudessa.

Ensimmäinen hehkulamppu syttyi Edisonin keksintöpajalle jouluna 1879, ja ensimmäiset web-haut tehtiin noin 115 vuotta myöhemmin. Siinä missä hehkulamppu tuo valaisukykyä ja vaikutuspiirinsä mukaan fyysisiä esineitä näkyville, esille ja käsille, hakukone luo pääsyn “näkymättömään verkkoon” eli tietoon, joka muutenkin olisi ollut olemassa mutta jonka löytäminen ilman apuvälineitä olisi sattumanvaraista tai käytännössä mahdotonta.

Artikkelin tarkoituksena on ylittää kaksi dikotomista käsitystä immateriaalitalouden (esim. Bruun ym. 2009) ja reaalitalouden välisestä suhteesta. Ensimmäinen käsitys on, että siirtymä aineettomien hyödykkeiden tuotantoon johtaisi automaattisesti tuotannon suurempaan resurssitehokkuuteen ja veisi siten kapitalismin ekologisesti kestävämmälle pohjalle. Matteo Pasquinelli (2008, 72–90) kutsuu *digitalismin ideologiaksi* tätä ajatusmallia, jossa korostetaan digitaalisen informaation merkitystä tuotannontekijänä pohtimatta liiemmin sitä, millä edellytyksillä tämä informaation tuotanto voidaan uusintaa ja minkälaista infrastruktuuria sen välittäminen vaatii. Digitalismin johtoajatuksiin kuuluu, että ”tieto ei kulu käyttämällä” ja että sen levittämiskustannukset lähenevät nollaa. Vähänkin lähempi tarkastelu kuitenkin osoittaa, että jo pelkästään digitaalisen tietoympäristön kuten internetin ylläpitäminen vaatii massiivisia fyysisiä rakenteita, kuten merenalaisia kaapeleita, reitityspisteitä ja datakeskuksia. Teknologiset infrastruktuurit jäävät kuitenkin usein näkymättömiin ja tulevat esille vasta toimintahäiriöiden yhteydessä (Silvast & Virtanen 2013, 359–363; Lehtonen 2008, 13–14; Shove 2003).

Toinen, käänteinen väärinkäsitys on, että immateriaalinen tuotanto olisi vain sumuverho, joka kätkee alleen teollisen kapitalismin entisenkaltaiset rakenteet tai peräti entisestään kiihdyttää materiaalien luonnonvarojen kulutusta. 2000-luvun alussa datakeskusten käyttämän sähkön määrä kasvoi voimakkaasti (Kooimey 2011), minkä myötä ympäristöjärjestöt nostivat esille huolen immateriaalitalouden ekologisesta jalanjäljestä (Cook 2012). Ekologinen kritiikki haastaa niin sanotun *irtikytkentä-teesin* eli ajatuksen siitä, että jälkiteollisessa kapitalismissa taloudellinen kasvu olisi irtautunut – tai ainakin voisi irtautua – kasvavasta uusiutumattomien luonnonvarojen kulutuksesta (ks. esim. Næss & Høyer 2009; Steinberger & Roberts 2010; Jorgenson & Clark 2012). Tämä näkökulma kuitenkin jättää huomiotta sen valtavan talouden piirin, joka tosiasiallisesti perustuu aineettomien hyödykkeiden tuotantoon ja vaihtoon. Immateriaalitalouden lainalaisuuksien palauttaminen sen paljaan fyysisen olemassaolon ehtoihin ei kykene selittämään sitä, kuinka esimerkiksi internetin hakukone tuottaa taloudellista lisäarvoa.

Artikkelissa ehdotetaan, että web-haun kaltaisia teknologioita voitaisiin ajatella *affektiivisina koneina*, joiden varsinainen taloudellinen merkitys on siinä, kuinka ne kykenevät innostamaan käyttäjiään, keräämään metatietoja ja ohjaamaan huomiota. Hakukone toimii ”ubiikkisena metatehtaana” (Massumi 1995, 106–107), joka ei perustu tai palaudu fyysiseen infrastruktuuriin, vaan on tietyllä tapaa jopa tätä perustavampi. Tiziana Terranovan sanoin digitaalinen talous on ”sosiaalisen ja kulttuurisen tiedon varantojen erityinen ’kaappaamisen’ mekanismi” (Terranova 2004, 79), jossa materiaalisilla rakenteilla on välttämätön mutta arvonmuodostuksen kannalta toissijainen rooli. Tässä mielessä internetin digitaalinen talous rinnastuu maailmanlaajuiseen pörssikauppaan: vaikka myös pörssikaupan tarpeisiin rakennetaan massiivisia tietoliikennereittejä, nämä reitit eivät ole pörssin ohjaaman taloudellisen arvon kannalta viime kädessä ratkaisevia, vaan pikemminkin pörssi on se infrastruktuuri, joka kykenee ohjailemaan kaapelirakennuksen kaltaisia investointeja.

Hakukoneen tapaa osallistua taloudellisen arvon muodostukseen kuvataan artikkelissa *kyberneettisenä arvonmuodostuksena*, joka tapahtuu ihmisten ja teknologioiden yhteisvaikutuksessa. Kyberneettiseen arvonmuodostukseen perustuva talous vaatii selitystavan, joka luopuu ihmisen ja luonnon poissulkevasta kahtiajaosta ja sen perimmäisestä antroposentrismistä. Kuten hakukoneen ja hehkulampun esimerkit osoittavat, erilaisten materiaalisuuksien sommittumat voivat ottaa osan siitä talouden virtojen ohjausroolista, joka klassisessa poliittisen talouden käsityksessä oli varattu pelkästään ihmistoimijoille.

4.4 VUOROVAIKUTUSYHTEISET: MUODIN TALOUS JA AILAHTELEVA ARVO

Neljäs osajulkaisu, "Simmel's Theory of Fashion as a Hypothesis of Affective Capitalism", käsittelee Georg Simmelin teoriaa muodin taloudesta ja tulkitsee sitä varhaisena ennusteena affektien taloudellisesta roolista kapitalismin kehityksessä. Artikkelin on julkaistu *The Emotions Industry* -kokoelmassa (Moshe 2014), jonka läpäisevänä pyrkimyksenä on etsiä käsitteitä ja lähestymistapoja tunteisiin perustuvan tuotannon kuvaamiseen ja analysointiin.

Muotia käsitteleviä esseitä ei tyypillisesti ole pidetty olennaisina Simmelin talousajattelun kannalta, sillä ne ovat jääneet laajan *Rahan filosofian* (1990[1900]) varjoon. Muotiesseet onkin käsitetty osaksi Simmelin "kulttuurifilosofista" tuotantoa, johon kuuluu erilaisten modernien suurkaupunki-ilmiöiden flanöörimäinen tarkkailu. Muoti ei silti Simmelille ole mikä tahansa kulttuurimuoto tai valikoidu tutkimuskohdeeksi sattuman kautta. Varsinaisena tarkastelun kohteena eivät nimittäin ole vain *erityiset* muodit (kuten vaatemuodit tai muut kulutushyödykkeiden suhdannevaihtelut) vaan muoti *yleisenä sosiaalisena muotona* ja yhteiskunnallistumisen (*Vergesellschaftung*) mekanismina (ks. Noro 1991, 68–69). Simmelin muotiteoria menee siis toisaalta muodin "yläpuolelle" (tietoteoreettisena ja metodologisena kokeiluna) ja toisaalta sen "alapuolelle" (sosiaalisen ja sosiaalisuuden kuvauksena) (Noro 1991, 68–69).

Muodin kasvualustana toimii suurkaupungin elämänmuoto, jossa muoti levottoman rytmensä ja sattumanvaraisuutensa kautta kouluttaa työläisiä toimimaan oikein alituisen muutoksen leimaamissa tuotanto-olosuhteissa (vrt. Virno 2006, 100). Siksi suurkaupunkielämää ja muotia sen äärimmäisenä kulttuurisena muotona leimaavat sellaiset mielenlaadut kuin rauhattomuus (*Unruhe*), ailahtelevaisuus (*Bewegtheit*) ja satunnaisuus (*Zufälligkeit*) (Simmel 1986, 23, 28).

Muodin logiikalla toimivien "yhteiskunnallisesti tuottavien taloudellisten laitosten" (Simmel 1986, 30) toiminta on modernin talouden näkökulmasta paradoksaalista. Kuten Philip Mirowski (1986, 196) toteaa, tasapainon ja harmonian käsitteet ovat kenties kaikkein sitkeimpiä länsimaisen taloudellisen ajattelun luomuksia. Klassinen ja uusklassinen taloustiede olettavat, että häiriöt ovat luonteeltaan tilapäisiä, kun taas varsinainen talouden olemus on sen pyrkimyksessä tasapainoon. Simmel huomauttaa, että siinä missä moderni teollisuus oli oppinut välttämään kärjistyneitä heilahte-

luita ja muodostamaan suhteellisen vakaita taloudellisia järjestelyitä, muodin taloutta leimasivat markkinoiden liikkeiden valvomisen vaikeus, kysynnän ja tarjonnan ennakoimattomuus sekä tuotannon rationalisoinnin ja sääntelyn puutteet (Simmel 1986, 70–71).

Simmel ennakoï myös käänteën, jossa kulutuspreferenssit muuttuvat myytäviksi hyödykkeiksi ja kuluttajat, etenkin muodin huipulla olevat, näiden tuotteiden parhaiksi markkinoijiksi. Tuotannollisen teollisuuden kyky ohjailla muodin kysyntää on rajallinen, sillä tämä kysyntä syntyy ja leviää kuluttajien keskuudessa suhteellisen autonomisesti. Tämän vuoksi tuottajan ja kuluttajan rooli kääntyy pääläelleen: kuluttaja tekee tuotantopäätöksen, kun taas tuottaja pyrkii reagoimaan kuluttajilta saatavaan informaatioon kehittämällä sen seulontaa ja analyysia.

Kiinnostukseni Georg Simmelin ajatteluun on väitöskirjani osajulkaisuja laajemminkin yhdistävä piirre (osajulkaisut II-V). Simmelin tapa käsitellä taloutta kulttuuriksi-ilmionä ja toisaalta kulttuurisia muutoksia talouden näkökulmasta on sekä menetelmällisenä esikuvana että myös sisällöllisten huomioidensa osalta yhä inspiroiva. Jos muodin “kuumeisen vaihtelun muoto” oli 1900-luvun alussa “kuin looginen vastakohta modernin talouden kehityssuuntauksille” (Simmel 1986, 71), se vaikuttaa sata vuotta myöhemmin olevan pikemminkin finansialisoituneen talouden uusi vallitseva paradigma.

4.5 MIELENYHTEISET: TUOTANTORAKENTEEN JA KOKEMUKSEN HAJOAMINEN

Viides osajulkaisu, “Hajoaminen”, käsittelee yhteisen talouden, affektiivisen työn ja prekarisaation yhtymäkohtia. Artikkelï on osa *Prekarisaatio ja affekti* -kirjaa (Jokinen & Venäläinen 2015), jonka läpileikkaavana kysymyksenä on, minkälaiset kokemuksen rakenteet ovat mahdollisia ja ominaisia ajalle, jota leimaa tulevaisuuden ennakoimattomuus ja monien elämän modernien vakauttajien – etenkin palkkatyösuhteen – epäluotettavuus.

Tarkastelen artikkelissa prekaarisuutta kaksinkertaisena *hajoamisena*: tuotannon ja kokemuksen rakenteiden samanaikaisena ja samansuuntaisena murtumisena ja murtamisena. Kokeilen prekaarien affektien kartoittamista siis eräänlaisen *fragmentaation* analyysin kautta. Fragmentaatio on hajoamiseen ja pilkkomiseen liittyvä käsite, jota on sovellettu muun muassa biologian, kemian ja fysiikan piirissä. Tietojärjestelmätieteestä lainatun määritelmän mukaan fragmentaatiossa on kyse tilanteesta, jossa tietosisältö ei mahdu kohteeseensa vaan jakautuu pieniksi palasiksi. Vastaavasti affektiivinen fragmentaatio juontuu tuotannollisista olosuhteista, joissa kokemuksille ei löydy sopivaa paikkaa, kun niille aiemmin varattu tila on poistojen, katkosten ja venytysten myötä muuttunut epäjatkuva. Näin prekaaria tunnekar-tastoa leimaa jatkuva “muistinmenetyksen” tila.

Esimerkkeinä hajoamisesta käsittelen kolmea hyvin erilaista aineistoa: tietojärjestelmien fragmentoitumista, identiteetin ja läsnäolon hajoamista Pariisin Kevät-yhtyeen sanoituksissa sekä tekijyyden hajottamista säveltäjä John Cagen

33 1/3 -installaatiossa. Kaikissa näissä hajoaminen ilmenee tuottavana voimana, jonka seuraukset ovat ristiriitaiset: hajoaminen tuottaa sekä ahdistusta ja yksinäisyyttä että myös mahdollisuuksia paeta prekarisaation negatiivisesta affektikehästä.

Osoitan, että hajoaminen on prekarisaatioon leimallisesti liittyvä tunnesävy, jonka kautta voidaan ymmärtää sekä tuotannon että kokemuksen rakenteiden uudelleenjärjestelyjä että näiden linkittymistä toisiinsa. Samalla hajoaminen liittyy globaalitalouden uudelleenjärjestelyyn, jossa ensinnäkin tuotannon maantieteelliset esteet on pyritty ylittämään digitaalisen tiedonvälityksen avulla, ja toisaalta organisaatio-opit kehottavat yritysjohtajia ”keskittymään ydinosaamiseen”, mikä tarkoittaa, että oppikirjan mukaan toimiva yritys olisi nykyään sellainen, joka ei varsinaisesti ”tee” (eli valmista) mitään, vaan ainoastaan delegoi tehtäviä muille alihankkijoille.

Väitän artikkelissa, että jälkiteollisten tuotantoprosessien lietsomat epävakaut ja negatiiviset tunteet eivät ole vain uuden tuotantotavan ikäviä ja väistämättömiä sivuvaikutuksia, vaan kokemuksen hajoaminen, hajauttaminen ja hajottaminen on keskeinen *tuottava* mekanismi pääoman arvonnäisyyksen prosessissa. Tällä hajoamiseen perustuvalla tuotannolla on kuitenkin rajansa, koska myös affektityöläisen on kyettävä uusintamaan työkykynsä. Näin affekteja hyödyntävän tuotannon sääntelyn keskeiseksi ongelmaksi tulee tasapainon säilyttäminen sopivan hajoamisen ja liiallisen hajottamisen välillä – eli miten pitää affektit samanaikaisesti sekä liikkeessä että ”kasassa”.

Pääoman arvonnäisyysprosessi affektiivisessä kapitalismissa edellyttää, että se voi sisällyttää elämänmuotoja tuotannon piiriin kaikessa levottomuudessaan ja häilyvyydessään, ja samalla pitää yllä pääoman arvonnäisyyksen prosessia ja talouden tasapainoista kasvua. Tuotannon uusintamisen ydinkysymys on siinä, saako levoton talous ylläpidettyä levotonta ihmistä ja uusinnettua hänen levottomuuttaan, vai johtaako affektiivisen tuotannon ennakoimaton luonne sellaisiin ilmauksiin ja yhteiselämän muotoihin, jotka ovat muodillisia mutta muodottomia; taloudellisia mutta talouden mittojen ”tuolla puolen” (Negri 1999, erit. 87–88).

5 Johtopäätökset

Esitin alussa väitöskirjani punaiseksi langaksi kysymyksen siitä, kuinka yhteisestä on tullut taloudelle elintärkeää. Tämä muotoilu asettaa tehtäväksi *yhteiskunnallisen muutoksen* tutkimuksen, eli sen selittämisen, miten ”yhteisen” suhde talouteen on muuntunut. Täsmensin tätä varsin yleistä kysymyksenasettelua korostamalla, että kyse on nimenomaan tietystä historiallisesti erityisesti kapitalistisen tuotantotavan muutoksesta, jota voidaan kuvata esimerkiksi jälkiteollistumisen, postfordismin tai *talouden kulttuuristumisen* käsitteillä, ja korostin, että lähestyn muutoksen tutkimusta juuri nykyhetken perspektiivistä käsin. Toisin sanoen tehtävänäni on ollut selvittää, mitä *uutta* yhteinen tarjoaa kapitalismille juuri nyt.

Tutkimuksessani kautta linjan korostuva johtopäätös on *relaationaalisten yhteisten* eli ihmisten keskinäisesti tuottaman, luontoon tai materiaaliseen esineeseen palautumattoman vaurauden kuten informaation tai affektien hahmottuminen tuotannon-tekijöiksi sellaisenaan; ei siis vain tuotannon tehostamisen apuvälineiksi (kuten tieteellinen tieto tayloristisissa liikkeenjohto-opeissa) tai työprosessin organisoimiseen liittyviksi psykologisiksi tekijöiksi (kuten hillityn ja kurinalaisen käytöksen edellyttäminen tuotantoprosessin häiriöttömän jatkuvuuden takaamiseksi).

Relaationaalisten yhteisten sisällyttäminen tuotantoon on yksi kapitalismin laajenemisen historiallisista ulottuvuuksista. Samalla, kuten etenkin Michael Hardt ja Antonio Negri (2004; 2009) korostavat, yhteisen ymmärtäminen arvoa tuottavaksi tarjoaa myös perustan radikaalille politiikalle, jonka horisonttina on kapitalistisen logiikan – tavaramuotoistamisen, lisäarvon riiston ja vieraannuttavan työn – haastaminen. Tämä odotus selittyy sillä, että jos taloudellisen arvon kannalta merkittävät tuotannontekijät ovat ihmisillä yhteisesti, kapitalismi (kiinteän pääoman keskittymisen mielessä) purkaa itse itseään levittämällä tuotantovälineet tehtaan muurien suojista koko yhteiskuntatilaan.

Tutkimukseni koskee jälkiteollista kapitalismia talouden muotona, joka on monin tavoin riippuvainen yhteisestä. Väite yhteisen elintärkeystään on tutkimuksen edetessä haarautunut useisiin suuntiin: yhteisellä ei ole vain *yhtä* suhdetta kapitalismiin vaan useita toisiinsa nivoutuneita merkityspiirejä (ks. taulukko 6).

Taulukko 6: Yhteisen talouden neljä merkityspiiriä

		Tuotannon laajuus	
		Pienyhteisö	Laajennettu sosiaalinen piiri
Suhde kapitalistiseen tuotantoon	Kapitalismia haastava (yhteinen hyöty)	<p>(1) Kapitalismia edeltävä yhteinen</p> <p>toimeentulon edellytysten ja hoivan järjestämisen rajatun pienyhteisön piirissä: hädässä olevien auttaminen, vastavuoroinen resurssien jakaminen suhdannevaihteluiden tasaamiseksi, kotitaloudellisuus ja kotitarvetuotanto</p>	<p>(2) Yleistetty vertaistuotanto</p> <p>pienyhteisöjen rajat ylittävä ei-rahavälitteinen tuotanto: avoimet digitaaliset tieto- ja kulttuurivarannot, palvelujen vaihto, materiaalsen maailman vertaistuotanto</p>
	Kapitalismia tukeva (yksityinen hyöty)	<p>(3) Yhteinen kapitalismin laastaroijana</p> <p>kolmannen sektorin rooli julkisten palveluiden korvaajana: hyväntekeväisyys, ”aktiiviset yhteisöt”, yhteinen turvapaikkana</p>	<p>(4) Yhteinen kapitalismin polttoaineena</p> <p>yhteisen muotoileminen markkinoilla myytäväksi tavaroiksi: tieto- ja kulttuuritalous, tuotteistettu hoiva, tekijänoikeudet, patentit, lisenssimaksut</p>

Ensinnäkin, kuten kuvailin muun muassa David Graeberin käyttämän ”vähimmäis-kommunismiin” (*baseline communism*) käsitteeseen viitaten, yhteinen on *aina* ollut ihmisyhteisöjen toimeentulon järjestämisen perusta. Suomen taloushistoriaa tutkinut Väinö Voionmaa (1924, 142–147) kirjoittaa samansuuntaisesti *sidotusta yhteistaloudesta*, jonka piiriin kuuluvat ”perheiden yhteinen työ alati vaanivan puutteen ja nälän torjumiseksi, vähälukuisen karjan vaivalloinen ruokkiminen [ja] viljakaskien raskas raataminen”. Yhteinen siis edeltää sekä nykyistä kapitalismin sommittumaa että myös aiempia kapitalismin vaiheita, ja tässä mielessä voidaan puhua *kapitalismia edeltävästä yhteisestä*.

Toiseksi yhteinen on historiallisesti toiminut kehittyvän *kapitalismin laastaroijana* eli luonut edellytykset työvoiman uusiutumiseksi ja paikannut niitä sosiaalisen ja taloudellisen turvan aukkoja, joita työnantaja tai valtio eivät ole ottaneet vastuulleen. Kun ”Big Society” -tyyppisissä yhteiskuntapoliittisissa kehityskuluissa korostetaan julkisen sektorin vastuun sijaan aktiivisten yhteisöjen omaa roolia toimeentulonsa järjestämisessä (Dowling & Harvie 2014), toimeentulon vakauttaminen turvaverkko-

jen ulkopuolelle pudonneille ihmisille tai alueille jää enenevässä määrin yhteisen talouden alaan.

Kolmanneksi yhteinen, ja etenkin tietoverkkojen varaan järjestyvä digitaalinen yhteinen, tarjoaa uusia mahdollisuuksia markkinoiden ulkopuolisen vaurauden tuotannon järjestämiseksi. Esimerkiksi Yochai Benkler (2006) on puhunut yhteisiin pohjautuvasta vertaistuotannosta (*commons-based peer production*), jota hän kuvailee markkinoiden sivussa kehittyväksi tuotannon järjestämisen sosioekonomiseksi järjestelmäksi. Myös aikapankit, vaihtopiirit ja kaikille avoimet kaupunkiviljelmät voi ajatella osana tätä *yleistetyn vertaistuotannon* piiriä, joka pyrkii laajentamaan ”vähimmäiskommunistisia” käytäntöjä ennalta rajoittamattoman ihmisjoukon universaaleiksi eduiksi.

Neljäs merkityspiiri, joka näistä neljästä on se, johon tämä tutkimus ensisijaisesti kohdistuu, on *yhteinen kapitalismin polttoaineena*. Osoitan tutkimuksessani, että kapitalismin jälkiteollisessa sommittumassa yhteisen ympärille muodostuu uudenslaisia jännitteitä ja ristiriitoja. Yhteisestä eri muodoissaan on tullut tuotantoprosessin raaka-ainetta ja kapitalistisen talouden laajentumisen olennainen horisontti. Käynnissä on uusi yhteisen aitaamisten aalto (Midnight Notes Collective 1990), jossa talouden ja ei-talouden sekä yhteisen ja yksityisomistetun suhteita neuvotellaan ja rajataan uudelleen. Toisaalta uudet aitaamiset aiheuttavat riskejä tuottavuudelle, sillä esteetön pääsy yhteiseen on välttämätön edellytys myös yksityisen hyödyn kasaamiseen tähtäävälle tuotannolle.

Konkreettisen tarkastelun kohteeksi asettuvat yhteiset eivät palaudu vain yhteen nelikentän kulumista, vaan niille tyypillistä on pikemminkin se, että ne huojuvat eri merkityspiirien välillä taikka toteuttavat useita tehtäviä yhtä aikaa. Hyvän esimerkin monitulkintaisuudesta tarjoaa ensimmäisessä osajulkaisussa käsitelty metsän äänimaisema. Ensinnäkin se on kapitalismia edeltävä yhteinen (merkityspiiri 1), joka on ikimuistoisesti kietoutunut metsien yhteiskäytön historiallisiin käytäntöihin. Toisaalta se voi toimia kapitalismin laastaroijana (merkityspiiri 2), kun kiireiseen suurkaupunkielämään ja stressaavaan työhön vaihtelua hakevat matkailijat saapuvat ”luonnon hiljaisuuteen” tai varta vasten järjestettyihin retriitteihin, jotka auttavat heitä jaksamaan kiireistä elämäänsä kotiinpaluun jälkeen. Kolmanneksi se kuuluu yleistetyn vertaistuotannon merkityspiiriin (merkityspiiri 3) siinä mielessä, että pääsy metsiin on jokamiehenoikeuden nojalla rajoittamaton, joten kuka tahansa voi käyttää metsän äänimaisemaa ”tuotannontekijänä” myös voittoa tavoittelemattomiin tarkoituksiin (esimerkiksi ystäväpiirin järjestämän vaellusretken muodossa). Lopulta kyse on myös kapitalismin polttoaineesta (tyyppi 4) siinä mielessä, että kaikille avoimen yhteisen perustalle voidaan rakentaa kaupallisia matkailutuotteita, joita voidaan kaupata kansallisilla tai kansainvälisillä turismimarkkinoilla.

Vastaavasti kattavan esimerkin tarjoaa toisessa osajulkaisussa tarkastelun kohteena oleva poliittinen talonvaltausliike. Talonvaltaajien julkilausuttuna tavoitteena on muodostaa sosiaalikeskuksia (eli yleistetyn vertaistuotannon tiloja), mutta yhteisen käyttö saattaa silti johtaa myös muihin merkityspiireihin: yhteisön sisäisiin jakolinjoihin ja avoimen tilan sulkeutumiseen (eli pieniyhteisöön ja ”kapitalismia edeltävään yhteiseen”), epäonnistuneen asunto- ja sosiaalipolitiikan ongelmien

korjailemiseen tai talonvaltauksien uudelleenbrändäämiseen osana "luovien kaupunkien" markkinointistrategioita. Sekoittumisesta huolimatta jakolinjat ovat analyttisinä työkaluina mielekkäitä, koska ne auttavat ymmärtämään yhteisen *sisäisesti ristiriitaisen* luonteen ja sikäli välttämään sekä utooppisia että dystooppisia kuvauksia siitä poliittisesta tilanteesta, jossa kapitalismi yhä voimakkaammin avautuu yhteiselle.

Käsittelen seuraavissa kolmessa alaluvussa tutkimukseni tuottamia johtopäätöksiä alussa asetettuihin kolmeen tutkimuskysymykseen. Tutkimuksessani olen muodostanut kolme teoreettista näkökulmaa "yhteisen taloudeksi" kutsumani jälkiteollisen kapitalismin kulttuurisen sommittuman kuvaamiseksi. Samalla kukin näistä osallistuu toisiaan täydentäen modernin talousajattelun aksiomaattisen perustan kritiikkiin. Näkökulmat ovat: 1) käyttöoikeuksien kulttuuri, 2) arvon yhteistuotanto ja 3) talouden affektiivisuus (ks. taulukko 7). Näiden synteeseiden kautta tarkoitukseni on artikuloida yhteenvedossa rakentuneet yhteydet tutkimuskysymysten, teoreettisten kontekstien, pääväitteiden sekä osajulkaisujen tarjoamien käsitteellisten avausten välillä.

Taulukko 7: Tutkimusasetelman kokonaisuus

<i>Tutkimuskysymys</i>	Miten yhteisen ja omistetun välinen jännite virittyy ja kärjistyy jälkiteollisessa tuotannossa?	Miten yhteisen talous haastaa ja muuntaa modernin käsityksen taloudesta materiaalisten tavaroiden tuotantona ja vaihtona?	Minkälaista taloudellista subjektia yhteisen talous edellyttää ja konstituoii?
<i>Teoreettiset kontekstit</i>	Yhteinen ja omistus	Jälkiteollinen kapitalismi ja talouden kulttuuristuminen	Affektiivinen työ ja prekarisaatio
<i>Pääväite</i>	Omistusoikeuden korvautuminen pääsy- ja käyttöoikeudella	Tuotannon immaterialisaatio	Taloudellisen rationaalisuuden muuntuminen
<i>Modernin talousajattelun ydinkäsite</i>	Absoluuttinen ja eksklusiivinen omistusoikeus	Ihmisen ja luonnon välinen tuotannollinen aineenvaihdunta	Yleinen tasapaino
Modernin talousajattelun haastava käsite	Käyttöoikeuksien kulttuuri	Arvon yhteistuotanto	Talouden affektiivisuus

5.1 KÄYTTÖOIKEUKSIEN KULTTUURI

– Mitä nyt arvelet, eikö heidän kehittyäkseen sellaisiksi [hyviksi vartijoiksi] olisi syytä elää ja asua seuraavaan tapaan? Ensinnäkin, kenelläkään ei saa olla mitään yksityisomaisuutta, paitsi kaikkein välttämättömintä. Yhdelläkään ei liioin saa olla asuntoa eikä varastoa, johon ei kuka tahansa saisi astua sisään. Mitä elintarvikkeisiin tulee, nämä järkevät ja urheat sodan kilpasankarit saavat niitä sopimuksen mukaisesti vartijantoimensa palkaksi muilta kansalaisilta sen verran, ettei vuoden mittaan mitään jää yli mutta mistään ei ole puututtakaan. He kokoontuvat yhteisaterioille ja elävät yhdessä niin kuin sotaleirissä ainakin. [...]

– Ehdottomasti, sanoi Glaukon.

(Platon, *Valtio*, 416c-e; suom. teoksessa Platon 1999, 126–127.)

Omistusoikeus on yksi modernin maailman arksamimpina ja itsestäänselvimpinä pidetyistä instituutioista, jolle myös perustuslaki antaa vahvan suojan. Juuri kukaan poliittinen keskustelija ei kyseenalaista omistusoikeuden perustaa sinänsä, vaan vahva omaisuudensuoja kuuluu kaikkien valtavirtaisten poliittisten liikkeiden kyseenalaistamattomiin lähtökohtiin siitä riippumatta, millaisia yhteiskuntapoliittisia järjestelyjä tai esimerkiksi tulonjaollisia toimenpiteitä ne muuten kannattavat. Samalla omistusoikeus on ollut koko varallisuus oikeudellisen järjestelmän teoreettinen kulmakivi (Tepora 2008, 73). Tästä huolimatta kun omistusoikeuden sisältöä, tarkoitusta ja oikeutusta aletaan tarkastella konkreettisissa asiayhteyksissä, keskustelu saa pian – oikeustieteilijä Päivi Paaston (2004, 320) ilmaisua lainaten – ”mystisiä piirteitä”.

Modernissa oikeusteoriassa muotoiltu ja modernin taloustieteen kanssa sopusoinnussa kehittynyt käsitys omistuksesta tarkoitti ”täydellistä” (eli rajatonta), toiset potentiaaliset käyttäjät poissulkevaa yksinoikeutta päättää omistetun esineen kohtalosta (Tepora 2008, 76). Väitän tutkimuksessani, että jälkiteollisessa kapitalismissa taloudellisen arvon luominen perustuu yhä vähemmän esineisiin kohdistuviin yksinomaisiin ja poissulkeviin oikeuksiin (joihin viitataan toisessa osajulkaisussa *omistuksen ruutukaavan* käsitteellä) ja yhä enemmän joustaviin yhteiskäyttöoikeuksiin. Väitteeni perustuu havaintoihin tuotannon yhteiskunnallistuneesta luonteesta (Virno 2006, 90–91; Negri 2008, 63–64) eli siitä, että uudet tuotannontekijät itsessään ovat enemmänkin ihmisen välisissä suhteissa rakentuvia kuin ihmisen luontoon kohdistaman ”esineherravallan” tuloksia. Sikäli kuin tuotanto ei perustu rajallisiin, kilpailtaviin, aineellisiin tai yksilöityihin ”esineisiin”, myöskään varallisuus oikeuden yleisten oppien ei enää pitäisi hahmottaa irtaimen omaisuuden kaupan ympärille luotuun käsitteistöön. On kuitenkin epäselvää, millä tavoin varallisuus oikeudellista ajattelua tässä suhteessa voisi uudistaa, sillä negatiivis-muodollinen käsitys omistusoikeudesta abstraktina oikeutena vailla viittausta omistuksen varsinaiseen sisäl-

töön tai sen yhteiskunnalliseen funktioon näyttää oikeudellisessa ajattelussa syvään juurtuneelta.³³

Jeremy Rifkin (2000, 5–9) väittää, että omistamisesta, ja eritoten kiinteiden asioiden omistamisesta, on tullut monille yrityksille vahvuuden sijaan pikemminkin taakka. Investoinnit teollisuushalleihin tai kalliisiin koneisiin ovat riskejä liiketoimintaympäristössä, joka vaatii kykyä reagoida välittömästi ja muuttaa tuotantosuuntaa aina markkinatilanteen mukaan. Rifkin povaa siirtymää ”pääsyn aikakauteen” (*age of access*) eli eräänlaiseen käyttöoikeuksien kulttuuriin, jossa tuotannolle välttämättömät fysikaaliset rakenteet hankitaan käyttöön vain tarpeen mukaan, kun varsinainen liiketoiminta ja arvon luominen perustuu lähinnä ”konsepteihin, ideoihin ja mielikuviin” (mt., 5). Tämän tutkimuksen tavoin Rifkin selittää muutosta talouden kulttuuristumisella, jossa lopulta ”käyttöoikeussuhteiden ympärille järjestetty maailma tuottanee varsin erilaisen ihmisen” (mt., 7).

Siirtymä käyttöoikeuksien kulttuuriin tuo esille omistusoikeusinstituution historiallisen kontingenssin, johon voidaan viitata esimerkiksi *omistusoikeuden sosiaalisen sidonnaisuuden* käsitteellä (Tepora 2008, 75). Tämä tarkoittaa, että käytännössä omistusoikeuden sisältö sekä omistukselle asetut rajat muuttuvat yhteiskunnallisen ja taloudellisen kehityksen myötä (ks. Määttä 1999). Omistuksen sosiaalinen suhde on lainsäädäntöön nähden ensisijainen, ja varallisuusoikeudellisen lainsäädännön tehtävänä on säädellä tuota suhdetta kulloistenkin yhteiskunnallisten tarpeiden mukaisesti (Tepora 2008, 74–75).

Väitöskirjani ensimmäisenä tutkimuskysymyksenäni oli, miten yhteisen ja omistetun välinen jännite virittyy ja kärjistyy jälkiteollisessa tuotannossa. Väitän tutkimuksessani, erityisesti ensimmäisessä ja toisessa osajulkaisussa, että omistuksen ja käytön jännite on yksi tärkeimmistä kapitalismin nykyisen sommittuman sisäisistä ristiriidoista. Tämä ristiriita juontuu ensinnäkin teollisen ja jälkiteollisen tuotannon rinnakkaiselosta. Ensimmäisessä osajulkaisussa kuvataan kahta eriparista tapaa saman resurssin – metsän – käyttöön. Metsäteollisuudelle metsä on ensisijaisesti heidän omistamansa tai heidän yksityisiltä maanomistajilta ostamansa puuraaka-aineen varanto, kun taas luontomatkailuyrittäjille metsä on yhteisesti käytetty elämyksien ja kokemusten paikka. Kun teollisen ja jälkiteollisen tuotannon polut risteävät, toisen on yleensä väistettävä. Toisinaan kumpikaan ei väistä, vaan ristiriita kärjistyy avoimeksi konfliktiksi.

Toiseksi ristiriita ilmenee siinä, miten yhteisen taloudessa tuotantoprosessit toisaalta edellyttävät laajaa pääsyä yhteisen käyttöön ja toisaalta taas yhteisen aitaamista sekä uusia taktiikoita, joilla yhteisestä voidaan muotoilla rahaa vastaan myytäviä tavaroita tai muilla keinoin periä sen käytöstä maksua. Vuosikymmeniä kestäneestä yksityistämisen aallosta huolimatta yhteiseen liittyvä suhteellisen vapauden alue

³³ Juha Karhun (ent. Pöyhönen) *Uusi varallisuus oikeus* (Pöyhönen 2003[2000]) on suomalaisessa keskustelussa yksi kiintoisimmista avauksista tähän suuntaan. Karhu on myöhemmin (2004, 69–70) ehdottanut jokamiehen oikeuksien käsittämistä ”yhteiskunnan oikeuden” prototyypinä. Nämä oikeudet ovat perinteisen julkis- ja yksityisoikeuden alojen ulkopuolella, mutta niiden varaan muodostuneet ”toiminnat ja käytännöt tulee ottaa huomioon arvioitaessa uusien julkis- tai yksityisoikeudellisesti perusteltujen toimintojen asianmukaisuutta”.

näyttääkin joillain kentillä jopa kasvavan – esimerkiksi musiikin levityksen suhteen näytetään siirtyneet 2000-luvun alun ”piraattijahdeista” huomattavasti vapaamman jakamisen aikaan. Samalla yhteisen tekijät (*commoners*) kuten kulttuurityöläiset joutuvat taistelemaan oikeudesta toimeentuloonsa, kun yhteistyön tuloksia vaaditaan vapaasti käytettäväksi, vaikka tämän käytön hyöty tai sen takaama leipä palaa tekijöille vain pieninä palasina.³⁴

Käytön ensisijaisuudesta huolimatta omistus ei ole muuttunut merkityksettömäksi, vaan sen strateginen rooli on muuttunut. Kolmannessa osajulkaisussa korostan, että omistaminen tarkoittaa nykyään muun muassa immateriaalisen ja affektiivisen työn mahdollistavan teknologisen infrastruktuurin monopolisoituvaa hallintaa. Kuten Yann Moulier Boutang (2011, 109) huomauttaa, yrittäjätiedoissa on kyse yhä enemmän jo olemassa olevan tuotannon hyödyntämisestä; digitaalisessa ja virtuaalisessa tilassa syntyvän vaurauden muuntamisesta taloudelliseksi arvoksi. Yhteisen taloudessa toimiva yrittäjä on kuin surffaaja, joka ”ei luo aaltoja, mutta tietää, kuinka osua niihin oikealla hetkellä” (mt.). Arvon luominen olemassaolevasta vauraudesta on huippuunsa abstrahoitua projektinhallintaa, jonka konkreettisina työkaluina toimivat immateriaalioikeudet.

5.2 ARVON YHTEISTUOTANTO

[K]atsojia ei todellakaan enää ole. Jokaisesta on tullut osa näyttelijäkuntaa.
(McLuhan 2003, 192–193.)

Kuvaan tutkimuksessani yhteisen taloutta tuotantotapana, jossa yhteistyö ja yhteisesti jaetut resurssit muodostavat perustan taloudelliselle toiminnalle. Nämä resurssit voivat olla ihmisten keskinäisesti tuottamia ja ylläpitämiä relationaalisia yhteisiä – kieliä, viestejä, tunteita, muoteja – tai inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden yhteisvaikutuksessa muodostuvia – kuten kaupunki tai äänimaisema. Toisin kuin esiteollisen ja teollisen kapitalismin tuotannollisena perustana toimineet luonnonyhteiset, uudet yhteiset eivät hahmotu ihmisestä riippumattomana ”varantona”, joka vain passiivisesti odottaa valtaajaansa ja hyödyntäjänsä, vaan dynaamisina sosio-kulttuurisina prosesseina, jotka hiipuvat, jos niitä ei aktiivisesti ylläpidetä ja ruokita. Yhteisen talous ei perustu luonnon muovaamiseen materiaalisiksi tavaroiksi vaan ”kulttuurin tuottamiseen kulttuurilla” (vrt. Moulier Boutang 2011, 59).

Taloudellisen tuotannon perusta on siis yhteisen maailman jakaminen ja sen työstäminen yhdessä. Antonio Negrin (2008, 63) sanoin tuotanto riippuu yhä

³⁴ Tunnettu ja kiistelty esimerkki musiikin jakamisen poliittisesta taloudesta on suoratoistopalvelu *Spotify*. Marraskuussa 2014 laulaja-lauluntekijä Taylor Swift hermostutti Spotifyä uhkaamalla vetäytyä palvelusta liian pienten korvausten vuoksi – minkä hän lopulta tekikin (Brustein 2014; Gross 2014; Goodway 2014). Spotifyn toimitusjohtaja Daniel Ek vastasi kritiikkiin pitkällä ja tyyliiltään henkilökohtaisella vastineella, jossa hän kuvailee Spotifyn perustamista osana musiikkipiratismiin vastaista taistelua: ”Me perustimme Spotifyn, koska me rakastamme musiikkia, ja piratismi uhkasi tappaa sen.” (Ek 2014.)

enemmän ”kollektiivisesta yksilöstä”, ”yhteyksistä ja suhteista, jotka muodostavat tiedollisen ja kielellisen työvoiman”. Voidaan puhua tuotannon yhteiskunnallistumisesta, joka asettuu teolliselle tuotannon pitkälle vietyä yksilöllistävää työnjakoa vastaan. Kuten Paolo Virno (2006, 36) toteaa, teknisenä vaatimuksena yhteisyys vaikuttaa murentavan tai kiistävän kaikenlaisen työnjaon ja asettavan työn sen sijaan henkilökohtaiseksi riippuvaisuudeksi. Kuitenkin tuotannon konkreettiset virrat ilmenevät jatkuvuuden sijaan pikemminkin sattumanvaraisilta vaikuttavien pakettien koosteina, joille ei hahmotu mitään lopullista perustaa.

Yhteisen ylläpitäjiä eivät ole pelkästään tuotantoa organisoivat yritykset, vaan ennen kaikkea tuotteiden ja teknologioiden käyttäjät: aktiiviset yleisöt (Smythe 2005[1981]; Fuchs 2012; Beller 2012). Kuten neljännessä ja viidennessä osajulkaisuissa kuvaan, yhteisen taloudelle onkin ominaista tuotannon ja kulutuksen (tai kysynnän ja tarjonnan, tai tekijän ja yleisön) välisen rajan hämärtyminen.

Sosiologi Gabriel Tarde yritti jo viime vuosisadan alussa laajassa talouden psykologiaa koskevassa tutkimuksessaan (*Psychologie économique*, 1902) osoittaa, että erottelu tuotannon ja kulutuksen välillä on pohjimmiltaan ajatusvirhe, joka johtuu klassisen poliittisen taloustieteen keskittymisestä tavaroiden kiertoon ideoiden kierron sijaan. Tarde kirjoittaa: ”Todellisuudessa kulutusta ei voi erottaa tuotannosta, jota taas ei voi käsittää ilman kulutusta, sillä niiden tulee olla teoreettisesti yhtä. [...] Kulutus saa *sosiaalisen luonteen* vasta silloin, kun se liittyy niiden tai joiden muiden tuotteiden suoraan tai epäsuoraan uusintamiseen taikka uusien tuotteiden luomiseen.” (Tarde 2006[1902], 74, kursivoitu tässä.)

Paraatiesimerkkinä ideoiden kierron taloudesta Tarde käyttää kustannusalaan, jonka varsinainen merkitys ei ole paperisten kirjojen painamisessa vaan ideoiden ”tartunnassa” (*contagion*): jatkuvassa liikkeessä, joka etenee pisteestä toiseen saapumatta ikinä mihinkään erityiseen määränpäähän (ks. Latour & Lépinay 2009, 9–10; Thrift 2012). Tarden ideoita nykytalouden kontekstissa kehitellyt Maurizio Lazzarato (2006) kuvailee immateriaalista tuotantoa ”aivojen välisenä yhteistyönä”, jossa tuottajan ja kuluttajan dynamiikan sijaan toimii taiteilijan ja yleisön dynamiikka: puolet tuotteesta taiteilijan toiminnan tulosta, mutta toinen puoli syntyy aktiivisen yleisön toiminnasta. (Mt., 112.) Esimerkiksi affektiivisen työn tulokset (kuten vaikka kokemus huolenpidosta) eivät voi olla kenenkään yksityisomaisuutta, koska ne tulevat mahdollisiksi ja ymmärrettäviksi vasta sosiaalisissa suhteissa. Tällainen työ luo tuloksenaan yhteishyödykkeitä ja ihmisten yhteistä immateriaalista pääomaa.

Väitöstutkimukseni osajulkaisuissa korostuu kolme näkökulmaa tuotantoprosessien uudelleenjärjestelyyn jälkiteollisissa kapitalismissa: virtualisoituminen, modularisoituminen ja prosessuaalisuus.

Tuotannon virtualisoituminen viittaa kehityskulkuun, jossa arvonmuodostuksen painopiste siirtyy materiaalien tavaroiden tuotannosta erilaisten immateriaalien hyödykkeiden tuotantoon ja hallintaan, ja jossa mahdollinen ja avoin nousee arvokkaammaksi kuin jo tiedetty, tehty tai päätetty. Virtualisoituminen näkyy toisaalta odotushorisonttia kapitalisoivien instituutioiden kuten pörssin tai vakuutusyhtiöiden historiallisessa kehityksessä ja yhteiskunnallisen vallan kasvussa, toisaalta taas yksityisissä kasvuyrityksissä, jotka keskittyvät ”ydinosaamiseensa” eli ulkoistavat

tuotannostaan kaiken muun paitsi abstraktien virtujen ohjailun. Talouden virtualisoituminen on tuotantoprosessien organisoinnin tasolla tapahtuva vastine sille, mitä Simmel kutsuu muodin muodon yhdenentekevyydeksi “suhteessa kaikkiin mahdollisiin konkreettisiin sisältöihin” ja “välinpitämättömyydeksi elämän asiallisia normeja kohtaan” (Simmel 1986, 30, 28; ks. osajulkaisu IV).

Tuotannon modularisoituminen puolestaan tarkoittaa, että tuotantopanokset haudutetaan mahdollisimman pieniin osiin, joita voidaan yhdistellä varsinaisen tuotantopaikan ulkopuolella. Modularisoituminen hajottaa yhteyden työpanoksen ja varsinaisen lopputuotteen välillä. Kyse ei ole kuitenkaan vain kehittyneestä työnjaoista, sillä tuotantoprosessit eivät välttämättä tähtää lainkaan materiaalsen tuotteen valmistamiseen vaan affektiivisten tuotannontekijöiden kontrolloimiseen. Modulaarista tuotantoa leimaa siksi ristiriita tuotannontekijöiden jaetun luonteen ja tuotantoprosessin mielivaltaiselta vaikuttavan osittamisen välillä. (Ks. osajulkaisu V.)

Kolmanneksi yhteisen talouden tuotantoprosesseja voidaan kuvata – kenties hieman tautologisesti! – *prosessien tuotantona*; pyrkimyksenä saada asioita liikkeelle. Äärimmäisin esimerkki tästä on viidennessä osajulkaisussa esittelemäni säveltäjä John Cagen teos *33 1/3*, jota tulkiten eräänlaisena prototyypinä ja *esteettisenä evidenssinä* (Berlant 2011, 16) tuotannon jälkiteolliselle uudelleenjärjestelylle. Tässä vuonna 1969 kertaluonteisesti järjestetyssä tapahtumassa “kuulijoille” ei tarjota mitään ennaltamäärättyä sisältöä vaan ainoastaan ne teknologiset, institutionaaliset ja kulttuuriset olosuhteet (taidetapahtuma; galleriatila; levysoittimet ja kaiuttimet), jossa sisällön tuotanto voi ikään kuin itsestään kehkeytyä. Säveltäjän tehtävä on muuttunut teoksen tuottajasta tapahtuman tuottajaksi. Cage (1973, 17) kuvaa päiväkirjamerkinnöissään loistokkaasti tätä siirtymää, jossa tuottaja vetäytyy sivuun tuotantoprosessin yksityiskohtaisesta järjestelimestä:

Meille opetettiin, että taide on itseilmaisua. Meillä piti olla “jotain sanottavaa”. He olivat väärässä: meidän ei tarvitse sanoa mitään, vaan ajatella, että muut ovat taiteilijoita.

Kaikki mainitut kolme tendenssiä viittaavat työn immaterialisoitumiseen siinä mielessä, että työn tarkoituksena arvontuotannon kannalta ei ole materiaalsen tavaran valmistaminen. Työn immaterialisoituminen ei kuitenkaan tarkoita materiaalsen katoamista, vaan käännoästä, jossa immateriaalinen työ tuottaa arvoa *luomalla merkityksiä materiaalisille prosesseille* (Rullani 2004, 267–269). Käsittelen tätä materiaalsen ja immateriaalsen (tai laajemmin luonnon ja kulttuurin) suhteen ympärikäntymistä tuotannossa erityisesti kolmannessa osajulkaisussa, jossa kysymyksenä on, miten web-hakukoneen tuottama arvo voidaan ymmärtää: missä se tapahtuu ja mitkä (ketkä) ovat arvon tuotantoon osallistuvat aktantit.

Kuvaan hakukoneen luomaa arvoa kontekstin tuotantona: suhteuttamisena, suodattamisena, muunteluna sekä huomion kiinnittämisenä ja rajaamisena. Erityisiä sisältöjä tärkeämpää ovat sisältöjen väliset suhteet: informaatiota koskevan informaation eli “metadatan” hallinta ja kuratointi. Näiden suhteiden luomisesta vastaavat hakukoneen “robotit” eli tietokoneiden laskentatehoon perustuvat ohjelmat,

jotka keräävät, yhdistelevät ja tulkitsevat informaatiota. Ihmistä tarvitaan tähän prosessiin vasta, jos järjestelmään tulee toimintahäiriö (esimerkiksi palvelinkeskukseen sähkövika). Siksi olen päättänyt kuvaamaan hakukoneissa syntyvää arvoa *kyberneettisen arvonmuodostuksen* käsitteellä, mikä viittaa teknologisten verkostojen suhteellisen itsenäiseen rooliin talouden arvon luomisessa. Käsitteen tarkoituksena on taloudellisen ajattelun antroposentrismin purkaminen ja taloudellisiin prosesseihin kiinteästi kytkeytyvän ei-inhimillisen toimijuuden osoittaminen.

Toisaalta on selvää, että hakukone olisi tarpeeton, jos ei se lopulta viittaisi tietoihin, joilla on hakukoneen käyttäjien kannalta käyttöarvoa: ruokaohjeisiin, lähipalveluihin, seuraavan viikonlopun kulttuuritapahtumiin, nettikauppoihin, sanakirjamääritelmiin, reittiohjeisiin ja niin edelleen.³⁵ Nämä käyttöarvojensa takia arvostetut informaatiovälitteet eivät tietenkään siirry *world wide webiin* itsestään vaan vasta toisten ihmisten tekemän työn myötä. Siksi hakukonetta voi ajatella ”kognitiivisen kapitalismin diagrammina” (Pasquinelli 2009)³⁶, joka kaappaa vapaaehtoisten yleisöjen tuottamaa markkinoiden ulkopuolista vaurautta hakukoneteollisuuden liiketoimintamallien kuten käyttäjäinformaation profiloinnin ja siihen pohjautuvan kohdemarkkinoinnin piiriin (ks. myös Fuchs 2011). Tuotannon sosiaalistuminen ja sen teknologisoituminen eivät siis ole toisilleen vastakkaisia tendenssejä vaan kulkevat käsi kädessä. Kyse on ”biotuotannosta”, jossa yhtyvät toisiinsa teknologiset alustat sekä niiden varassa toimiva kollektiivinen aivotoiminta. (Moulier Boutang 2011, 55–56).

5.3 TALOUDEN AFFEKTIIVISUUS

10 tai 15 vuoden päästä, kunhan Rationaalinen Taloudellinen Ihminen on haudattu, neurotieteilijät ja käyttäytymistieteilijät tulevat kokoontumaan pohtimaan ihmisten päätöksentekoa paremmin kuvaavaa mallia. Luulen, että siinä ihmiset kuvataan epäjohdonmukaisina, tietämättöminä, puolueellisina ja mukautuvaisina pullonkorkkeina alituisen vaihtuvien vaikutteiden meressä[.] (Berreby 2009.)

Toden totta tässä on mahdollisuus päästä eroon *homo economicuksen* kuluneesta hahmosta ja korvata hänet jollain todellisella, kuten Madame Bovarylla.
(McCloskey 1998, 31)

Kuka oli *homo economicus* ja mihin häntä tarvittiin? *Homo economicus*, ”taloudellinen ihminen”, oli modernin taloustieteen teoreettinen henkilö, joka syntyi osana luonnontieteistä inspiraatiota hakeneen taludentutkimuksen metodologista kehystä.

³⁵ Esimerkit on poimittu omasta Google-hakuhistoriastani tätä kirjoittaessa.

³⁶ Diagrammin käsite viitanee tässä Gilles Deleuzen (1988, 34–37) Foucault-luentaan. Foucault’lle *panopticon* oli modernin kurivallan diagrammi eli yleistetty, abstrakti ja virtuaalinen vallankäytön ja poliittisen teknologian malli, jota historiallisesti erityiset instituutiot toteuttavat konkreettisten sosiaalisten muotojen tasolla. (Hardt & Negri 2001, 329–330; Pyyhtinen 2006, 20–21.)

Olisi kohtuutonta syyttää taloustiedettä tämän hahmon epärealistisista piirteistä, koska kysymys ei kenties missään vaiheessa ollutkaan empiirisen ihmisen kuvantamisesta vaan käsitteellisestä yleistyksestä, eräänlaisesta weberiläisestä ideaalittyydestä, joka tulee ymmärrettäväksi vain yhdessä sen ympärille rakennetun teorian muiden piirteiden kanssa (Eriksson 1997, 2–3).

Taloudellinen ihminen oli osa laajempaa *yleisen tasapainotilan* (*general equilibrium*) metaforan valtakuntaa modernissa taloustieteessä. Tasapaino viittasi yhtäältä oletukseen esimerkiksi kysynnän ja tarjonnan kohtaamisesta ja talouden häiriötilojen korjaantumisesta pitkällä aikavälillä, mutta toisaalta implisiittisesti myös ennustettavaan ja harkittuun taloudelliseen toimijuuteen. *Homo economicus* oli ennakoitavasti käyttäytyvä yksilötoimija, joka oletetusti teki ratkaisunsa puhtaasti järjellisin perustein välittämättä esimerkiksi yhteisöstä, kulttuurista, perinteistä tai uskonnosta. Modernin talouskäsitteiden ”taloudellisuus” tarkoitti näin pyrkimystä yksilöllisen hyödyn maksimointiin käytettävissä olevien resurssien perustalta (Spillman 2011; sit. Wherry 2012, 129–131).

Taloudelliset toimijat eivät kuitenkaan aina toimi taloustieteilijöiden olettamalla tavalla, vaan taloudelliset ratkaisut ovat täynnä ”irrationaalisia” tai ylirationaalisia perusteita, jotka rikkovat kuvaa yksityishyötyä maksimoivasta laskelmoijasta. Käsitteellinen rationaalisuus on sidottu tiettyssä elinympäristössä tehtyihin sosiaalisiin ja kulttuurisiin valintoihin. Esimerkiksi palkkatulojen kasvattaminen työtunteja lisäämällä voi olla irrationaalista, jos se samalla vaarantaa aiemmin palkattoman työn piirissä tehdyn hoivan kuten lastenhoidon jatkuvuuden. Ei ole siis vain yhtä rationaalisuuden akselia – tai vastaavasti yhtä talouden affektiivisuuden akselia – vaan useita ja erisuuntaisia. Tässä mielessä rationaalisuutta ja affektiivisuutta ei tule ymmärtää toistensa vastakäsitteiksi.

Rationaalinen laskelmointi saattaa olla samanaikaisesti voimakkaiden affektien sävyttämää (esimerkiksi toimeentulon menettämisen pelko asumisvelallisuuden ja jatkuva skenaarioanalyysi erilaisista taloudellisista asemista, joihin tämän myötä voisi päätyä), ja vastaavasti affektien varassa tehdyt taloudelliset ratkaisut voivat tuki olla kapeassakin mielessä rationaalisia sikäli kuin ne esimerkiksi palvelevat yksilöllistä voitontavoittelua (kuten pokeriammattilaisella). Esimerkiksi Simmelin (2004[1990], 239–258) kuvauksia raharationaalisuuden luomista uusista mentaliteettityypeistä voikin lukea niin, että niissä taloudellisen toimijuuden affektiivisuus ikään kuin mukautuu uuteen teknologian materiaalisuuteen ympäristöön ja virittyy sen taajuudelle. Affektiivisuuden ja rationaalisuuden yhteenkietoutumisia voidaan tuki tarkastella myös erityisistä kulttuuris-taloudellisista sommittumista kuten koti- ja henkivakuutuksesta käsin (Liukko 2007; Lehtonen 2009; Lehtonen & Liukko 2010).

Kuvaukseni affektien ja affektiivisuuden uudesta merkityksestä työelämässä ja tuotannossa paikantuu suhteessa modernin talousajattelun, joka olettaa taloudellista toimijoita nimenomaan *tietynlaista* rationaalisuuden lajia: laskennallista rationaalisuutta, joka kohdistuu tuotteen markkinahinnan ja tuotteen kuluttajalleen tuottaman mielihyvän (eli ”utiliteetin”) välisen suhteen punnintaan. Kuten Pierre Bourdieu (2000) huomauttaa algerialaista Kabyle-yhteisöä käsittelevässä tutkimuksessaan, laskennallisuus ei ole ihmisiä universaalisti määräävä piirre vaan historialli-

sesti kontingenti, tietyssä yhteisössä jaettu käsitys. *Homo economicus* laskennallisena ihmisenä ei silti ole mikä tahansa käsitys muiden joukossa, vaan käsitys, jota on leimannut käsitys sen universaalista pätevyysalasta. Keskeinen merkitys laskennallisen rationaalisuuden kehitykselle on ollut itse taloustieteellä instituutiona (Callon 1998, 23). Toisaalta, kuten Bruce C. Carruthers (1994) esittää tapaustutkimuksellaan 1700-luvun alun Lontoosta, edes pörssin kaltaisessa keskittyssä ja ammattimaisesti organisoidussa talousinstituutiossa perinteiset rationaalisen toimijuuden teoriat eivät tyhjentävästi kykene selittämään markkinoiden toimintaa. Toisin sanoen – Bourdieun ohi – voidaan olettaa, että samoissakin yhteisöissä vallitsee samanaikaisesti toisistaan poikkeavia ja kenties ristiriitaisia rationaalisuuksia. On esimerkiksi väitetty, että ”systeemisen epävakauden” oloissa syntynyt finansiaalinen rationaalisuus muodostaa radikaalisti uudenlaisen rationaalisuustyypin verrattuna teolliselle kapitalismille ominaiseen ajatukseen talouden hallinnasta insinööritieteiden avulla (Kädtler 2011, erit. 185–186). Tämäkään rationaalisuustyppi ei silti ole dominoiva siinä laajuudessa, että *kaikki* taloudellinen toiminta voitaisiin johtaa siitä tai selittää sen avulla, vaan pikemminkin se on yksi, joskin vaikutusvaltainen, tendenssi monien joukossa.

Kulttuuristen muutosten analyysin kannalta ”post-rationaalisen” taloudellisen toimijuuden (ks. Berreby 2009) ilmaantuminen vaikuttaa kenties yllätykselliseltä. Kuten neljännessä osajulkaisussa kuvaan, Georg Simmel monien aikalaistensa tavoin vaikutti ajattelevan, että talouden modernisaatio ja erityisesti rahatalouden vaikutuspiiriin laajeneminen johtaa laskennallisen rationaalisuuden yleistymiseen ja lopulta siihen, että koko yhteiskunnasta tulee vain ”suuri aritmeettinen ongelma” (Simmel 1990, 444). Muodin talous kärjistettyine heilahteluineen ja sosiaalisine sidonnaisuuksineen vaikutti Simmelille anomialta ja menneen maailman jäänteeltä, joka jäisi lopulta tieteellisesti koordinoitun ja laskelmoidun tuotantotalouden varjoon. Kapitalismin historiallinen kehitys johti kuitenkin toiseen suuntaan. Jälkiteollinen kapitalismi on tunnesuhteidensa kannalta varsin erilainen talouden ja tuotannon kenttä kuin teollinen kapitalismi, jota selittämään moderni taloustiede syntyi. Viimeistään talouskriisien leimaamassa tilanteessa käsitys talouden tasapainohakuisuudesta on muuttunut epäilyttäväksi. Taloutta ja erityisesti finanssimarkkinoita on verrattu tasapainoisten herrasmiesten sijaan murrosikäisiin, joita ymmärtämättömät vanhemmat pyrkivät ulkopuolelta asetetuilla ja vieraaksi koetuilla rajoituksillaan kasvattamaan (Kotkavirta 2014, 87).

Väitän tutkimuksessani, että yhteiseen yhä syvemmin ja laajemmin perustuvassa taloudessa tasapainoisen talouden teoria on joutunut ristiriitaan tasapainottoman, ailahtelevan ja tunteellisen talouden *käytännön* kanssa. Tämä ristiriita kärjistyy tuotannossa, jossa tunteet ovat talouden polttoainetta (kuten affektiivisessä työssä), epävarmuus työvoiman tuotannon mekanismi (kuten prekarisaatiossa) ja ailahtelevuus yksi arvonmuodostuksen logiikoista (kuten muodin talouden ennakoimassa finanssiaaliseen spekulatioon pohjautuvassa pörssikaupassa ja sijoitusinstrumenteissa). Kuva taloudellisen toimijuuden yksilöllisyydestä tai rationaalisuudesta muuttuu hämäräksi: jopa kaikkein yksilöllistyneimmiksi koetut, päätöksentekoa ohjaavat kärjistyneet toiveet ja pelot (”inhimillisen pääoman” ilmaiseminen ansiolu-

etteloä kehittämällä, palkattoman harjoittelun tekeminen tulevan työpaikan toivossa tai mihin tahansa suostuminen työpaikan säilyttämiseksi) vaikuttavat ohimenevien poikkeustilojen sijaan enemmänkin yleistyneiltä elämänmuodoilta.

Kuvaan neljännessä ja viidennessä osajulkaisussa affektiivisen työn käsitteen kautta, kuinka taloudellista arvoa pyritään luomaan tavaratuotannon lisäksi yhä enemmän tuottamalla ja muuntelemalla aineettomia hyödykkeitä kuten vaikutelmia, kiintymyksiä tai odotuksia. Tästä kertoo esimerkiksi voimakas pyrkimys henkilökohtaisten hoiva- ja hyvinvointipalveluiden kehittämiseen ja tuotteistamiseen tai yhtä hyvin se, että käyttötavaroita kuten kulutuselektroniikkaa ei hankita niinkään tietyn käytännöllisen tarpeen täyttämiseen vaan tietynlaiseen elämäntyyliin kiinnittymisen vuoksi. Affektiivisen työn ohella voidaan puhua itse kapitalismin affektiivisuudesta, mikä viittaa mielen, kielen ja ruumiin hallinnan keskeiseen merkitykseen työprosessien järjestämisessä, taloudellisen arvon luomisessa sekä sen kaappaamisessa. Näiden aiemmin talouden ulkopuolisten elämänalueiden sisällyttäminen talouden piiriin vaatii taloudellisilta toimijoilta uudenlaisia selviytymisen ja suojautumisen kykyjä.

Se, mikä modernissa tasapainon taloudessa vaikuttaa *homo economicuksen* epävakaudelta ja irrationaalisuudelta, on affekteihin perustuvassa taloudessa tuottava voima. Taloudellisen toimijan levottomuus ja ei-järkipärisyys voidaan ymmärtää uudenlaisina ”ammattitaitoina” (Virno 2006, 101, 130), joiden kautta työvoima sopeutuu modularisoituun ja virtualisoituun tuotantoon. Affektiivisen kapitalismin ihannetyöntekijä on pysyvästi epätasapainoinen, koska affektiivisessä tuotannossa arvonlisäys perustuu tunteellisten, ruumiillisten ja ajallisten käytäntöjen jatkuvaan ja ennakoimattomaan vaihteluun.

Epävarmuuden, epävakauden ja epäjatkuvuuden kokemukseen – tuotannollisten muutosten kääntöpuolena – viittaa tutkimuksessani prekarisaation käsitteellä. Prekarisaatio tulkitaan toisinaan uuden kapitalismin ohimenevänä oireiluna; kriiseinä, jotka ajan mittaa johtavat uuteen tasapainotilaan myös psykososiaalisessa ympäristössä. Tuotannon muutosten analyysi vaikuttaisi kuitenkin viittaavaan sellaiseen aluksi paradoksaalisesta vaikuttavaan päätelmään, että epätasapainosta on tullut pikemminkin pääoman kasautumisen tausta. Samalla epävakaus on riskialtis perusta taloudelliselle arvolle, sillä kasvunäkymiensä ohella se muodostaa uhan työvoiman uusintamiselle. Vaikka tuotannon muoto hajoaisi, työläisen on ainakin jossain määrin pidettävä henkiset ja ruumiilliset työkykynsä kasassa. Siksi, kuten viidennessä osajulkaisussa väitän, affektiivisen kapitalismin keskeinen haaste on tasapainon säilyttäminen sopivan hajoamisen ja liiallisen hajottamisen välillä.

Yhteisen siirtäminen yksityiseen aiheuttaa monia uusintamiseen liittyviä ongelmia. Kun talouden ja elämän rajaa siirretään yhä syvemmälle kodin ja intiimin piiriin, niiden merkitys turva-paikkoina, jonne voidaan työpäivän jälkeen vetäytyä ”lataamaan akkuja” tai – perinteisin marxilaisin käsittein – ”uusintamaan työvoimaa”, muuttuu epävakaa. Affektiivisen työn muodot edellyttävät työntekijöiltä kokonaisvaltaista sitoutumista työhön: ei pelkän rajatun työpanoksen myymistä tunti- tai urakkapalkkaa vastaan, vaan koko elämän asettamista työn alttarille. Varoittavan kuvan tästä kehityksestä antaa Melissa Gregg (2011) etnografisessa

tutkimuksessaan australialaisista ITC- ja finanssialojen ammattilaisista. Gregg kirjoittaa "läsnäolon vuotamisesta" (*presence bleed*), jossa raja "minän" ja "työminän" välillä muuttuu ja työaika korvautuu huolella ja velvollisuudentunnolla. Kun "töissä ei ehdi tehdä töitä", riittämättömyyden tunnetta kompensoidaan jatkamalla työpäivää kotona tabletilla ja älypuhelimella.

On selvää, että "sielun panemisella töihin" (Berardi 2009b) on rajansa, jonka jälkeen työntekijältä vaaditun lisäpanostuksen ja lisäsitoutumisen marginaalilyhyty kääntyy negatiiviseksi tai johtaa jopa psyykkiseen romahdukseen. Kun taloudelliselta tuottavuudelta, hyödyllisyyden ja tehokkuuden ja lojaaliuden vaatimuksilta suojatun yhteisen ala kaventuu, eli kun turvapaikkaa työn ulkopuolella ei ole, kasautumisesta tulee luonteeltaan haavoittuvaista. Tämä haavoittuvuus syntyy ihmisten yhdessäolon altistamisesta lisäarvon tuotannon piiriin (Sarlin 2012, 133–134.)

Vaikka prekarisaatio voi aiheuttaa voimakkaita psyykkisiä oireita, se ei yksiselitteisesti merkitse siirtymää koossapysyvistä onnesta kaotettuihin toivottomuuteen. Teolliselle kapitalismille ominaisten työtä, tuotantoa ja elämäkokemusta yhdistäneiden ja säänneltyjen siteiden höltyminen avaa mahdollisuuksia myös uudelleenlaillisille kamppailuille. Kuten Félix Guattari toteaa, affektiivisen yhteisön rakentamiseen ei riitä, että yhtenäistetty "me" hajotetaan sisältäpäin, vaan on hajotettava (ja siten vapautettava) myös "minä", joka on jo "moneus itsessään". Siksi affektiivinen yhteisö täytyy "fragmentoida sisältä käsin" (Guattari 1996, 216; sit. Bertelsen & Murphie 2010, 152).

Kapitalismin sommittuma, joissa affektiivisuuden kaltaiset yhdessäolemisen elementaariset piirteet on nostettu tuotantovälineiksi, rakentaa pohjaa pääoman kommunismille eli tilanteelle, jossa työn ja tuotannon muutokset aiheuttavat kapitalismin sisällä vallankumouksen, jossa tuotantovälineet (yleisinhimilliset tieto- ja tunnekyvyt) ja niiden "omistus" jakautuu yhä laajemmalle joukolla. Yhteistä ei pitäisi silti ymmärtää utooppisena tasa-arvon ja demokratian tilana, sillä tällainen käsitys ainoastaan peittää alleen yhteisen hallintaan liittyvät konfliktit, sisäiset hierarkiat ja ulossulkemisen mekanismit (Nonini 2007, 166). Sen sijaan yhä enemmän huomiota tulisi kiinnittää uudenlaisten vapauksien mukanaan tuomiin uudensuoriin velvoitteisiin ja valtasuhteisiin, yhteisen tekijöiden toimeentulon edellytyksiin sekä tapoihin, joilla yhteisen talous yhtyy ja törmää yksityisen ja julkisen talouden vaikutuspiireihin.

Lähteet

AINEISTOLÄHTEET

- Airbnb (n.d.) "Tietoa meistä". *Airbnb*. <https://www.airbnb.fi/about/about-us> (luettu 24.11.2014).
- Bradshaw, Tim (2014) "Facebook market value tops \$200bn - FT.com". *FT.com*. 9.11.2014. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/ecc0f050-37a3-11e4-bd0a-00144feabdc0.html?siteedition=intl#axzz3JxatAoB5> (luettu 24.11.2014).
- Brustein, Joshua (2014) "Spotify to Taylor Swift: Free Music Makes You Millions". *BusinessWeek: technology*, 11.11.2014 <http://www.businessweek.com/articles/2014-11-11/spotify-to-taylor-swift-free-music-will-make-you-lots-of-money> (luettu 24.11.2014).
- CIA World Factbook (2014) "The World Factbook". *CIA World Factbook*. 2014. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html> (luettu 24.11.2014).
- Commons.fi (n.d.) "Toimitus | Commons.fi". *Commons.fi*. <http://www.commons.fi/contact> (luettu 22.11.2014).
- Ek, Daniel (2014) "\$2 Billion and Counting". *Spotify for Artists*. 11.11.2014. <http://www.spotifyartists.com/2-billion-and-counting/> (luettu 24.11.2014).
- Fiegerman, Seth (2014) "Uber Is Its Own Worst Enemy". *Mashable*. 18.11.2014. <http://mashable.com/2014/11/18/uber-is-its-own-worst-enemy/> (luettu 23.11.2014).
- Goodway, Frankie (2014) "How Much Money DO Musicians Get out of Spotify?" *Mirror Online*. 18.11.2014. <http://www.mirror.co.uk/news/ampp3d/how-much-money-musicians-out-4650474> (luettu 24.11.2014).
- Gross, Doug (2014) "Songwriters: Spotify Doesn't Pay off ... Unless You're a Taylor Swift". *CNN*. 17.11.2014. <http://www.cnn.com/2014/11/12/tech/web/spotify-pay-musicians/index.html> (luettu 24.11.2014).
- Inman, Phillip (2014) "Economics Students Aim to Tear up Free-Market Syllabus". *The Guardian*. 25.4.2014. <http://www.theguardian.com/business/2013/oct/24/students-post-crash-economics> (luettu 3.2.2015).
- Kallis, Giorgis (2014) "AirBnb Is a Rental Economy, Not a Sharing Economy". *The Press Project*. 24.10.2014. <http://www.thepressproject.net/article/68073> (luettu 22.11.2014).
- Pullinen, Jussi (2014) "Taksimessias Uber on oikeasti skandaaliryitys, josta on USA:n mediassa tullut sylkykuppia". *Nyt.fi*. 19.11.2014. <http://nyt.fi/a1305899210612?jako=699fc85209498d6a51b8b00f1fe71d0f&ref=og-url> (luettu 22.11.2014).
- Prynn, Jonathan (2015) "Six years after crisis, public still in no mood to forgive bankers". *London Evening Standard*, 12.2.2015, 6.

- Statista (2014) "Facebook: figures of monthly active users 2008-2014 | Statistic". *Statista*. 2014. <http://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/> (luettu 23.11.2014).
- Tavarataivas-elokuva (n.d.) "Tavarataivas-elokuva". <http://tavarataivaselokuva.fi/> (luettu 29.8.2015).
- Uusitorppa, Harri (2015) "Suomalainen Tavarataivas-dokumentti kopioitiin luvatta televisiosarjaksi Tanskassa". *HS.fi*, 12.2.2015
<http://www.hs.fi/kulttuuri/a1423630537885?jako=2dcf2b9679ef72ded82d2674bac9e257&ref=og-url> (luettu 18.2.2015).

ESITELMÄT

- Barbier, Jean-Claude (2004) "A Comparative Analysis of 'Employment Precariousness' in Europe". *Learning from Employment and Welfare Policies in Europe*, ESRC – CEE, Paris, 15.3.2004. http://www.cee-recherche.fr/fr/fiches_chercheurs/texte_pdf/barbier/BarbierEmpPrecFeb2004.pdf (luettu 30.9.2012).
- Dash, Anup (2013) "Towards an Epistemological Foundation for Social and Solidarity Economy". *UNRISD Conference: Potential and Limits of Social and Solidarity Economy*, Geneva, Switzerland, 6.5.2013.
[http://www.unrisd.org/80256B42004CCC77/%28httpInfoFiles%29/45E0B21E8608AD75C1257B7200341E6D/\\$file/Dash%20draft%20paper.pdf](http://www.unrisd.org/80256B42004CCC77/%28httpInfoFiles%29/45E0B21E8608AD75C1257B7200341E6D/$file/Dash%20draft%20paper.pdf) (luettu 9.2.2015).
- Grossberg, Lawrence (2014) "Delusions of Grandeur: Making Affect Political". *10th Crossroads in Cultural Studies*, Tampere, 2.7.2014.
- Latour, Bruno (2014) "On Some of the Affects of Capitalism". Royal Academy, Copenhagen, 26.2.2014. <http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/136-AFFECTS-OF-K-COPENHAGUE.pdf> (luettu 10.2.2015).
- Pasquinelli, Matteo (2010) "Digital Neofeudalism: Crisis of Network Politics and the New Topology of Rent". *Liquid Democracies conference at Transmediale festival*, Haus der Kulturen der Welt, Berlin, 7.2.2010.
http://matteopasquinelli.com/docs/Pasquinelli_Digital_neofeudalism.pdf (luettu 10.2.2015).
- Tasset, Cyprien (2013) "Which Group and What Critique? Competing Representations of Precarious Knowledge Workers, and Theories of New Social Subjects in France". *European Sociological Association 11th Conference*, Turin, Italy, 31.8.2013.
- Venäläinen, Juhana (2013b) "Tilasto ja kokemus prekarisaatiokeskusteluissa". *Prekarisaatio ja sen poliittinen analyysi 2010-luvulla -seminaari*, Helsinki, 22.11.2013.
www.slideshare.net/juhanavenalainen/venalainen-2013-tilasto-ja-kokemus-prekarisaatiokeskusteluissa (luettu 10.2.2015).

KIRJALLISUUSLÄHTEET

- Adkins, Lisa (2005) "The New Economy, Property and Personhood". *Theory, Culture & Society* 22:1, 111–130. doi: 10.1177/0263276405048437.

- Adkins, Lisa & Jokinen, Eeva (2008) "Introduction: Gender, Living and Labour in the Fourth Shift". *NORA: Nordic Journal of Women's Studies* 16:3, 138–149. doi: 10.1080/08038740802300947.
- Adkins, Lisa & Lury, Celia (2009) "Introduction: What Is the Empirical?" *European Journal of Social Theory* 12:1, 5–20. doi: 10.1177/1368431008099641.
- Agamben, Giorgio (2009) "What Is an Apparatus?" Teoksessa Giorgio Agamben: *What Is an Apparatus?: And Other Essays*. Käänt. David Kishik & Stefan Pedatella. Stanford, CA: Stanford University Press, 1–24.
- Aglietta, Michel (2000) *A Theory of Capitalist Regulation: The US Experience*. London; New York: Verso.
- Ahmed, Sara (2004) *The Cultural Politics of Emotion*. London & New York: Routledge.
- Ahmed, Sara (2010) *The Promise of Happiness*. Durham [N.C.]: Duke University Press.
- Alanen, Aku (2007) "What's Wrong with the Concept of Creative Industries?" *Framework: The Finnish Art Review* 6. <http://www.oecd.org/std/na/37794008.pdf> (luettu 26.2.2015).
- Alasuutari, Pertti (1995) "Kulttuurintutkimus konstruktiona". *Sosiologia* 32:3, 169–178.
- Archer, Margaret S. (1995) *Realist Social Theory: The Morphogenetic Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Aristoteles (1989) *Nikomakhoksen etiikka*. Käänt. Simo Knuuttila. Helsinki: Gaudeamus.
- Aristoteles (1991) *Politiikka*. Käänt. A. M. Anttila. Helsinki: Gaudeamus.
- Arminen, Ilkka (2013) "Sosiologia sosiaalisen elämän tieteenä. Juhlaluento Helsingin yliopistossa 5.12.2012". *Sosiologia* 50:1, 46–50.
- Barad, Karen (2007) *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham: Duke University Press.
- Bell, Daniel (1973) *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic Books.
- Beller, Jonathan (2012) "Wagers Within the Image: Rise of Visuality, Transformation of Labour, Aesthetic Regimes". *Culture Machine* 13. <http://culturemachine.net/index.php/cm/article/viewArticle/466> (luettu 27.9.2012).
- Benjamin, Walter (1989) "Historian käsitteestä". Teoksessa *Messiaanisen sirpaleita*. Helsinki: Kansan Sivistystyön Liitto & Tutkijaliitto, 177–189.
- Benjamin, Walter (2014) *Keskuspuisto. Kirjoituksia kapitalismista, kaupungeista ja taiteesta*. Käänt. Taneli Viitahuhta & Eetu Viren. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Benkler, Yochai (2006) *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*. New Haven [Conn.]: Yale University Press.
- Bennett, Jane (2005) "The Agency of Assemblages and the North American Blackout". *Public Culture* 17:3, 445–465.
- Berardi, Franco (2009a) *Precarious Rhapsody: Semiocapitalism and the Pathologies of the Post-Alpha Generation*. Käänt. Arianna Bove ym. London: Minor Compositions.
- Berardi, Franco (2009b) *The Soul at Work: From Alienation to Autonomy*. Los Angeles: Semiotext(e).
- Berardi, Franco (2012) *The Uprising: On Poetry and Finance*. Los Angeles: Semiotext(e).
- Berlant, Lauren (2011) *Cruel Optimism*. Durham, NC: Duke University Press.

- Berreby, David (2009) "The post-rational man". *Edge*. 2009. <https://edge.org/response-detail/11652> (luettu 6.3.2015).
- Bertelsen, Lone & Murphie, Andrew (2010) "An Ethics of Everyday Infinities and Powers: Félix Guattari on Affect and the Refrain". Teoksessa Melissa Gregg & Gregory J. Seigworth (toim.) *The Affect Theory Reader*. Duke University Press, 138–157.
- Betti, Eloisa (2008) "The Image of Precarious Employment in Statistical Sources: The Italian Case". Teoksessa Yannis Yannitsiotis, Dimitra Lampropoulou & Carla Salvaterra (toim.) *Rhetorics of Work*. Pisa: Plus-Pisa University Press, 211–232.
- Beverungen, Armin, Murtola, Anna-Maria & Schwartz, Gregory (2013) "The Communism of Capital?" *Ephemera: Theory & Politics in Organization* 13:3, 483–495.
- Bollier, David (2011) "The Growth of the Commons Paradigm". Teoksessa Charlotte Hess & Elinor Ostrom (toim.) *Understanding Knowledge as a Commons. From Theory to Practice*. Cambridge, MA: MIT Press, 27–40.
- Booth, William James (1994) "On the Idea of the Moral Economy". *The American Political Science Review* 88:3, 653–667. doi: 10.2307/2944801.
- Bourdieu, Pierre (2000) "Making the Economic Habitus Algerian Workers Revisited". *Ethnography* 1:1, 17–41. doi: 10.1177/14661380022230624.
- Boyer, Robert (2004) *The Future of Economic Growth: As New Becomes Old*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Boyle, James (1996) *Shamans, Software, and Spleens: Law and the Construction of the Information Society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bughin, Jacques, Corb, Laura, Manyika, James, Nottebohm, Olivia, Chui, Michael, de Muller Barbat, Borja & Said, Remi (2011) "The impact of Internet technologies: Search". McKinsey & Company.
- Bulut, Ergin (2011) "Creative Economy: Seeds of Social Collaboration or Capitalist Hunt for General Intellect and Imagination?" Teoksessa Michael Peters & Ergin Bulut (toim.) *Cognitive Capitalism, Education, and Digital Labor*. New York: Peter Lang, 151–168.
- Bruun, Otto, Eskelinen, Teppo, Kuusela, Hanna & Kauppinen, Ilkka (2009) *Immateriaalitalous*. Helsinki: Gaudeamus.
- Burawoy, Michael (2006) "Julkisen sosiologian puolustus". *Sociologia* 43:4, 259–286.
- Caffentzis, George (2011) "A Critique of 'Cognitive Capitalism'". Teoksessa Michael Peters & Ergin Bulut (toim.) *Cognitive Capitalism, Education, and Digital Labor*. New York: Peter Lang, 23–56.
- Cage, John (1973) *M: Writings "67-"72*. Middletown, Conn.: Wesleyan University Press.
- Callon, Michel (1998) "The embeddedness of economic markets in economics". Teoksessa Michel Callon (toim.) *The Laws of Markets*. Oxford: Blackwell, 1–57.
- Callon, Michel (2007) "What Does It Mean to Say That Economics Is Performative?" Teoksessa Donald MacKenzie, Fabian Muniesa & Lusia Siu (toim.) *Do Economists Make Markets? On the Performativity of Economics*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 311–357.
- Carruthers, Bruce G. (1994) "Homo Economicus and Homo Politicus: Non-Economic Rationality in the Early 18th Century London Stock Market". *Acta Sociologica* 37:2, 165–194.

- Carter, John (1997) "Post-Fordism and the Theorisation of Educational Change: What's in a Name?" *British Journal of Sociology of Education* 18:1, 45–61. doi: 10.1080/0142569970180103.
- Chang, Ha-Joon (2014) *Economics: The User's Guide*. London: Pelican Books.
- Clough, Patricia Ticineto & Halley, Jean O'Malley (2007) *The Affective Turn: Theorizing the Social*. Durham, NC: Duke University Press.
- Conley, Dalton (2009) *The Elsewhere Society: How We Got Where We Are Not*. Pantheon Books: New York.
- Cook, Gary (2012) "How Clean is Your Cloud?". Amsterdam: Greenpeace International. <http://www.greenpeace.org/international/Global/international/publications/climate/2012/iCoal/HowCleanisYourCloud.pdf> (luettu 13.6.2012).
- Coole, Diana & Frost, Samantha (2010) *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics*. Durham, NC: Duke University Press Books.
- Corsani, Antonella (2007a) "Beyond the Myth of Woman: The Becoming-Transfeminist of (Post-)Marxism". *SubStance* 36:1, 107–138.
- Corsani, Antonella (2007b) "Kohti poliittisen taloustieteen uudistamista" Käänt. Jussi Vähämäki, Mikko Jakonen, Eetu Viren & Anna Helle. *Megafoni*. <http://megafoni.kulma.net/index.php?art=466&am=1> (luettu 1.10.2012).
- Coté, Mark & Pybus, Jennifer (2011) "Learning to Immaterial Labour 2.0: Facebook and Social Networks". Teoksessa Michael Peters & Ergin Bulut (toim.) *Cognitive Capitalism, Education, and Digital Labor*. New York: Peter Lang, 169–193.
- Dardot, Pierre & Laval, Christian (2014) *Commun*. Paris: La Découverte.
- De Angelis, Massimo (2007) *The Beginning of History: Value Struggles and Global Capital*. London: Pluto Press.
- De Angelis, Massimo (2012) "Crises, Capital and Co-Optation: Does Capital Need a Commons Fix?" Teoksessa David Bollier & Silke Helfrich (toim.) *The Wealth of the Commons. A World Beyond Market and State*. Massachusetts: Levellers Press. <http://wealthofthecommons.org/essay/crises-capital-and-co-optation-does-capital-need-commons-fix>.
- De Angelis, Massimo & Harvie, David (2009) "'Cognitive Capitalism' and the Rat-Race: How Capital Measures Immaterial Labour in British Universities". *Historical Materialism* 17, 3–30.
- De Landa, Manuel (2006) *A New Philosophy of Society: Assemblage Theory and Social Complexity*. London: Continuum.
- De Peuter, Greig (2011) "Creative Economy and Labor Precarity: A Contested Convergence". *Journal of Communication Inquiry* 35:4, 417–425. doi: 10.1177/0196859911416362.
- Deleuze, Gilles (1988) *Foucault*. Käänt. Sean Hand. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Deleuze, Gilles (1992) "What Is a Dispositif?" Teoksessa Timothy J. Armstron (toim.) *Michel Foucault, Philosopher: Essays Translated from French and German*. New York: Harvester Wheatsheaf, 159–168.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix (1993) *Mitä filosofia on?* Helsinki: Tutkijaliitto.

- Deleuze, Gilles (2005) "Jälkikirjoitus kontrolliyhteiskuntaan". Teoksessa Gilles Deleuze: *Haastatteluja*. Helsinki: Tutkijaliitto, 118–125.
- Doogan, Kevin (2009) *New Capitalism? The Transformation of Work*. London: Polity Press.
- Dowling, Emma (2007) "Producing the Dining Experience: Measure, Subjectivity and the Affective Worker". *Ephemera: Theory & Politics in Organization* 7:1, 117–132.
- Dowling, Emma & Harvie, David (2014) "Harnessing the Social: State, Crisis and (Big) Society". *Sociology* 48:5, 869–886. doi: 10.1177/0038038514539060.
- Dowling, Emma, Nunes, Rodrigo & Trott, Ben (2007) "Immaterial and Affective Labour: Explored". *Ephemera: Theory & Politics in Organization* 7:1, 1–7.
- Drucker, Peter F. (1969) *The Age of Discontinuity: Guidelines to Our Changing Society*. New York: Harper & Row.
- Dyer-Witheford, Nick (1999) *Cyber-Marx: Cycles and Circuits of Struggle in High-Technology Capitalism*. Champaign, IL: University of Illinois Press.
- Eden, Frederick Morton (1959) "The State of the Poor, I, Preface". Teoksessa Arthur Aspinall & Ernest Anthony Smith (toim.) *English Historical Documents, XI, 1783–1832*. New York: Oxford University Press, 477.
- Eriksson, Ralf (1997) *Essays on the Methodology and Ethics of Economics*. Åbo: Åbo Akademi Press.
- Federici, Silvia (2011) "Women, Land Struggles, and the Reconstruction of the Commons". *WorkingUSA* 14:1, 41–56.
- Federici, Silvia (2012a) "Feminism and the Politics of the Common in an Era of Primitive Accumulation". Teoksessa *Revolution at Point Zero: Housework, Reproduction, and Feminist Struggle*. Oakland, CA: PM Press, 138–148.
- Federici, Silvia (2012b) "The Unfinished Feminist Revolution". *The Commoner* 15 (Winter 2012), 185–197. <http://www.commoner.org.uk/wp-content/uploads/2012/02/08-federici.pdf> (luettu 20.8.2015).
- Fieandt-Jäntti, Marjaana & Jäntti, Heikki (2010) "Suomennoksesta". Teoksessa Felix Guattari: *Kaaosmoosi*. Helsinki: Tutkijaliitto, 9–20.
- Foucault, Michel (1980) "The Confession of the Flesh". Teoksessa Colin Gordon (toim.) *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*. New York: Vintage, 194–228.
- Foucault, Michel (1998) "Nietzsche, genealogia, historia". Teoksessa *Nietzsche/Foucault*. Helsinki: Tutkijaliitto, 63–197.
- Foucault, Michel (2003) "*Society Must Be Defended*": *Lectures at the Collège de France, 1975–76*. New York: Picador.
- Foucault, Michel (2010) *The Government of Self and Others*. Käänt. Graham Burchell. New York: Palgrave Macmillan.
- Fourastié, Jean (1949) *Le grand espoir du XXe siècle progrès technique, progrès économique, progrès social*. Paris: Presses universitaires de France.
- Fourastié, Jean (1979) *Les trente glorieuses, ou, La révolution invisible de 1946 à 1975*. Paris: Fayard.
- Fuchs, Christian (2011) "A Contribution to the Critique of the Political Economy of Google". *Fast Capitalism* 8:1.

- http://www.uta.edu/huma/agger/fastcapitalism/8_1/fuchs8_1.html (luettu 6.6.2012).
- Fuchs, Christian (2012) "Dallas Smythe Today – The Audience Commodity, the Digital Labour Debate, Marxist Political Economy and Critical Theory. Prolegomena to a Digital Labour Theory of Value." *tripleC: Communication, Capitalism & Critique. Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society* 10:2, 692–740.
- Fumagalli, Andrea & Mezzadra, Sandro (2010) "Nothing Will Ever Be The Same: Ten Theses on the Financial Crisis". Teoksessa Andrea Fumagalli & Sandro Mezzadra (toim.) *Crisis in the Global Economy: Financial Markets, Social Struggles, and New Political Scenarios*. Los Angeles: Semiotext(e), 85–118.
- Garnham, Nicholas (2005) "From Cultural to Creative Industries: An Analysis of the Implications of the "Creative Industries" Approach to Arts and Media Policy Making in the United Kingdom". *International Journal of Cultural Policy* 11:1, 15–29.
- Gibson, Chris & Kong, Lily (2005) "Cultural Economy: A Critical Review". *Progress in Human Geography* 29:5, 541–561. doi: 10.1191/0309132505ph5670a.
- Gibson-Graham, J. K. (2003) "Enabling Ethical Economies: Cooperativism and Class". *Critical Sociology* 29:2, 123–161. doi: 10.1163/156916303769155788.
- Gill, Rosalind & Pratt, Andy (2008) "In the Social Factory? Immaterial Labour, Precariousness and Cultural Work". *Theory, Culture & Society* 25:7-8, 1–30. doi: 10.1177/0263276408097794.
- Gold, Lorna (2004) *The Sharing Economy: Solidarity Networks Transforming Globalization*. Aldershot: Ashgate.
- Graeber, David (2010) "On the Moral Grounds of Economic Relations: a Maussian Approach". Working Papers Series 6. Open Anthropology Cooperative Press. <http://openanthcoop.net/press/http://openanthcoop.net/press/wp-content/uploads/2010/11/Graeber-On-the-Moral-Grounds-of-Economic-Relations4.pdf> (luettu 18.11.2014).
- Graeber, David (2011) *Debt: The First 5,000 Years*. Brooklyn: Melville House.
- Gregg, Melissa (2011) *Work's Intimacy*. Cambridge: Polity Press.
- Gregg, Melissa & Seigworth, Gregory J. (2010) *The Affect Theory Reader*. Duke University Press.
- Gronow, Jukka (2014) "Talous ja yhteiskunta. Sosiologian ja taloustieteen talous". Teoksessa Ilkka Niiniluoto, Risto Vilkkko & Jaakko Kuorikoski (toim.) *Talous ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus, 35–53.
- Guattari, Félix (1996) *The Guattari Reader*. Gary Genosko (toim.). Oxford, UK; Cambridge, Mass., USA: Blackwell Publishers.
- Guattari, Félix (2010) *Kaaosmoosi*. Käänt. Marjaana Fieandt-Jäntti & Heikki Jäntti. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Haavisto, Ilkka (2013) "Kadonneen kasvun metsästäjät. EVAn arvo- ja asennetutkimus 2013". Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta. <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2013/03/Kadonneen-kasvun-metsastajat.pdf> (luettu 10.2.2015).
- Habermas, Jürgen (1991) *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge, MA: MIT Press.

- Hahnel, Robin (2012) *Kilpailusta yhteistyöhön. Kohti oikeudenmukaista talousjärjestelmää*. Helsinki: Like.
- Hall, Stuart (1980) "Cultural Studies and the Centre: Some Problematics and Problems". Teoksessa Stuart Hall, Dorothy Hobson, Andrew Lowe & Paul Willis (toim.) *Culture, Media, Language*. London: Hutchinson, 128–138.
- Hall, Stuart (1988) "Brave New World". *Marxism Today* 1988:10.
- Hall, Stuart & Massey, Doreen (2011) "Mitä kriisi tarkoittaa?" Teoksessa Yrjö Kallinen, Juha Koivisto, Lauri Lahikainen & Antti Ronkainen (toim.) *Kurssi kohti konkurssia. Talouskriisin syyt ja seuraukset*. Tampere: Vastapaino, 183–201.
- Hall, Stuart, Critcher, Chas, Jefferson, Tony, Clarke, John & Roberts, Brian (1978) *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*. London: Macmillan.
- Haraway, Donna J. (1997) *Modest_Witness@Second_Millennium. FemaleMan_Meets_OncoMouse: Feminism and Technoscience*. New York: Routledge.
- Hardin, Garrett (1968) "The Tragedy of the Commons". *Science* 162:3859, 1243–1248. doi: 10.1126/science.162.3859.1243.
- Hardin, Garrett (2011) "Yhteislaidunten tragedia". Teoksessa Simo Kyllönen, Juhana Lemetti, Niko Noponen & Markku Oksanen (toim.) *Kiista yhteismaista: Garrett Hardin ja selviytymisen politiikka*. Tampere: niin & näin, 41–60.
- Hardin, Garrett & Baden, John (1977) *Managing the Commons*. San Francisco: W.H. Freeman.
- Hardin, Russell (2013) "The Free Rider Problem". Teoksessa *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <http://plato.stanford.edu/archives/spr2013/entries/free-rider/> (luettu 13.2.2015).
- Hardt, Michael (1999) "Affective Labor". *boundary 2* 26:2, 89–100.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2001) *Empire*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2004) *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*. New York: The Penguin Press.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2005) *Imperiumi*. Helsinki: WSOY.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2009) *Commonwealth*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.
- Harvey, David (2013) *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. 1 edition. London & New York: Verso.
- Harvey, David (1989) *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Oxford: Basil Blackwell.
- Hecker, Damian (1990) *Eigentum als Sachherrschaft: Zur Genese und Kritik eines besonderen Herrschaftsanspruchs*. Paderborn: Ferdinand Schöningh.
- Heiskala, Risto (2012) "Mitä yhteiskuntateoria on?" *Sociologia* 49:2, 83–99.
- Heiskala, Risto & Virtanen, Akseli (2011) "Talous yhteiskuntateorian ongelmana". Teoksessa Risto Heiskala & Akseli Virtanen (toim.) *Talous ja yhteiskuntateoria I*. Helsinki: Gaudeamus, 15–50.
- Heller, Michael A. (1998) "The Tragedy of the Anticommons: Property in the Transition from Marx to Markets". *Harvard Law Review* 111:3, 621–688. doi: 10.2307/1342203.
- Heller, Michael (2008) *Gridlock Economy: How Too Much Ownership Wrecks Markets, Stops Innovation, and Costs Lives*. New York: Basic Books.

- Hemmungs Wirtén, Eva (2008) *Terms of Use. Negotiating the Jungle of the Intellectual Commons*. Toronto: University of Toronto Press.
- Henrich, Joseph, Boyd, Robert, Bowles, Samuel, Camerer, Colin, Fehr, Ernst, Gintis, Herbert & McElreath, Richard (2001) "In Search of Homo Economicus: Behavioral Experiments in 15 Small-Scale Societies". *American Economic Review* 91:2, 73–78.
- Hesmondhalgh, David (2007) *The Cultural Industries*. London: Sage.
- Hesmondhalgh, David & Baker, Sarah (2010) "'A Very Complicated Version of Freedom': Conditions and Experiences of Creative Labour in Three Cultural Industries". *Poetics* 38:1, 4–20. doi: 10.1016/j.poetic.2009.10.001.
- Hess, Charlotte (2008) "Mapping the New Commons". *SSRN eLibrary*.
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1356835 (luettu 19.3.2012).
- Hess, Charlotte & Meinzen-Dick, Ruth (2006) "The Name Change; Or, What Happened to the 'P'?" *The Commons Digest* 2006:2 (December), 1–4.
- Hess, Charlotte & Ostrom, Elinor (2011) "Introduction: An Overview of the Knowledge Commons". Teoksessa Charlotte Hess & Elinor Ostrom (toim.) *Understanding Knowledge as a Commons. From Theory to Practice*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 3–26.
- Hirvilampi, Tuuli (2011) "Kohtuus kulutuksessa". *Futura* 30:1, 71–77.
- Hochschild, Arlie Russell (1983) *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Hodgson, Geoffrey M. (1995) "Biological and Physical Metaphors in Economics". Teoksessa Sabine Maasen, Everett Mendelsohn & Peter Weingart (toim.) *Sociology of the Sciences Yearbook, Vol. 18*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 339–356.
- Hoikkala, Tommi & Salasuo, Mikko (2006) *Prekaariruoska? Portfoliopolvi, perustulo ja kansalaistoiminta*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto.
- Honoré, Anthony M. (1961) "Ownership". Teoksessa Anthony G. Guest (toim.) *Oxford Essays in Jurisprudence: A Collaborative Work*. Oxford University Press, 107–147.
- Holvas, Jakke & Vähämäki, Jussi (2005) *Odotustila: pamfletti uudesta työstä*. Helsinki: Teos.
- Holvas, Jakke (2009) *Talousetafysiikan kritiikki*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Howkins, John (2001) *The Creative Economy: How People Make Money from Ideas*. Harmondsworth: Penguin.
- Hyde, Lewis (2010) *Common as Air. Revolution, Art, and Ownership*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Häkkinen, Kaisa (2013) *Suomen kielen etymologinen sanakirja*. 6. p. Helsinki: Sanoma Pro.
- Immonen, Niina (2006) *Yhteisötalous Suomessa, sisäpiirin slangia vai uutta yhteistyön taloutta*. Tampere: Tampereen seudun osuustoiminnan kehittämisyhdistys ry.
- Jakob, Michael, Haller, Markus & Marschinski, Robert (2012) "Will History Repeat Itself? Economic Convergence and Convergence in Energy Use Patterns". *Energy Economics* 34:1, 95–104. doi: 10.1016/j.eneco.2011.07.008.
- Jakonen, Mikko & Kontula, Anna (2008) "Prekarisaatio ja työn tutkimuksen politiikat". Teoksessa Eeva Jokinen & Matti Eräsaari (toim.) *Kurjan ääni: osa 1 Yliopistotyöläiset. Juhlakirja Leena Eräsaarelle 31.12.2008.*, 46–66. <http://annakontula.fi/wp-content/uploads/2011/07/prekarisaatio-ja-tyon-tutkimuksen-politiikat.pdf>.
- Jakonen, Mikko & Silvasti, Tiina (2015) *Talouden uudet muodot*. Helsinki: Into Kustannus.

- Jameson, Fredric (1991) *Postmodernism, Or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. Durham, NC: Duke University Press.
- Jameson, Fredric. (1998) "Culture and Finance Capital". Teoksessa *The Cultural Turn: Selected Writings on the Postmodern, 1983-1998*. London & New York: Verso, 136–161.
- Jaszi, Peter (1994) "On the Author Effect: Contemporary Copyright and Collective Creativity". Teoksessa Martha Woodmansee & Peter Jaszi (toim.) *The Construction of Authorship: Textual Appropriation in Law and Literature*. Durham; London: Duke University Press, 29–56.
- Jessop, Bob (1992) "Fordism and Post-Fordism: A Critical Reformulation". Teoksessa Allen J. Scott & Michael Storper (toim.) *Pathways to Industrialization and Regional Development*. London & New York: Routledge, 43–65.
- Jessop, Bob (1995) "The Regulation Approach, Governance and Post-Fordism: Alternative Perspectives on Economic and Political Change?" *Economy and Society* 24:3, 307–333. doi: 10.1080/03085149500000013.
- Jokinen, Eeva (2010) "Affektiivinen työ ja sukupuoli". *Kulttuurintutkimus* 27:2, 44–49.
- Jokinen, Eeva & Venäläinen, Juhana (2015, toim.) *Prekarisaatio ja affekti*. Jyväskylä: Nykykulttuuri.
- Jokinen, Eeva, Venäläinen, Juhana & Vähämäki, Jussi (2015) "Johdatus prekaarien affektien tutkimukseen". Teoksessa Eeva Jokinen & Juhana Venäläinen (toim.) *Prekarisaatio ja affekti*. Jyväskylä: Nykykulttuuri, 7–30.
- Jones, Charles I. & Romer, Paul M. (2009) "The New Kaldor Facts: Ideas, Institutions, Population, and Human Capital". Working Paper 15094. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research. <http://www.nber.org/papers/w15094.pdf> (luettu 11.2.2015).
- Jorgenson, Andrew K. & Clark, Brett (2012) "Are the Economy and the Environment Decoupling? A Comparative International Study, 1960-2005". *American Journal of Sociology* 118:1, 1–44.
- Julkunen, Raija (2008) *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.
- Järviluoma, Helmi (2002) "'Ei hän ole tyttö, hän on antropologi!': Muistiinpanoja sukupuolitietä kentalta". *Nuorisotutkimus* 20:1, 3–16.
- Järviluoma, Helmi (2008) "Etnomusikologi kulttuurintutkijana – pakkoavioliitto vai aito romanssi?" *Kulttuurintutkimus* 25:2, 11–24.
- Kalanti, Timo (2007) "Objektien performatiivisuudesta: välineet ruumiintekniikan tuottajina". *Tiede & edistys* 32:3, 201–228.
- Kaletsky, Anatole (2010) *Capitalism 4.0: The Birth of a New Economy*. London: Bloomsbury.
- Kaljunen, Laura & Venäläinen, Juhana (2010) "Pöpelikköä kuuntelemassa. Ilomantsilainen luonto arjen ja työn äänimaisemana". *Musiikin suunta* 2010:3, 20–30.
- Karhu, Juha (2004) "Kohti yhteiskunnan oikeutta". Teoksessa Lars Björne, Ari Saarnilehto, Eva Tammi-Salminen & Jarmo Tuomisto (toim.) *Omistus, sopimus, vaihdanta. Juhlakirja Leena Kartiolle*. Turku: Turun yliopisto.
- Kauppinen, Ilkka (2004) *Moraalitalous*. Tampere: Vastapaino.

- KEA (2006) "The Economy of Culture in Europe". Brussels: KEA European Affairs.
- Knuuttila, Seppo, Järviluoma, Helmi, Logrén, Anne & Turunen, Risto (2012) *Syrjäseudun idea. Kulttuurianalyysjä Ilomantsista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Knuuttila, Seppo, Järviluoma, Helmi & Turunen, Risto (2012) "Johdanto: Monitieteisestä kulttuurihistoriasta tieteidenväliseen kulttuurimikrohistoriaan". Teoksessa Seppo Knuuttila, Helmi Järviluoma, Anne Logrén & Risto Turunen (toim.) *Syrjäseudun idea. Kulttuurianalyysjä Ilomantsista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 105–112.
- Koivulaakso, Dan, Kontula, Anna, Peltokoski, Jukka, Saukkonen, Miika & Toivanen, Tero (2010) *Radikaaleinta on arki*. Helsinki: Into Kustannus.
- Koivunen, Anu (2010) "An Affective Turn? Reimagining the Subject in Feminist Theory". Teoksessa Marianne Liljeström & Susanna Paasonen (toim.) *Working with Affect in Feminist Readings*. Oxford & New York: Routledge, 8–27.
- Kontturi, Katve-Kaisa & Tiainen, Milla (2004) "Taiteentutkimus ja materiaalisuuden haaste". *Kulttuurintutkimus* 21:3, 17–27.
- Koomey, Jonathan G. (2011) *Growth in Data Center Electricity Use 2005 to 2010*. Oakland, CA: Analytics Press.
- Korhonen, Anna-Reetta, Peltokoski, Jukka & Saukkonen, Miika (2009) *Paskaduunista barrikadille: prekariaatin julistus*. Helsinki: Like & Into.
- Kortteinen, Matti (1992) *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Kortteinen, Matti (2005) "Kulttuurintutkimuksen rajoista". *Sosiologia* 42:2, 110–125.
- Kotkavirta, Jussi (2014) "Tunteiden talous". Teoksessa Ilkka Niiniluoto, Risto Vilkkö & Jaakko Kuorikoski (toim.) *Talous ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus, 71–88.
- Ksenofon (2009) *Talouden taito*. Käänt. Ulla Tervahauta. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuorikoski, Jaakko & Lehtinen, Aki (2014) "Markkinatasapaino ja markkinamekanismi". Teoksessa Ilkka Niiniluoto, Risto Vilkkö & Jaakko Kuorikoski (toim.) *Talous ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus, 54–70.
- Kuusela, Hanna (2014) "Luovuuden uusi aalto". Teoksessa Mikko Lehtonen, Katja Valaskivi & Hanna Kuusela (toim.) *Tehtävä kulttuurille: talouden ja kulttuurin muuttuvat suhteet*. Tampere: Vastapaino, 95–123.
- Kücklich, Julian (2005) "Precarious Playbour: Modders and the Digital Games Industry". *Fibreculture* 2005:5. <http://five.fibreculturejournal.org/fcj-025-precariou-playbour-modders-and-the-digital-games-industry/> (luettu 31.10.2014).
- Kyllönen, Simo, Lemetti, Juhana, Noponen, Niko & Oksanen, Markku (2011) *Kiista yhteismaista: Garrett Hardin ja selviytymisen politiikka*. Tampere: niin & näin.
- Kytö, Meri (2013) *Kotiin kuuluva: Yksityisen ja yhteisen kaupunkiaänitilan risteymät*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Kädtler, Jürgen (2011) "Financialisation of Capitalist Economies -- Bargaining on Conventional Economic Rationalities". *Historical Social Research* 36:4, 169–191.
- Könönen, Jukka (2015) *Tilapäinen elämä, joustava työ. Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Laclau, Ernesto (1996) *Emancipation(s)*. London: Verso.

- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (1985) *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Lahikainen, Lauri & Mäkinen, Katariina (2012) "Luokka erona ja antagonismina". *Kulttuurintutkimus* 29:1, 3–18.
- Lahti, Vesa-Matti & Selosmaa, Jenni (2013) *Kaikki jakoon! Kohti uutta yhteisöllistä taloutta*. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Lash, Scott (2002) *Critique of Information*. London: Sage.
- Lash, Scott (2010) *Intensive Culture: Social Theory, Religion & Contemporary Capitalism*. London: Sage.
- Lash, Scott & Urry, John (1994) *Economies of Signs and Space*. London: Sage.
- Lassiter, Luke Eric (2005) "Collaborative Ethnography and Public Anthropology". *Current Anthropology* 46:1, 83–106.
- Latour, Bruno (2006) *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Tampere: Vastapaino.
- Latour, Bruno & Lépinay, Vincent Antonin (2009) *The Science of Passionate Interests: An Introduction to Gabriel Tarde's Economic Anthropology*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Laukkanen, Marita (2011) "Yhteislaidunten ongelma ympäristö- ja luonnonvarataloustieteessä". Teoksessa *Kiista yhteismaista: Garrett Hardin ja selviytymisen politiikka*. Tampere: niin & näin, 61–72.
- Lazzarato, Maurizio (1996) "Immaterial Labour". Teoksessa Paolo Virno & Michael Hardt (toim.) *Radical Thought in Italy*. Käänt. Paul Colilli & Ed Emory. Minneapolis: University of Minnesota Press, 133–147.
- Lazzarato, Maurizio (2006) *Kapitalismin vallankumoukset*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Leach, James (2007) "Creativity, Subjectivity and the Dynamic of Possessive Individualism". Teoksessa Elizabeth Hallam & Tim Ingold (toim.) *Creativity and Cultural Improvisation*. Oxford & New York: Berg Publishers, 99–116.
- Lehtonen, Mikko (2014) "Tehtävä kulttuurille?" Teoksessa Mikko Lehtonen, Katja Valaskivi & Hanna Kuusela (toim.) *Tehtävä kulttuurille: talouden ja kulttuurin muuttuvat suhteet*. Tampere: Vastapaino, 11–38.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (2008) *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (2009) "Insured Homes as the Foundation of Society: Private Insurance and Everyday Economics in Finland during the 1950s". Teoksessa *Homes in Transformation: Dwelling, Moving, Belonging / Edited by Hanna Johansson & Kirsi Saarikangas*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 74–99.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (2013) "Epävarmuuden talous. Hyvinvoinnin välityksistä ja infrastruktuureista". *Sociologia* 50:1, 51–60.
- Lehtonen, Turo-Kimmo & Liukko, Jyri (2010) "Vakuutusolidarisuuden muodot ja rajat". *Janus*, 121–136.
- Leinikki, Sikke (2009) *Pelon ja toivon välissä: Pätkätyöläisen urakerronta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Leshem, Dotan (2013) "Oikonomia Redefined". *Journal of the History of Economic Thought* 35:01, 43–61. doi: 10.1017/S1053837212000624.
- Lessig, Lawrence (1999) *Code: and other laws of cyberspace*. New York: Basic Books.

- Levitt, Steven D. & Dubner, Stephen J. (2005) *Freakonomics: A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything*. New York: William Morrow.
- Levitt, Steven D. & Dubner, Stephen J. (2006) *Freakonomics – Outoustalous: Taloustieteilijä tutkii kaiken näkymätöntä puolta*. Helsinki: Readme.fi.
- Linebaugh, Peter (2008) *The Magna Carta Manifesto. Liberties and Commons for All*. Berkeley: University of California Press.
- Linebaugh, Peter & Rediker, Marcus (2001) *The Many-Headed Hydra: Sailors, Slaves, Commoners, and the Hidden History of the Revolutionary Atlantic*. Boston: Beacon Press.
- Lipietz, Alain (1997) "The Post-Fordist World. Labour Relations, International Hierarchy and Global Ecology". *Review of International Political Economy* 4:1, 1–41.
- Litman, Jessica (2001) *Digital Copyright: Protecting Intellectual Property on the Internet*. New York: Prometheus Books.
- Liukko, Jyri (2007) "Henkivakuutus ja solidaarisuuden kehät. Vakuutusmainonta vastuuajattelun muokkaajana Suomessa 1945–1990". *Janus* 15:1, 3–18.
- Lloyd, Caroline & Payne, Jonathan (2009) "'Full of Sound and Fury, Signifying Nothing' Interrogating New Skill Concepts in Service Work – the View from Two UK Call Centres". *Work, Employment & Society* 23:4, 617–634. doi: 10.1177/0950017009344863.
- Locke, John (1967) *Two Treatises of Government*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Louçã, Francisco (2001) "Intriguing Pendula: Founding Metaphors in the Analysis of Economic Fluctuations". *Cambridge Journal of Economics* 25:1, 25–55.
- MacKenzie, Donald, Muniesa, Fabian & Siu, Lusia (2007) *Do Economists Make Markets? On the Performativity of Economics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- MacPherson, C. B. (1962) *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke*. Oxford: Clarendon Press.
- Malo de Molina, Marta (2004) "Työläistutkimus ja yhteistutkimus" Käänt. Miika Saukkonen. *transversal*. <http://eipcp.net/transversal/0406/malo/su>.
- Marazzi, Christian (2006) *Pääoma ja kieli. Uudesta taloudesta sotatalouteen*. Käänt. Riitta Kyllönen. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Marazzi, Christian (2011) *Capital and Affects: The Politics of the Language Economy*. Käänt. Giuseppina Mecchia. Los Angeles, CA; Cambridge, Mass.: Semiotext(e); Distributed by the MIT Press.
- Marglin, Stephen A (2010) *The Dismal Science: How Thinking like an Economist Undermines Community*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Marglin, Stephen A & Schor, Juliet B (1990) *The Golden Age of Capitalism: Reinterpreting the Postwar Experience*. Oxford: Clarendon Press.
- Marx, Karl (1978) "Teesejä Feurbachista". Teoksessa Karl Marx, Friedrich Engels: *Valitut teokset (6 osaa)*. 2. osa. Moskova: Kustannusliike Edistys, 63–66.
- Marx, Karl (2013) *Pääoma: Poliittisen taloustieteen arvoastelua. I osa. Pääoman tuotantoprosessi*. Helsinki: TA-Tieto.
- Massumi, Brian (1995) "The Autonomy of Affect". *Cultural Critique* 31, 83–109. doi: 10.2307/1354446.

- Mato, Daniel (2009) "All Industries Are Cultural". *Cultural Studies* 23:1, 70–87. doi: 10.1080/09502380802016212.
- Mattei, Ugo (2011) *Beni comuni. Un manifesto*. Paris: Gius. Laterza & Figli.
- Mattila, Tuomas (2012) "Any Sustainable Decoupling in the Finnish Economy? A Comparison of the Pathways and Sensitivities of GDP and Ecological Footprint 2002-2005". *Ecological Indicators* 16, 128–134. doi: 10.1016/j.ecolind.2011.03.010.
- McCloskey, Deirdre N. (1998) *The Rhetoric of Economics*. 2nd ed. Madison: University of Wisconsin Press.
- McLuhan, Marshall (2003) *Understanding Me: Lectures and Interviews*. Stephanie McLuhan & David Staines (toim.). Cambridge, MA: MIT Press.
- McNally, David (2011) "Finanssisektorin epävakaus ja globaali ylikasautuminen. Alustava analyysi nykyisestä suuresta lamasta". Teoksessa Yrjö Kallinen, Juha Koivisto, Lauri Lahikainen & Antti Ronkainen (toim.) *Kurssi kohti konkurssia. Talouskriisin syyt ja seuraukset*. Tampere: Vastapaino, 107–179.
- Midnight Notes Collective (1990) "The New Enclosures". *Midnight Notes* 10. <http://www.commoner.org.uk/02midnight.pdf>.
- Miller, Ethan (2010) "Solidarity Economy: Key Concepts and Issues". Teoksessa *Solidarity Economy I: Building Alternatives for People and Planet*. Amherst, MA: Center for Popular Economics.
- Miller, Toby (2009) "From Creative to Cultural Industries". *Cultural Studies* 23:1, 88–99. doi: 10.1080/09502380802326660.
- Mirowski, Philip (1986) "Mathematical Formalism and Economic Explanation". Teoksessa Philip Mirowski (toim.) *The Reconstruction of Economic Theory*. Boston: Kluwer Nijhoff Publishing, 179–240.
- Mirowski, Philip (1988) "Rhetoric, Mathematics, and the Nature of Neoclassical Economic Theory". Teoksessa Philip Mirowski: *Against Mechanism: Protecting Economics from Science*. Totowa, NJ: Rowman & Littlefield, 137–160.
- Mitchell, Henry C. (2005) *The Intellectual Commons. Toward an Ecology of Intellectual Property*. Lanham: Lexington.
- Moran, Joe. (2010) *Interdisciplinarity*. London & New York: Routledge.
- Morini, Cristina (2007) "The Feminization of Labour in Cognitive Capitalism". *Feminist Review* 87:1, 40–59. doi: 10.1057/palgrave.fr.9400367.
- Moshe, Mira (2014, toim.) *The Emotions Industry*. New York: Nova Science Publishers.
- Moulier Boutang, Yann (2011) *Cognitive Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Munzer, Stephen R. (1990) *A Theory of Property*. Cambridge University Press.
- Munzer, Stephen R. (2011) "A Bundle Theorist Holds On to His Collection of Sticks". *Econ Journal Watch* 8:3, 265–273.
- Mäki, Uskali & Sappinen, Jorma (2011) "Homo economicus ja marginalismin perintö". Teoksessa Risto Heiskala & Akseli Virtanen (toim.) *Talous ja yhteiskuntateoria I: Vanhan maailman talous ja suuri murros*. Helsinki: Gaudeamus, 291–321.
- Määttä, Tapio (1999) "Maanomistusoikeus: tutkimus omistusoikeusparadigmoista maaomaisuuden käytön ympäristöoikeudellisen sääntelyn näkökulmasta". Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.

- Neeson, J. M. (1996) *Commoners: Common Right, Enclosure and Social Change in England, 1700-1820*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Negri, Antonio (1999) "Value and Affect". *boundary 2* 26:2, 77–88.
- Negri, Antonio (2008) "On Social Ontology: Material Labour, Immaterial Labour and Biopolitics". Teoksessa Antonio Negri: *Reflections on Empire*. Cambridge: Polity Press, 60–78.
- Neilson, Brett & Rossiter, Ned (2008) "Precarity as a Political Concept, Or, Fordism as Exception". *Theory, Culture & Society* 25:7-8, 51–72. doi: 10.1177/0263276408097796.
- Neurath, Otto (1983) "Protocol Statements". Teoksessa Otto Neurath: *Philosophical Papers 1913-1946: With a Bibliography of Neurath in English*. Robert S. Cohen & Marie Neurath, toim. Dordrecht: Springer Netherlands, 91–99.
- Neuwirth, Robert (2006) *Shadow Cities: A Billion Squatters, A New Urban World*. 1st Routledge pbk. ed. New York: Routledge.
- Nieminen, Hannu (2000) "Julkiisuuden kohtalo myöhäismodernissa: globalisaatio vai pirstoutuminen?" Teoksessa Anu Koivunen, Susanna Paasonen & Mari Pajala (toim.) *Populaarin lumo – mediat ja arki*. Turku: Turun yliopisto, 186–211.
- Nightingale, Andrea (2009) *Spectacles of Truth in Classical Greek Philosophy. Theoria in Its Cultural Context*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nonini, Donald M. (2006) "Introduction: The Global Idea of 'the Commons'". *Social Analysis* 50:3, 164–177.
- Nonini, Donald M. (2007) "Introduction: The Global Idea of 'the Commons'". Teoksessa Donald M. Nonini (toim.) *The Global Idea of "The Commons"*. New York: Berghahn Books, 1–25.
- Noro, Arto (1991) *Muoto, moderniteetti ja "kolmas": Tutkielma Georg Simmelin sosiologiasta*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Noro, Arto (2000) "Aikalaisdiagnoosi sosiologisen teorian kolmantena lajityyppinä". *Sociologia* 37:4, 321–329.
- Næss, Petter & Høyer, Karl Georg (2009) "The Emperor's Green Clothes: Growth, Decoupling, and Capitalism". *Capitalism Nature Socialism* 20:3, 74–95. doi: 10.1080/10455750903215753.
- OED (2014a) "+ Common, n.2". *OED Online*. <http://www.oed.com/view/Entry/37215> (luettu 22.11.2014).
- OED (2014b) "+ Common, v." *OED Online*. <http://www.oed.com/view/Entry/37217> (luettu 22.11.2014).
- OED (2014c) "Common, Adj. and Adv." *OED Online*. <http://www.oed.com/view/Entry/37216> (luettu 22.11.2014).
- OED (2014d) "Common, n.1". *OED Online*. <http://www.oed.com/view/Entry/37214> (luettu 22.11.2014).
- Olson, Mancur. (1965) *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Online Etymology Dictionary (2014) "crisis (n.)". *Online Etymology Dictionary*. <http://www.etymonline.com/index.php?term=crisis> (luettu 18.11.2014).
- Ostrom, Elinor (1990) *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Ostrom, Elinor & Hess, Charlotte (2007) "A Framework for Analyzing the Knowledge Commons". Teoksessa Charlotte Hess & Elinor Ostrom (toim.) *Understanding Knowledge as a Commons. From Theory to Practice*. Cambridge, MA: MIT Press, 41–81.
- Paasto, Päivi (2004) *Omistuksen juuret. Omistusoikeuden perustelua koskeva oppihistoriallinen tutkimus*. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Palloix, Christian (1976) "Le procès de travail. Du fordisme au néofordisme". *La Pensée* 185.
- Parikka, Jussi & Tiainen, Milla (2006) "Kohti materiaalisen ja uuden kulttuurianalyysia: tai representaation hyödyistä ja haitasta elämälle". *Kulttuurintutkimus* 23:2, 3–20.
- Pasquinelli, Matteo (2008) *Animal Spirits: A Bestiary of the Commons*. Rotterdam: NAI Publishers / Institute of Network Cultures.
- Pasquinelli, Matteo (2009) "Google's PageRank Algorithm: A Diagram of the Cognitive Capitalism and the Rentier of the Common Intellect". Teoksessa Konrad Becker & Felix Stalder (toim.) *Deep Search*. London: Transaction Publishers, 152–162.
- Peltokoski, Jukka (2005) "Kaikkien maiden prekaarit..." *Megafoni*.
<http://megafoni.kulma.net/index.php?art=251> (luettu 24.11.2013).
- Peltokoski, Jukka (2012) "Prekariaatin potentiaali". *niin & näin* 1/2012, 98–101.
- Piironen, Pekka (2012) *Epävarmuuden talous*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Piketty, Thomas (2014) *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pine, B. Joseph. & Gilmore, James H. (1999) *The Experience Economy: Work Is Theatre & Every Business a Stage*. Boston: Harvard Business School Press.
- Platon (1999) *Teokset. Neljäs osa, Valtio*. Käänt. Marja Itkonen-Kaila. Helsinki: Otava.
- Polanyi, Karl (2009) *Suuri murros. Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret*. Käänt. Natasha Vilokkinen. Tampere: Vastapaino.
- Precarias a la deriva (2009) *Hoiavaajien kapina. Tutkimusmatkoja prekaarisuuteen*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Pulkkinen, Tuija (1998) *Postmoderni politiikan filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pyyhtinen, Olli (2006) "Dispositiivin käsite – arkeologiasta genealogiaan".
<http://users.utu.fi/juanvu/foucault/pyyhtinen01.pdf> (luettu 13.2.2015).
- Pyyhtinen, Olli (2010) *Simmel and "the Social"*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Pyyhtinen, Olli (2014) "Välitysten sosiologiaa. Sosiaalisista selityksistä sosiaalisen selittämiseen". *Sociologia* 51:2, 155–161.
- Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu (2012) "Työn prekarisaatio ja kasautuva eriarvoisuus". *Hallinnon Tutkimus* 31:3, 171–188.
- Pöyhönen, Juha (2003) *Uusi varallisuus oikeus*. 2. p. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Restrepo, Buitrago, Felipe, Pedro & Duque Márquez, Iván (2013) "The Orange Economy: An Infinite Opportunity". <http://publications.iadb.org/handle/11319/3659> (luettu 9.2.2015).
- Rifkin, Jeremy (2000) *The Age of Access: The New Culture of Hypercapitalism, Where All of Life Is a Paid-for Experience*. New York: J.P. Tarcher/Putnam.

- Rikala, Sanna (2006) "Masennus". Teoksessa Mikko Jakonen, Jukka Peltokoski & Akseli Virtanen (toim.) *Uuden työn sanakirja*. Helsinki: Tutkijaliitto, 396–404.
- Rikala, Sanna (2013) *Työssä uupuvat naiset ja masennus*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Robinson, William I. (2004) *A Theory of Global Capitalism: Production, Class, and State in a Transnational World*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Roine, Jesper (2014) *Thomas Pikettyn Pääoma 2000-luvulla: kooste ja pohjoismainen näkökulma*. Helsinki: Art House.
- Ronkainen, Suvi (2000) "Sandra Harding – Sijoittautumisen ja sitoutumisen tietoteoreetikko". Teoksessa Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.) *Feministejä – aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino, 161–186.
- Rose, Carol (1986) "The Comedy of the Commons: Commerce, Custom, and Inherently Public Property". Faculty Scholarship Series 1828. New Haven, CT: Yale Law School. http://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/1828 (luettu 10.2.2015).
- Ross, Andrew (2008) "The New Geography of Work: Power to the Precarious?" *Theory, Culture & Society* 25:7-8, 31–49. doi: 10.1177/0263276408097795.
- Rullani, Enzo (2004) *Economia della conoscenza: Creatività e valore nel capitalismo delle reti*. Roma: Carocci.
- Rustin, Michael (2015) "A Relational Society". Teoksessa Stuart Hall, Doreen Massey & Michael Rustin (toim.) *After Neoliberalism? The Kilburn Manifesto*. London: Lawrence & Wishart, 37–51.
- Sahlins, Marshall (1972) *Stone Age Economics*. Chicago: Aldine-Atherton.
- Salminen, Antti & Vadén, Tere (2013) *Energia ja kokemus: naftologinen essee*. Tampere: niin & näin -kirjat.
- Sarlin, Paige (2012) "Vulnerable Accumulation". *Reviews in Cultural Theory* 2.3, 133–138.
- Scholz, Trebor (2013) *Digital Labor: The Internet as Playground and Factory*. London & New York: Routledge.
- Searle, John R. (2006) "Social Ontology. Some Basic Principles". *Anthropological Theory* 6:1, 12–29.
- Seppä, Anita (2007) "Homo aestheticus – uusliberalistisen talouspolitiikan unelma vai painajainen?" *Kulttuurintutkimus* 24:4, 41–45.
- Serres, Michel (2013) *Times of Crisis: What the Financial Crisis Revealed and How to Reinvent Our Lives and Future*. New York: Bloomsbury Academic.
- Shaviro, Steven (2010) *Post-Cinematic Affect*. Winchester & Washington: zero books.
- Shove, Elizabeth (2003) *Comfort, Cleanliness and Convenience: The Social Organization of Normality*. Oxford & New York: Berg Publishers.
- Sihvola, Juha (2011) "Aristoteles ja antiikin talous". Teoksessa Risto Heiskala & Akseli Virtanen (toim.) *Talous ja yhteiskuntateoria I: Vanhan maailman talous ja suuri murros*. Helsinki: Gaudeamus, 91–112.
- Siltala, Juha (2004) *Työelämän huonontumisen lyhyt historia: muutokset hyvinvointivalttioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun*. Helsinki: Otava.
- Silvast, Antti & Virtanen, Mikko J. (2013) "Sähkö, katko ja kokemus. Sähkökulutuksen kaksi rationaalisuutta". *Sociologia* 50:4, 358–373.
- Simmel, Georg (1986) *Muodin filosofia*. Käänt. Antti Alanen. Helsinki: Odessa.

- Simmel, Georg (1990) *The Philosophy of Money*. Käänt. Tom Bottomore & David Frisby. 2nd enlarged edition. David Frisby (toim.). London & New York: Routledge.
- Simmel, Georg (1997) *Rahan filosofia*. Panu Turunen (toim.). Turku: Doroga.
- Simmel, Georg (1999) "Sosiologian peruskysymyksiä (Yksilö ja yhteiskunta)". Teoksessa *Pieni sosiologia*. Käänt. Kauko Pietilä. Helsinki: Tutkijaliitto, 71–160.
- Simmel, Georg (2005) "Suurkaupunki". Teoksessa Arto Noro (toim.) *Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895–1917*. Käänt. Tiina Huuhtanen. Helsinki: Gaudeamus, 27–46.
- Sitra (2014) "Kiertotalouden mahdollisuudet Suomelle". Sitran selvityksiä 84. Helsinki: Sitra. <http://www.sitra.fi/julkaisu/2014/kiertotalouden-mahdollisuudet-suomelle> (luettu 10.2.2015).
- Skeggs, Beverley (2001) "Feminist Ethnography". Teoksessa Paul Atkinson, Amanda Coffey, Sara Delamont, John Lofland & Lyn Lofland (toim.) *Handbook of Ethnography*. London: Sage, 426–442.
- Smith, Adam (1933) *Kansojen varallisuus: tutkimus sen olemuksesta ja tekijöistä*. Porvoo: WSOY.
- Smith, Adam (2003) *The Wealth of Nations*. New York: Bantam Dell.
- Smythe, Dallas W. (2005) "On Audience Commodity and Its Work". Teoksessa Meenakshi Gigi Durham & Douglas M. Kellner (toim.) *Media and Cultural Studies: Keywords*. Malden, MA: Blackwell, 230–256.
- Soderlind, Sterling E. (1968) *Miten amerikkalaiset markkinoivat*. Helsinki: WSOY.
- Sorsa, Ville-Pekka (2013) "Mitä on poliittinen talous ja miksi sen tutkimusta tulee edistää?" *Poliittinen talous* 1:1, 66–80.
- Spillman, Lyn (2011) "Culture and Economic Life". Teoksessa Jeffrey C. Alexander, Ronald Jacobs & Philip Smith (toim.) *The Oxford Handbook of Cultural Sociology*. New York: Oxford University Press, 157–189.
- Standing, Guy (2011) *The Precariat: The New Dangerous Class*. London: Bloomsbury Academic.
- Steinberger, Julia K. & Roberts, J. Timmons (2010) "From Constraint to Sufficiency. The Decoupling of Energy and Carbon from Human Needs, 1975-2005". *Ecological Economics* 70:2, 425–433. doi: 10.1016/j.ecolecon.2010.09.014.
- Stiegler, Bernard (2012) "Relational Ecology and the Digital Pharmakon". *Culture Machine* 13. <http://www.culturemachine.net/index.php/cm/article/viewDownloadInterstitial/464/501> (luettu 27.9.2012).
- Suoranta, Juha & Rynänen, Sanna (2014) *Taisteleva tutkimus*. Helsinki: Into Kustannus.
- Särkelä, Riitta, Siltaniemi, Aki, Rouvinen-Wilenius, Päivi, Parviainen, Heikki & Ahola, Eija (2014) *Hyvinvointitalous*. Helsinki: SOSTE.
- Taimio, Heikki (2010) "Mistä näitä myyttejä oikein tulee?" *Talous & yhteiskunta* 1/2010, 3.
- Taira, Teemu (2007) "Energian ja emotion välissä: Affekti ja kulttuurintutkimus". *niin & näin* 2/2007, 47–53.
- Taira, Teemu (2008) "Nykyäikaa tutkimassa". Teoksessa Kirsti Lempiäinen, Olli Löytty & Merja Kinnunen (toim.) *Tutkijan kirja*. Tampere: Vastapaino, 231–242.
- Tarde, Gabriel (1902a) *Psychologie économique. Tome premier*. Paris: Félix Alcan.

- Tarde, Gabriel (1902b) *Psychologie économique. Tome second*. Paris: Félix Alcan.
- Tepora, Jarno (2008) *Johdatus esineoikeuden perusteisiin*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Terranova, Tiziana (2004) *Network Culture: Politics For the Information Age*. London: Pluto Press.
- Terranova, Tiziana (2012) "Attention, Economy and the Brain". *Culture Machine* 13.
<http://www.culturemachine.net/index.php/cm/article/viewDownloadInterstitial/465/484> (luettu 27.9.2012).
- Thrift, Nigel (2007) *Non-Representational Theory: Space, Politics, Affect*. New edition. New York: Routledge.
- Thrift, Nigel (2012) "Pass It on: Towards a Political Economy of Propensity". Teoksessa *The Social after Gabriel Tarde: Debates and Assessments*. London & New York: Routledge, 248–270.
- Tilastokeskus (2014) "Työvoimatilasto. 065. Työlliset ja palkansaajat sekä työllisten ja palkansaajien tehdyt työtunnit toimialan (TOL 2008) ja sukupuolen mukaan, 15-74-vuotiaat." <http://tilastokeskus.fi/meta/til/tyti.html/> (luettu 8.2.2015).
- Toffler, Alvin (1970) *Future Shock*. New York: Random House.
- Toivanen, Tero & Venäläinen, Juhana (2015) "Yhteisvaurauden uusi aika". Teoksessa Mikko Jakonen & Tiina Silvasti (toim.) *Talouden uudet muodot*. Helsinki: Into Kustannus, 24–48.
- Tsianos, Vassilis & Papadopoulos, Dimitris (2006) "Precarity: A Savage Journey to the Heart of Embodied Capitalism". *transversal* 2006:11.
<http://eipcp.net/transversal/1106/tsianospapadopoulos/en>.
- Towse, Ruth (2011) "Creative Industries". Teoksessa Ruth Towse (toim.) *A Handbook of Cultural Economics, Second Edition*. Cheltenham: Edward Elgar, 125–131.
- Tully, James (1979) "The Framework Of Natural Rights In Locke's Analysis of Property: A Contextual Reconstruction." Teoksessa Anthony Parel & Thomas Flanagan (toim.) *Theories of Property: Aristotle to the Present*. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press, 115–140.
- Tuominen, Laura & Turunen, Elina (2010) "Degrowth-talous: mitä se on ja millaista tuotantoa se voisi tarkoittaa?". *Megafoni* 2010:1, 79–87.
- Turk, Michael H. (2006) "The Fault Line of Axiomatization: Walras' Linkage of Physics with Economics". *European Journal of the History of Economic Thought* 13:2, 195–212. doi: 10.1080/09672560600708011.
- Turk, Michael H. (2012) "The Mathematical Turn in Economics: Walras, the French Mathematicians, and the Road Not Taken". *Journal of the History of Economic Thought* 34:02, 149–167. doi: 10.1017/S1053837212000156.
- Ulvila, Marko & Pasanen, Jarna (2010) *Vihreä uusjako: Fossiilikapitalismista vapauteen*. Helsinki: Like.
- Urry, John (2010) "Consuming the Planet to Excess". *Theory, Culture & Society* 27:2-3, 191–212. doi: 10.1177/0263276409355999.
- Vadén, Tere (2009) "EROEI-fantasia eli kysymyksiä tulevaisuuden filosofeille". *niin & näin* 2009:4, 46–54.
- Valaskivi, Katja (2011) "Kulttuuri ja talous: risteyskohdan dynamiikkaa". *Kulttuurintutkimus* 28:4, 45–48.

- Valkonen, Jarno, Lehtonen, Turo-Kimmo & Pyyhtinen, Olli (2013) "Sosiologista materiaalioppia". *Sociologia* 50:3, 217–221.
- Valtonen, Pekka (2011) "Talous yleiskulttuurisena ilmiönä". Teoksessa Risto Heiskala & Akseli Virtanen (toim.) *Talous ja yhteiskuntateoria I*. Helsinki: Gaudeamus, 51–73.
- Vartiainen, Juhana (2004) "Turbokapitalismin helvetinnäyt". *Historiallinen aikakauskirja* 102:4, 537–547.
- Veijola, Soile & Jokinen, Eeva (2008) "Towards a Hostessing Society? Mobile Arrangements of Gender and Labour". *NORA: Nordic Journal of Women's Studies* 16:3, 166–181. doi: 10.1080/08038740802279901.
- Velthuis, Olav (2005) *Talking Prices: Symbolic Meanings of Prices on the Market for Contemporary Art*. Princeton: Princeton University Press.
- Venäläinen, Juhana (2011) "Luvassa jatkuvaa epävakautta". Teoksessa Eeva Jokinen, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.) "Yrittäkää edes!" *Prekariisaatio Pohjois-Karjalassa*. Helsinki: Tutkijaliitto, 70–91.
- Venäläinen, Juhana (2013a) "Maanisesti lamaantuen: Georg Simmel ja affektiivinen kapitalismi". Teoksessa Teppo Eskelinen & Suvi Heikkilä (toim.) *Talous ja arvo*. Jyväskylä: SoPhi, 92–114. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4936-5>.
- Venäläinen, Juhana (tulossa) "Culturalization of the Economy – Or, the "Becoming-Artistic" of Contemporary Capitalism". Teoksessa Victoria D. Alexander, Samuli Hägg, Simo Häyrynen & Erkki Sevänen (toim.) *Contemporary Art Worlds and the Challenge of Markets and Managerialism. How Have Art Worlds Reacted to the Market-Based and Managerialist Turn in Society?*
- Veijola, Soile & Jokinen, Eeva (2008) "Towards a Hostessing Society? Mobile Arrangements of Gender and Labour". *NORA: Nordic Journal of Women's Studies* 16:3, 166–181. doi: 10.1080/08038740802279901.
- Vilkko, Risto (2014) "Matemaattisen taloustieteen alkulähteillä". Teoksessa Ilkka Niiniluoto, Risto Vilkko & Jaakko Kuorikoski (toim.) *Talous ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus, 89–98.
- Viren, Eetu (2012) "Suomentajan jälkisanat: Vapauden tuuli". Teoksessa Gilles Deleuze: *Spinoza. Käytännöllinen filosofia*. Käänt. Eetu Viren. Helsinki: Tutkijaliitto, 165–174.
- Virno, Paolo (2006) *Väen kielioppi: ehdotus analyysiksi nykypäivän elämänmuodoista*. Käänt. Inkeri Koskinen. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Virtanen, Akseli (2004) "General Economy: The Entrance of Multitude into Production". *ephemera* 4:3, 209–232.
- Virtanen, Akseli (2006) *Biopoliittisen talouden kritiikki*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Voionmaa, Väinö (1924) "Osuustoiminnallinen aate Suomen kansan historiassa". Teoksessa *Yhteisvoimin: juhlaulkaisu Hannes Gebhardin 60-vuotispäiväksi*. Helsinki: Pellervo-Seura, 140–147.
- Vähämäki, Jussi (2003) *Kuhnurien kerho: vanhan työn paheista uuden hyveiksi*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Vähämäki, Jussi (2009) *Itsen alistus: työ, tuotanto ja valta tietokykykapitalismissa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Wherry, Frederick F. (2012) *The Culture of Markets*. London: Polity Press.

- Wieviorka, Michel (2012) "Financial Crisis or Societal Mutation?" Teoksessa Manuel Castells, João Caraça & Gustavo Cardoso (toim.) *Aftermath: The Cultures of the Economic Crisis*. Oxford: Oxford University Press, 82–104.
- Williams, Raymond (1977) *Marxism and Literature*. Oxford: Oxford University Press.
- Willis, Paul (1984) *Koulunpenkiltä palkkatyöhön*. Tampere: Vastapaino.
- Zelizer, Viviana A. (2005) *The Purchase of Intimacy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Åkerblad, Leena (2014) *Epävarmuuden tuolla puolen. Muuttuvat työmarkkinat ja prekaari toimijuus*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Artikkeli I

Kaljunen, Laura & Venäläinen, Juhana (2012). "Ilomantsilainen luonto arjen ja työn äänimaisemana." Teoksessa Seppo Knuuttila, Helmi Järviluoma, Anne Logrén & Risto Turunen (toim.): *Syrjäseudun idea. Kulttuurianalyysjä Ilomantsista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 105–112.

Artikkeli on kirjoitettu täydessä yhteistyössä Laura Kaljusen kanssa.

Artikkelin sisältävässä kirjassa on yhdistetty lähdeluettelo, joka on liitetty artikkelin perään kokonaisuudessaan.

Uudelleenjulkaistu kustantajan luvalla.

ILOMANTSILAINEN LUONTO ARJEN JA TYÖN ÄÄNIMAISEMENA¹

Jos kuuntelet niin kuulet. Äänetön ei ole pohjoiskarjalainen salolampi, suo eikä metsä. Näissä suurissa erämaissa on vielä tilaa linnuille, karhuille ja ihmisille pesiä, liikkuu ja virkistää mielensä. (Komulainen 1981, 24.)

MITÄ KUULUU, ILOMANTSI? Lähdimme tutkijoina Ilomantsiin siinä uskossa, että tähän kysymykseen voisi etsiä vastausta samanaikaisesti sekä sen kirjaimellisessa että metaforisessa mielessä – toisaalta korvin kuultavina ääнинä ja äänimaisemina, toisaalta nykyilomantsilaisen elämänmuodon aikalaisdiagnoosina (ks. Noro 2004). Kuulumisia kysytään tähän tapaan usein vanhalta tutulta, mutta meille molemmille Ilomantsi oli ennalta vieras. Läheisen tuttavuuden puuttuessa odotuksia määrittävät erilaiset mielikuvat ja tiedon sirpaaleet, joita tutkijalle kertyy paitsi tieteellisestä traditiosta myös mediasta sekä arkisista kanssakäymisistä syntyvistä mielikuvista.

Mielikuvien Ilomantsi on äärimmäinen. Se on äärimmäisen periferinen ja äärimmäisen idässä, Euroopan unionin itärajalla Suomen ja Venäjän äärimmäisen latautuneella ja tiuhaan ylitytellä rajalla. Se on äärimmäisen harvaan asuttu ja clinkeinorakenteeltaan äärimmäisen kuvaava kertomaan niistä ongelmista, jotka Pohjois-Karjalaan toistuvasti liitetään: alkutuotantovaltaisesta clinkeinorakenteesta, hallitsemattomasta rakennemuutoksesta, perifeerisestä sijainnista, korkeasta työttömyydestä ja vinoutuneesta ikärakenteesta. Materiaalista köyhyyttä vasten korostuu kulttuurinen rikkaus: mielikuvien Ilomantsi on esimerkillisen karjalainen, Kalevala-kunnaksikin nimetty ja perinnettä kaikin puolin vaaliva.

Toisenlaisen perspektiivin Ilomantsiin luo Mekkijärven näkökulma. Ilomantsissa Mekkijärven kylässä toimii Itä-Suomen yliopiston tutkimusasema, joka on tuttu paitsi ensimmäinen vuoden kulttuurintutkimuksen opiskelijoille, myös lukuisille ihmis-, yhteiskunta- ja luonnontieteiden tutkijoille

ja tutkimusryhmille jo vuosikymmenten ajan. Idän periferiaan on siis upotettu eräänlainen akateeminen suurennuslasi, jonka suurentavan linssin läpi tutkijat ovat yrittäneet tehdä selkoa ilomantsilaisuuden olemuksesta ja peilata sitä kautta myös globaaleja muutoksia.

Meidän näkökulmamme Ilomantsiin koskee ääniä, äänimaisemia ja kuulokuvia mutta ei pelkästään niitä. Olemme yrittäneet ymmärtää, kuinka äänet toimivat Ilomantsin yhteiskunnallisessa todellisuudessa: ei siis vain sitä, mitä kuuluu, vaan myös mistä kuuluu ja miksi, ja mitä tämä kuuluminen ihmisille merkitsee. Lähtökohtanamme oli kuunnella sitä Ilomantsia, joka aiemmin välittyi meille vain kuulopuheiden kautta, ja rakentaa metodiksemme eräänlaista yhteiskunnallisille muutoksille herkkää stetoskooppia, jonka avulla ääni ja kuuluminen voitaisiin nostaa osaksi yhteiskuntatutkimuksen välineistöä.

Lähestyimme Ilomantsia etenkin työn ja tuotannon äänen näkökulmasta, ja odotimme löytävämme kahden ”perusäänen” välisen rajun dissonanssin: metsäteollisuuden ja luontomatkaillen välisen konfliktin. Metsä on perinteisesti ollut ilomantsilaisille sekä keskeinen työpaikka että keskeinen elämänpaikka. Metsä on Ilomantsissa kaikkialla, ja jopa kirkonkylässä voi valita kulkureitiksi pitkospuut. Metsässä tehtävä työ on kuitenkin muuttunut kahden viimeisen vuosisadan aikana voimakkaasti. Savottojen, tukinuiton ja ruukkien sijaan metsä näyttyy paikallisyhteisön kannalta nykyään ennen kaikkea matkailun työpaikkana. Samaan aikaan metsäteollisuus on siirtynyt tehometsätalouden malliin, jonka työllistävä vaikutus kalpene sen luontovaiikutusten rinnalla.

Metsään kurkottavan tutkimusasetelmamme keskiössä on siis ääni, äänekkyys taikka kuuluminen. Ymmärrämme niin hiljaisuuden kuin äänekkyuden laajassa mielessä, jossa ei ole kysymys pelkästään akustisista ilmiöistä tai niihin liitetyistä

merkityksistä vaan myös äänellistä sanastoa ja ymmärrystä hyödyntävistä tavoista kuvailla ympäristöjä ja niiden muutoksia. Emme halua juuttua siihen, mitä ääniä tosiasiallisesti kuuluu tai on ehkä kuulunut, vaan tutkia, mitä ihmiset ajattelevat kuuluvan ja kuullun, ja mitä nämä kuulokuvat ihmisten elämälle merkitsevät. Kuulokuva ei ole pelkkä luonnosta korvaan siirtyvä maisema vaan avoin kenttä, jonka tuottamiseen ihmiset yhdessä osallistuvat yhteisenä konfliktien ja niiden sovittelun areenana.

Yritimme päästä käsiksi ilomantsilaisen luonnon työn ja arjen kuulokuviin haastatteleamalla (siis jälleen: kuuntelemalla) paikallisia matkailuyrittäjiä, joille äänimaisema on samanlaisesti sekä työväline että elinympäristö. Kuljimme ja kuuntelimme Ilomantsia myös omatoimisesti ja sattumanvaraisesti, ja tärkeimmäksi metodiksi haastattelujen ohella muotoutuikin eräänlainen kuunteleva kuljeskely (vrt. Debord 1958). Kenttätyöjaksoamme voi ajatella myös pitkäksi venähtäneenä kuuntelukävelynä (Vikman 2010a), joka jatkuu mielikuvien tasolla tutkimusaineistoja analyttisesti prosessoidessa.

Olemme antaneet painoarvoa omille – varsin subjektiivisille ja väistämättä osittaisille – havainnoillemme ja kokemuksillemme, joten esittämämme tulkinnot eivät perustu ainoastaan haastatteluaineistosta nouseviin ”tosiasioihin”. Toisaalta on varoitettava, että myöskään kuunteleva kuljeskely ei tuota sen objektiivisempaa tietoa. Kuulokulma on aina altis sille, miltä tutkimuskohteen halutaan tutkimustehtävän ja hypoteesin valossa kuulostavan. Ei ole siis ollut riittävää kysyä itseltämme, miltä Ilomantsi meistä kuulostaa, vaan samalla on täytynyt tehdä selvää myös siitä, miltä me sen haluamme kuulostavan.

Haastattelujen ja kuljeskelun lisäksi olemme myös tutkinneet Ilomantsin äänistä ja hiljaisuudesta luotuja tekstimuotoisia kuvauksia. Näitä etenkin markkinointi- ja kehittämis-tarkoitukseen suunniteltuja representaatioita tuottavat paitsi matkailuyrittäjät ja matkailun edistämistahot, myös Ilomantsin kunta sekä maakunnalliset aluesuunnittelutoimijat.

PERIFEERISEN ELÄMÄN KUULOSTELUA

Pohjois-Karjalan kehitystä on ollut tapana kuvata ”hallitsemattomana rakennemuutoksena”, jossa siirtymä alkutuotannosta teollisuuteen ja edelleen palveluihin on tapahtunut nopeammin kuin siihen on ehditty valmistautua. Tämän rakennemuutoksen paikallista itseyttä ja poliittista hallintaa voidaan jäljittää esimerkiksi maakunnallisten suunnitteluorganisaatioiden tuottamista suunnitelmista ja niiden

kehittämispuheista, joissa rakenteiden muutosta ”ymmärretään”, ”luetaan” ja ”nähdään” aluekehityksen näkökulmasta. Myös meidän tutkimustehtävämme yrittää hahmottaa tuotantorakenteen muutosta ottaen kuitenkin materiaaliseen tekstiin sijasta ja lisäksi äänen, silmien lisäksi korvat. On toisaalta suuri metodologinen haaste (ja avoin kysymys), miten rakennemuutosta voi kuulla ja kuunnella, ja voiko muutoksen kuulokuvia tutkia jälkikäteen, kun ne ovat tutkijan saatavilla enää kertomuksen ja muistitiedon muodossa (muistitiedosta ks. Fingerroos & Haanpää 2006).

Kun puhutaan rakennemuutoksista, katse (ja meillä korva) kääntyy luontevasti kohti makrotasoa, yhteiskunnan instituutioita, jotka hahmotetaan inhimillisen toiminnan yläpuolelle. Tällaisissa makrososiologisissa selitysmalleissa muutosten syyt ja muutosprosessit kuvataan paikallistason ulkopuoliseksi, kun taas mikrotasolla päädytään tutkimaan niiden vaikutuksia ihmisten arkisessa elämässä. Ilomantsin yhteiskunnallinen äänihistoria voitaisiin tätä kaavaa noudattaen asettaa vaikkapa Suomen yleisen teollisuushistorian kontekstiin ja tarkastella metsäteollisuuden toimintatapojen muutosten sekä esimerkiksi Venäjä-suhteiden historiallista vaikutusta ilomantsilaisen elämän edellytyksiin.

Makrotason kuulokulma ei kuitenkaan riitä, vaan on yrittävä kuunnella, millä tavoin ihmiset paikallisissa olosuhteissa luovat mielekkästä elämää suhteessa laajempiin muutostrendeihin ja niistä riippumatta. Näitä paikallisia tapoja tehdä elämästä elettävää ja merkityksellistä ei pidä ymmärtää ainoastaan reaktioina muuttuviin olosuhteisiin vaan myös aitoina pyrkimyksiä itsenäiseen, omalakiseseen ja omaehtoiseen elämään.²

Esimerkiksi pohjoiskarjalaisille leimallista kiintymystä marjastamiseen ja sienestämiseen tai ylipäänsä luonnonläheiseen elämään ei pitäisi kuulla vain epätoivoisena selviytymisstrategiana materiaalisessa köyhyydessä vaan myös konkreettisena pyrkimyksenä omavaraiseen elämään. Samasta syystä olisi sekä naiivia että aliarvioivaa kuvata esimerkiksi hiljaisuuden tuotteistamista pelkästään ironisoivassa mielessä kriittiseen sävyyn takertuen kaikelle matkailumarkkinoinnille yhteiseen trivialiteettien tasoon. Keskeisempää sen sijaan on yrittää ymmärtää, millainen merkitys hiljaisuudella on perifeeriseksi kuvatulla alueella asuville ja toimiville ihmisille itselleen.

Hiljaisuuden merkitys suhteessa yhteiskunnallisiin muutoksiin on ennen kaikkea historiallinen ja kontekstuaalinen. Siinä missä alueellista hyvinvointia ja työllisyyttä aiemmin tuottaneen teollisuuden hiljentymiselle annettu merkitys on

ymmärrettävistä syistä negatiivinen, luontomatkailuyrittäjyyden noustessa työ- ja tuotantoelämän keskiöön hiljaisuus merkityksellistetään uudelleen positiivisena ja uutta hyvinvointia rakentavana tekijänä. Äänimaisemien kautta kuunneltuna tuotannon muutokset voidaan kuvaila siirtymänä teollisen kapitalismin meluisasta tuotannosta koneiden hiljentymisen kautta palveluvaltaisen talouden hiljaiseen tuotantoon ja lopulta luontomatkailuyrittäjyyden hyödyntämään reflektiiviseen hiljaisuuden tuotantoon. Siirtymä ei ole lineaarinen siinä mielessä, että uusi vaihe korvasi kokonaan aiemmat vaiheet, vaan eri kerrostumat jäävät elämään päällekkäisinä.

Lähes karikatyyrinen esimerkki meluisan tuotannon ”sedimentistä” on Ilomantsin suurin yksityisen sektorin työllistäjä, MFG Components Oy, joka tuottaa komponentteja Keslan metsäkoneisiin. Metsäkoneiden komponenttien sorvaus on meluisaa työtä, joka samalla viittaa metsän hyödyntämisen meluisaan muotoon. Meluisassa metsätyössä luonto nähdään ensisijaisesti materiaalisena resurssivarantona, josta ihminen teknologisten apuvälineidensä avustuksella muokkaa materiaalista hyvinvointia.

MFG Componentsin tehtaassa kuljeskelu on akustisesti korvia huumavaa ja riipivä kohinoiden ja kirskunoiden kolaasi, jonka kanssa koneiden lomaan asetetut radiot ja työn tekijöiden keskinäiset huudot kilpailivat. Tehtaanjohtajan mukaan MFG Componentsin äänet syntyvät muun muassa sorvauksesta, koneistuksesta, kokoonpanosta, hitsauksesta ja maalauksesta (H4). Nämä äänet, jotka eivät tehtaanjohtajan mukaan edes kuulu hallin ulkopuolelle, voivat kirkonkylän ulkopuolella asuvalle luontomatkailuyrittäjälle olla ”tolkutonta meteliä” (H1).

LUONNON KÄYTTÖ JA HILJAISUUDEN KAKSOISMERKITYKSET

Ilomantsissa tuotannon muutokset ja tuotantosuhteiset äänimaisemat palaavat toistuvasti luonnon hyödyntämiseen ja etenkin metsään. Ismo Björn (1999) jaottelee metsänkäytön Ilomantsissa esteolliseen, teolliseen ja jälkiteolliseen vaiheeseen. Muutosta voidaan kuvaila niin nopeaksi, että teollinen vaihe ikään kuin jää välillä tai ohitetaan, ja metsän puuraaka-aineen hyödyntämiseen perustuvasta taloudesta siirrytään lähes suoraan metsän elämyksellistä arvoa korostavaan talouteen. Ilomantsin tapauksessa juuri metsän hyödyntämisen ja metsämerkitysten muutokset toimivat punaisena lankana ja tulkinta-avaimena äänimaisemien merkityksellistämisten muutosten analyysissa.

Hahmottaaksemme metsän hyödyntämistä hiljaisuuden paikkana tapasimme Ilomantsin matkailuyrittäjiä Möhkön ja Käenkosken kylissä. Juuri Möhkössä ja Käenkoskella piirretty kuva Ilomantsin tuotannollisesta historiasta viimeisten kahdensadan vuoden aikana. Molempiin pystytettiin rautaruukit 1800-luvun alkupuolella. Molemmissa toimintaedellytykset hiipuvivat 1900-luvun käänteessä Venäjän markkinatilanteen heikentyessä. Molemmissa siirryttiin välittömästi alueen runsaiden metsävarantojen hyödyntämiseen niin sanotun savottakauden aikana. Molemmissa nähtiin 1960-luvun jälkeen perinteisen metsätalouden muodon hiipuminen tehometätalouden noustessa metsänhoidon vallitsevaksi paradigmaksi. Lopulta molemmissa teollisuushistoria paketoitiin muistoiksi ja elämyksiksi, joita nyt käyttävät esimerkiksi Möhkön ruukkimuseo sekä paikalliset matkailuyrittäjät.

”Ei kohissut enää tominan pätsi, ei kuulunut kivimasiinan jyrinä, eivät savunneet hiiliuunit, enää ei kumahdellut tehtaankaupan katonharjalla telineessä riippunut tehtaankello merkkinä töiden alkamisesta ja päättymisestä”, kuvattiin Möhkön teollisuuden loppua 1930-luvulla (Björn 2006, 432), ja tältä Ilomantsi meille vaikutti edelleen. Emme tietenkään halua väittää, että teollinen tuotantotapa olisi kertakaikkisesti ohi. Vastaus siihen, mitä Ilomantsille kuuluu, ei kuitenkaan löydy sellaisista tuotannon kerrostumista, joiden huippuhetket on ohitettu jo vuosikymmeniä sitten. Aikalaisdiagnoosiin pyrkivän tutkijan on kysyttävä itseltään, mihin korvat juuri nyt pitäisi suunnata, mitä kuunnella ja mitä korostaa. Nämä äänet eivät tule ”kivimasinasta” tai tehtaankellosta, vaan turisteista, moottorikelkoista, metsää niittäivistä motoista ja metsiä ylittävistä kaukolentoista.

Kylän ulkopuolelta tuodun teollisuuspääoman varaan rakennetun teollisuusyhteisön voi ajatella jälkiteollisessa vaiheessa muuttuneen paikallisten itse luomaksi kuvitelluksi yhteisöksi (vrt. Anderson 2007), joka itse keksii aktiivisesti omia perinteitään historiallisia elementtejä kierrättäen. Uudet perinteet eivät kuitenkaan nojautu pelkästään alueen teolliseen historiaan, jota vaikkapa Möhkön ruukkimuseo esittelee, vaan niissä yhdistellään vapaasti assosioiden eri puolilta ja ajoilta koottuja aineksia. Esimerkiksi möhköläisillä on viime vuosina ollut tapana vappuisin lakittaa savottakauden monumentteihin kuuluva Möhkön Manta -laiva ylioppilaslakilla monien yliopistokaupunkien patsaidenlakitusten tapaan. Lakituksen yhteyteen on syntynyt myös suosittu (ja korostetun epäpoliittinen) vappumarssi, johon on osallistunut kylän kokoon nähden valtava määrä ihmisiä.

Uudet perinteet tietenkin tukevat alueen matkailua mutta torjuvat samalla myös epätoivottua hiljaisuutta ja lotto-
muutta, kylän hiljenemistä. Toisaalta kylä voi myös tietoisesti
hiljentyä keskuuteensa sen sijaan, omaan rauhaan ja ”pöpe-
likköön”. Hiljaisuudelle annettu merkitys riippuu siis olen-
naisesti siitä, onko hiljaisuuden lähde ulkopuolinen, elämää
hiljentävä ja siksi merkitykseltään negatiivinen, vai sisältä
käsien eletty, elämälle ja työlle mahdollisuuksia antava ja siksi
merkitykseltään positiivinen.

Taulukko: Hiljaisuuden ja äänekkyyden kaksoismerkitykset

	Vähän ”ääntä”	Paljon ”ääntä”
Positiivinen merkitys	hiljaisuus	eloisuus
Negatiivinen merkitys	äänettämys	meluisuus

LUONTOSUHDE JA ÄÄNISUHDE

Olemme yrittäneet ymmärtää, kuinka suhde luontoon muo-
toutuu erilaisissa teollisuuden kerrostumissa ja kuinka ihmi-
set suhteensa luontoon merkityksellistävät. Voisimme puhua
luontosuhteesta, mutta tässä tapauksessa haluamme puhua
erityisesti äänisuhteesta. Aivan kuten metsään jalostamis- ja
hyödyntämiskelpoisena luonnonresurssina voidaan suhtautua
vaihtoehtoisin ja keskenään ristiriitaisin tavoin – esimerkiksi
materiaalisena puuraaka-aineena tai immateriaalisena vetäy-
tymisen paikkana – myös luonnon hiljaisuus ja luonnon äänet
merkityksellistyvät erilaisissa tuotantotavoissa ja elämänta-
voissa niille ominaisissa muodoissa.

Maakunnallisen kehittämisspuheen kautta tarkasteltuna
metsän (kuulo)kuva ja sen määrittämä luontosuhde vaikuttaa
kahtiajakoiselta. Silloin kun metsä ymmärretään tuotannon
paikkana, se määrittäyty materiaalisena resurssivarantona, jonka
potentiaalia mitataan esimerkiksi ”puumassakuutiometrien”
tai ”hakkuusuunnitteiden” kaltaisilla meluisaa tuotantoa ku-
vaavilla mittareilla (ks. esim. Pohjois-Karjalan seutukaavaliitto
1988, 3–4). Toisaalta kun metsä ymmärretään ”erämaana”,
”henkireikä” tai ”vetäytymisen paikkana”, puhe kääntyy
resurssien sijaan metsämaisemaan, jonka kehittämiselle ei
aluesuunnittelussa kuitenkaan kyetä asettamaan tavoitteellisia
mittareita. Sen sijaan metsämaisemapuhe tuottaa eräänlaisia
performatiivisia manifesteja, joilla pyritään luomaan Pohjois-
Karjalan maakunnalle omaleimaista imagoa. Esimerkiksi
vuoteen 2006 kurkottava Pohjois-Karjalan maakuntaohjelma
asettaa uudeksi painopistealueeksi ”puhtauden ja hiljaisuuden”,
jolla tarkoitetaan sellaista ympäristöä, jossa vierailijat
voivat kerätä itselleen voimia aidossa luonnonympäristössä ja

paikalliset taas ”käytännössä osoittaa, miten kestävän kehityk-
sen elämäntapa toteutetaan” (Pohjois-Karjalan liitto 1998, 103).

Teollisen metsäresurssipuheen ja romantisointiinkin tai-
puvan metsämaisemapuheen ilmeistä ristiriitaa ei maakun-
nallisessa kehittämisspuheessa juurikaan käsitellä. Omalta
osaltamme pidimme tärkeänä selvittää, millä tavoin melui-
sana pitämämme teollisen metsänkäytön ja hiljaiseksi ku-
vatun erämaa- ja virkistyskäytön suhde muotoutuu arkisten
elämäkäytäntöjen tasolla. Esitietojemme, ennakkokäsitys-
temme ja osittain myös eettisten sitoumustemme valossa pi-
dimme vahvana oletuksena sitä, että teollisen ja erämaallisen
metsäsuhteen yhteiselo ei voi olla ristiriidatonta vaan johtaisi
vähintään piileviin konflikteihin.

Vaikka metsäteollisuuden luontosuhteen meluisuus vai-
kuttaisi perusteellisesti yhteensopimattomalta luontomatka-
ilyrittäjien tarjoaman elämyksellisen metsänkäytön kanssa,
paikallisissa olosuhteissa korostuu enemmänkin sovinnollisen
yhteiselön mahdollisuuden rakentaminen. Konfliktin paikko-
jen osoittamisen sijaan kiinnostavammaksi osoitautuikin se,
kuinka matkailuyrittäjät tulkitsevat, sovittelevat ja välittävät
ristiriitoja paikallisten ”tapaoikeudellisten” käytäntöjen tasolla
Pohjois-Karjalassa, alueella, jossa metsäteollisuuden tuomia
töitä ja markkoja on perinteisesti pidetty arvossaan.

Siinä missä viranomaisdiskursssia edustavat maakunnal-
liset suunnittelutoimijat ovat hahmotelleet itäisen Pohjois-
Karjalan matkailukäyttöä nimenomaan ”autioiden erämaiden”
näkökulmasta (ks. Pohjois-Karjalan seutukaavaliitto 1988, 15),
haastattelemamme matkailuyrittäjät suhtautuivat mielikuvaan
koskemattomasta erämaasta kriittisesti. Esimerkiksi Möh-
kössä luontomatkailupeluruutuutuava yrittäjä piti itsestään
selvänä, että metsähakkuut ovat lopullisesti vieneet mahdol-
lisuudet tällaisiin erämaihin perustuvilta luontokokemuksilta.
Konfliktia välitetään osoittamalla ymmärrystä metsätalouden
(kansan)taloudellisille vaikutuksille, jotka eivät kuitenkaan
kohdistu omaan elämänpäiriin:

JV: Onks sitte hakkuuta ollu lähellä näitä alueita minne te
järjestätte näitä retkiä?

TL: No niitähän on, kun on yhtiöitten, isojen yhtiöitten
maita ni sehän on ihan niinku

JM: Joo, joo, tuota, mettämaita on, eräkaita ei.

NV: Onks se teiän mielestä semmonen asia joka ehkä, saattaa
muuttaa tätä matkailua?

TL: On, on.

JM: On se muuttanu, reitistöthän on hakattu ja

TL: Kaikki vaellusreitien varret siellähän on pitkiä pätkiä

niinku joku Susitaival, Taitajan taival, ni, aukkaa

JM: aukkaa

TL: jossa se polku kulkoo, että niinku

JM: Onhan sillä ympäristön kannalta vissit vaikutukset mutta, tuopihan se paljo rahhoo tietysti, joskaan ei meille. (Hr.)

Konfliktin osapuolia ovat siis toisaalta pienet, paikallisesti toimivat ja paikallisyhteisöä vahvistavat matkailuyrittäjät, toisaalta suuret, valtakunnallisesti toimivat ja paikallisyhteisön ulkopuolelle voittonsa tulouttavat metsäyhtiöt. Emme kuitenkaan saaneet vahvistusta oletuksellemme metsäkonfliktin kärjistymisestä, vaan matkailuyrittäjien suhtautuminen teolliseen metsäkäyttöön vaikuttaa nimenomaan ymmärtävällä. Tälle ymmärryksellekin on toki rajansa, joka Ilomantsissa ylittyi 1980-luvulla Hattuvaaran kylän vesakkomyrkytysten yhteydessä.

Hattuvaaran konflikti alkoi kehittyä 1970-luvulla, kun "saasteetomana pitäjänä" itseään mainostaneessa Ilomantsissa alettiin ruiskuttaa tuholaismyrkyjä metsiin lentokoneilla, mikä vaikeutti jokamiehen oikeuksiin perustuvien omavarais-taloudellisten käytäntöjen kuten risusavotoinnin sekä marjan- ja sienepoiminnan harjoittamista. Vastarinta kiteytyi vuonna 1980, kun Metsähallitus aikoi myrkyttää Hattuvaarassa 200 hehtaarin alueen, jolloin niin sanottu Hattuvaara-kansanliike pystytti alueelle protestileirin ja alkoi tarkoituksellisesti häiritä myrkytyslentoja. (Björn 2006, 323–324.)

Valitsemastamme kuulokulmasta tulkiten Hattuvaaran konfliktissa oli pohjimmiltaan kyse jokamiehen oikeuksiin ja yhteisomistettuihin luonnonvaroihin perustuvan talouden ristiriidasta suhteessa nousevaan tehometsätalouteen. Hattuvaaran konflikti on oireellinen myös äänimaisemien muutosten kannalta, sillä hiljaisuudessa ja erämaissa on pohjimmiltaan kyse vastaavista yhteistaloudellisista resursseista, *commonseista* taikka "kulttuurisista yhteismaista", kuin perinteisissä marja- ja sienipaikoissakin. Hattuvaaran tilanne toimii paikallisten asukkaiden kertomuksissa viittauspisteenä tämänhetkisiä ympäristöriskejä käsiteltäessä. Matkailuyrittäjän metsäkäytön ja metsäsuhteen kannalta Hattuvaaran perintö määrittää sietokyvyn ja sopivuuden rajan, jota ei voida matkailun ja metsätalouden rauhanomaisessa yhteisessä ylittää:

JV: Onks täällä tullu sit ihan semmosia konfliktitilanteita niinku matkailuyrittäjien ja metsäteollisuuden välillä?

TL: Ei miun mielestä.

JM: Ei.

JV: Yhteisymmärryksessä.

JM: Nii, kyllä joo... ni ei minun tietääkseni oo... siinä vaiheessa on ollu joskus 20–30 vuotta sitte Hattuvaarassa joku kansanliike ku tuota, tästä pohjosseen päin, tekivät näitä vesakkomyrkytyksiä.

TL: Nii siellähän oli hirmuset mielenosotukset.

JM: Se meni ihan överiks, syyttää myrkyjä vielä tonne mehtiin, lentokoneesta, se oli viimeinen piste, marjastusaikoihin. (Hr.)

Siinä missä metsäteollisuus tuottaa paikallisten toimijoiden näkökulmasta "aukkaa" ja poistaa luonnon äänimaisemaan liitettyjä ääniä, nämä paikallisten toimijoiden kannalta ulkopuoliset ratkaisut muokkaavat äänimaisemaa myös lisäämällä sinne aiemmin kuulumatonta ääniä. Kuulimme haastattelussa ja kuljeskeluissa lukuisia kertoja siitä, kuinka kaukolentojen reititys hiljaisina ja rauhallisina pidettyjen elin- ja matkailuympäristöjen yli oli muuttanut alueen äänimaisemaa. Ylilennot pilaavat konkreettisesti luontomatkaileijien kaavailemat retket elämyksinä, joissa äänimaisemakin on ennalta suunniteltu "metri metriltä" (Hr.). Vaikka sekä suurten metsäyhtiöiden että ilmatilan hallinnan taustatoimijaksi ymmärretään abstrakti "Suomen valtio", lentoreititysten aiheuttamalle muutokselle luonnon äänimaisemiin ei osoiteta vastaavaa ymmärrystä kuin metsäteollisuudelle.

TL: Mut se että jos Suomen valtio on myynyt sitä ilmatillaa sieltä, ni miks sitä ilmatillaa ei voisi myydä jostain semmosesta paikasta, että ois niinkun lähempänä nuiita asutuskeskuksia missä sitä ääntä on jo niinku, muutenkin. (Hr.)

Lentokoneiden aiheuttama häiriö matkailutoiminnalle vaikuttaa olevan enemmänkin eettinen kuin taloudellinen. Matkailijat, jotka eivät tiedä "aidoista kokemuksista mittään", eivät ainakaan Möhkössä olleet valittaneet ylilentojen aiheuttamista äänistä, vaan ongelman ydin on siinä, että ylilentojen ääni estää matkailuyrittäjää välittämästä matkailijoille "aitoa elämystä". Äänimaiseman merkitystä luontomatkailupalveluissa ei voidakaan ymmärtää pelkästään tarkastelemalla sitä, aiheuttaako äänimaisemien muutos yrittäjille taloudellisia tappioita valitusten tai alentuneen kysynnän vuoksi, vaan kyse on myös ja ennen kaikkea siitä, kuinka yrittäjät itse kokevat äänimaiseman muutosten häiritsevän aitojen elämysten tarjoamista, joka rakentuu osaksi yrittäjien elämänmuotoa pelkkiä taloudellisia lainalaisuuksia monimutkaisemalla tavalla.

Näkökulmaa, jossa äänen tai luonnon merkitystä matkailun kannalta ei ymmärretä pelkästään välineelliseksi

(taloudelliseksi) kysymykseksi vaan eräänlaiseksi eettiseksi imperatiiviksi voidaan kutsua idealistiseksi luontomatkailukäsitykseksi. Tällä käsityksellä on kaksi keskeistä tunnuspiirrettä. Ensinnäkin erottelua oman elinympäristön ja matkailijoille tarkoitetun ympäristön välillä ei pidetä keskeisenä, vaan matkailijoille yritetään tarjota kokemuksia – tai edes kokemuksen alkuja – siitä omasta elinympäristöstä ja elämäntavasta, jota pidetään arvokkaana itsessään, ei vain matkailun ja siitä syntyvien rahatulojen takia. Toimijoiden itseymmäryksen näkökulmasta tätä elämäntapaa määrittää yhteys luontoon: se, että ollaan ”yhtä luonnon kanssa”, mitä pidettiin myös ilomantsilaisuuden ominaispiirteenä suhteessa kaupunkimaiseen elämäntyyliin artikuloituaan ”elinympäristöstä vieraantumiseen”.

Toinen piirre idealistisessa luontomatkailussa edellyttää luonnon käyttöä tavalla, jossa luonnosta otettu hyöty ei aiheuta luontoon jätettyä haittaa: että ”osovvaa käyttää sitä hyödyks” niin että on ”kuitenkin itekkii [– –] osana sitä” (Hi). Luonto ymmärretään yhteisen vastuun alaiseksi yhteismaaksi, jonka asianmukainen käyttö edellyttää sisäistettyä, suoraan omassa elämässä muodostuvaa luontosuhdetta. Idealistinen luontomatkailuyrittäjä lähtee jopa vuosilomillaan kaupunkien sijaan mieluummin ”pöpelikköön”, jossa hänellä on ”oma rauha” ilman ”teknistä ääntä” (Hi).

Idealistisessa luontomatkailukäsityksessä luontosuhde, elämäntapa ja taloudellinen toiminta muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden, joka esitetään (ja pyritään myös elämänsä tekemään) ristiriidattomaksi. Äänimaisemien kannalta tämä käsitys edellyttää luonnon käytöltä kestävyuden ja orgaanisen uusiutumisen periaatteita, jotka vaativat, että matkailukaan ei saisi hakata äänimaiseen luonnon ääniä kadottavia ”aukkoja” tai tuoda meluisien turistiretkien kautta luontoon sinne kuulumatonta ”ylilentoja”. Kun luonto ja sen äänimaiset ymmärretään yhteisesti jaettuna, yhteiseen käyttöön tarkoitettuna yhteismaana, idealistisen luontomatkailukäsityksen vaatimukset voidaan ymmärtää varovaisena lupana näiden yhteismaiden käytölle mutta samalla ehdottomana kieltona niiden pilaamiselle tai jätteen tuottamiselle.³

HILJAIJUUDEN MARKKINOINTI JA KOKEMUS

Kuuntele kanteleen lumoavia ääniä Runonlaulajan pirtissä Parppeinvaaralla tai anna hiljaisuuden ympäröidä itsesi kauniissa kirkoissamme. (Karelia Expert 2010.)

Mitä sitten ovat ne luontomatkailuyrittäjille merkitykselliset ja tärkeät elinympäristön äänet, joiden kuulemisen kokemuksia turisteille halutaan tarjota? Haastatteluaiheistosta nousevat esiin sekä hiljaisuus että erilaiset luonnon äänet, erityisesti lintujen äänet keväisin. Hiljaisuuden ja luonnon äänten käsitteitä käytetään toistensa yhteydessä ja osittain myös synonyymisesti, jolloin hiljaisuudella itse asiassa viitataan juuri luonnon luonnolliseen äänimaiseen.

Kun puhutaan positiivisesta, toivotusta tai etsitystä hiljaisuudesta luonnon yhteydessä, vaikuttaa siltä, että kyse ei ole niinkään (luonnon) ulkoisesta äänettömyydestä vaan (ihmisen) sisäisestä hiljentymisestä. Saapuminen kaupungista ”pöpelikön hiljaisuuteen” tarkoittaa pakoa omasta hektisestä koetusta elämänmuodosta kohti sisäistä rauhoittumista – vetäytymistä itseän.⁴ Hiljaisuus ja luonnonrauha toimivat ulkopuolena ja ”toisena paikkana” urbaanin ihmisen arkipäiväiselle elinympäristölle. Luonto ja sen äänet tarjoavat ympäristön, jossa ihminen luonnostaan hiljenee kuuntelemaan myös itseään.

Toivotun hiljaisuuden tai äänekyyden aste on aina suhteessa siihen, mitä ääniä luonnostaan ajatellaan kuuluvan tiettyyn ympäristöön tai mitä ääniä tietyltä tilanteelta odotetaan (Vikman 2003). Kokemus hallitsemattomasta äänimaisemasta taas voi olla hiljaisuuden ja hiljentymisen esteenä. Tällaisen kokemuksen voivat synnyttää esimerkiksi yllättävät hakkuut omassa elinympäristössä tai ruohonleikkurin käyttö sunnuntaisin. Erään haastateltavan mukaan hiljaisuudella ei loppujen lopuksi olekaan ”[näin työn ja yrittämisen kannalta] sitten kovin isoo arvoa”. Hän kuitenkin jatkaa: ”Että se niinku luonnonrauha, se ei välttämättä oo kuitenkaan aina hiljaisuutta, minun mielestä. Et siinä voi olla tiettyjä ääniä. Ja monet menee sinne [metsään] porukallakin, ja siel on normaalia puhetta. Mutta se luonto itessään siinä ympärillä niin se sitten puhuttelee ite ketäki, omalla tavallaan.” (H2b.)

Sen lisäksi, että akustisesti todennettavaa hiljaisuutta voi olla vaikea tarjota, eri ihmisillä on myös erilaisia käsityksiä hiljaisuudesta, (toivotuista) äänistä ja ”luonnollisista” ääninympäristöistä. Nämä käsitykset vaihtelevat sekä ihmisestä että tilanteesta riippuen, joten hiljaisuuden suhteellisuus ei viittaa pelkästään äänenvoimakkuuteen vaan myös subjektiiviseen kokemukseellisuuteen. Esimerkiksi rauhoitettava kosken kohina voi turistin korvissa kuulostaa moottoritien melulta, ja hiljaisuuden markkinoinnista muodostuu luontomatkailuyrittäjille riski.

Äänimaiseman hallinta on monisyinen prosessi, johon yksittäisellä yrittäjällä on vain rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa. Ilomantsilaisilta ei kysytä mielipidettä, kun Aasian kaukolentojen reittejä suunnitellaan, eikä pienyrittäjän sana paina siinä, kun rantatontteja jaetaan mökkiläisille. Joskus kuitenkin pienillä ja arkeisilla äänimaisemien muutoksilla voi olla jopa suurempi merkitys matkailuyrittäjän välittämän kokemuksellisuuden kannalta, ja kaiken lisäksi tämän vaikutuksen suunta on vaikeasti ennakoitavissa.

LK: Voisitte kertoa enemmän vielä tästä hiljaisuudesta tai... Tai että, teidän yritys ei käytä sitä hiljaisuutta ja muuten ääniä tai näitä... etenkin siinä markkinoinnissa, tai miten sitä käytetään?

EL: Joo... kyllähän me rauhaa, luonnonrauhaa ja hiljaisuutta tietysti markkinoidaan. Se on vaan sillä tavalla kansien mielenkiintoinen tilanne, että tietysti kun mä oon jossain määrin ulkomaisten kansien tekemisissä, että tuota... Pitää olla hirveen varovainen et jos mä meen lupaamaan, että täällä on hiljasta ja sitte naapurin koira ulvoo. Niin on sellasia ihmisiä, jotka haluavat jokaiseen asiaan takertua. Ja sitten on semmonen aika uus asia muutaman vuoden, kaukoidän lentoreitit menee just tästä päältä ne lentokoneet menee neljäkymmentä vuorokautta päivittäin, kuulemma joku on mulle semmosen luvun sanonut. Ja ihan säätötilan mukaan se sitten kuuluu tai ei kuulu. Tuollahan ne korkeella menee, että suihkarinjuovat vaan näkyy. Että mikä se hiljaisuuden aste sitte on ja miten paljon sitä voi käyttää hyväkseen. Mut tuota ei niistä nyt oikeestaan kukaan oo numeroa tehnyt toistaseksi. Että toi naapurin koirakin on ollu nyt hiljaa. Toisaalta se on tuon oman eksotiikkansa, kun tota esimerkiksi minä en erota ulvooko susi vai koira. Ja asiakkaat sanoo sit joskus, että hei täällä susi ulvoo. Niin en mä sitä välttämättä oikase, et se on naapurin koira. (H2a.)

ÄÄNIMAISEMATUTKIJAN MATKAMUISTOT

Monelle Möhkön-kävijälle tarttuu kotimatalle mukaan pala vihreänharmaata kuonaa. Kuona on metallintuotannon sivutuote, jota löytyy vielä kasoittain muun muassa Möhkön ja Käenkosken vanhojen rautaruukkien alueilta. Rautaruukit nostivat järvestä malmia, jalostivat siitä rautaa ja jättivät jälkeensä kuonakasat. Erilaiset metallurgiset prosessit tuottavat erilaisia kuonia, mutta niille kaikille yhteistä on, että niihin kiteytyy tuotannollisen prosessin ei-toivottuja sivutuotteita.

Entä nykyään – mitä olisi nyky-Ilomantsin äänellinen kuona, raaka-aineiden jalostamisen käyttökelvoton sivutuote? Ilomantsissa tehometälatous tuottaa muun muassa käyttökelvottomia luontopolkuja, epäluonnollisen hiljaisia hakkuuaukkoja sekä meluisia rekkaralleja – käytännössä siis epätoivottua melua ja hiljaisuutta.

TS: Mut tuota... mut muuten nii, täällähän luontoäänit on tosi voimakkaita. Nyt oli ensimmäinen kesä, kun kääki ei kukkunu. Mä kerran ainoastaan kuulin, et tää Käenkoski on siinä mielessä ihan tota nimensä veroinen ollu, et se kääkien helskyntä on ollu ihan mieleton joka vuosi. Et ollu, johtuu se siitä, että metsiä hakattu täältä niin kauheesti pois.

LK: Onks niitä sit, mistä kaikkialta? Tai voit sie kertoa siitä enemmän?

TS: No, on valtavia alueita. Tässähän käy, kaks kolme vuotta käyny ihan valtava rekkaralli, puuralli. (H3.)

Syntykö luontomatkaileuyrittämisestä kuonaa? Idealistisen luontomatkaileuyrittämisen tavoitteena on tämän välttäminen. Haastatteluaineistosta piirtyy kuitenkin esiin eräs epätoivottu luontomatkaileuyrittäjyyden seuraus: pienten yritysten valitettavana sivutuotteena ovat usein yksin puurtavat, väsyneet yrittäjät, jotka saattavat lopulta jäädä paitsi niistä kokemuksista, joita he itse turisteille tarjoavat. Majoitus- ja ruokapalveluita turisteille järjestävä haastateltavamme ei ehtinyt viettää paljoa aikaa edes keittiön ulkopuolella saati sitten läheisillä luontopoluilla. Ajanpuutteen vuoksi yrittäjillä ei myöskään välttämättä ole kuvaa läheisten metsien ja luontopolkujen kunnosta tai voimia ratkaista oman yrityksen ja elämäntavan mahdollisia konflikteja suhteessa metsäteollisuuteen tai muihin luontoa ja sen äänimaisemaa muokkaaviin toimijoihin.

Kuonaa, sekä henkistä että materiaalista, voi aiheuttaa myös itse äänimaisematutkimus. Muistiin piirretty kenttäpöytäkirja kertoo tutkijasta, joka epätoivoisesti yrittää taltioida Ilomantsin hiljaisuutta kuluttajahintaluokan digitaalinauhurilla. Metsässä häntä kohtaavat tuulen pohjakahina sekä muut luonnon "häiriöt". Majapaikan pihapuussa eläimetkin puuttuvat peliin. Kolinat äänitiedostossa todistavat, kuinka nauhurin kimppeun hyökännyt lintu oli – ilmeisesti punaisen nauhoitusvalon houkuttelemana – yrittänyt estää luonnon äänimaisemien tavaramuotoistamisen. Kuten kollegamme asian ilmaisi: "Ei niillä laitteilla siitä nauhoittamisesta muuta synnykään kuin kuonaa." Luonnon hiljaisuus on äänimaisematutkijalle vaikea haltuunotettava.

VIITTEET

- 1 Aikaisempi versio artikkelista on julkaistu Suomen Etnomusikologisen Seuran Musiikin suunta -lehden numerossa 3/2010.
- 2 Michel Foucault kuvaa tätä ”alistettuihin tietovarantoihin” (*subjugated knowledges*) perustuvaa metodologiaa tämänkin artikkelin kannalta osuvasti: ”Näiden sekavien ja riekaleisten genealogioiden projekti on aktivoida uudelleen paikalliset tietovarannot – joita Deleuze epäilemättä kutsuisi ”minoorisiksi” – tieteellistä tiedon hierarkisointia ja sille ominaisia valta-efektejä vastaan.” (Foucault 2003, 10. Sitaatin suomennos JV.)
- 3 Yhteismaiden käytölle asetetut rajoitukset idealistisessa luontomatkailukäsityksessä ovat yllättävällä tavalla samantapaiset kuin ehdot, jotka filosofi John Locke esittää yhteismaiden aitaamiselle yksityisomistuksen oikeuttamista koskevassa vaikutusvaltaisessa esityksessään teoksessa *Two Treatises of Government* (Locke 1995, 66–78).
- 4 Tässä mielessä luontomatkailuyrittäjyys hyödyntää jo antiikissa tunnettua ”vetäytymisen” (*anakhoresis*) ihannetta; *anakhorei* tarkoitti sekä armeijan vetäytymistä vihollisen edessä että orjan pakenemista kohti *kbora*a, maaseutua, jossa hän voi vapautua alistamisesta ja orjan asemasta. (Ks. Foucault 2009, 212.)

AINEISTO

ASIAKIRJAT JA MATKAILUESITTEET

- Karelia Expert 2010. *North Karelia 2010 Ilomantsi*.
Matkailusite. Karelia Expert, Joensuu.
- Pohjois-Karjalan lääninhallitus 1985. *Pohjois-Karjalaa kehit-*
tämään. Läänin tavoitesuunnitelma vuosille 1985–2000.
Pohjois-Karjalan lääninhallitus, Joensuu.
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 1998. *POKAT 2006. Pohjois-*
Karjalan maakunnan kehittämisen puitteet vuoteen 2006.
Pohjois-Karjalan liitto, Joensuu.
- Pohjois-Karjalan seutukaavaliitto 1988. *Karjalan kuumeesta*
– Karjalan kierrokseen. Erämatkailun tulevaisuus Pohjois-
Karjalassa. Pohjois-Karjalan seutukaavaliitto, Joensuu.

HAASTATTELUT

- H1. Lauronen, Tuija; Laakso, Riitta; ja Mustonen,
Jorma 3.11.2009. Ilomantsi.
Haastattelija Juhana Venäläinen.
Keskustelussa mukana myös tutkijat Hanna Savisaari
ja Noora Vikman.
- H2a. Lemmetyinen, Elvi 4.11.2009, osa 1. Ilomantsi.
Haastattelija Laura Kaljunen.
- H2b. Lemmetyinen, Elvi 4.11.2009, osa 2. Ilomantsi.
Haastattelija Laura Kaljunen.
- H3. Surakka, Tuula 5.11.2009. Ilomantsi.
Haastattelija Laura Kaljunen.
- H4. Laatikainen, Timo 5.11.2009. Ilomantsi.
Haastattelija Juhana Venäläinen.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

SÄHKÖISET LÄHTEET

- Arkistolaitos 2007. *Suomen sodissa 1939–1945 menehtyneiden tiedosto*. <<http://kronos.narc.fi/menehtyneet/>>, 31.8.2009.
- Bygdea Blog 2010. *Bygdea den 3 juni 1731 i Gustavianum*. <<http://wordwithworks.wordpress.com/2007/06/10/om-bygdea-den-3-juni-1731-i-gustavianum/>>, 15.9.2010.
- Cronberg, Tarja 2001. *Visio ajasta, rajasta ja paikasta maailmassa. Alustus Pohjois-Karjala edelläkävijänä -seminaarissa 18.4.2001*. <<http://www.tuutsie.fi/kasikirjoitus/cronberg.pdf>>, 20.7.2010.
- Debord, Guy 1958. *Théorie de la dérive*. <<http://www.larevuedesressources.org/spip.php?article38>>, 3.3.2011.
- Elävä Arkisto 2010. Koli – mahtava, kuuluisa. Oy Suomen Filmitoiminta 1943. <<http://yle.fi/elavaarkisto/?s=h&n=koli>>, 10.7.2010.
- Endomines 2011. *Pampalo Endomines*. <<http://www.endomines.com/>>, 31.1.2011.
- Feld, Steven & Annemette Kirkegaard 2010. Entangled Complexities in the Prehistory of "World Music": Poul Rovsing Olsen and Jean Jenkins Encounter Brian Eno and David Byrne in the Bush of Ghosts. *Popular Musicology Online*. <<http://www.popular-musicology-online.com/issues/04/feld.html>>, 7.3.2011.
- Ilomantsin evankelisuterilainen seurakunta 2011. Kirkot. <<http://www.ilomantsinseurakunta.fi/main.site?action=siteupdate/view&id=14>>, 30.1.2011.
- Ilomantsin kunta 2009. *Ilomantsin kunnan elinkeinopolitiinohjelma 2009*. <<http://www.ilomantsi.fi/Resource.phx/sivut/sivut-ilomantsi/kunta/tilinpaatos.htm>>, 31.1.2011.
- Ilomantsin kunta 2010a. <<http://www.ilomantsi.fi/eman/ShowCalendar.phx?cmd=history&groupid=sivut-ilomantsi>>, 21.12.2010.
- Ilomantsin kunta 2010b. *Ilomantsi sotahistoria*. <<http://www.ilomantsi.fi/Resource.phx/sivut/sivut-ilomantsi/index.htm>>, 9.9.2010.
- Ilomantsin kunta 2011. *Yleistietoa Ilomantsista*. <<http://www.ilomantsi.fi/Resource.phx/sivut/sivut-ilomantsi/kunta/yleisesittely.htm>>, 31.1.2011.
- Ilomantsin ortodoksinen seurakunta 2008. Toimintakertomus 2008. <http://www.ort.fi/fi/kirkko_palvelee/srk/ilomantsi/

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- toimintakertomus_2008.php>, 30.3.2010.
- Ilomantsin ortodoksinen seurakunta 2009. *Toimintakertomus 2009*. Ilomantsin ortodoksinen seurakunta. <http://www.ort.fi/fi/kirkko_palvelee/srk/ilomantsi/toimintakertomus_2008.php>, 29.1.2011.
- Ilomantsin ortodoksinen seurakunta 2009. Toimintakertomus 2009. <http://www.ort.fi/fi/kirkko_palvelee/srk/ilomantsi/maat/toimintakertomus_2009_jaettavaiksi.pdf>, 30.1.2011.
- Ilomantsin ortodoksinen seurakunta 2011. Ilomantsin seurakunnan alueella olevat kirkot ja pyhäköt. <http://www.ort.fi/fi/kirkko_palvelee/srk/ilomantsi/Pyhakot.php>, 30.1.2011.
- Ilomantsin sotahistoriallinen työryhmä 2010. *Sotien 1939–1944 kohteita Ilomantsissa*. <<http://www.joensuu.fi/mekri/sotahistoria/index.htm>>, 2.6.2010.
- Ilomantsin Vapaaseurakunta 2010. Ilomantsin Vapaaseurakunnan historia. <<http://www.ilomantsi.svk.fi/?sid=12>>, 6.4.2010.
- Ilosaari-info 2010. <<http://ilosaa.info/popmuusikot/talohanke/>>, 14.10.2010.
- Ilta-Sanomien 2009. Keskustelu. <<http://keskustelut.iltasanomat.fi/thread.jspa?threadID=18647>>, 22.9.2010.
- Joensuu lukuina 2010. <<http://www.jns.fi/Resource.phx/sivut/sivut-jns/info/joensuulukuina.htm>>, 14.10.2010.
- Joensuun Karjalainen osakunta 2010. <<http://www.joensuu.fi/~joyko/>>, 14.10.2010.
- Kaleva 2010. Juttutupa. <<http://www.kaleva.fi/juttutupa/hautausmaalle-koirat/2010786;2>>, 22.9.2010.
- Karjalaista pääasiäisilöä Ilomantsissa ekumeenisessa hengessä 4.4.2010. Mainos Ilomantsin kunnan internetsivuilla. <<http://www.ilomantsi.fi/Resource.phx/sivut/sivut-ilomantsi/index.htm>>, 30.3.2010.
- Karjalantalo 2010. <<http://www.karjalantalo.fi/historia.html>>, 14.10.2010.
- Keinonen, Heli 2006. Haastattelu. Föribeat 10 (10.5.2006). <<http://www.foribeat.fi/100506.php>>, 21.2.2011.
- Kirkko & kaupunki 2009. Koiraa saa kävelyttää vaan ei püssittää hautausmaalla. <<http://www.kirkkojakaupunki.fi/arkisto/uutiset-ja-ilmiot/11789/>>, 22.9.2010.
- Kiviniemi, Lauri 2009. Kuninkaita. <<http://www.pp.htv.fi/ikivinie/kuninkaita/dati015.htm>>, 22.9.2010.
- KKES 2010. *Muuttuvat laulut. Karjalaisen Kulttuurin edistämissäätön 60-vuotisjuhlaulkaisu. Karjalainen Viesti*

- 27.3.2010. <<http://www.kkes.fi/binary/file/-/id/t/fid/68/>>
- Kukkonen, Heikki 2010. *Heikki Kukkonen*. <<http://www.kukkonen.info/>> 21.3.2010.
- Lappeenrannan kirjastotietokanta 2010. Etelä-Karjala-aineisto. Luovutetun Karjalan pitjä- ja kylähistorioita. <<http://www.lappeenranta.fi/kirjasto/kirjasto- ja arkistopalvelut/>>, 29.10.2010.
- Lehtinen, Katariina 2008. *Kunnasta kaupunginosaksi – Kuntaliitoksen vaikutukset aluetietoisuuteen ja yhteisöllisyyteen Uudessakaupungissa*. Turun ammattikorkeakoulu <http://www.vskylat.fi/pdf/Opinneytetyo_Katariina_Lehtinen.pdf>, 29.10.2010.
- Luontoon 2010. Kolin kansallispuisto. <<http://www.luontoon.fi/page.asp?Section=2107>>, 10.7.2010.
- Maabrändi 2010. *Tehtävä Suomelle*. <http://www.maabrändi.fi/wpcontent/uploads/2011/06/TS_koko_raportti_FIN.pdf>, 10.12.2010.
- Magnússon, Sigurður Gylfi 2006b. Social history – cultural history – alltagsgeschichte – microhistory: In-between methodologies and conceptual frameworks. *Journal of Microhistory*, 2006. <<http://www.microhistory.org/pivot/entry.php?id=20>>, 18.11.2009.
- Meidän perhe 2007. Keskustelut. <http://www.perhe.fi/keskustelut/alue/2/viestiketju/834130/_onko_mielestanne_sopivaa_juoda_glogia_hautausmaala/>, 22.9.2010.
- Metsähallitus 2011. *Käyntimäärät kansallispuistoittain 2010*. <<http://www.metsa.fi/sivustot/metsa/fi/Eraasiajarekeily/Asiakastieto/Kayntimaarat/Kansallispuistoittain/Sivut/kayntimaaratkansallispuistoittain2010.aspx>>, 30.10.2011.
- Möhkö 2010. *Möhkö. Ilomantsi*. <www.mohko.net>, 18.9.2010.
- Nugent, Walter 1994. Western History, New and Not So New. *OAH Magazine of History* 9(1), s. 5–9. <<http://www.oah.org/pubs/magazine/west/nugent.html>>, 20.7.2010.
- Peruskoululaisten kirjoitustaidot 1999–2005 = *Peruskoululaisten kirjoitustaidot kansallisissa oppimistulosten arvioinnissa vuosina 1999–2005*. Opetushallitus, Helsinki. <http://www.oph.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/oph/embeds/31322_uusi_kirjoitus_3.pdf>, 27.3.2010.
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2005. Pohjois-Karjalan maakuntakaava 2005. Kaavaselostus, Osa C, Liitekartat. <<http://www.pohjois-karjala.fi/dman/Document.phx?documentId=yq08808090124535&cmd=download>>, 22.9.2010.
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2010. Pohjois-Karjala sultsinakuessa. <<http://pohjois-karjalafi.virtualserveri8.nebula.fi/maakuntaliitto/>>, 14.7.2010.
- Pohjois-Karjalan nykykirjailijoiden matrikkeli 2011. Kuivalatar Mateli. <<http://pkkirjailijat.jns.fi/show.cgi?id=226>>, 31.1.2011.
- Pohjois-Karjalan rajavartiosto 2010. <<http://www.raja.fi/rvl/p-kr>>, 25.7.2010.
- Pohjois-Karjalan riistanhoitopiiri 2010. Riistanhoitoyhdistykset. <<http://www.riista.fi/pohjois-karjala>>, 17.10.2010.
- Ricoeur, Paul 2005. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Oct 3, 2005. <<http://plato.stanford.edu/entries/ricoeur/>>, 18.7.2010.
- Riikonen, Juha 2010. Praasiekkaperinteen elvyttäminen oli kirkon jälleenrakentamista. Esitelmä Iljan praasiekkasissa Ilomantsissa 2010. <http://ortodoksi.net/index.php/Praasiekkaperinteen_elvyttaminen/>, 22.1.2011.
- Saarivuori, Tarja 2008. Rajaseudun rauhassa, *Helsingin Sanomat* 16.8.2008. <<http://matka.hs.fi/juttu/113523208609>>, 10.10.2010.
- Salmela, Elina 2008. Genome-Wide Analysis of Single Nucleotide Polymorphisms Unocovers Population Structure in Northern Europe. *PLoS ONE* 3 (10). <<http://www.plosone.org/article/info:doi/10.1371/journal.pone.0003519>>, 15.9.2010.
- Sisäasianministeriö 2008. Hautausmaat Itä-Suomen läänissä, Pohjois-Karjala. <http://www.poliisi.fi/lh/ita/soster/home.nsf/files/71C84AA2FF0E521FC225717D001C979F/sfile/Hautausmaat_Pohjois-Karjala.pdf>, 22.9.2010.
- SKVR-tietokanta. <<http://dbgw.finlit.fi/skvr/>>, 31.1.2011.
- Suomiz4-sivuston keskustelupalsta. Nimimerkki: Tuohikulttuurin aika on ohi. <<http://keskustelu.suomiz4.fi/node/6186598#comment-32782>>, 7.12.2010.
- Suomiz4-sivuston keskustelupalsta. Nimimerkki: Kun henki puuttuu, puuttuu kaikki. <<http://keskustelu.suomiz4.fi/node/6186598#comment-32782>>, 7.12.2010.
- Suomiz4-sivuston Ilomantsi-keskustelupalsta. Borowskin tango. <<http://keskustelu.suomiz4.fi/node/8935327>>, 27.1.2011.
- Suomen sotasurmat 1914–1922 2010. *Haku.Asuinkunta:Ilomantsi*. <<http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmahaku/input>>, 20.11.2010.
- Szjártó, István M. 2008. Puzzle, fractal, mosaic. Thoughts on microhistory. *Journal of Microhistory* 2008. <<http://www.microhistory.org/pivot/entry.php?id=47>>, 9.12.2011.
- Taidemaalari liitto 2010. *Eeva Kokki*. <<http://www.painters.fi/taitelijat/kkokki/index.html>>, 21.3.2010.
- Taidemuseo 2010. <<http://taidemuseo.jns.fi/veistokset/index.htm>>, 14.10.2010.
- Talvitaide 2010. <<http://ace.ulapland.fi/talvitaide/projekti.html>>, 21.12.2010.
- The Barents Euro Arctic Council 2010. <http://www.beac.st/in_English/Barents_Euro-Arctic_Council.iw3>, 20.7.2010.

- Tilastokeskus 2010. Syntymävaltio iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain. <<http://pxweb2.stat.fi/Dialog/saveshow.asp>>, 30.7.2010.
- Tilastokeskus 2012. Tilastotietokannat. <http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/vrm/muutl/muutl_fi.asp>, 12.4.2012.
- Tilastokeskus 2010. *Väestö iän (1-v.) ja sukupuolen mukaan alueittain 1980–2009*. <<http://pxweb2.stat.fi/Dialog/Varvalagg.asp?ma=050%5Fvaerak%5Ftau%5F104%5Ffi&ti=V%E4cst%F6+i%E4n+%281%2Dv%2E%29+ja+sukupuolen+mukaan+alueittain+1980+%2D+2009&path=../Database/StatFin/vrm/vaerak/&lang=3&xu=&y=&nr=2&aggfile%282%29=Ik%E4kausi+%2D14%2C+15%2D64%2C+65%2D&prevagg=NNNN&mapname=&multilang=fi>>, 3.11.2010.
- Torikka, Marja 2004. Karjala – kieli, murre, paikka. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 129. <<http://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisu/fi/julk129/karjalaismurteet.shtml>>, 13.2.2011.
- Turner, Jackson Frederick 1921/1893. *The Significance of the Frontier in American History*. <<http://xroads.virginia.edu/~hyper/turner/>>, 20.7.2010.
- Turner, Jackson Frederick 1921/1914. *The West and American Ideals*. <<http://xroads.virginia.edu/~hyper/turner/>>, 20.7.2010.
- Uskonnot Suomessa 2011. Hakutulos. <<http://www.uskonnot.fi/hakutulos.php>>, 31.1.2011.
- Via Karelia 2011. Karjalan Kirkkotie. <<http://www.viakarelia.fi/index.php?option=displaypage&Itemid=214&op=page>>, 18.2.2011.
- Villi Pohjola 2010. <<http://www.villipohjola.fi>>, 17.10.2010.
- Visit Karelia 2010. *Ilomantsin sotahistorialliset kohteet*. <http://www.visitkarelia.fi/Suomeksi/Tutustu/Nae__tee/Nahtavydyet_ja_kayntikohteet/Sotahistoria/Ilomantsi.iw3>, 19.9.2010.
- Väestörekisterikeskus 2011. Kuntien asukasluvut. <<http://vrk.fi/default.aspx?docid=4258&site=3&cid=0>>, 15.2.2011.
- Ympäristö.fi 2011. *Rantojensuojeluohjelma*. <<http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=47883>>, 6.12.2011.
- OPINNÄYTETYÖT**
- Ahoipelto, Päivi 2002. *Katekismus kansan suulla. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kristinoppi, Savolaisten katkismus, Stadilaisten katkismus ja Turkulaisten katkismus kristinuskon perusteiden välittäjänä*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Anttonen, Salli 2011. Musiikin sensuuri ja uskottavuus. Väitös-
- kirjan tutkimussuunnitelma. Filosofinen tiedekunta. Itä-Suomen yliopisto.
- Helevuo-Urho, Ellen 1950. *Mateli Kuivalatar ja hänen ru-nojensa osuus Kantelettaren kokoonpanoon*. Laudaturtyö. Helsingin yliopiston Suomalaisen ja vertailevan kansan-runouden tutkimuksen laitos. Kansanrunousarkisto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Holopainen, Sanna 2003. *Savonlinnalaisnuorten murretietoi-suus. Miten hyvin savonlinnalaisnuoret tunnistavat ympä-rillään pubutun murteen ja oman murteensa piirteitä?* Pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- Hylkilä, Jenni 2005. *Hienoo suomee vai hienua suomia? Reisjärveläisnuorten havaintoja ea, eä ja oa, öä -yhtymien edustuksesta kotimurteensa*. Pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- Hyvärinen, Terttu 1999. *Kiitelysvaaran murteen muuttuminen sadan vuoden aikana*. Pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- Ikäheimonen, Suvi 2012. *Liperin murre vuosina 1990 ja 2000. Idiolekteittaisten muutosten tarkastelua reaaliajassa*. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, suomen kielen oppiaine.
- Jantunen, Anu 2004. *Kansandialektologinen tutkimus punkabar-julaisten nuorten kielestä*. Pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- Jetsu, Laura 1993. *Rituaalinen kuolema. Kuoleman nykyrituaalit itäsuomalaisessa rajapiirissä*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Jousilahti, Minna – Luostarinen, Katja 2006. *Ilomantsin Parppeinvaaara. Perinnetmatkailukohde folklorismikeskustelun ja matkailun näkökulmasta*. Pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- Jämsä, Petra 2007. *Kouluikäisten lieksalaisten pubekielen piir-teitä*. Pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- Kasonen, Maarika 2001. *Tunne kotikyläsi – Tallenna tieto. Etelä-Savon perinnekirjat, tapausesimerkinä Heinävesi*. Pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- Kukkonen, Sari 2002. *Lapinlahden murteen muuttumisesta*. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- Laitinen, Johanna 2003. *Kalmistomaiseman monet kasvot – tut-kimus kalmistomaiseman merkityksistä*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto, Joensuu. <<http://taidemuseo.jns.fi/aihepankki/arkisto/kalmistomaisema.pdf>>.

- Makkonen, Seija 1997. »Ee tiällä nyt pelekkee sarvoo puhuta.« Vieremäläisnuorten murteen käyttö ja tiedostaminen. Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.
- Pajarinen, Jaana 1995. *Liperin murre vuonna 1990. Muuttuuko Kivenpyrittäjienkin kieli?* Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Partanen, Sinikka 2009. *Kokemuksia luontotilasta. Suomalainen subtautuminen luontoon ennen ja nyt.* Etnologian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitos.
- Raatikainen, Riitta 2008. *Suomen orient. Itä-Suomen suuri kertomus ja 1900-luvun lopun dokumentaarinen valokuva.* Pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- Rutanen, Sirkka 2007. *Tällöisii myö haastetaa. Etelä-Karjalan murteen kansandialektologista tarkastelua sarjakuvakäännösten pohjalta.* Pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- Suopajärvi, Leena 1997. *Kamppailut Vuotoksesta ja Ounasjoesta. Lappilaiset tulkintakehykset ja kansalaistoiminta.* Lisensiaattintyö, Lapin yliopiston sosiologian laitos.
- Tanskanen, Pirjo 2005. *Seuruututkimus juukalaisnuorten puhekielen muuttumisesta.* Pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- MUUT PAINAMATTOMAT LÄHTEET**
- Crawford, Peter I. 2010. Puheenvuoro *Viscult*-elokuvafestivaalien paneelikeskustelussa ”Where Is Visual Anthropology?”, Joensuu 2.10.2010.
- Korhonen, Soilmaria 2006. *Murreasenteet ja kielellinen identiteetti Rautavaaralla.* Seminaariesitelmä. Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- Leskinen, Juice (ja Slamfonia) 1981. *Ilomantsi*. Single. JHNS 173 A. SMSA = Suomen murteiden sana-arkisto. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- KIRJALLISUUS**
- Aaltonen, Leena 1992. *Hautauskulttuurin historiaa Suomessa. Hautauskulttuuri Suomessa: Suomen hautausseurain Liiton 50-vuotijuhlakirja.* Toimittanut Kyösti Kiiskinen. Gummerus Oy, Helsinki.
- Ago, Renata 2004. *From the Archives to the Library and Back: Culture and Microhistory.* Teoksessa. *Between Sociology and History. Essays on Microhistory, Collective Action, and Nation-Building.* Toimittaneet Anna-Maija Castrén, Markku Lonkila ja Matti Peltonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Alanen, Ilkka ym. 1973. Sivakka ja Rasimäki: raportti pohjoiskarjalaisesta kylästä. Teoksessa *Demokraattinen suunnittelu.* Suomen demokraattiset lakimiehet ja Yhteiskuntasuunnittelun seura, Helsinki.
- Ahlqvist, August 1982/1943. *Kirjeet. Kielimiehen ja kaukomatkailijan kirjeitä 1845–1889.* Toimittaneet Maija Hirvonen ja Kaisu Lahikainen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Ahtia, E. 1910. *Piirteitä Aunuksen ja Vienan Karjalan historiaa.* Teoksessa *Karjalan kirja.* Toimittanut Iivo Härkönen. WSOY, Porvoo.
- Aikio, Ante 2003. Suomen saamelaisperäisistä paikannimistä. *Virittäjä* 1/2003, s. 99–106.
- Ailio, Julius 1922. *Karjalaiset soikeat kupurasoljet. Katkelma Karjalan koristetyylin kehityshistoriasta.* Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 32:3. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Alapuro, Risto 1997. *Suomen älymystö Venäjän varjossa.* Tammi, Helsinki.
- Alpia, Johanna 2005. *Miun murre. Joensuulaisten lukiolaisten kotimurteen tuntemuksesta.* Teoksessa *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti.* Toimittaneet Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen. Studia Carelica Humanistica 20. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, Joensuu.
- Andberg, A. F. 1989/1892. *Saloilta ja vesiltä.* Teoksessa *Runon ja rajan teillä.* Kalevalaseuran vuosikirja 68. Toimittaneet Seppo Knuutila ja Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Anderson, Benedict 2007. *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua.* Suomentanut Joel Kuortti. Alkuteos *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (1991). Vastapaino, Tampere.
- Andrejev, Leonid 1957. *Seitsemän hirtetyn tarina.* Gummerus, Jyväskylä.
- Anttila, Veikko 1968. *Hirvenmetsästyseurueet Suomessa syksyllä 1966.* Turun yliopiston kansatieteen laitoksen julkaisuja 24. Turun yliopiston kansatieteen laitos, Turku.
- Anttila, Veikko 1969. *Kansankulttuurin keruun ja tutkimuksen vaiheita Suomessa.* Turun yliopiston kansatieteen laitos, Monisteita 2. Turun yliopiston kansatieteen laitos, Turku.
- Anttonen, Veikko 2010. *Uskontotieteen maastot ja kartat.* Tietoliipas 232. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Autti, Mervi 2010. *Etsimässä neitikulttuuri. 1900-luvun alun*

- valokuvaajanaisia Rovaniemellä*. Musta Taide, Helsinki.
- Bachelard, Gaston 2003. *Tilan poetiikka*. Suomentanut Tarja Roinila. Alkuteos *La Poétique de l'Espace* (1957). Kustannusosakeyhtiö Nemo, Helsinki.
- Banks, Marcus & Howard Morphy 1997. Introduction: rethinking visual anthropology. Teoksessa *Rethinking Visual Anthropology*. Toimittaneet Marcus Banks ja Howard Morphy. Yale University Press, New Haven.
- Berleant, Arnold 1992. *The Aesthetics of Environment*. Temple University Press, Philadelphia.
- Berleant, Arnold 2005. On Judging Scenic Beauty. Teoksessa *Aesthetic Culture*. Toimittaneet Seppo Knuutila, Erkki Sevänen ja Risto Turunen. Maahenki, Helsinki.
- Berleant, Arnold 2006. Mitä on ympäristöestetiikka. Teoksessa *Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka*. Toimittaneet Arto Haapala, Martti Honkanen ja Veikko Rantala. Yliopistopaino, Helsinki.
- Björn, Ismo 1991. *Suur-Ilomantsin historia*. Enon, Tuupovaaran ja Ilomantsin paikallishistoriatoimikunta, Ilomantsi.
- Björn, Ismo 1992. Ilomantsin ortodoksisen seurakunnan vaiheita 1400-luvulta 1800-luvun puoliväliin. Teoksessa *Pyhän Iljan pogosta 500-vuotta*. Toimittaneet Ismo Björn ja Rauno Pietarinen. Ilomantsin ortodoksinen seurakunta, Ilomantsi.
- Björn, Ismo 1993. *Ryssät ruotsien keskellä. Ilomantsin ortodoksit ja luterilaiset 1700-luvun puolivälistä 1800-luvun puoliväliin*. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja n:o 106. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Björn, Ismo 1999. *Kaikki irti metsästä. Metsän käyttö ja muutostaigan reunalla itäisimmässä Suomessa erätaloudesta vuoteen 2000*. Bibliotheca Historica 49. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Björn, Ismo 2003. *Ympäristöpolitiikka metsässä?* Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja n:o 141. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Björn, Ismo 2006. *Ilomantsin historia*. Ilomantsin ja Tuupovaaran historiatoimikunta, Ilomantsi.
- Blomstedt, Yrjö 1901. *Karjalaisia rakennuksia ja koristemuotoja keskeisestä Venäjän Karjalasta*. Kuvanneet Yrjö Blomstedt ja Victor Sucksdorff. Suomen Muinaisuusyhdistys, Helsinki.
- Boatright, Mody A. 1971. *Folk Laughter on the American Frontier*. Peter Smith, Gloucester, Mass.
- Braun, Bruce 2009. Nature. Teoksessa *A Companion to Environmental Geography*. Toimittaneet Noel Castree, David Demeritt, Diana Liverman ja Bruce Rhoads. Blackwell, Oxford.
- Briody, Micheál 2007. *The Irish Folklore Commission 1935–1970. History, ideology, methodology*. Studia Fennica Folkloristica 17. Finnish Literature Society, Helsinki.
- Castree, Noel 2004. Differential geographies. Place, indigenous rights and 'local' resources. Julkaisussa *Political Geography* 23, s. 133–167.
- Certeau, Michel de 1984. *The Practice of Everyday Life*. University of California Press, Berkeley ja Los Angeles, California.
- Cerutti, Simona 2004. Microhistory: Social Relations versus Cultural Models? Teoksessa *Between Sociology and History. Essays on Microhistory, Collective Action, and Nation-Building*. Toimittaneet Anna-Maija Castrén, Markku Lonkila ja Matti Peltonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Cloonan, Martin 2003. Call That Censorship? Problems of Definition. Teoksessa *Policing Pop*. Toimittaneet Martin Cloonan ja Reebee Garofalo. Temple University Press, Philadelphia.
- Collins, Randall 1981. On the Microfoundations of Macrosociology. Julkaisussa *American Journal of Sociology* 86 (5), s. 984–1015.
- Couch, Chris & Charles Fraser & Susan Percy 2003. *Urban regeneration in Europe*. Blackwell, Oxford.
- Cronon, William 1996. The trouble with wilderness; or, getting back to the wrong nature. Teoksessa *Uncommon ground. Rethinking the human place in nature*. Toimittanut William Cronon. W.W. Norton & Company, New York.
- Donnan, Hastings & Thomas M. Wilson 1999. *Borders. Frontiers of Identity, Nation, and State*. Berg, Oxford.
- Donner, Jörn 1967. *Uusi Maammekirja*. Otava, Helsinki.
- Douglas, Mary 1975. *Implicit Meanings*. Routledge & Kegan, London.
- Eco, Umberto 2005. *Kuningatar Loanan arvoituksellinen liekki*. Suomentanut Helinä Kangas. Alkuteos *La misteriosa fiamma della regina Loana* (2004). WSOY, Helsinki.
- Edwards, Elisabeth 1992. Introduction. Teoksessa *Anthropology and Photography 1860–1920*. Toimittanut Elisabeth Edwards. The Royal Anthropological Institute, London.
- Ehn, Bill & Löfgren, Orvar 1982. *Kulturanalys. Ett etnologiskt perspektiv*. Liber, Lund.
- Elder, Charles D. & Roger W. Cobb 1983. *The Political Uses of Symbols*. Longman, New York.
- Elenius, Edward 1913. *Koristesommittelu*. Kansainvalistusseuran käsiteollisuuskirjasto N:o 11. Toimittaja Lauri Mäkinen. Kansainvalistusseuran käsiteollisuuskirjasto, Helsinki.

- Enrikin, J. Nicholas 1991. *The Betweennes of Place. Towards a Geography of Modernity*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Eriksen, Thomas Hylland 2004. *Toista maata? Jobdatus kulttuuriantropologiaan*. Suomentaneet Maarit Forde ja Anna-Maria Tapaninen. Alkuteos Small places, large issues: An introduction to social and cultural anthropology (2001). Suomen Antropologinen Seura ja Gaudeamus, Helsinki.
- Eriksso, Madeleine 2008. (Re)producing a “peripheral” region – Northern Sweden in the news. Julkaisussa *Geografiska Annaler B* 90(4), s. 369–388.
- Erkko, J. H. 1981. Karjalainen loitsu. Teoksessa *Runojen ja kuvien Karjala*. Arvi A. Karisto, Hämeenlinna.
- Eskelinen, Esko 2003. *Silmäyksiä 1950- ja 1960-luvun Pohjois-Karjalasta*. Toimittanut Jorma Komulainen. Pohjois-Karjalan museo, Joensuu.
- Eskelinen, Heikki & Ismo Björn 1997. Biosfääripolitiikan korpivaellus. Teoksessa *Elämisen taika taigalla. Ihminen ja luonto Pohjois-Karjalan biosfäärialueella*. Toimittaneet Pertti Rannikko ja Nora Schuurman. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja n:o 120. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Fanck, Matthias ym. 2003. *Germany's Green Belt. From death zone to lifeline*. Bund Naturschutz in Bayern, Nuremberg.
- Feld, Steven 2000. Sweet Lullaby for World Music. *Public Culture* 12(1), s. 145–171.
- Fingerroos, Outi 2010. *Karjala utopiana*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 100. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Fingerroos, Outi & Riina Haanpää 2006. Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toimittaneet Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Fingerroos, Outi & Marjatta Haltia & Outi Toivonen (toim.) 1999. *Johannes. Lähellä – kaukana. Johannes-seura ry:n 50-vuotisjuhla-julkaisu*. Johannes-seura ry, Kaarina.
- Forsberg, Hannele 1988. *Pohjois-Karjalan murrenäyitteitä*. Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, Joensuu.
- af Forselles-Riska, Cecilia 2006. Menneisyyden muuttuvat paikat. Teoksessa *Paikka: eletty, kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Toimittaneet Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen ja Ulla Piela. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Foucault, Michel 2003. *”Society must be defended”. Lectures at the Collège de France 1975–1976*. Picador, New York.
- Foucault, Michel 2009. *Hermeneutics of the Subject. Lectures at the Collège de France 1981–1982*. Picador, New York.
- Gadamer, Hans-Georg 1999. *Truth and Method*. Käännöksen tark. Joel Weinsheimer ja Donald G. Marshall. Continuum, New York.
- Ginzburg, Carlo 1980. Volksbrauch, Magie und Religion. Teoksessa *Die Gleichzeitigkeit des Ungleichzeitigen*. Ruggiero Romano u. a. Suhrkamp, Berlin.
- Ginzburg, Carlo 1996. *Jobtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Suom. Aulikki Vuola. Gaudeamus, Helsinki.
- Goffman, Erving 1969. *Strategic interaction*. University of Pennsylvania, Philadelphia.
- Gordon, Colin (toim.) 1980. *Michel Foucault. Power/knowledge: Selected interviews and other writings 1972–77*. The Free Press, New York.
- Grossman, James R. (ed.) 1994. *The Frontier in American Culture. An Exhibition at the Newberry Library, August 26, 1994 – January 7, 1995. Essays by Richard White, Patricia Nelson Limerick*. The Newberry Library. University of California Press, Berkeley.
- Gunnarsdottir, Yvonne 2005. *Från arbetsgemenskap till fritidsgemenskap. Den svenska landsbygdens omvandling ur Locknevis perspektiv*. Acta Universitatis Agriculturae Sueciae 2005:3. Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala.
- Haaparanta, Leila 2003. Uskonnonlinen kokemus. Teoksessa *Uskonnonfilosofia*. Toimittaneet Timo Helenius, Timo Koistinen ja Sami Pihlström. WSOY, Helsinki.
- Haarni, Tuukka ym. 1997. Johdatus nykymaantieteeseen. Teoksessa *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Toimittaneet Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela, Sirpa Tani. Vastapaino, Tampere.
- Haavio, Martti 1985/1943. *Viimeiset runonlaulajat*. WSOY, Porvoo.
- Habermas, Jürgen 2004. *Julkisuuden rakennemuutos: Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Suomentanut Veikko Pietilä. Alkuteos Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft (1962.). Vastapaino, Tampere.
- Hakulinen, Rainar 1972. *Kurkijoki kylästä kylään*. Kurkisäätiö, Hämeenlinna.
- Hakulinen, Rainar 1977. *Kurkijoki sodasta evakoon*. Kurkisäätiö, Loimaa.
- Hallberg, Karl Sanfrid 2004. *Eräkirjeitä Karjalasta*. Suomentanut ja toimittanut Seppo Könönen. Seppo Könönen, Joensuu.
- Halonen, Pekka 1921. Muistelmia ja mieliloja nuoremmil-

- ta päiviltä. Teoksessa *Kalevalaseuran vuosikirja* 1. Otava, Helsinki.
- Hanegraaff, Wouter J. 1998. *New Age Religion And Western Culture. Esotericism in the Mirror of Secular Thought*. State University of New York Press, New York.
- Hanhinen, Niina & SatuMaria Partanen (toim.) 2003. *Kaikki me odotamme tulevaa: Jobdantoja Joensuuhun*. Kustannus Virta, Joensuu.
- Hannikainen, P. J. 1981. Karjalaisten laulu. Teoksessa *Runojen ja kuvien Karjala*. Toimittanut Hannu Sarrala. Arvi A. Karisto, Hämeenlinna.
- Haponen, Päivi 2009. *Kaksi todellisuutta? Kirkonkirjat ja henkikirjat Sortavalan kaupungin väestöllisen profiilin kuvaajina 1800-luvun alusta vuoteen 1940*. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 96. Arkistolaitoksen toimituksia 8. Joensuun yliopiston yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta, Joensuu.
- Hardt, Michael & Antonio Negri 2009. *Commonwealth*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Ma.
- Hassinen, Antto 2005. Monipuolinen Joensuu. Teoksessa *Joensuun paikat*. Toimittanut Taija Kaarlenkaski & Jyrki Pöysä. Suomen kansantietouden tutkijain seura, Joensuu.
- Harvey, David 1989. *The Condition of Postmodernity*. Basil Blackwell, Oxford.
- Harvey, David 2008. *Uusliberalismin lyhyt historia*. Suomentanut Kaisa Koskinen. Alkuteos A Brief History of Neoliberalism (2005). Vastapaino, Tampere.
- Hautamäki, Jaakko 2010. Hautausammattilainen koirakapinassa. Julkaisussa *Helsingin Sanomat* 10.10.2010.
- Haveri, Minna 2008. Nykykansantaiteen ITE-estetiikka. Teoksessa *Kansanestetiikka*. Toimittaneet Seppo Knuuttila ja Ulla Piela. Kalevalaseuran vuosikirja 87. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Hederyd, Olof & Yrjö Alamaäki & Matti Kenttä (toim.) 1991. *Tornionlaakson historia 1, Jääkaudelta 1600-luvulle*. Suomentanut Hannele Huuva. Ruotsin Matti Kenttä. Tornionlaakson kuntien historiakirjatoimikunta, Haaparanta.
- Heikkilä, Tapio 2000. *Suomalainen kulttuurimaisema*. Tammi, Helsinki.
- Heikkinen, Kaija 1989. *Karjalaisuus ja etninen itsetajunta. Salmin siirtokarjalaisia koskeva tutkimus*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja, n:o 9. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Hernberg, Eira 2009. *Kauneuden voimaa etsimässä. Irinja Nikkasen elämä ja työ*. Kirjapaja, Helsinki.
- Hirvonen, Tauno & Sanna Pekkinen (toim.) 1999. *Selkien vaa-roilta. Kontiolahdi*. Kontiolahden kyläosuuskunta ja Selkien perinnepiiri, Kontiolahti.
- Hobbes, Thomas 1991/1651. *Leviathan*. The Press Syndicate of the University of Cambridge, New York.
- Hoeven, Adriaan van der 2001. Kalevala Suomen maalaus-taiteessa. Teoksessa *Pinx. Maalaustaide Suomessa. Suuria kertomuksia*. Toimittaneet Helena Sederholm ym. WS Bookwell Oy, Porvoo.
- Hokkanen, Timo (toim.) 2006. *Can the interests of forestry, local people and nature conservation be combined? Seminar on the Greenbelt of Fennoscandia, biosphere reserves and model forests*. Ilomantsi, North Karelia, Finland, 18–19.10.2006. Pohjois-Karjalan Ympäristökeskus, Joensuu.
- Holm, Stefan 2007. *Ortodoksinen uskontokirja. Kirkon jäsenenä. Oppikirja 9. luokalle*. Gummerus, Helsinki.
- Holmila, Marja 2001. *Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 850. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Honkasalo, Marja-Liisa 2008. *Reikä sydämessä. Sairaus pohjois-karjalaisessa maisemassa*. Vastapaino, Tampere.
- Honko, Lauri 1990. Folkloreprosessi. Teoksessa *Sananjalka: Suomen Kielen Seuran vuosikirja* 32. Toimittanut Aimo Hakkanen. Suomen kielen seura, Turku.
- Hovi, Tuuja 2007. *Usko ja herronta. Arkitodellisuuden narratiivien rakentuminen uskonliikkeessä*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 254. Turun yliopisto, Turku.
- Huotari, Voitto 1975. *Ortodoksin ja luterilaisen avioliitto. Tutkimus uskonto- ja perhetehtäjäiden vuorovaikutuksesta sekä avioliitoissa Ilomantsissa, Pohjois-Savossa ja Helsingissä*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 97. Suomalainen teologinen kirjallisuusseura, Helsinki.
- Huovinen, Eero 1981. *Kuolematomuudesta osallinen, Martti Lutherin kuoleman teologian ekumeeninen perusongelma*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 130. Suomalainen teologinen kirjallisuusseura, Helsinki.
- Hyde, Anne F. 1996. *Cultural Filters: The Significance of Perceptions*. Teoksessa *New Significance: Re-Encisioning the History of American West*. Toimittanut Clyde A. Milner. Oxford University Press, New York.
- Hyry, Antti 2009. *Uuni*. Otava, Helsinki.
- Hyvärinen, Matti 2004. *Eletty ja kerrottu kertomus*. Julkaisussa *Sosiologia* 4/2004.
- Häkli, Jouni 1998. Discourse in the production of political space: Decolonizing the symbolism of provinces in Finland.

- Julkaisussa *Political Geography* 17(3), s. 331–363.
- Hämynen, Tapio 1995. *Suomalaistajat, venäläistäjät ja rajakarjalaiset. Kirkko- ja koulukysymys Raja-Karjalassa 1900–1923*. Ortodoksisen teologian laitoksen julkaisuja 17. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Hämynen, Tapio & Eija Lähteenmäki 1998. Kuhasalon luostarin hämären peittoon jäävä menneisyys. Teoksessa *Elämää entisajan Joensuussa. Joensuun kaupunki 1848–1998*. Toimittanut Pasi Tuunainen. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 6. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, Joensuu.
- Hämäläinen, Asko & Matti Leinonen & Pamela Mandart 2001. *Hirvi. Pohjolan kuningaseläin*. WSOY, Porvoo.
- Hämäläinen, Simo 2003. Kadonnutta kansaa etsimässä. Teoksessa *Esko Eskelinen. Silmäyksiä 1950- ja 1960-luvun Pohjois-Karjalasta*. Toimittanut Jorma Komulainen. Pohjois-Karjalan museo, Joensuu.
- Hänninen, Vilma & Senni Timonen 2004. ”Huoli” ja ”Masennus”. Kärsimyksiä ennen ja nyt. Teoksessa *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*. Toimittaneet Marja-Liisa Honkasalo, Terhi Utriainen ja Anna Leppo. Vastapaino, Tampere.
- Härkönen, Eila 2006. *Lutin tasavalta. Tiina-mummon muistole*. (Omakustanne), Ilomantsi.
- Härkönen, Kerttu / Naarvan Kerttu 1971. Lutin Tiina – ronskipuheinen ja kuitenkin herkkä. Julkaisussa *Pogostan Sanomat* 11.5.1985.
- Häyrinen-Alestalo, Marja 2010. Tieteen puolustamisen sietämätön vaikeus. Julkaisussa *Tiede ja Edistys* 35(2), s. 159–165.
- Häyrynen, Maunu 2005. *Kuvitettu maa. Suomen kansallisen maisemakuvaston rakentuminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 834. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Häyrynen, Simo 2010. *Kulttuuri jää. Outokumpu kaivosteollisuuden jälkeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1294. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Högbacka, Riitta 2003. *Naisten muuttuvat elämänmuodot maaseudulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Højrup, Thomas 1989. *Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering*. 4. painos. Statens Byggeforskningsinstitut, Hørsholm.
- Hölttö, Ismo 1989. *Ihminen pääosassa. Valokuvia suomalaisista*. Omakustanne.
- Iivesviita, Pirjo 2005. *Paaluraidoista kotkansuojeluun. Suomalainen metsätyspolitiikka 1865–1993*. Acta Universitatis Lapponiensis 93. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Ikola, Osmo & Ulla Palomäki & Anna-Kaisa Koitto 1989. *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 519. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Ingold, Tim 1976. *Skolt Lapps today*. Cambridge University Press, Lontoo.
- Inha, I. K. 2002/1909. *Suomen maisemia*. Neljäs painos. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Innis, Harold J. 1956. *Essays in Canadian Economic History*. University of Toronto Press, Toronto.
- Jaakonaho, Asko 2006. Möhkö-ilmio. Ilomatsin Teatterikerho 20 vuotta. *Replikki*, n:o 2, s. 6–7.
- Jauhainen, Jussi S. & Vivi Niemenmaa 2006. *Alueellinen suunnittelu*. Vastapaino, Tampere.
- Jenkins, Richard 2006/2004. *Social Identity*. 2. edition. Routledge, London and New York.
- Jetsu, Laura 1995. Sissolan ja Lahohovin laulajat – keitä he olivat? Teoksessa *Mekrijärven Sissola. Runojen ranta*. Toimittaneet Jorma Aho ja Laura Jetsu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 626. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Jetsu, Laura 2001. *Kahden maailman välillä. Etnografisen tutkimus venäjänkarjalaisista bautauserituaaleista 1990-luvulla*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 853. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Jetsu, Laura 2006. Karjalan kalmistot, näkyvän ja näkymättömän rajamailla. Teoksessa *Ilomantsi, vibreän vyöhykkeen keskus*. Toimittaneet Veli Lyytikäinen, Hannu Luotonen, Timo J. Hokkanen ja Taneli Kolström. Ilomantsin kunta ja Pohjois-Karjalan ympäristökeskus, Ilomantsi & Joensuu.
- Joensuun kaupunki 1848–1948* 1949. Satavuotis-muistojulkaisu. Joensuun kaupunki, Joensuu.
- Joensuun kaupungin historia II–IV 1920–1953* 1986. Joensuun kaupunki, Joensuu.
- Jokipii, Mauno 1968. Paikallishistoriallisen tutkimuksen nykyinen tila. Teoksessa *Paikallishistoria tänään*. Toimittanut Antero Penttilä. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Juwa, Einari 1945. Paikallishistoriallinen tutkimus, sen tehtävät ja lähteet. Teoksessa *Paikallishistoriallisen tutkimuksen opas*. Toimittanut Paikallishistoriallinen Toimisto. Historiallinen kirjasto X. Historian Ystävien Liiton julkaisuja. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, Helsinki.
- Juvonen, Jaana 2006. Monen alan kauppahuoneet ja liike-elämä. Teoksessa *Maakunnan synty. Pohjois-Karjalan historia 1809–1939*. Toimittaneet Kimmo Katajala ja Jaana Juvonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1089.

- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Jämsén, Sini 2004. Läänintaiteilijat 1972–2004. Julkaisussa *Tilastotiedote* 1/2004. Taiteen keskustoimikunta, Helsinki.
- Järvinen, Irma-Riitta 1989. Pohjois-Karjalan ceppisen kansanrunouden aiheita ja laulajia. Teoksessa *Runon ja rajan teillä. Kalevalaseuran vuosikirja* 68. Toimittaneet Seppo Knuutila ja Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Järvinen, Irma-Riitta 1991. Karjalan vanhauskoisuus ja kansanperinne. *Ortodoksia* 40, s. 44–53.
- Jääskinen, Aune 1966. *Megrin luostarin ikonit Pohjois-Karjalan Museossa*. Joensuun kaupungin museot, Joensuu.
- Kaarlenkaski, Taija & Jyrki Pöysä (toim.) 2005. *Joensuun paikat*. Suomen kansantietouden tutkijain seura, Joensuu.
- Kahelin, Antti 1927. Ilomantsilaisten ampumaharrastuksista aikaisempina vuosina. Julkaisussa *Pohjois-Karjalan suojeluskuntalainen* 7/1927.
- Kaila, Osmo I. (toim.) 1993. *Vansjärveltä Ilomantsiin. Venttiprikaatin taistelujen tie 1943–1944*. 21. prikaatin kilta, Helsinki.
- Kainulainen, Kalevi 2006. *Ihmisen mittaiset jäljet. Ilomantsin hoitoalueiden metsäkämpät ja metsänvarijäätälät*. Kustannusosakeyhtiö Ilias Oy, Joensuu.
- Kaipainen, Anu 2002. *Kuin on pitkät pilvenrannat. Tarvittavin paikoin runsaan kirjallisen vapauden kuvittama kertomus Mateli Kuivalattaren, Kantelettaren muusan ja Suomen ensimmäisen tunnetun naislyhyriikon yksinäisestä elämästä*. WSOY, Helsinki.
- Kairikko, Juha K. 2006. Tuliaseista toiseen maailmansotaan. Teoksessa *Hirvenmetsästyksen käsikirja*. Toimittanut Jere Malinen. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Kalela, Jorma 2000. *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Tampere.
- Kamppinen, Matti 1999. *Enkelten aika, aikakäsityksistä ja elämän tarkoituksesta*. Loki, Helsinki.
- Kangas, Anja 1997. Ja Naturasta vielä. Julkaisussa *Pogostan Sanomat* 22.5.1997.
- Karjalainen, Pauli Tapani 1997. Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa *Tila, paikka ja maisem. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Toimittaneet Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela, Sirpa Tani. Vastapaino, Tampere.
- Karjalainen, Pauli Tapani 2007. Paikoista maisemiin, ympäristön eletty mieli. Teoksessa *Maiseman kanssa kasvokkain*. Toimittaneet Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio. Maahenki Oy, Helsinki.
- Karjalainen, Tuula 1990. *Uuden kuvan rakentajat. Konkretismin läpimurto Suomessa*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Karjalainen, Tuula 2003. Kuvakiistojen keskellä. Teoksessa *Pinx. Maalaustaide Suomessa. Siveltrimen vetoja*. Toimittaneet Helena Sederholm, Saara Salin, Rakel Kallio ja Veikko Kallio. WS Bookwell Oy, Porvoo
- Karjalainen viesti – Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseätiön tiedotuslehti* 1957, n:o 2. Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseätiö, Joensuu.
- Karlsson, Göran 1966. Eräitä tilastollisia tietoja subjektin ja predikaatin numeruskongruenssista suomen murteissa. Julkaisussa *Sananjalka* 8, s. 17–23.
- Karttunen, Sari 2000. Julkisen taiteen monet käytöt. Poissulkemisen symboleista kadonneen yhteisöllisyyden rakentajiksi. Julkaisussa *Hyvinvointikatsaus* 3/2000, s. 46–51.
- Karttunen, Toivo J. 1963. Pohjois-Karjalan sananparsista. Teoksessa *Karjalan vaaroilta. Pohjoiskarjalainen lukemisto*. Pohjois-Karjalan maakuntaliiton julkaisuja no 27. Toimittanut O. I. Laine. Otava, Helsinki.
- Kasala, Kalevi 2006. *Ortodoksisuuden mitä, miksi, miten – kirkkotiedon käsikirja*. Ortodokisten Nuorten Liitto ONL ry., Joensuu.
- Kasanko, Aleksanteri (toim.) 1982/1952. *Nimi ja usko*. Ortodoksinen ristimänimiopas. 2. painos. Ortodoksinen veljestö, Joensuu.
- Katajala, Kimmo 1994. *Nälkähäpina. Veronvuokraus ja talonpoikainen vastarinta Karjalassa 1683–1697*. Historiallisia tutkimuksia 185. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki
- Katajala, Kimmo 2002. *Suomalainen kapina. Talonpoikaislevottomuudet ja poliittinen kulttuuri Suomessa Ruotsin valan ajalla n. 1150–1800*. Historiallisia Tutkimuksia 212. Suomalainen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Katajala, Kimmo & Jaana Juvonen 2006. Mikä oli ja on maakunta? Teoksessa *Maakunnan synty. Pohjois-Karjalan historia 1809–1939*. Toimittaneet Kimmo Katajala ja Jaana Juvonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1089. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Katajala, Kimmo & Jaana Juvonen 2006. *Maakunnan synty. Pohjois-Karjalan historia 1809 – 1939*. Joensuun yliopisto – Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kaukiainen, Yrjö 1998. Kauppamiesten Karjala. Euroopan koillisen takamaan taloudellinen kehitys ja yhteydet ”suureen maailmaan”. Teoksessa *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*. Toimittaneet Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 705. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- Kaukonen, Väinö 1989. Iloimantsin kansanrunous Kalevalan aineistona. Teoksessa *Runon ja rajan teillä*. Kalevalaseuran vuosikirja 68. Toimittaneet Seppo Knuutila ja Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kaukonen, Väinö 1989/1983. *Elias Lönnrot ja Kanteletar*. Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 507. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Keating, Michael 1998. *New regionalism in Western Europe: territorial restructuring and political change*. Elgar, Cheltenham.
- Kekkonen, Jalmari 1929. *Kansanomaisia rakennustapoja ja koristemuotoja Karjalasta kahden puolen rajaa*. Keränneet Uno Ullberg, Alarik Tavaststjerna, Jalmari Kekkonen. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Kelbaugh, Douglas S. 2002. *Repairing the American Metropolis. Beyond common place*. University of Washington Press, Seattle.
- Kero, Esa 2001. *Hautausmaa*. Rakennusalan kustantajat, Helsinki.
- Keskinarkaus, Susanna & Anne Matilainen & Sami Kurki. 2009. *Metsästysmatkailu ja sen kestävyys valtion mailla*. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Seinäjoki.
- Kettunen, Eija-Helena 2005. Etunimiä ja nimekäytäntöä Joensuun ortodoksisessa seurakunnassa. Teoksessa *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Toimittaneet Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen. Studia Carelica Humanistica 20. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, Joensuu.
- Kettunen, Lauri 1940. *Suomen murteet III A. Murrekartasto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 188. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kirkinen, Heikki 1976. *Karjala taistelukuulentänä: Karjala idän ja lännen välissä*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Kirkinen, Heikki 1981. *Karjalantalo. Kuva Karjalan asumiskulttuurista*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Kirkinen, Heikki 1998. Keitä karjalaiset ovat? Teoksessa *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 705. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kirkinen, Heikki 2003. Sankari ja arkajalka. Teoksessa *Kaikki me odotamme tulevaa: Jobdantoja Joensuubun*. Toimittaneet Niina Hanhinen ja SatuMaria Partanen. Kustannus Virta, Joensuu.
- Kirkinen, Heikki 2006. Vienan Karjalan suuruuden aika. Teoksessa *Tupen kolahuttajien mailla: Vuokkiniemi esihistoriasta toiseen maailmansotaan*. Toimittanut Kai Paajaste. Vuokkiniemi-seura, Mustasaari.
- Kirkinen, Heikki & Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo 1994. *Karjalan kansan historia*. WSOY, Helsinki.
- Kiviniemi, Eero 1982. *Rakkaan lapsen monet nimet*. Suomalaisen etunimet ja nimenvalinta. Amer-yhtymä Oy, Espoo.
- Kiviniemi, Eero 1984. Suomi-nimen arvoitus. Teoksessa *Suomen historia*, osa 1. Toimittanut Jukka Tarkka. Weilin & Göös, Espoo.
- Kiviniemi, Eero 2006. *Suomalaisen etunimet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1103. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Klinge, Matti 1982. *Kaksi Suomea*. Otava, Helsinki.
- Knuutila, Seppo 1989. Perinne-esiintyjä Pohjois-Karjalassa. Teoksessa *Runon ja rajan teillä*. Kalevalaseuran vuosikirja 68. Toimittaneet Seppo Knuutila ja Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Knuutila, Seppo 1995. Katoava kansanrunous Iloimantsiretoriikan erityispiirteinä. Teoksessa *Mekrijärven Sissola. Runojen ranta*. Toimittaneet Jorma Aho ja Laura Jetsu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 626. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Knuutila, Seppo 1996. Kaiken kattava kulttuuri? Teoksessa *Kulttuurintutkimus. Jobdanto*. Toimittaneet Jari Kupiainen ja Erkki Sevänen. 2. painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Knuutila, Seppo 2003. Voit saada Joensuusta tuhansia kuvauksia ja ne kaikki ovat oikeita. Teoksessa *Kaikki me odotamme tulevaa: Jobdantoja Joensuubun*. Toimittaneet Niina Hanhinen ja SatuMaria Partanen. Kustannus Virta, Joensuu.
- Knuutila, Seppo 2004. Kenttätöitä ja -tuomioita. Teoksessa *Kenttäkysymyksiä*. Toimittaneet Pekka Laaksonen ym. Kalevalaseuran vuosikirja 83. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Knuutila, Seppo 2005. Samankeskinen paikallisuus – rajallisen kiinnostuksen autenttisuus. Teoksessa *Kulttuurin arviointi ja vaikutusten väylät*. Toimittanut Simo Häyrynen. Kulttuuripolitiikan tutkimuksen edistämissäätiö, Helsinki.
- Knuutila, Seppo 2006. Paikan moneus. Teoksessa *Paikka: eletty, kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Toimittaneet Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen ja Ulla Piela. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Knuutila, Seppo 2008. *Entinen aika, nykyinen mieli*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Knuutila, Seppo 2008. Viimeinen runonlaulaja. Teoksessa *Entinen aika, nykyinen mieli*. Toimittaneet Ulla Piela ja Sinikka Vakimo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toi-

- mituksia 1185. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Knuutila, Seppo 2010. Tutkimusaineistojen muodostaminen. Teoksessa *Vaeltavat metodit*. Toimittaneet Jyrki Pöysä, Helmi Järviuoma ja Sinikka Vakimo. Kultaneito VIII. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.
- Knuutila, Seppo & Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) 2006. *Paikka. Eletty, kuviteltu ja kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Knuutila, Seppo & Pertti Rannikko 2008. Sivakka ja Rasimäki tutkimuksina. Teoksessa *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. SKS, Helsinki.
- Knuutila, Seppo & Pertti Rannikko 2009. Syrjäinen maaseutu avoimina toivon tiloina. Teoksessa *Maaseutuaiheita = Rural Motifs. Essays in Honour of Professor Leo Granberg*. Toimittanut Jouko Nikula. Aleksanteri Series 5. Aleksanteri Institute, Helsinki.
- Koivulento, Jorma 1993. Suomi. Julkaisussa *Virittäjä* 97(3), s. 400–408.
- Koivunen, Hannele 1998. Hiljainen tieto luovuuden lähteenä. Teoksessa *Taide tiedon lähteenä*. Toimittanut Marjatta Bardy. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä.
- Kokkonen, Jukka 2005. *Villää itää, kesytöntä länttä – Ylä-Koitajoen alueen ja Ilomantsin historiaa*. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 152. Metsähallitus, Helsinki.
- Kolbe, Laura 2009. Kaupunkitutkimuksen traditio – jatkuvuusia ja murroksia Suomessa ja Skandinaviassa. Teoksessa *Maa, seutu, kulmakunta. Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen*. Toimittanut Maria Lähteenmäki. Historiallinen Arkisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Komiteanmietintö 1974:153. *Pielisen-Koitajoen aluekomitean mietintö*. Helsinki.
- Komulainen, Jorma 1981. *Elämää Pohjois-Karjalassa*. Valokuva-teos. Teksti Seppo Lappalainen. Otava, Helsinki.
- Kontkanen, Jenni 2005. Joensuun helmet. Teoksessa *Joensuun paikat*. Toimittanut Taina Kaarlenkaski ja Jyrki Pöysä. Suomen kansantietouden tutkijain seura, Joensuu.
- Kontinen, Esa & Tapio Litmanen 1996. Ympäristöhallinnan paikallinen eriaikaisuus. Teoksessa *Ekokuntia ja ökykuntia. Tutkimuksia ympäristöhallinnan paikallisesta eriaikaisuudesta*. Toimittaneet Esa Kontinen ja Tapio Litmanen. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 6. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Korhonen, Eino 1982. *Koitereen kasvatti*. A. Manninen, Kerava.
- Korhonen, Teppo 1999. *Tekniikkaa, taidetta ja taikauskoo*. Kirjoituksia aineellisesta kansankulttuurista. Tietolipas 162. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kortelainen, Jarmo 2010. The European Green Belt as a form of environmental governance. Julkaisussa *KRIHS Special Report* 15, s. 75–93. Korea Research Institute for Human Settlements, Seoul.
- Kosonen, Mikko & Erkki KM Leppävuori & Markku Mattila & Veli-Pekka Saarnivaara 2010. Suomen menestymisen maailmalla vaatii uudenlaista innovaatiostrategiaa. Julkaisussa *Helsingin Sanomat* 1.4.2010.
- Kotilainen, Sofia 2008. *Suvun nimissä: nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle*. Bibliotheca Historica 120. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Koukkunen, Heikki, 1979. Uudenkaupungin rauhasta nykypäiviin. Teoksessa *Ortodoksinen kirkko Suomessa*. Toimittaneet isä Ambrosius ja Markku Haapio. Etelä-Suomen kustannus Oy, Lieto.
- Kovalainen, Ritva & Sanni Seppo 2009. *Metsänboidollisia toimintoja*. Hiilinielu tuotanto ja Miellotar, Kemiö ja Helsinki.
- Kuiri, Kaija 2000. Kielellistä passiivisuutta: miksi me menään? Julkaisussa *Kielikello* 3/2000, s. 13–15.
- Kukkonen, Antti 1955. Johdantoa. Teoksessa *Pohjois-Karjala. Pohjois-Karjalan maakuntaliiton julkaisuja nro XIII*. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Joensuu.
- Kukkonen, Paula & Sari Salonen (toim.) 1984. *Kierros vanhalla Pogostalla*. Ilomantsin kulttuurilautakunta, Ilomantsi.
- Kulomaa, Jukka & Jarmo Nieminen 2008. Kesän 1944 rintamakarkuruus. Teoksessa *Teloitettu totuus – kesä 1944*. Toimittaneet Jukka Kulomaa ja Jarmo Nieminen. Ajatuskirjat, Helsinki.
- Kupiainen, Heikki 1989. Sissolan runoniekat. Teoksessa *Runon ja rajan teillä*. Kalevalaseuran vuosikirja 68. Toimittaneet Seppo Knuutila ja Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kurkela, Vesa 1989. *Musiikkifolklorismi & järjestökulttuuri*. Suomen Etnomusikologinen Seura, Helsinki.
- Kurki, Tuulikki 2006. Kirjoitettu ja luettu kylä. Teoksessa *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Toimittaneet Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen ja Ulla Piela. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kurki, Tuulikki 2010. Modern Soviet Man Looks Back: Narratives and Images of Soviet Karelia. Teoksessa *Karelia Written and Sung*. Toimittaneet Pekka Suutari ja Yury Shikalov. Kikimora Publications, Helsinki.
- Kuusela, Hilikka 1987. Kylästä kylään. Teoksessa *Kotiseutumme*

- Ilomantsi. *Kalevala-kunnan kotiseutulukemisto*. Ilomantsin kunta.
- Kuusi, Matti 1954. *Otto Mannisen Metsien mies*. Kalevalaseuran vuosikirja 34. WSOY, Helsinki.
- Kuusi, Matti 1985. Lintuleegikko. Teoksessa *Perisuomalaista ja kansainvälistä*. Toimittaneet Senni Timonen ja Lea Virtanen. Tietolipas 99. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kyytinen, Pekka & Viljo Marttila 1940. *Muistojen Karjala*. Otava, Helsinki.
- Kärkkäinen, Veli-Matti 2005. Vapaakristillisuus, helluntailaisuus ja baptismi. Teoksessa *Kirkkotiedon kirja. Ekumeeninen johdatus kirkkojen oppiin ja elämään*. Toimittaneet Pekka Metso ja Esko Ryökäs. Kirjapaja, Helsinki.
- Kärävä, Simo & Olli Tenkanen (toim.) 2001. *Käkisalmemme*. Karjalan kirjapaino OY, Lappeenranta.
- Könönen, Seppo 2004. Alkupuheeksi. Teoksessa *Eräkirjeitä Karjalasta*. Kirjoittanut K. S. Hallberg. Toimittanut ja suomentanut Seppo Könönen. Joensuun yliopiston paino, Joensuu.
- Könönen, T. 1904. *Joensuun kaupunki vuosina 1848–1898*. Joensuun kaupunki, Joensuu.
- Könönen, V. A. & Heikki Kirkinen 1975. *Pohjois-Karjalan historia I*. Joensuun korkeakoulun julkaisuja sarja A: 5. Karjalaisen kulttuurin edistämisyhdistys, Joensuu.
- Laine, Yrjö 1933. *Kansanomaisia koristeltuja ovia 1700– ja 1800-luvuilla*. Kalevalaseuran vuosikirja 13. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Laitila, Teuvo 1998. Kansanomainen ja kirkollinen ortodoksisuus Raja-Karjalassa. Teoksessa *Karjala: historia, kansa, kulttuuri*. Toimittaneet Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 705. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Laitila, Teuvo 2004. *Uskon luotsi. Sergei Okulov Suomen ortodoksin vaiheissa*. Aamun Koitto, Kuopio.
- Lallo, Helka 2010. Vain vajaa kilometri. Teoksessa *Kaipaus Karjalaan. Matkoja kotiseudulle*. Toimittanut Liisa Lehto. Kansanelämän kuvauksia 76. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Langer, Jennifer 2002. Introduction. Teoksessa *Crossing the Border. Voices of the Refugee And Exiled Women*. Toimittanut Jennifer Langer. Five Leaves Publications, Nottingham.
- Lappalainen, Hanna 2004. *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 964. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lappalainen, Hanna & Johanna Vaattovaara 2005. Vielä murteen ja identiteetin suhteesta. Julkaisussa *Virtittäjä 1/2005*, s. 98–110.
- Lappalainen, Sirpa 2007. Johdanto. Mikä ihmeen etnografia. Teoksessa *Etnografia metodologiana. Lähtökohdista koulutuksen tutkimus*. Toimittaneet Sirpa Lappalainen, Pirko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma ja Tarja Tolonen. Vastapaino, Tampere.
- Lassila, Juha 1990. *Mitä Suomi soittaa? Hittilistat 1954–87*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 20. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Lauerma, Pertti 2004. *Larin Parasken epiikan kielellisestä variaatiosta*. Suomi 189. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lauhakangas, Outi & Tauno Vuoristo 1991. *Napit vastakkain. Suomalaiset poliisit kertovat*. Kansanelämän kuvauksia 34. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lauren, Kirsi 2006. *Suo – sisulla ja sydämellä. Suomalaisen suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosubteen ilmentäjinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1093. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lavonen, Nina & Aleksandra Stepanova 1999. Kansanusko ja ortodoksisuus Karjalan tasavallassa. Teoksessa *Uskonto ja identiteetti. Suomalais-ugrialaisten kokemuksia ja vaiheita Venäjällä ja Neuvostoliitossa*. Toimittaneet Teuvo Laitila ja Tuija Saarinen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 741. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lebedev, C. S. 2005. *Epoha vikingov severnoj Evrope i na Rusi*. Sankt-Peterburg.
- Lefebvre, Henri 1991. *The Production of Space*. Blackwell, Oxford.
- Lehari, Kaia 2005. Walker in a Landscape. Teoksessa *Aesthetic Culture*. Toimittaneet Seppo Knuutila, Erkki Savänen ja Risto Turunen. Maahenki, Helsinki.
- Lehikoinen, Heikki 2007. *Tuo hiisi hirviäsi. Metsästyksen kulttuuristoria Suomessa*. Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki.
- Lehmijoki-Gardner, Maiju 2009. *Askeettien pidot. Uskonnot ja syömisen etiikka*. Kirjapaja, Helsinki.
- Lehtinen, Ari A. 2006. *Postcolonialism, multitude, and the politics of nature. On the changing geographies of the European North*. University Press of America, Lanham.
- Lehtipuro, Outi 1968. Ilomantsi. Teoksessa *Karjalan laulajat*. Toimittaneet Pertti Virtaranta, Väinö Kaukonen, Matti Kuusi ja Lea Virtanen. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Lehtola, Veli-Pekka 1997. *Rajamaan identiteetti. Lappilaisuuden*

- rakentuminen 1920- ja 1930-luvun kirjallisuudessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lehtonen, Turo-Kimmo 2008. *Aineellinen yhteisö*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Le Roy Larudie, Emmanuel 1990. *Karnevaalit. Kynttelinpäivästä 1579 piinaviikolle 1580*. Suomentanut Inkeri Tuomikoski. Alkuteos Le Carnaval de Romans (1979). Art House, Helsinki.
- Le Roy Larudie, Emmanuel 2003. *Montaillou. Ranskalainen kylä 1294–1324*. Suomentanut Marja Itkonen-Kaila. Alkuteos Montaillou, village occitan de 1294 à 1324. (1979) Otava, Helsinki.
- Leskinen, Eino 1939. Metsänkävynnistä ja kalastuksesta Ilomantsin itäosissa. Teoksessa *Kansatieteellisiä muistiinpanoja Ilomantsin itäkylästä*. Toimittanut Kustaa Vilkuna. Kansatieteellinen arkisto III. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Levi, Giovanni 1991. On microhistory. Teoksessa *New Perspectives on Historical Writing*. Toimittanut Peter Burke. Polity Press, Cambridge.
- Lewis, James R. & Gordon J. Melton 1992. Introduction. Teoksessa *Perspectives On The New Age*. Toimittaneet James R. Lewis & J. Gordon Melton. State University of New York Press, Albany.
- Lindberg, Carolus 1927. *Koristetaide*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Lindgren, Liisa 2000. *Monumentum: muistomerkkien aatteita ja aikaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden seuran toimituksia 782. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lindstedt, Jukka 1999. *Kuolemaan tuomitut. Kuolemanrangaistukset Suomessa toisen maailmansodan aikana*. Suomen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 221. Suomen lakimiesyhdistys, Helsinki.
- Lindstedt, Jukka 2008. Teloitukset – ampumiset. Teoksessa *Teloitettu totuus – kesä 1944*. Toimittaneet Jukka Kulomaa ja Jarmo Nieminen. Ajatuskirjat, Helsinki.
- Linna, Väinö 1954. *Tuntematon sotilas*. WSOY, Helsinki.
- Lloyd, Sarah E. 2001. *The emergent forest landscape in Sweden: A case study of relations between socio-economic and ecological space in Jokkmokk*. Department of Rural Development Studies Reports 13. Swedish University of Agricultural Sciences, Lund.
- Locke, John 1995. *Tutkielma hallitusvallasta. Tutkimus poliittisen vallan oikeasta alkuperästä, laajuudesta ja tarkoituksesta*. Suomentanut Mikko Yrjönsuuri. Gaudeamus, Helsinki.
- Loima, Hannu 1981. *Oksa heimopuun. Papin puheita, mietteitä ja mielipiteitä ortodoksisesta uskosta ja karjalaisuudesta*. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto, Joensuu.
- Long, Daniel & Dennis R. Preston 2002. *Handbook of Perceptual Dialectology. Volume 2*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Lotman, Yuri M. 1990. *Universe of the Mind. A Semiotic Theory of Culture*. Tauris, London-New York.
- Lovén, Christian & Erik Nordensson & Gustaf. Retzius 1876. *Till kannedom om de finska folkstammarnes raskaraktärer. Aftryck ur Tidskrift för Antropologi och kulturhistoria*, Bd. I, Nr: 9.
- Lumilla [Nimimerkki] 2005. Lähde kanssani Savantosillalle. Teoksessa *Joensuun paikat*. Toimittanut Taija Kaarlenkaski & Jyrki Pöysä. Suomen kansantietouden tutkijain seura, Joensuu.
- Lyytikäinen, Veli & Hannu Luotonen & Timo J. Hokkanen & Taneli Kolström (toim.) 2006. *Ilomantsi – Vihreän vyöhykkeen keskus*. Ilomantsin kunta ja Pohjois-Karjalan ympäristökeskus, Joensuu.
- Lähteenmäki, Eija 2000. *Ruotsin suomalaismetsien synty ja savolainen liikkuvuus vanhemmalla Vaasa-kaudella*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Lähteenmäki, Maria 2005. *Kalotin kansaa. Rajankäynnit ja vuorovaikutus Pohjoiskalotilla 1808–1889*. Historiallisia tutkimuksia 220. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lähteenmäki, Maria 2009a. *Maailmojen rajalla. Kannaksen rajamaa ja poliittiset murtoamat 1911–1944*. Historiallisia tutkimuksia 243. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lähteenmäki, Maria 2009b. Alue- ja paikallistutkimuksen synty ja pohjoinen ulottuvuus 1700-luvulla. Teoksessa *Maa, seutu, kulmakunta. Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen*. Toimittanut Maria Lähteenmäki. Historiallinen Arkisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lönnqvist, Bo 2002. Myytti harmonisesta paikallisuudesta. Teoksessa *Paikallisuuden juuret ja versot. Jatkuvuuksia Judinsalon maalaismaisemassa*. Toimittaneet Pekka Junkala ja Jari Määttä. Etnografia 5. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä.
- Lönnrot, Elias 1990/1836. Suomen synty. Teoksessa *Elias Lönnrot valitut teokset 2. Mehiläinen*. Toimittanut Raija Majamaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 531. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lönnrot, Elias 1997/1840. *Kanteletar elikkä Suomen kansan vanhoja lauluja ja virsiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Magnússon, Sigurður Gylfi 2006a. Social history as “Sites of Memory”? The ins[t]itutionalization of history: Micro-history and the grand narrative. Julkaisussa *The Journal of*

- Social History* 36 (3), s. 891–915.
- Maisemia Suomesta* 1987. Z. Topeliuksen ja hänen taiteilija-aikalaistensa kuvateoksen uudelleen toimittaneet Matti Klinge ja Aimo Reitala. Kuvat *Finland framstaldt i teckningar* -teoksen (1845–1852) väritetystä laitoksesta. Otava, Helsinki.
- Makkonen, Elina 2006. Kylät kirjoina. Teoksessa *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Toimittaneet Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen ja Ulla Piela. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Makkonen, Elina 2009. *Muistitiedon etnografiaa tuottamassa*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 2009. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Makkonen, Elina & Sanna Pekkinen & Tarja Raninen-Siiskonen 1999. *Kyläkirjaopas*. Joensuu, Kontiolahti. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ja Kontiolahden kylien kehittämiskeskus osuuskunta, Joensuu, Kontiolahti.
- Makkonen, Heikki 1989. *Kuolema ortodoksissa perinteessä*. Joensuun yliopiston teologisia julkaisuja 1. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Makkonen, Pirjo 2007. Hattuvaara. Teoksessa *Suomalainen paikannimikirja*. Toimittanut Sirkka Pakkala. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- Makkonen-Craig, Henna & Johanna Vaattovaara 2007. Murteiden uusi nousu. Teoksessa *Suomennokkirjallisuuden historia 2*. Toimittaneet H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki ja Outi Paloposki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1112. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Malinen, Jere 2010. Jalostusneuvojana GPS. Julkaisussa *Metäsätys ja Kalastus* 4/2010.
- Manninen, Otto 1979/1905. *Säkeitä I*. WSOY, Helsinki.
- Mantila, Harri 2004. Murre ja identiteetti. Julkaisussa *Virittäjä* 3/2004, s. 322–346.
- Martiskainen, Teuvo 2003. *Ilomantsin Pogostan itäiset kylät*. Omakustanne.
- Massa, Ilmo 1994. *Pohjoisen luonnonvalloitus. Suunnistus ympäristöhistoriaan*. Gaudeamus, Helsinki.
- Massey, Doreen 1995. *The Conceptualisation of Place*. Teoksessa *A Place in the World*. Toimittaneet Doreen Massey ja Pat Jess. The Open University, London.
- Massey, Doreen 2005. *For space*. Sage, London.
- Massey, Doreen 2008. *Samanaikainen tila*. Toimittaneet Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen & Jarno Valkonen. Suomentanut Janne Rovio. Vastapaino, Tampere.
- Mathiesen, Thomas 1982. *Makt och motmakt*. Korpen, Göteborg.
- McGlenn, Sari 2008. *Reiki, luonnollisen parantamisen menetelmä*. Harmoniahuone, Helsinki.
- Mekri, Siiri 1958a. Katri Vala Ilomantsissa vuosina 1905–11 ja 1925–28, I. Julkaisussa *Pogostan Pakinat* 1/1958, s. 5–6.
- Mekri, Siiri 1958b. Katri Vala Ilomantsissa vuosina 1905–11 ja 1925–28, II. Julkaisussa *Pogostan Pakinat* 2/1958, s. 1–3.
- Mekri, Siiri 1958c. Katri Vala Ilomantsissa vuosina 1905–11 ja 1925–28, III. Julkaisussa *Pogostan Pakinat* 3/1958, s. 2–3.
- Mekri, Siiri 1966. Ilomantsilainen ”virsittäjä”. Julkaisussa *Pogostan Pakinat* 3/1966, s. 7–9.
- Melton, J. Gordon 2008. *The Encyclopedia of Religious Phenomena*. Visible Ink Press, Canton.
- Menninkäinen [Nimimerkki] 2005. Omaa paikkaa etsimässä. Teoksessa *Joensuun paikat*. Toimittanut Taija Kaarlenkaski & Jyrki Pöysä. Suomen kansantietouden tutkijain seura, Joensuu.
- Merras, Merja 1986. *Ortodoksinen elämäntapa*. Kirjapaja, Helsinki.
- Mielikäinen, Aila 1991. *Murteiden murros. Levikkikarttoja nykypubekielen piirteistä*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja 36. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Mielikäinen, Aila 2004. Liudennus murrettutkimuksissa ja savolaismurteisessa kirjallisuudessa. Julkaisussa *Virittäjä* 4/2004, s. 508–530.
- Miettinen, Matti A. 1990. *Uskonnolliset ihmeperantumiset lääketieteellis-psykologisesta näkökulmasta*. Kirkon tutkimuskeskus Sarja A Nro 51. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.
- Miikkola, Kati 2008. *Maamme kirja Kalevalan tulkitsijana*. Teoksessa *Kalevalan kulttuurihistoria*. Toimittaneet Ulla Piela, Seppo Knuutila ja Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1179. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Miikkola, Kati 2009. *Tulevaisuutta vastaan. Uutuusien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1251. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Miikkonen, Kai 2005. *Kuva ja sana. Kuvan ja sanan vuorovaikutus kirjallisuudessa, kuvataiteessa ja ikonoteksteissä*. Gaudeamus, Helsinki.
- Miikola, Peitsa 1949. *Petkeljärven kansallispuisto – Kalevalakarjalaisen saloluonnon edustaja*. Julkaisussa *Karjalainen* 22.5.1949.
- Moisio, Sami 2009. *Valtion aluehistoria*. Teoksessa *Maa, seutu, kulmakunta. Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen*. Toimittanut Maria Lähteenmäki. Suomalaisen

- Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Moisio, Sami 2010. Ihmiskaantiede 2010-luvun suomalaisessa yliopistossa: valtiomuutoksen näkökulma. Julkaisussa *Terra* 122(2), s. 90–93.
- Moring, Kirsikka 2007. *Yleisö hurraisi seisaaltaan Smedsin uudelle Tuntemattomalle*. Julkaisussa *Helsingin Sanomat* 28.11.2007.
- MS 1980. *Matkalla Suomessa*. Oy Valitut Palat – Reader's Digest Ab, Helsinki.
- Muhonen, Anu 2008. Sheikataan like a polaroid picture: englannin tehtävistä nuorisoradiojuonnoissa. Teoksessa *Kolmas kotimainen. Lähikuvia englannin käytöstä Suomessa*. Toimittaneet Sirpa Leppänen, Tarja Nikula ja Leila Kääntä. Tietolipas 224. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Muikku, Jari 2001. *Musiikkia kaikkiruokaisille. Suomalaisen populaarimusiikin äänitetuotanto 1945–1990*. Gaudeamus, Helsinki.
- Mumford, Lewis 1949. *Kaupunkikulttuuri*. Suomentanut Lassi Huttunen. Alkuteos *The Culture of Cities*. WSOY, Helsinki.
- Mustonen, Tero 2009. *Karhun väen ajast-aikojen avartuva avara. Tutkimus kolmen euraasian luontaistaloustehteen paikallisesta tiedosta pohjoisen ilmastomuutoksen kehyksessä*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 92. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Mydin, Iskander 1992. *Historical Images – Changing Audiences*. Teoksessa *Anthropology and Photography 1860–1920*. Toimittanut Elisabeth Edwards. The Royal Anthropological Institute, London.
- Mäenpää, Pasi 2008. *Avara urbanismi. Yritys ymmärtää suomalainen kaupunki toisin*. Teoksessa *Asuttaisiinko toisin? Kaupunkiasumisen uusia konsepteja kartoittamassa*. Toimittanut Markku Norvasuo. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 95. Teknillinen korkeakoulu, Espoo.
- Mäkelä, Leo 1981. *Kokoniemessä*. Omakustanne.
- Mäkelä, Matti 1993. *Suomen murteiden kin ja kaan kään –liitteet. Morfologia ja leksikko*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 591. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Mäkinen, Yrjö-Pekka 1983. Pohjois-Karjalan pitäjät kihlakunnittain. Teoksessa *Karjala 4, Karjalan vaiheet*. Arvi A. Karisto Oy, Hämeenlinna.
- Mäyrä, Raimo 2010. *Painajaisunta*. Teoksessa *Kaipaus Karjalaan. Matkoja kotiseudulle*. Toimittanut Liisa Lehto. Kansanelämän kuvia 76. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Nahkola, Kari 1987. *Yleisgemmaatio. Äänteenmuutoksen synty ja vaiheet kielisysteemissä erityisesti Tampereen seudun hämäläismurteiden kannalta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 457. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Naukarinen, Ossi 2005. *Taiteistumisen muodot*. Teoksessa *Taiteistuminen*. Toimittaneet Yrjänä Levanto, Ossi Naukarinen ja Susan Vihma. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B 79. Taideteollinen korkeakoulu, Helsinki.
- Nevalainen, Mervi 2008. *Auringonsäteet tunnelmoivat praasniekkaa*. Julkaisussa *Pogostan Sanomat* 11.9.2008.
- Nevalainen, Pekka & Hannes Sihvo (toim.) 1998. *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 705. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Nickels, Brita 2006. *Hautamustomerkki elämän ja kuoleman tulkitsijana. Heikki Härvöajan, Kain Tapperin ja Matti Peltokankaan tekemät hautamustomerkit 1952–2002*. Helsingin yliopisto. Yliopistopaino, Helsinki.
- Niemela, Kati & Annika Koivula 2006. *Uskonnollinen kasvatus sillanrakentajana*. Teoksessa *Urbaani usko. Nuoret aikuiset, usko ja kirkko*. Toimittaneet Teija Miikkola, Kati Niemelä ja Juha Petterson. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 96. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.
- Niemi, A. R 1931a. *Suomen Kansan Vanhat Runot VII. Raja- ja Pohjois-Karjalan runot 2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Niemi, A. R 1931b. *Suomen Kansan Vanhat Runot VII. Raja- ja Pohjois-Karjalan runot 3*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Niiniluoto, Maarit 1982. *Toivo Kärki. Siks oon mä suruinen*. Tammi, Helsinki.
- Nissilä, Viljo 1948. *Pohjois-Pohjanmaan karjalaista nimityksiä*. Julkaisussa *Virtittäjä* 1948, s. 215–243.
- Norberg-Schulz, Christian 1980. *Genius Loci. Towards a Phenomenology of Architecture*. Academy Editions, London.
- Noro, Arto 2004. *Aikalaisdiagnoosi: sosiologisen teorian kolmas lajityyppi?* Teoksessa *Sosiologia nykikeskusteluja*. Toimittanut Keijo Rahkonen. Gaudeamus, Helsinki.
- Nugent, Walter 1994. *Western History, New and Not So New*. Julkaisussa *OAH Magazine of History* 9(1), s. 5–9.
- Nuolijärvi, Pirkko & Marja-Leena Sorjonen 2005. *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohdista murteenseurubankkeen pohjalta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 133. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.

- Nupponen, Anne-Maria 2011. "Savon murre" savolaiskorvin. *Kansa murteen havainnoijana*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology No 11. University of Eastern Finland, Joensuu.
- Nygrén, Tuire 2009. *Suomen hirvikannan säätely – biologiaa ja luonnonvarapolitiikkaa*. University of Joensuu, PhD dissertations in biology 64. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Nyky-suomen sanakirja* 1992. WSOY, Helsinki.
- Næss, Arne 1979. Self-realization in mixed communities of humans, bears, sheep, and wolves. Julkaisussa *Inquiry* 22, s. 231–241.
- Ó Giolláin, Diarmuid 2000. *Locating Irish Folklore. Tradition, Modernity, Identity*. Cork University Press, Cork.
- Oinaala, Sampsa 2006. Itäraja madaltuu. Julkaisussa *Vibreä lanka* 17.3.2006, s. 8.
- Oja, Aulis 1957. Mateli Kuivalatar ja hänen sukunsa. Teoksessa *Kalevalaseuran vuosikirja* 37. WSOY, Helsinki.
- Oksa, Tuuji 1998. Terveysvalvonta ja siirtoväki. Teoksessa *Elämää entisaajan Joensuussa. Joensuun kaupunki 1848–1998*. Toimittanut Pasi Tuunainen. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 6. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, Joensuu.
- Oksanen, A. 1898/1847. Satu. Kansatieteellinen unelma. Teoksessa *Säkeniä*. (Julkaistu ensimmäisen kerran *Suomettaressa* 1847.) J. C. Freneckell ja poika, Helsinki.
- Okulov, Agnia 1959. *Isä Simeon. Rovasti Simeon Okulovin elämä*. Ortodoksisten pappien liitto, Kuopio.
- Okulov, Agnia 1970. *Isä Nikolai*. Elämäkerta. Pyhäin Sergein ja Hermanin veljeskunta r.y., Joensuu.
- Onerva, L. 1979. *Eino Leino. Runoilija ja ihminen*. Toinen painos. Otava, Helsinki.
- Orpana, T. 1927. Pohjois-Karjala. Teoksessa *Karjalan vaaroilta. Pohjoiskarjalainen lukemisto*. Pohjois-Karjalan maakuntaliiton julkaisuja no 27. Toimittanut O. I. Laine. Otava, Helsinki.
- Ortodoksinen usko. Uskonoppi*. 1977. Ortodoksinen kirjallisuuden julkaisuneuvosto, Joensuu.
- Ortodoksinen kalenteri 2010*. 116. Vuosikerta. Ortodoksinen kirjallisuuden julkaisuneuvosto, Kuopio.
- Paasi, Anssi 1984. *Aluetietoisuus ja alueellinen identiteetti ihmisen spatiaalisen sidoksen osana*. Suunnittelu- ja maantieteen yhdistyksen julkaisuja 13. Suunnittelu- ja maantieteen yhdistys, Helsinki.
- Paasi, Anssi 1986. The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. Julkaisussa *Fennia* 164/1, s. 105–146.
- Paasi, Anssi 1990. Maakuntien synty: Alueellisen tietoisuuden kehittyminen. Teoksessa *Maakuntien nousu: Kehityksen suuntia Itä-Suomessa*. Toimittaneet Antero Heikkinen ja Maarit Karttunen. Snellman-instituutin julkaisuja 11. Kustannuskiila, Kuopio.
- Paasi, Anssi 1996. *Territories, Boundaries and Consciousness. The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border*. John Wiley & Sons, Chichester.
- Paasi, Anssi 2002. Rajat ja identiteetti globalisoituvassa maailmassa. Teoksessa *Eletty ja muistettu tila*. Toimittaneet Taina Syrjämaa ja Janne Tunturi. Historiallinen arkisto 115. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Paasi, Anssi 2003. Neljä jokea, yksi paikka. Teoksessa *Kaikki me odotamme tulevaa: Johdantoja Joensuuhun*. Toimittaneet Niina Hanhinen ja Satu Maria Partanen. Kustannus Virta, Joensuu.
- Paasilinna, Erno 1998. *Robkeus. Arndt Pekurisen elämä ja teloitutus*. Otava, Helsinki.
- Paavolainen, Olavi 1960. *Synkkä yksinpubelu. Pääväkijän lehtiä vuosilta 1941–44*. Otava, Helsinki.
- Paikallishistoriallinen toimisto (toim.) 1945. *Paikallishistoriallisen tutkimuksen opas*. Historiallinen kirjasto X. Historian Ystävien Liiton julkaisuja. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Paikkala, Sirkka 2004. *Se tavallinen Virtanen. Suomalaisen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 959. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Paikkala, Sirkka 2010. Fimeasta Stroke Unitiin – julkisten palveluiden nimet. Julkaisussa *Kielikello* 43(3), s. 17–19.
- Pajunen, Anneli 2012. Kirjoittamistaitojen kehitys 8–12-vuotiailla. Alakoululaisten unelmakirjoitelmät. Julkaisussa *Viritäjä 2012 (1)*, s. 4–32.
- Pakarinen, Riitta 2005. Utrankosken kohinaa. Teoksessa *Joensuun paikat*. Toimittanut Tajia Kaarlenkaski & Jyrki Pöysä. Suomen kansatietouden tutkijain seura, Joensuu.
- Palander, Marjatta 1987. *Suomen itämurteiden erikoisgeminaatio*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 455. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Palander, Marjatta 1996. *Vaihtelu Savonlinnan seudun välimurteissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 648. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Palander, Marjatta 2005a. *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. Suomi 191.

- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Palander, Marjatta 2005b. Muu suomi karjalaisten silmin. Teoksessa *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Toimittaneet Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen. Studia Carelica Humanistica 20. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, Joensuu.
- Palander, Marjatta 2007. Alueellisen taustan vaikutus murrekäsitteisiin. Julkaisussa *Virittäjä* 1/2007, s. 24–55.
- Palander, Marjatta 2008. Itäsuomalaisten murrepiirteiden muodonsisäinen väistymishierarkia. Julkaisussa *Virittäjä* 3/2008, s. 322–354.
- Palander, Marjatta 2011. *Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitteet*. Suomi 200. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Palander, Marjatta & Anne-Maria Nupponen 2005. Karjalaisten »karjala». Teoksessa *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Toimittaneet Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen. Studia Carelica Humanistica 20. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, Joensuu.
- Pallasmaa, Ullamaria 2003. Poliittisuus maalaustaiteessa. Teoksessa *Pinx. Maalaustaide Suomessa. Tarinankertojia*. Toimittaneet Helena Sederholm, Saara Salin, Rakel Kallio ja Veikko Kallio. WS Bookwell Oy, Porvoo.
- Pantzar, Mika 1990. Elinvoimaisen periferian mahdollisuudesta. Julkaisussa *Yhteiskuntasuunnittelu* 2/2000, s. 33–38.
- Park, Robert E. 1952. *Human Communities. The City and Human Ecology*. The Free Press, New York.
- Partanen, Jukka & Pasi Tuunainen (toim.) 1999. *Kylä kirjaksi. Eväitä kylähistorian tekijälle*. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja, 7. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, Joensuu.
- Paulaharju, Samuli 1924. *Syntymä, lapsuus ja kuolema. Vienen Karjalan tapoja ja uskomuksia*. Kalevalaseuran julkaisu 2. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Paulaharju, Samuli 1981. *Matkakuvia Karjalan kankailta 1907*. Kansanelämän kuvauksia 16. Toimittanut Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Paulaharju, Samuli 1983. *Karjalainen talo*. Kansanelämän kuvauksia 22. Toimittanut Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Paunonen, Heikki 1995/1982. *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta*. Suomen kielen laitos, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Paunonen, Heikki 2005. Helsingiläisiä puhujaprofileja. Julkaisussa *Virittäjä* 2/2005, s. 162–200.
- Paunonen, Heikki 2006. Vähemmistökielestä varioivaksi valtakieleksi. Teoksessa *Helsinki kieliyhteisönä*. Toimittaneet Kaisu Juusela ja Katariina Nisula. Suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Pekkarinen, Jussi & Juha Pohjonen 2005. *Ei armoa Suomen selkänahasta. Ihmisluovutukset Neuvostoliittoon 1944–1981*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Pelizarri, Maria Antonella 2003. Retracing the Outlines of Rome: Intertextuality ja Imaginative Geography in Nineteenth-Century Photographs. Teoksessa *Picturing Place: Photography and the Geographical Imagination*. Toimittaneet Joan M. Schwartz ja James R. Ryan. I. B. Tauris, London, New York.
- Pelkonen, Elna 1967a. *Runon maisemia. Kulttuurikuvia Ilomantsista I*. Otava, Helsinki.
- Pelkonen, Elna 1967b. Maja kuin Monasteri. Julkaisussa *Pogostan Pakinat* 3–4, s. 7–9.
- Pelkonen, Elna 1969: *Koidan lapset, kulttuurikuvia Ilomantsista II*. [Julkaisematon]
- Peltola, Anni 2009. *Möhköstä Megriin. Vanhan Ilomantsin itäiset kylät sodassa ja rauhassa*. Joensuun yliopistopaino, Joensuu.
- Peltonen, Matti 1996. Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus. Teoksessa *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Kirjoittaja Carlo Ginzburg. Suomentanut Aulikki Vuola. Gaudeamus, Helsinki.
- Peltonen, Matti 1999. *Mikrohistoriasta*. Gaudeamus, Helsinki.
- Peltonen, Matti 2004. After the Linguistic Turn? Hayden White Tropology and History Theory in the 1990's. Teoksessa *Between Sociology and History. Essays on Microhistory, Collective Action, and Nation-Building*. Toimittaneet Anna-Maija Castrén, Markku Lonkila ja Matti Peltonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Peltonen, Matti 2006. Mikrohistorian lajit. Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toimittaneet Outi Fingeroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 214. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Peltonen, Ulla-Maija 1996. *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 657. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Peltonen, Ulla-Maija 2003. *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 894. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- Peltoniemi, Uuno 1939. *Itärajan kuvia*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Pentikäinen, Juha 2004. Kulttuurista äidinkieltä. Uskonto isolla ja pienellä u:lla. Teoksessa *Mikä ihmeen uskonto? Suomalaisten tutkijoiden puheenvuoroja uskonnosta*. Toimittaneet Tom Sjöblom ja Terhi Utriainen. Uskontotiede 10. Helsingin yliopiston uskontotieteen laitos, Helsinki.
- Penttilä, Antero (toim.) 1968. *Paikallishistoria tänään*. Julkaisija Paikallishistoriallinen toimisto, WSOY, Porvoo.
- Peräkylä, Anssi 2001. Erwing Goffman. Sosiaalisen vuorovai-
kutuksen rakenteet. Teoksessa *Sosiaalipsykologian suunnan-
näyttäjää*. Toimittaneet Vilma Hänninen, Jukka Partanen
ja Oili-Helena Ylijoki. Vastapaino, Tampere.
- Perälä, Anna 2005. Henrik Renqvistin julkaisu toiminta. Teok-
sessa *Henrik Renqvist julkaisijana ja kirjakauppiaina 1815-
1866*. Toimittaneet Tuija Laine ja Anna Perälä. Suomen
Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki.
- Petrisalo, Katriina 1989. Tietoteknisen yhteiskunnan folkloris-
mia. Teoksessa *Runon ja Rajan teillä*. Toimittaneet Seppo
Knuutila ja Pekka Laaksonen. Kalevalaseuran vuosikirja
68. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Petrisalo, Katriina 2001. *Menneisyys matkakohteena. Kulttuuri-
antropologinen ja historiatieteellinen tutkimus perinnekult-
tuurien hyödyntämisestä matkailuteollisuudessa*. Suomalaisen
Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 802. Suomalaisen Kir-
jallisuuden Seura, Helsinki.
- Peuhkuri, Timo & Risto Haverinen 1999. Ympäristöongelmat
paikallisena kysymyksenä. Teoksessa *Sosiologisia karttaleh-
tiä*. Toimittanut Keijo Koskinen. Vastapaino, Tampere.
- Piela, Ulla 1989. Loitsut 1800-luvun Pohjois-Karjalassa. Teok-
sessa *Runon ja rajan teillä*. Kalevalaseuran vuosikirja
68. Toimittaneet Seppo Knuutila ja Pekka Laaksonen.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Pietarinen, Rauno 1992. Pyhän Iljan seurakunnan lähihistoriaa.
Teoksessa *Pyhän Iljan Pogosta 500-vuotta*. Toimittaneet
Ismo Björn ja Rauno Pietarinen. Ilomantsin Ortodoksinen
seurakunta, Helsinki.
- Pietilä, Kauko & Klaus Södermann 1994. *Sanomalehden yhteis-
kunta*. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Julkaisu n:o 5.
Vastapaino, Tampere.
- Pimiä, Ilmari 1983/1980. Juuret. Teoksessa *Karjala. Osa 5:
Laulun ja sanan maa*. Arvi A. Karisto Oy, Hämeenlinna.
- Pitkänen, Kati 2008. Second-home landscape: the meaning(s)
of landscape for second-home tourism in Finnish Lake-
land. Julkaisussa *Tourism Geographies* 10(2), s. 169–192.
- P-K 1955 = *Pohjois-Karjala 1955*. Pohjois-Karjalan maakuntaliit-
ton julkaisuja N:o XIII. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto,
Joensuu.
- Pohjonen, Juha 2000. *Maanpetturintie. Maanpetoksesta Suo-
messa vuosina 1945–1972 tuomitut*. Kustannusosakeyhtiö
Otava, Helsinki.
- Potinkara, Oiva 1993. *Suomun suurilta saloilta*. Metsähallituksen
luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A, No 12. Metsähallitus,
Vantaa.
- Pratt, Martin 2010. The Scholar-Practitioner Interface in
Boundary Studies. Julkaisussa *The Eurasia Border Review* 1/1.
- Preston, Dennis R. 1999a. Introduction. Teoksessa *Handbook
of Perceptual Dialectology. Volume 1*. John Benjamins Pub-
lishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Preston, Dennis R. (toim.) 1999b. *Handbook of Perceptual
Dialectology. Volume 1*. John Benjamins Publishing Com-
pany, Amsterdam/Philadelphia.
- Preston, Dennis 2006. Folk linguistics. Teoksessa *The encyclo-
pedia of language and linguistics, Volume 9*. 2. painos. Toi-
mittanut Keith Brown. Elsevier, Oxford.
- Puhakka, Riikka 2007. *Kansallispuistot murreksessa. Tutkimus
luonnonsuojelun ja matkailun tavoitteiden kohtaamisesta*.
Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 81.
Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Pullinen, Jussi 2010. Suomalaisilla on omalaatuiset geenit.
Julkaisussa *Helsingin Sanomat* 17.3.2010.
- Puuronen, Vesa 2001. *Valkoisen vallan läbettiä: rasismien arki
ja arjen rasismi*. Vastapaino, Tampere.
- Pälsi, Sakari 1914. *Valokuvauskone kotiseutututkijan käsissä*. Koti-
seutututkijan opas I. Helsinki.
- Pälsi, Sakari 1930. *Näppäilkää hyviä kuvia*. Käsivaraisen pikava-
lokuvauksen opas. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Pälsi, Sakari 1938. *Kansanelämän valokuvaamisesta*. Kansatie-
teellisen Filmin julkaisuja 2., Helsinki.
- Pöysä, Jyrki 1997. *Jätjän synty. Tutkimus sosiaalisen kategorian
muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa
metsätöyperinteessä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toi-
mituksia 669. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Quinn, James A. 1950. *Human Ecology*. Prentice-Hall, New
York.
- Raappana, Reino 1987. Ilomantsin menneisyydestä. Teoksessa
Kotiseutuni Ilomantsi. Kalevala-kunnan kotiseutuluukemisto.
Toimittaneet Jorma Ikonen, Teuvo Jetsu, Esko Jolkkonen,
Hilkka Kuusela, Eeva Matveinen, Seppo Pennanen ja
Seija Siitonen. Kustannuskiila, Kuopio.
- Raatikainen, Riitta (toim.) 2007. *Oi Maamme! Valokuvia
Suomesta*. Musta taide, Helsinki.

- Raitio, Kaisa & Pertti Rannikko 2006. Metsien käyttö ja sosiaalinen kestävyys: Metsähallituksen roolin muuttuminen Lieksassa. Julkaisussa *Metsätieteen aikakauskirja* 2/2006, s. 271–292.
- Raivo, Petri 1998. Karjalan kasvat: Näkökulmia Karjalaan maisemaan. Teoksessa *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*. Toimittaneet Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 705. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Raninen-Siiskonen, Tarja 1999. *Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Rannikko, Pertti 2008. Sivakan metsät avoimina ja suljettuina tiloina. Teoksessa *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Rannikko, Pertti 1989. *Metsätö-²pienviljelykylä. Tutkimus erään yhdyskuntatyyppin noususta ja tuhosta*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 12. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Rannikko, Pertti 2009. Kylä kaupungin laidaksi. Autoetnografinen tutkimus paikallisyhteisöjen ja identiteettien liikkeistä. Julkaisussa *Maaseudun uusi aika*. 1/2009, s. 5–19.
- Rantanen, Päivi 1997. *Suolatut säkeet. Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 690. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Rauanheimo, Akseli & Olli Koistinen 1910. Piirteitä Suomen Pohjois-Karjalan vaiheista. Teoksessa *Karjalan kirja*. Toimittanut Iivo Härkönen. WSOY, Porvoo.
- Raunola, Ilona 2010. Osallisuus ja dialoginen paikantuminen etnografisessa kenttätyössä. Teoksessa *Vaeltavat metodit*. Toimittaneet Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma ja Sinikka Vakimo. Kultaneito III. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.
- Reenpää, Heikki A. 2005. Henrik Renqvistin työn ja teosten vaikutus Otavan tuotannossa. Teoksessa *Henrik Renqvist julkaisijana ja kirjakauppiaina 1815–1866*. Toimittaneet Tuija Laine ja Anna Perälä. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki.
- Reitala, Aimo 1994. Sodan jäljet Suomen taiteessa. Teoksessa *Ja kuitenkin me voitimme. Sodan muisto ja perintö*. Toimittanut Lauri Haataja. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Relander, Oskar [O. R.] 1929. Muistelmia Ilomantsista. Julkaisussa *Rajaseutu*, n:o 2, s. 78–83.
- Relander, Oskar 1989/1889. Nykyisestä kansanrunoudesta Itä-Suomessa. Havaintoja runonkeruuretkiltä Salmin kihlakunnassa ja Ilomantsissa 1888. Teoksessa *Runon ja Rajan teillä*. Kalevalaseuran vuosikirja 68. Toimittaneet Seppo Knuutila ja Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Relfh, Edward 1976. *Place and Placelessness*. Pion Limited, London.
- Repo, Mitro 2007. *Isä Mitron sanakirja. Ortodoksiset termit selityksineen*. WSOY, Helsinki.
- Retzius, Gustaf 1878. *Finska kranier jämte några natur- och literatur-studier inom andra områden af finsk antropologi*. Central-tryckeriet, Stockholm.
- Retzius, Gustaf 1948. *Biografiska anteckningar och minnen II*. Almqvist & Wiksells boktryckeri Ab, Uppsala.
- Reuter, O. M. 1904. *Suomea samoilemassa. Maamme luonto, kansa ja kehitys*. Kustannusosakeyhtiö Helios, Helsinki.
- Ricouer, Paul 1991. Narrative Identity. Teoksessa *On Paul Ricoeur*. Toimittanut David Wood. Routledge, London.
- Riikonen, H. K. 1995. *Sota ja maisema. Tutkimus Olavi Paavolaisen 1940-luvun tuotannosta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Riikonen, Juha & Pekka Tuovinen 2010. Iloa, surua ja kohtailoita Iljan pogostalla. Teoksessa *12 ikkunaa ortodoksisuuteen Suomessa*. Toimittaneet Pekka Arvola ja Tuomas Kallonen. Maahenki Oy, Helsinki.
- Riipinen, Mari 2008. Sosiaalisen pääoman skaalaus. Paikallisia ja yli paikallisia näkökulmia maankäyttöön Nellimissä, Inarissa. *Nordia Geographical Publications* 37(1).
- Rimpiläinen, Olavi 1971. *Läntisen perinteen mukainen hautauskäytäntö Suomessa ennen isovihaa*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 84. Suomen kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki.
- Rimpiläinen, Olavi 1981. Käsikirjan kanssa kuolemaa kohtaamaan. Teoksessa *Minä kuolevainen*. Toimittaneet Jussi Talasniemi ja Antti Rusama. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisu 126. Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura, Helsinki.
- Rinnelä-Honkanen, Aili 1937. Kesäretkellä Ilomantsissa. Teoksessa *Vaarojen valkeat*. Pohjois-Karjalan opintokerhojen joulukirja 1. Liperin vihko. Rajaseudun kansankorkeakoulu-yhdistyksen julkaisuja II. Rajaseudun kansankorkeakoulu-yhdistys, Joensuu.
- Roivas, Katariina 2004. Ikonit identiteetin peilinä. Julkaisussa *Ikonimaalari*, 2/2004, s. 28–33.
- Rosanvallon, Pierre 2008. *Vastademokratia. Poliittikka epäluulon aikakaudella*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Alkuteos La contre-démocratie. La politique a l'age de la défiance.

- Vastapaino. Tampere.
- Rosberg, J. E. 1910. Piirteitä Karjalan luonnonomaisesta maantieteestä. Teoksessa *Karjalan kirja*. Toimittanut Iivo Härkönen. WSOY, Porvoo.
- Rossi, Paula 2006. Antoiko keisari Augustus käsikyn, ooterin vai ukkaasin? *Jouluevankeliumin suomennos lähtötekstinä mur-reversoille*. Teoksessa *XIV Kääntämisen tutkimuksen päivät Oulussa 13.12.2005*. Toimittanut Irma Sorvali. *Studia humaniora ouluensia* 3. Oulun yliopisto, Oulu.
- Royce, Josiah 1995/1908. *The philosophy of loyalty*. Vanderbilt University Press, Nashville.
- Rugojev, Jaakko 1964. *Neuvosto-Karjalan näkyviä*. Karjalakustantamo, Petroskoi.
- Ruohonen, Johanna 2009. Kun seinät puhuvat: julkisen maalauksen monet merkitykset. Julkaisussa *Taidemaalaus* 2/2009, s. 9–12.
- Rytteri, Teijo 2006. *Metsän haltija. Metsäballituksen yhteiskunnallinen vastuu vuosina 1859–2005*. Suomen Tiedeseura, Helsinki.
- Räisänen, Alpo 2004. Ilomantsin nimi on saamen kieltä eikä suinkaan Iija Mantsisen peruja. Julkaisussa *Karjalainen* 20.11.2004.
- Räisänen, Alpo 2007. Pielisen Karjalan saamelaisperäisiä paikannimiä. Teoksessa *Sämät, sänit, sänehämit. Riepmočála Pekka Sammallahtii messesmänu 21. beavve 2007*. Toimittaneet Jussi Ylikoski ja Ante Aikio. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 253. Helsinki.
- Saarenheimo, Kerttu 1984. *Katri Vala, aikansa kapinallinen*. WSOY, Helsinki.
- Saarikangas, Kirsi 2006. *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Saarin, Risto 1994. *Jobdatus ekumeniikkaan*. Kirjaneliö, Helsinki.
- Sairinen, Rauno 2000. *Regulatory reform of Finnish environmental policy*. Centre for Urban and Regional Studies Publications A27. Helsinki University of Technology, Espoo.
- Sakaranaho, Tuula 2004. Uskonnollisuuden tutkimus muutuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa *Mikä ihmeen uskonto? Suomalaisten tutkijoiden puheenvuoroja uskonnosta*. Toimittaneet Tom Sjöblom ja Terhi Utriainen. Uskontotiede 10. Helsingin yliopiston uskontotieteen laitos, Helsinki.
- Salminen, Johannes 1984. *Rajamaa*. WSOY, Helsinki.
- Saloheimo, Veijo 1982. Ilomantsin kyläläismiesten ja tsasounain historiaa. Julkaisussa *Amanun koitto* 15/1982, s. 293–295.
- Sarre, Philip 1995. Paradise lost, or the conquest of the wilderness. Teoksessa *An overcrowded world? Population, resources and the environment*. Toimittaneet Philip Sarre ja John Blunden. Open University, London.
- Savolainen, Mikko 1975. *Ilomantsi*. Kustannusosakeyhtiö Ota-va, Helsinki.
- Savolainen, Mikko 1979. *Ilomantsin kyläkuvaajia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Savolainen, Mikko 1982. *Sinisten vaarojen maa. Kuvateos Ilomantsista*. Ilomantsin kunta, Ilomantsi.
- Savolainen, Mikko & Ismo Hölttö & Aku-Kimmo Ripatti 1970. *Suomea tämäkin*. Gummerus, Jyväskylä.
- Sauer, Carl O. 1963. *Land and life. A selection from the writings of Carl Ortwin Sauer*. University of California Press, Los Angeles.
- Schwartz, Joan M. & James R. Ryan 2003. Introduction. Teoksessa *Picturing Place: Photography and the Geographical Imagination*. Toimittaneet Joan M. Schwartz ja James R. Ryan. I. B. Tauris, London, New York.
- Seppä, Tiina 2009. Keksityt runonlaulajat? Teoksessa *Korkeempi kaiku. Sanan magiaa ja puheen poetiikkaa. Kalevalaseuran vuosikirja 88*. Toimittaneet Seppo Knuuttila ja Ulla Piela. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Sepänmaa, Yrjö 2007. Me maisemassa, maisema meissä. Teoksessa *Maiseman kanssa kasvokkain*. Toimittaneet Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio. Maahenki Oy, Helsinki.
- Sepänmaa, Yrjö 2008. Tavallisen ihmisen estetiikka – kauneuden ja taiteen kiasma. Teoksessa *Kansanestetiikka*. Toimittaneet Seppo Knuuttila ja Ulla Piela. Kalevalaseuran vuosikirja 87. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Sevänen, Erkki 1998. *Taide instituutiona ja järjestelmänä. Modernin taide-elämän historiallis-sosiologiset mallit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 709. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Short, John Rennie 1991. *Imagined country. Society, culture and environment*. Routledge, London.
- Sihvo, Hannes 1969. *Karjalan löytäjät*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Sihvo, Hannes 1977. Gustaf Retziuksen tutkimusmatka Karjalaan 1873. Teoksessa *Tieteen matkamiehiä*. Kalevalaseuran vuosikirja 57. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Sihvo, Hannes 1979. Kuvia Ilomantsin soilta ja Kolin rinteiltä – maisemaretkillä Soldanin ja Ahojen kanssa. Teoksessa *Viehköjä tieteen tielle: Joensuun korkeakoulun julkikirja 1979*. Toimittanut Veijo Saloheimo. Joensuun korkeakoulu, Joensuu.
- Sihvo, Hannes 1981. Karjala kirjallisuudessa. Teoksessa *Karjala*.

- Osa 1: Portti itään ja länteen.* Arvi A. Karisto, Hämeenlinna.
- Sihvo, Hannes 1995. Karjalan kalmistojen lumoissa. Teoksessa *Mekrijärven Sissola, runojen ranta*. Toimittaneet Jorma Aho ja Laura Jetsu. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 626. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Sihvo, Hannes 2003. *Karjalan kuva – Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 940. 2. täydennetty painos, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Sihvo, Hannes 2004. Paikallisperinnettä ja turismitolklorea Pohjois-Karjalassa. Teoksessa Hannes Sihvo, *Rajaton, ajaton Karjala*. Karjalan kirjapaino oy, Lappeenranta.
- Silvennoinen, Leena 1980. Laaja-alaiset itämurteisuudet Jyväskylän puhekielessä. Teoksessa *Nyky-suomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 1*. Toimittanut Aila Mielikäinen. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 20. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Silverman, David & Anssi Peräkylä 1990. AIDS counselling: The interactional organisation of talk about 'delicate issues'. Julkaisussa *Sociology of Health and Illness* 12, s. 293–318.
- Sinisalo, Hannu 1994. *Kolme artikkelia valokuvasta*. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos 18. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Sinisalo, Hannu 2005. Kuva tutkimuksen välineenä ja kohteena. Teoksessa *Polkuja etnologian menetelmiin*. Toimittaneet Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson ja Helena Ruotsala. Ethnos, Helsinki.
- SLH 4 1985 = *Suomen lehdistön historia 4. Paikallislehdistön historia*. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila oy, Kuopio.
- Smolander, Anja 1975. Praasnietoilla tavataan. Julkaisussa *Viikko-Sanomat* 25–26/1975
- SMS 1985–2008 = *Suomen murteiden sanakirja 1–8* 1985–2008. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 36. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- Snellman, Hanna 1996. *Tukkilaisen tulo ja lähtö. Kansatieteellinen tutkimus Kemijoen metsä- ja uittotyöstä*. Pohjoinen, Oulu.
- Sonntag, Susan 1984. *Valokuvauksesta*. Suomentaneet Kanerva Cederström ja Pekka Virtanen. Alku Teos On Photography. Love kirjat, Helsinki.
- Spencer, Frank 1992. Some Notes on the Attempt to Apply Photography to Anthropometry during the Second Half of the Nineteenth Century. Teoksessa *Anthropology and Photography 1860–1920*. Toimittanut Elisabeth Edwards. The Royal Anthropological Institute, London.
- Spinoza, Baruch 1982/1674. *The ethics and selected letters*. Hackett Publishing Company, Indianapolis.
- Spradley, James. P. 1980. *Participant Observation*. Holt, New York.
- Stark-Arola, Laura 2002. Pyhä raja ja pyhä keskus. Teoksessa *Pyhän perintö. Kirjoituksia suomalaisesta pyhästä Kalevalassa, kansanperinteessä, luonnossa ja taiteessa*. Toimittaneet Pekka Laaksonen ja Sirkka-Liisa Mettomäki. Kalevalaseuran vuosikirja 79–80. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Stepanov, Ortjo 1979. *Kotikunnan tarina*. Karjala-kustantamo, Petroskoi.
- Suoninen, Eero 1993. Mistä on perheenäidit tehty? Haastattelupuheen analyysi. Teoksessa *Diskurssianalyysin aakkoset*. Toimittaneet Arja Jokinen, Kirsi Juhila, Eero Suoninen. Vastapaino, Tampere, s. 111–150.
- Sörlin, Sverker 1988. *Framtidslandet. Debatten om Norrland och naturresurserna under det industriella genombrottet*. Carlsson Bokförlag, Stockholm.
- Sörlin, Sverker 1999. The articulation of territory: landscape and the constitution of regional and national identity. Julkaisussa *Norsk Geografisk Tidsskrift* 53/1999, s. 103–112.
- Tallberg, A. M. 1909. Muinainen Bjarmaland. Julkaisussa *Historiallinen Aikakauskirja* 1909.
- Talve, Ilmar 1963. *Suomalainen Kansatiede*. Scripta Ethnologica 14. Turun yliopiston kansatieteen laitoksen julkaisuja. [Eripainos teoksesta "Sananjalka V."] Turun yliopiston kansatieteen laitos, Turku.
- Tarkka, Lotte 1989. Karjalan kuvaus kansallisena retoriikkana: ajatuksia karelianismin etnografisesta asetelmasta. Teoksessa *Runon ja rajan teillä*. Kalevalaseuran vuosikirja 68. Toimittaneet Seppo Knuutila ja Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tegelman, Heikki 1995. Pikkukaupunki – myytti vai mahdollisuus? Teoksessa *Kirjoituksia kaupungista*. Toimittaneet Anja Harvilahti & Markku Rautonen. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Tenhunen, Anna-Liisa 2006. *Itkuvirren kolme elämää*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Teppo, Hannes & Kustaa Vilkkuna (toim.) 1939. *Kansatieteellinen arkisto III. Kansatieteellisiä muistiinpanoja Ilomantsin itäkylistä*. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Teppo, Hannes 1939. Ilomantsin Liusvaaran kylän rakennuksista. Teoksessa *Kansatieteellisiä muistiinpanoja Ilomantsin itäkylistä*. Toimittaneet Hannes Teppo ja Kustaa Vilkkuna. Kansatieteellinen Arkisto III. Suomen Muinais-

- muistoyhdistys, Helsinki.
- Tervo, Katja 2008. *Metsän biljaiset. Metsätyn rakennemurroksen kolme sukupolvea*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1177. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Timonen, Senni 1989. Pohjois-Karjalan lyriikka. Teoksessa *Runon ja rajan teillä*. Kalevalaseuran vuosikirja 68. Toimittaneet Seppo Knuutila ja Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Timonen, Senni 1995. Sissoset lyyrikkoina. Teoksessa *Mekrijärven Sissola. Runojen ranta*. Toimittaneet Jorma Aho ja Laura Jetsu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 626. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Timonen, Senni 2004. *Minä, tila, tunne. Näkökulmia kalevalamittaisen kansanlyriikkaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 963. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Timonen, Senni 2008. Elias Lönnrot ja runonlaulaja. Teoksessa *Kalevalan kulttuurihistoria*. Toimittaneet Ulla Piela, Seppo Knuutila ja Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1179. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Toivonen, Anna-Liisa 2009. *Suomalainen metsästäjä 2008*. Riista- ja kalatalous, Selvityksiä 19/2009. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Helsinki.
- Topelius, Zachris 1978/1845–1852. *Vanha kaunis Suomi*. Suomentaja Aarne Valpola. Alkuteos *Finland framstäldt i teckningar*. Karisto, Hämeenlinna.
- Topelius, Zachris 1984/1873. *Matkustus Suomessa*. Toimittanut Aarni Krohn. Kustannus OY Littera, Espoo.
- Topelius, Zachris 1993/1875. *Maamme kirja*. Alkuteos *Läsebok för de lägsta läroverken i Finland. Boken om Vårt land 1875*. WSOY, Helsinki.
- Tuan, Yi-Fu 2007. Paikan taju: aika, paikka ja minuus. Suomentanut Liisa Kaski. Teoksessa *Paikka. Eletty, kvoiteltu, kerrottu*. Toimittaneet Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen ja Ulla Piela. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tuomela, Viljo 1983/1950. Kotikarjalalle. Teoksessa *Karjala. Osa 5: Laulun ja sanan maa*. Arvi A. Karisto Oy, Hämeenlinna.
- Tuomi, Timo 2005. *Kaupunkikuvan muutokset. Suomalaisen kaupunkikeskustojen suunnittelun tavoitteiden ja todellisuuden kohtaamisesta toisen maailmansodan lopusta 1960-luvun puoliväliin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tuomisto, Antero 1990. *Sotiemme muistomerkit*. Suomen Matkailuliitto ry, Helsinki.
- Turner, Frederick J. 1921. *The Frontier in American History*. Holt, Rinehart and Winston, New York.
- Turunen, Aimo 1959a. *Itäisten savolaismurteiden äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 253. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Turunen, Aimo 1959b. Pohjois-Karjalan osuus Suomen Kirjallisuudessa. *Puukello* 4, s. 16–17, 28.
- Turunen, Aimo 1959c. *Itäisten savolaismurteiden äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 253. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Turunen, Aimo 1963. Pohjois-Karjalan murre. Teoksessa *Karjalan vaaroilta. Pohjoiskarjalainen lukemisto*. Pohjois-Karjalan maakuntaliiton julkaisuja no 27. Toimittanut O. I. Laine. Otava, Helsinki.
- Turunen, Aimo 1979. Ilomantsin praasniekat. Teoksessa *Jubla-kirja, suomalaiset merkkipäivät*. Toimittanut Urpo Vento. Kalevalaseuran vuosikirja 59. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Turunen, Aimo 1985. *Mateli Kuivalatar. Koitereen laulaja, Kantelettaren runotar*. Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, Joensuu.
- Turunen, Aimo 1987. *Mantsin laulu. Ilomantsin ja sen lähiytien kalevalaista kansanrunoutta*. Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, Joensuu.
- Turunen, Pekka 1995. *Seinää vasten. Lypö, Tilkanen, Mörsy ja minä*. Kustannus Pohjoinen, Oulu.
- Turunen, Risto 2008. Kalevala-Suomi: Imatra, ystävyys ja perinnönjako. Teoksessa *Kalevalan kulttuurihistoria*. Toimittaneet Ulla Piela, Seppo Knuutila ja Pekka Laaksonen, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tuunainen, Pasi (toim.) 1998. *Elämää entisajan Joensuussa. Joensuun kaupunki 1848–1998*. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 6. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, Joensuu.
- Tynkkynen, Veli-Pekka 2006. *Aluesuunnittelu ja kestävä kehitys Luoteis-Venäjällä*. Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja B53. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Vaattovaara, Johanna 2009. *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1224, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Vahter, Tyyni 1938. *Ihmisenkuvia Karjalan ja Inkerin kirjonnassa*. Kalevalaseuran vuosikirja 18. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Vahtola, Jouko 1980. *Tornionjoki- ja Kemijokilaakson asutuksen*

- synty: nimistötieteellinen ja historiallinen tutkimus. *Studia historica septentrionalia* 3. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi.
- Vahtola, Jouko 1991. Tornionjoki- ja Kemijokilaakso Karjalaisen pyrkimysten kohteina. Teoksessa *Torniojokilaakson historia 1, Jääkaudelta 1600-luvulle*. Toimittaneet Olof Hederyd, Yrjö Alamäki ja Matti Kenttä. Tornionlaakson kuntien historiakirjatoimikunta, Haaparanta. Malunga Boktryckeri, Malung.
- Vala, Katri 2001. *Kootut runot*. WSOY, Helsinki.
- Valkonen, Jarno & Leena Suopajarvi 2003. Johdanto. Teoksessa *Pohjoinen luontosubde. Elämäntapa ja luonnon politisoituminen*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B 43, Rovaniemi.
- Varis, Markku 2003. *Ikävä erätön ilta. Suomalainen eräkirjallisuus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Varpio, Yrjö 1997. *Matkalla moderniin Suomeen. 1800-luvun suomalainen matkakirjallisuus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Vauramo, Eino (toim.) 1962. *Harlu. Laatokan Karjalan nuorin siirtopitäjä*. Harlun Pitäjäs seura, Pieksämäki.
- Veronika Troll [Nimimerkki] 2005. Keskustan mukavat paikat. Teoksessa *Joensuun paikat*. Toimittanut Taina Kaarlenkaski & Jyrki Pöysä. Suomen kansantietouden tutkijain seura, Joensuu.
- Viinikka, Heikki 2010. *Kaivannaistoiminta Pohjois-Karjalan aluekehityksessä*. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Joensuu.
- Viitanen, Kristiina 1995. Ilomantsin nelikaistaisella keskuskadulla on tilaa vaikka lentokoneelle: Pogostan tiellä kelpaa kiihdyttellä. Julkaisussa *Karjalainen* 27.8.1995.
- Vikman, Noora 2003. Hiljaisuus vaatii pohkeita – Etnografisella vauhuksella kulttuuriseen taukoon. Julkaisussa *Kulttuurintutkimus* 2003(2), s. 17–25.
- Vikman, Noora 2010a. Alussa oli askel – Katsaus kuuntelukävelyn ympäristökulttuurin tutkimuksen metodina. Teoksessa *Vaeltava metodit*. Toimittaneet Jyrki Pöysä, Helmi Järviuoma ja Sinikka Vakimo. Kultaneito III. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.
- Vikman, Noora 2010b. Ilomantsin ääniä. Julkaisussa *Musiikin suunta* 3/2010, s. 3.
- Vilkuna, Kustaa 2001/1976. *Etunimet*. 3. painos. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Virnes, Leila 2009a. Avun tarvitsijoiden määrä kasvaa. *Karjalainen* 23.3.2009.
- Virnes, Leila 2009b. Ilomantsissa kuvataan saksalaisfilmiä. Julkaisussa *Karjalainen* 15.4.2009.
- Voionmaa, Väinö 1919. *Suomen uusi asema. Maantieteellisiä ja historiallisia peruspiirteitä*. WSOY, Porvoo.
- Väisänen, Ritva 2003. Valokuvaajana Pohjois-Karjalassa. Teoksessa *Esko Eskelinen. Silmäyksiä 1950- ja 1960-luvun Pohjois-Karjalasta*. Toimittanut Jorma Komulainen. Pohjois-Karjalan museo, Joensuu.
- Waenerberg, Annika 1985. Pohjois-Karjalan ja Laatokan Karjalan taide. Lyhyt historiikki. Teoksessa *Karjala Kankailla. Pohjois-Karjalan ja Laatokan Karjalan kuvataidetta 1800-luvulta nykypäivään*. Toimittaneet Annika Waenerberg ym. Joensuun taidemuseon julkaisuja 1/1985. Joensuun taidemuseo, Joensuu.
- Waenerberg, Annika ym. 1985. *Karjala kankailla. Pohjois-Karjalan ja Laatokan Karjalan kuvataiteilijajakemisto*. Joensuun taidemuseon julkaisuja 2/1985. Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy, Joensuu.
- Waenerberg, Annika 2004. Syysmaisema vai kansallismaisema – Eero Järnefeltin Kolin kuvien tarkennetut kehukset. Teoksessa *Suomi-kuvasta mielenmaisemaan. Kansallismaisemat 1800- ja 1900-luvun vaihteen maalaustaitessa*. Toimittaneet Ville Lukkarinen ja Annika Waenerberg. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 956. Taidekoti Kirpilän julkaisuja 3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- White, Hayden 1987. *Tropics of Discourse. Essays in Cultural Criticism*. Third Printing. Baltimore & London.
- White, Richard 1991. *It's Your Misfortune and None of My Own. A New History of the American West*. University of Oklahoma Press, Norman.
- Ylikangas, Heikki 1996. Metsä suomalaisen mentaliteetin kasvualustana. Teoksessa *Olkaamme siis suomalaisia*. Toimittaneet Pekka Laaksonen ja Sirkka-Liisa Mettomäki. Kalevalaseuran vuosikirja 75–76. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Ylikangas, Heikki 2007. *Suomen historian solmukohdat*. WSOY, Helsinki.
- Ylikoski, Jussi 2005. Puhekielen morfologisten ja semanttisten innovaatioiden tutkimusnäkömiä – esimerkkinä suomen tekeen- ja tekeen-tyyppiset verbimuodot. Julkaisussa *Puhe ja kieli* 4/2005, s. 187–209.

Artikkeli II

Venäläinen, Juhana (2011). "Oikeus urbaaniin tilaan – huomioita poliittisen talonvaltausliikkeen uusvanhasta oikeuttamisperustasta." *Oikeus* 40:3, 326–346.

Artikkeli on saanut *Oikeus*-lehden vuoden 2011 parhaan artikkelin kunniamaininnan.

Uudelleenjulkaistu kustantajan luvalla.

OIKEUS URBAANIIN TILAAN – HUOMIOITA POLIITTISEN TALON- VALTAUSLIIKKEEN UUSVANHASTA OIKEUTTAMISPERUSTASTA

Tiivistelmä: Artikkeliki käsittelee urbaanin tilan varallisuusoikeyudellista järjestystä ja kysyy, minkälaisiin taloudellisiin ja poliittisiin jännitteisiin se tällä hetkellä viritetty. Lähtökohtana on ajatus, että teollisen tuotantotalouden tarpeisiin syntynyt omistusoikeusjärjestelmä ei enää mallinna pätevästi jälkiteollisen ajan taloudellista toimintaa, jossa tuotannon painopiste siirtyy immateriaaliseen kulttuurintuotantoon. Siinä missä moderni esineoikeus hahmotti modernin kaupungin oikeussubjektien ja oikeusobjektien suljettuna matriisina, jälkiteolliselle tilanteelle ominainen metropolituotanto kutsuu kehittämään varallisuusoikeyutta, joka ottaa lähtökohdakseen urbaanin tilan sosiaalisen luonteen sen perimmäisenä tuotantovoimana. Esimerkkinä paradigmaattisesta murroksesta käytetään poliittista talonvaltausliikettä, joka toiminnallaan tematisoi ja polemisoii tämänhetkisiä omistusoikeuden perustaan liittyviä paradokseja. *John Locken* ja *Georg Simmelin* omistusoikeusanalyysiin perustuen artikkelissa konstruoidaan omistuksen uusvanha oikeuttamisperusta, jossa oikeus urbaaniin tilaan syntyy absoluuttisten ja poissulkevien omistusoikeuksien sijaan ”urbaaneilla yhteismailla” muotoutuvista joustavista yhteiskäyttöoikeuksista.

Avainsanat: varallisuusoikeyus, urbaani tila, talonvaltaus, omistamisen oikeuttaminen, kulttuuritalous

I. Aluksi

Kesäkuussa 2006 Helsingin Herttoniemessä loimusivat liekit. Kolme ja puoli vuotta autonomisena sosiaalikeskuksena toiminut Villa Siperia tuhoutui tulipalossa, mutta talonvaltausliikkeen polte vain yltyi. Seuraavien vuosien aikana vallattiin Helsingissä kymmeniä taloja.¹ Eikä vain Helsingissä vaan myös Turussa, Tampereelle, Jyväskylässä, Kuopiossa, Joensuussa ja niin edelleen. Talonvaltauksista tuli Suomessa julkinen kysymys, josta jokaisella piti olla mielipide.

Yksityisomaisuuden kulttuurista asemaa on pidetty Suomessa vahvana. Omistuksen instituutiota suojaa perustuslaki, ja yleisen uskomuksen mukaan suomalaiset ovat vielä varsin lainkuuliaista kansaa. Jokin oli kuitenkin muuttunut. Kun Helsingin Sanomat kesällä 2007 selvitti, mitä mieltä pääkaupunkiseudun asukkaat ovat talonvaltauksista, kävi ilmi, että 47 prosenttia vastaajista hyväksyi talonvaltauksset; siis kaupungissa tapahtuvan toisen omaisuuden luvattoman käytön.²

Käsittelen tässä artikkelissa urbaanin tilan varallisuusoikeyudellista järjestystä ja kysyn, minkälaisiin taloudellisiin ja poliittisiin jännitteisiin se tällä hetkellä viritetty. Työhypoteesina on, että teollisen tuotantotalouden tarpeisiin syntynyt absoluuttisten ja eksklusiivisten omis-

1 *Stranius – Salasuo* 2008.

2 HS 5.8.2007: ”Lähes puolet pääkaupunkiseudun asukkaista hyväksyy talonvaltauksset”.

tusoikeuksien järjestelmä³ ei enää mallinna pätevästi jälkiteollisen ajan taloudellista toimintaa, jossa tuotannon painopiste siirtyy materiaalisesta tavaratuotannosta hajautettuun, immateriaaliseen ja kulttuuriseen tuotantoon. Koska mallinnuksessa on puutteita tai jopa vääristymiä, järjestelmän reguloiva voima heikkenee. Lisäksi vanhojen ja uusien taloudellisten, kulttuuristen ja oikeudellisten paradigmojen yhteismitaton rinnakkaiselo johtaa sekä lisääntyvään *ad hoc* -sääntelyyn että kärjistyviin yhteiskunnallisiin konflikteihin.⁴

Argumentin koealustana toimii poliittinen talonvaltausliike. Talonvaltaus ei ole ongelman ydin, mutta sen pohjalta voidaan rakentaa analyttistä kehikkoa urbaanin varallisuuden sääntelyyn liittyvien yleisemmän tason ongelmien ymmärtämiseksi. Tämä on mahdollista siksi, että talonvaltausliike kyseenalaistaa jo lähtökohtaisesti ne ydinoletukset, jotka modernissa varallisuus oikeudessa oletettiin annetuiksi ja neutraaleiksi, kuten yhteisymmärryksen omistuksen muodostumisesta, oikeutuksesta ja suojasta. Kyseenalaistaminen ei ole mielivaltaista tai satunnaista, vaan sillä on pohjavire, joka voidaan tunnistaa *poliittisen talonvaltausliikkeen uusvanhaksi oikeuttamisperustaksi*.

Uusvanha oikeuttamisperusta koostuu sekalaisista aate- tai oppihistoriaan paikantuvista aineksista, jotka hahmottuvat traditionaalisen ja modernin omistusparadigman perustavanlaatuisen erojen kautta. Jännite paikannetaan tässä artikkelissa *John Locken* 1600-luvun lopulla muotoilemaan omistusteoriaan, jonka on ymmärretty merkitsevän katkosta ”vanhan” ja ”uuden” maailman välillä. Pyrkimyksenä ei kuitenkaan ole ottaa kantaa oppihistorialliseen keskusteluun omistuskäsitteistön muutoksesta vaan etsiä selitystä tiettyyn nykyhetkessä ilmenevään ongelmaan. Analyysini tähtää siis eräänlaiseen funktionaaliseen rekonstruktioon sekä talonvaltausdiskurssia ja traditionaalista omistusoikeusdiskurssia keskenään suhteuttavaan kontekstuaaliseen tarkasteluun.⁵ Poliittinen talonvaltausliike nostaa esiin, tematisoi ja polemisoii omistusoikeuden perustaan liittyviä ongelmia, jotka ovat jälleen ajankohtaisia arvioitaessa kaupunkitilan hallintaa oikeudellisesta näkökulmasta. Talonvaltausliikkeen esille nostamien joustavia yhteiskäyttöoikeuksia korostavien näkökohtien painoarvo kasvaa entisestään, kun taloudellisen toiminnan painopiste on siirtymässä immateriaalisten hyödykkeiden ja oikeuksien kentälle.

Artikkelin taustamotiivina on se muun muassa *Juha Karhun* esittämä haaste, että yleisen varallisuus oikeuden tulisi jollain tapaa kuvastaa niitä periaatteita, joita ihmisyhteisöjen taloudellinen toiminta tosiasiaassa noudattaa.⁶ Kuitenkin Karhun – ja monien muidenkin – päätelmät vihjaavat, että vaikka varallisuus oikeus saavutti varsin kypsän systematisoinnin tason viimeistään 1900-luvun puolivälissä, juuri oikeuden ja yhteiskunnan välinen ”kuvastaminen” ei ole kaikilta osin onnistunut, ja että varallisuus oikeuden yleisten oppien lisäksi uudelleenarvioinnin tarvetta olisi etenkin esineoikeuden tutkimusohjelmassa.⁷

Varallisuus oikeuden systematisoinnissa keskeinen ohjaava merkitys on ollut esikuvamaisilla

3 Ks. Tolonen 2005.

4 Eräs syy tähän kehitykseen on oikeuksien fragmentoituminen, joka johtuu sekä oikeudellisessa kontekstissa että markkinoilla tapahtuneista muutoksista. Fragmentoituminen puolestaan aiheuttaa oikeudelle koordinaatio-ongelman. Ks. Nari 2010.

5 Tolonen 1992b, s. 11.

6 Pöyhönen 2000, ix.

7 ”[E]sineoikeus on jatkanut monoliittimaisesti omaa, kerran vallittua rataansa: ’vaihtoehtoista esineoikeutta’ ei ole ollut.” Koulou 1989, s. 55.

perustilanteilla, prototyypeillä, joista modernin järjestelmän perustan muodosti irtaimen kauppa.⁸ Kun varallisuusoikeudellisen teorian suhdetta vallitsevaan yhteiskunnallis-taloudelliseen tilanteeseen yritetään arvioida uudelleen, ei kuitenkaan ole perusteltua pyrkiä pelkästään uusien prototyyppien syntetisoimiseen (kuten Karhun ehdottama ”projekti”), vaan huomio tulisi kiinnittää myös eräänlaisiin ”käänteisiin prototyyppeihin” – poikkeuksiin, jotka potentiaalisesti vahvistavat säännön.⁹ Tässä mielessä poliittinen talonvaltausliike, jonka innoittajana toimii toisaalta korkeamoraalinen idealismi, toisaalta länsimaisen liberalismien kulmakivenä pidetyn omaisuuden suojan kyseenalaistaminen, on kiinnostava esimerkki.

Talonvaltausliike ilmentää välillisesti uuden taloudellis-tuotannollisen paradigman kehittymistä. Keskustelu ”luovasta taloudesta” ja ”luovista kaupungeista” on tuonut esille sen sinänsä melko ilmeisen seikan, että kaupunkiympäristöjen merkittävin tuotannollinen potentiaali jälkiteollisessa tilanteessa liittyy immateriaaliseen ja verkostomaiseen ”kulttuurin tuotantoon”. Kulttuurisen talouden (sisältäen laajassa mielessä ymmärrettynä sekä palvelut, turismin, hoivan ja koulutuksen että perinteiset kulttuurialat) tuottavuus perustuu yksityisesti omistettujen esineiden sijaan etenkin jaettuuihin yhteisresursseihin eli *commonseihin*¹⁰. Kun nämä ”yhteiset” ovat samalla sekä kulttuuritalouden tuotannontekijöitä että sen lopputuote (eli kun kulttuurilla tuotetaan uutta kulttuuria), yhteiseen perustuvan taloudellisen järjestelmän ja yksityiseen perustuvan oikeudellisen sääntelyn välille muodostuu kriittisiä jännitteitä.¹¹

Artikkeli lähtee liikkeelle kaupungista, etenee valtauksen ja palaa lopulta takaisin kaupunkiin. Kaupunki, josta lähdetään, on juridinen prototyyppi: näennäisen staattisten varallisuussuhteiden määrittelemä subjektien ja esineiden kenttä, jonka kuvaamiseen esineoikeus aikanaan kehitti hienostuneet välineensä. Koska nykykaupungit vaikuttavat kauttaaltaan omistetuilta, valtaus tällaisessa ympäristössä on teko, joka lyö omistussuhteiden kenttään kiilan ja tuottaa siihen elementtejä pois paikoiltaan sysäävän siirtymän. Vaikka valtaus (*occupatio*) on esineoikeuden traditiossa osa alkuperäisten saantojen tavanomaista typologiaa, juridisesti vahvistetun omistuksen saavuttaminen rakennukseen valtauksella on kaupungissa käytännössä mahdotonta.¹² Talonvaltaus *tekemisenä* kuitenkin haastaa tämän omistussuhteiden sitkeään *olemiseen* liittyvän mahdottomuuden näkökulmilla, joita kehitellään artikkelin kolmannessa ja neljännessä jaksossa.

Kaupunki, johon palataan, on jälkimoderni ja jälkiteollinen urbaani rihmasto, metropoli, jossa jaetut resurssit muodostavat perustan taloudelliselle toiminnalle. Tätä tilaa luonnehtii paitsi hyperaktiivinen sosiaalinen vuoro vaikutus myös toimintakenttien ja toimijapositionien

8 Pöyhönen 2000, xv, jossa tosin puhutaan ”perinteisestä” järjestelmästä vastakohtana ”uudelle varallisuusoi-
keudelle”.

9 Metodi on siis sama, jota filosofi *Walter Benjamin* ehdottaa esseessään *Historian* käsitteestä: ”Alistettujen traditio
opettaa meille sen, että ”poikkeustila”, jossa elämme, on sääntö. Meidän tulee päästä tätä vastaavaan histo-
riankäsitykseen.” *Benjamin* 1989, teesi VIII, s. 181–182.

10 Commonsit voivat viitata sekä ”yhteisresursseihin”, ”yhteismaihin” että ”yhteishyödykkeisiin”. Näiden kä-
sitteiden väliset erot ovat olennaisia, mutta niitä on nykykeskustelussa usein vaikea paikantaa. Yksinkertaistaan
voidaan sanoa, että yhteisresurssit ja yhteismaat viittaavat tuotannon (ja elämän) perustaan, yhteishyödyk-
keet taas tuotantovälineisiin, tuotannontekijöihin tai tuotteisiin. Lisäksi voidaan puhua ”yhteisestä” (*com-
mon*) erotuksena yksityisestä ja julkisesta sfääristä.

11 Ks. mm. *Karhu* 2004, s. 69–70.

12 Mm. *Zitting – Rautiala* 1982, s. 252: ”Nykyään [valtaus] tulee Suomessa kysymykseen vain irtaimen osal-
ta.”

heterogeenisyys ja yhteismitattomuus. Oikeutta urbaaniin tilaan ei siksi voi konstituoida universaalina oikeutena, vaan se konstituoituu ainoastaan häiriönä tai poikkeustilana – sen ilmaisemisena, mikä ylittää oikeuden rajan.

Ennen kuin siirrymme lähtöpaikalle, moderniin kaupunkiin, erittelen kuitenkin ensin lyhyesti suomalaisen talonvaltausliikkeen historiaa sekä talonvaltauksia koskevaa rikosoikeudellisia sääntelyä.

1.1. Talonvaltaus poliittisena liikkeenä

”Vallattujen talojen häätöjen jälkeen on järjestetty kadunvaltauksia, bilevaltauksia ja uusia valtauksia. On selvää, että kamppailu metropolissa elämisestä ei tule päättymään. Ihmiset eivät siedä sitä, että rakennuksia pidetään tyhjiillään samalla, kun tilojen tarve vapaalle kanssakäymiselle on huutava.”

– *Megafoni Helsinki* -kollektiivi¹³

Suomalaisen talonvaltausliikkeen historian kirjoitus aloitetaan yleensä Helsingissä vuonna 1979 tapahtuneesta Lepakon valtauksesta. Valtaajien tarkoituksena oli perustaa alkoholistien yömajana aiemmin toimineeseen ”Liekkihotelliin” vaihtoehtoinen kulttuuri- ja musiikkitalo. Vaikka valtaajat poistettiin rakennuksesta jo seuraavana päivänä, Helsingin kaupunki päätyi neuvottelujen jälkeen vuokraamaan tilan Elävän musiikin yhdistys Elmu ry:lle nimelliseen sadan markan hintaan. Lepakon esimerkki rohkaisi 1980-luvun alkuvuosina etenkin musiikin harrastajia talonvaltauksiin muissakin kaupungeissa. Seuraava valtausten aalto voidaan paikantaa 1980-luvun lopulle ja 1990-luvun alkuun, jolloin Freda 42 -liike sekä sen toimintaa jatkanut Oranssi nostivat esille ja politisoivat kysymyksen taloudellisen nousukauden aiheuttamasta asuntopulasta.¹⁴

Viittaustekniikassa tässä artikkelissa on 2000-luvun taitteessa syntynyt poliittinen talonvaltausliike erotuksena sekä aiemmista asuntovaltauksiin keskittyneistä liikehdinnöistä että varhaisista kulttuuri- ja nuorisotilojen perustamiseen tähdänneistä valtauksista. Poliittiseen talonvaltausliikkeeseen luen kuuluvaksi ne toiminnan muodot, joissa kaupunkialueella sijaitsevia tyhjiä tai vajaakäyttöisiä rakennuksia on otettu käyttöön avoimiksi ja maksuttomiksi keskuksiksi ihmisten vapaalle kohtaamiselle ja omaehtoiselle toiminnalle. Näitä keskuksia on kansainvälisiä esikuvia seuraten kutsuttu esimerkiksi ”autonomisiksi sosiaalikeskuksiksi” tai ”autonomisiksi kulttuurikeskuksiksi”.¹⁵

Yksinkertaistaen poliittisen talonvaltausliikkeen ja asuntovaltausliikkeen eron voi hahmottaa niin, että poliittiselle talonvaltausliikkeelle talonvaltaus on yksi keino tai taktiikka osana laajempaa poliittista projektia, kun taas asuntovaltausliikkeelle juuri asuntojen saaminen käyttöön on tämän poliittisen projektin tavoite ja sisältö. 1980-luvun kulttuuritalovaltausten

¹³ *Megafoni Helsinki* 2008, s. 25.

¹⁴ *Mikola* 2008, s. 17; *Siisiäinen* 1998, s. 231–234.

¹⁵ Ero talonvaltausliikkeen eri muotojen välillä on parhaimmillaan suhteellinen ja historiallinen mutta silti analyttisesti tarpeellinen tässä hahmotellun oikeuden, tilan ja politiikan välisen jännitteen artikuloimiseksi. Käytän siis poliittista talonvaltausliikettä analyttisenä käsitteenä, joka ei viittaa mihinkään tiettyyn reaali maailman sosiologisesti erottuvaan ryhmään. Todellisuudessa talonvaltausliikkeen – jos sellaista ylipäätään on yhtenäisenä hahmotettavissa – tavoitteet ovat moninaiset ja kenties osin myös erisuuntaiset.

tavoitteita taas voidaan ainakin osittain selittää ”kekkosslovakialaisen” kulttuuri-ilmapiiirin paineella, joka ei suonut ymmärrystä nuorten harrastuksille populaarimusiikin parissa.¹⁶ Osa kulttuuritalonvaltauksista muuntuikin ajan myötä nuorisotaloiksi.

Sosiologisessa liiketutkimuksessa talonvaltauksset on tulkittu osaksi uusien liikkeiden toimintaperinnettä.¹⁷ Tämä sateenvarjomainen käsite viittaa kansalaisaktiivisuuden muotoihin, joille on ominaista muun muassa arkielämän politisoiminen, individualistisuus, projektimaisuus, eri tavoitteiden sekoittuminen ja ulkoparlamentaristisuus. Suomalainen talonvaltauksien historia on tässä kehikossa kytkeyty esimerkiksi 1980-luvun anarkistiryhmiin tai punk-kulttuuriin.¹⁸ 2000-luvun poliittista talonvaltausliikettä ei kuitenkaan voida tyydyttävästi selittää pelkistä nuorisokulttuurisista lähtökohdista käsin. Nykyiset talonvaltauksset kierrättävät globaaleja kriittisiä diskursseja (autonomismi, kapitalismikritiikki), sekoittavat niihin paikallistason kamppailuita (siirtolaisuuskysymykset, rakennussuojelu) ja levittävät pohjalle arjen politiikkaa (lukupiirit, vegaanikeittiöt, polkupyöränkorjauspajat). Samalla poliittisen toiminnan tasoon sulautuu koko uuden elämänmuodon rakentamiseen liittyvä elämyksellisyys. Poliittista talonvaltausliikettä voikin luonnehtia pikemmin *postpoliittiseksi*, sillä sen ”poliittisuus” tuntuu pakenevan koko perinteistä poliittisen tarkastelun sapluunaa.¹⁹ Esimerkiksi Megafoni Helsingin -kollektiivin vuonna 2007 kirjoittaman manifestin mukaan talonvaltauksissa käydään kamppailua ”metropolin hallinnasta sosiaalisena tilana”²⁰. Kyse ei siis ole siitä, että nuorilla ei olisi paikkaa minne mennä, vaan siitä, kuka hallitsee kaupunkia ja millä ehdoilla – mitä kaupunki sallii ja mitä se kieltää, minkä se tekee mahdolliseksi ja minkä mahdottomaksi.

Poliittinen talonvaltausliike on ennen kaikkea kriittinen urbanistinen liike, jonka päämääränä on kaupunkitilan politisoiminen ruohonjuuritason käytäntöjen kautta. Liikkeen toimintalogiikan voi ymmärtää vain niukkojen resurssien oloissa, tiiviisti rakennetuissa keskittymissä, joissa toisen tila on toisen tilattomuutta. Tämä niukkuus ei kuitenkaan tarkoita absoluuttista niukkuutta (eli vapaan tilan poissaoloa) vaan suhteellista ja keinotekoisista niukkuutta, joka ilmenee siinä, että samalla alueella voi samanaikaisesti vallita sekä puute tilasta (potentiaalisten käyttäjien näkökulmasta) että puute potentiaalisista käyttäjistä (tilanomistajien näkökulmasta). Tilan kysyntä ja tarjonta eivät kaupungeissa kohtaa, eikä kyseessä ole pelkästään tilapäinen häiriö vaan myös järjestelmän rakenteellinen ominaisuus. Kiinteistöomaisuuden käyttö- ja tuottoasteita ei voi maksimoida samanaikaisesti, joten yksityiseen omistukseen pohjautuva taloudellisesti rationaalinen kiinteistönomistus tuottaa väistämättä sivutuotteenaan urbaaneja joutomaita.²¹

Talonvaltaajien artikuloimaa tilan niukkuutta ei pidä ymmärtää pelkästään kartoitetun ja mitattavan tilan näkökulmasta. Tämä virhe on usein tehty, kun talonvaltaajille on kaupunginhallinnon kanssa käydyissä neuvotteluissa tarjottu tiloja kauempaa keskustasta, vaikka val-

16 Mikola 2008.

17 Stranius 2008.

18 Lukkarinen 2011, s. 12–16, 20.

19 Lukkarinen 2011, s. 23.

20 Megafoni Helsinki 2008, 15.

21 Tässä mielessä talonvaltauksen taloudellisesti-moraalisen järjestyksen perusta on sama kuin poisheitetyn rovan *dyyk-kauksessa*: koska järjestelmä tuottaa näennäisesti hyödyntämiskelvotonta ylijäämää, sen ”anastaminen” hyötykäyttöön ei ole keneltäkään pois. Historia on täynnä vastaavia commons-pohjaisia omavaraistalouden muotoja, esimerkiksi viljan keräily Englannissa ennen yhteismaiden aitaamista (ks. *Hemmungs Wirtén* 2008) tai risujen keräily polttopuiksi Itä-Suomessa.

tauksen tarkoituksena olisi osua juuri kaupungin ytimeen. Se tila, johon valtaajien toiminta kohdistuu, ei ole pelkkä ”talo” materiaalisena paikkana (seinien ja katon rajaamana alueena) vaan tila toiminnallisena mahdollisuusrakenteena.²² Kuten anonyymi kirjoittaja kuvailee Helsingissä toimineen Sosiaalikeskus Sataman eräässä esittelytekstissä, kamppailu kaupunkitilasta näyttäytyy viime kädessä kamppailuna *elämäntilasta*: ”Talonvaltauksset ovat ilmaus sellaisten antagonististen subjektiivisuuksien syntymisestä, jotka ovat kehittyneet kaupungissa ja joille kaupunkitilan täytyy olla ilmaista, koska se on ilmaa jota hengitämme.”²³

1.2. Talonvaltaus oikeusjärjestyksessä

Talonvaltauksen asemaa suomalaisessa oikeusjärjestyksessä on tutkittu niukasti.²⁴ ”Talonvaltaus” sanana ei myöskään esiinny säädösteksteissä, mutta rikoslain kokonaisuudistuksen esitöissä²⁵ sen sijaan käsitellään lyhyesti kysymystä ”rakennuksen valtaamisesta”. Vuonna 1991 voimaan tulleen rikoslain 28 luvun 11 §:ää hallinnan loukkauksesta voidaankin pitää ensimmäisenä eksplisiittisenä ja erityisenä talonvaltauksen kriminalisointina.²⁶

Erityisesti talonvaltauksiin soveltuvan ensimmäisen momentin kolmannen kohdan mukaan tekon syyllistyy se, joka luvottomasti ”ottaa haltuunsa toisen hallinnassa olevaa maata taikka rakennuksen tai sen osan”. Hallinnan loukkauksesta tuomitaan säädöksen mukaan kuitenkin vain silloin, kun teosta ei ole muualla laissa säädetty ankarampaa rangaistusta. Esimerkiksi varkaus-, kavallus- ja vahingontekorikokset siis syrjäyttävät hallinnan loukkauksen. Hallinnan loukkausta voidaankin pitää eräänlaisena varallisuuteen kohdistuvien loukkausten systematisoinnissa ylijääneenä jäännössäännöksenä, joka hierarkkisesti asettuu omaisuusrikosten vähiten tuomittavaan lohkkoon.²⁷ Esitöissä todetaan, että kyseeseen tulevat lähinnä tapaukset, joissa haltijaa ”estetään tosiasiallisesti käyttämästä omaisuutta”²⁸ ja että rakennusten valtaamiseen saattaa joskus liittyä ”menettelyn ymmärrettäväksi tekeviä seikkoja”, jotka tulisi ottaa huomioon rangaistusta mitattaessa tai harkittaessa toimenpiteistä luopumismahdollisuutta.²⁹ Myös toisen momentin yleinen rajoitussäännös toteaa, että hallinnan loukkauksena ei pidetä tekoa, josta on aiheutunut ainoastaan vähäinen haitta. Esitöissä esitetyt määritelmät hallinnan loukkaukselle ovat siis jossain määrin ambivalentteja suh-

22 Tavoitteena ei siis ole romantisoidun, kiinteän ja identiteettiin sidotun *paikan* puolustaminen ”globaalia virtojen tilaa” vastaan vaan eräänlaisen *khoraattisen*, merkitykseltään avoimen ja alati muuntuvan ”puolittaisen paikan” rakentaminen. Ks. *Kymäläinen* 2004.

23 <http://omakaupunki.hs.fi/paakaupunkiseutu/palvelut/249222/>, luettu 31.8.2011.

24 Ks. kuitenkin pro gradu -tutkielmat *Gummerus* 1993 ja *Männikkö* 1994, joissa talonvaltauksien kriminalisointia käsitellään etenkin hallinnan loukkauksen rajoituslausekkeiden tulkinnan näkökulmasta.

25 HE 66/1988 vp.

26 Tulkintaan sisältyy pieni varaus, sillä hallituksen esityksen mukaan ehdotuksella ei ”sinänsä ole haluttu muuttaa suhtautumista esimerkiksi rakennusten valtaamisiin”. Aiemmassa oikeuskäytännössä rakennusten valtaaminen oli joskus rangaistu *omankädenoikeutta* koskevan säädöksen nojalla, joskin esitöissä todetaan, että tämä taas oli johtanut ko. pykälän ”keinotekoiseen ja ehkä arveluttavaankin soveltamisalan laajentamiseen”. HE 66/1988 vp, s. 32, 46. Kriminalisointiprosessista taustakeskusteluineen ks. *Gummerus* 1993, s. 15–25.

27 Esitöiden mukaan loukkauksen tekijän menettelyä ei tällaisissa tilanteissa voida pitää niin paheksuttavana kuin esimerkiksi varkauden tai luvottoman käytön tapauksessa (HE 66/1988 vp, s. 32). Omaisuusrikosten tyyppejä voidaan luokitella ja hierarkisoida mm. seuraavien kysymysten avulla: kenellä on esineen hallinta tekohetkellä, mikä on tekijän tarkoitus ja käytetäänkö teossa väkivaltaa. Ks. *Lappi-Seppälä* 2002, s. 952.

28 HE 66/1988 vp, s. 46. Vastaava faktisten käyttömahdollisuuksien määritelmä toistuu monta kertaa (” - ” - voivat käytännössä estää toista käyttämästä - ” - ” - vaikutus omaisuuden oikean haltijan mahdollisuuteen päättää omaisuutensa käytöstä - ” - ”. HE 66/1988 vp, s. 32.

29 HE 66/1988 vp, s. 32.

teessa säädöstenkin kvalifikaatioon.

Sikäli kun talonvaltauksset ovat tyypillisesti kohdistuneet tyhjillään oleviin, heikkokuntoisiin tai heikolle huolenpidolle jätettyihin rakennuksiin, on osin epäselvää, soveltuuko hallinnan loukkaus sittenkään talonvaltauksen kriminalisointiin omistajan hallintaoikeuden puhtaana ja abstraktina loukkauksena vai pelkästään silloin, kun siihen samalla liittyy oikeutetun haltijan tosiasiallisen käytön estäminen, vahingonkeko tai muun ilmeisen haitan aiheuttaminen, sillä säännöstenkin kvalifikaatioiden ja esitöissä kuvattujen näkökohtien välillä vaikuttaisi olevan jonkinasteinen epäsuhta.³⁰ Uuden rikoslain oloissa käräjäoikeuteen asti edenneissä talonvaltaustapauksissa talonvaltauksiin osallistuneita on kuitenkin tuomittu vaihtelevasti ainakin hallinnan loukkauksesta, vahingonteosta tai molemmista yhdessä. Ylimmiltä oikeusasteilta ei talonvaltauksista kuitenkaan toistaiseksi ole ennakkopäätöksiä, joten oikeuskäytännöstä ei voida vetää juurikaan johtopäätöksiä.³¹

Esitöiden valossa vaikuttaa siltä, että vaikka omaisuudensuoja usein ymmärretään yhtenä vahvimmin suojatuista perustuslaillisista oikeuksista, hallinnan loukkausta ei ole kriminalisoitu sellaisella tavalla, joka suojelisi kattavasti omistajan erityistä oikeusasemaa silloinkin, kun loukkaus ei tosiasiallisesti rajoita omistajan käyttövapautta ja kun omistuksen sisältönä on pelkkä rakennuksen tyhjillään pitäminen. Vaikka useimmat talonvaltauksset käytännössä täyttäisivätkin hallinnan loukkauksen ja/tai vahingonteon tunnusmerkistöt, on kiinnostavaa, että perustuslain 15 §:n takaama omaisuudensuojaa ei kiinteistöjen tapauksessa ole lain tasolla suojeltu negatiivis-muodollisena subjektiivisena oikeutena. Tämä huomio lähinnä muistuttaa, että liberaalivaltion yhteiskunnallinen tehtävä omaisuuden suojelijana ei palaudu tai rajoitu esineoikeudessa muodostettuihin yksityiskohtaisiin käsityksiin omistajan aseman abstrakteista ominaisuuksista.

2. Urbanin varallisuuden ruutukaava

Subjektiivisten oikeuksien varaan rakentuneen varallisuus oikeudellisen järjestelmän käsitteellinen rakenne edellytti kolme peruskäsitettä: oikeussubjektin, oikeusobjektin ja oikeussuhteen.³² Näiden avulla varallisuusjärjestelmä ja sen piirissä tapahtuva taloudellisesti tuotannonollinen toiminta kuvattiin hegeliläisen mallin³³ mukaan joukkona vapaan ihmisen ja epäva-

30 Kiinnostavalla tavalla tunnusmerkistön rajalle asettuu myös *urbaani löytöretkeily (urban exploration)*, harastus, jossa tutkitaan ja valokuvataan hylättyjä tai käytössä olevia rakennuksia vailla varsinaista (hyöty)käyttötarkoitusta. Jos löytöretkeilijöiden motto ”ota vain valokuvia, jätä vain jalanjälkiä” pitää paikkansa, tämä omaisuudensuojaa loukkaava ajanviete saattaisi jäädä hallinnan loukkauksen soveltamisalan ulkopuolelle. Usein urbaani löytöretkeily tosin kohdistuu teollisuusrakennuksiin, joiden tapauksessa tekoon sovellettaisiin pikemminkin julkisrauhan rikkomista (RL 24:3).

31 Vrt. kuitenkin KKO:2002:91 (Ään.), jossa rangaistusta vaadittiin hallinnan loukkauksesta ja haitanteosta virkamiehelle sillä perusteella, että syytetyt kytketyillä lukoilla kaulastaan turkisliikkeen oveen (tietäen, etteivät avaimet olleet heidän hallussaan), ovat estäneet sisäänkäynnin ja vaikeuttaneet poliisin heihin kohdistuneita poistamistoimenpiteitä.

32 Pöyhönen 2000, s. 32–39.

33 Ks. Paasto 2004, s. 89 ja alaviite 48.

paan luonnon kohtaamisia, joita merkitsivät, välittivät ja sääntelivät erityiset oikeudelliset kytkenät. Oikeussuhteisiin kytkeytyvä omistajuuden oikeusasema ilmensi samalla ihmisen ja luonnon kaksinapaisen suhteen erityistä suojattua asemaa kolmansia vastaan³⁴.

Kaupunkimaan osalta ylläkuvatun järjestelmän aktualisoituminen tuli mahdolliseksi vasta pitkän historiallisen kehityskulun tuloksena. Suomessa kaupunkien maa-alueet lahjoitettiin perustettaville tai laajennettaville kaupungeille etupäässä 1500- ja 1600-luvuilla. Kruununluontoisina nämä maat olivat julkiseen käyttöön tarkoitettuja ”epäkaupallisia asioita” (*res extra commercium*), joilta puuttui oikeudellinen siirtymiskelpoisuus. Vähitellen feodaalijärjestelmästä periytyvien maanluontojen oikeudellista sääntelyä purettiin, ja lopullisesti kaupunkimaiden luovuttamisen kieltö kumottiin vuoden 1962 lailla³⁵. Kruununmaan yksityistämisen salliminen eräällä tapaa ”kruunasi” oikeusjärjestyksen tasolla sen pitkän historiallisen prosessin, jossa kaupankäynnin ulkopuoliseksi resurssiksi ymmärretty maaperä siirtyi kultaaltaan vaihdannan piiriin eli *vaihdannaistui*.³⁶

Vaihdannaistunut kaupunkivarallisuus voidaan kuvata subjektiivisten oikeuksien järjestelmän termin joukkona oikeussubjektien ja oikeusobjektien välisiä oikeussuhteita. Näin omaisuuden distribuutio eli esineiden kohdistuminen subjekteille hahmottuu äärellisenä matriisina, ”ruutukaavana”, joka kartoittaa täydellisesti ja jännöksettä ihmisen ja kaupungin väliset esineoikeudelliset suhteet staattisessa tilanteessa. Kaupunkivarallisuuden ruutukaavan perustilanteessa jokaisella kaupunkitilan osatekijällä on omistaja, ja vain yksi omistaja, ja sekä subjektit että objektit oletetaan individeiksi ja riippumattomiksi. Siis: se mikä on yhden, ei ole toisen.

Kaupungin hahmottaminen omistussuhteiden matriisina luo historiallisesti erityisen tavan käsitteellistää urbaania varallisuutta. Ensinnäkin tämä varallisuus näyttäytyy ensisijaisesti staattisena eli lepotilassa olevana ja käyttötarkoituksestaan irrotettuna. Vasta toissijaisesti, kun staattisen tilanteen oikeussuhteet tunnetaan riittäväällä varmuudella, voidaan siirtyä dynaamiseen tilanteeseen, jossa prototyyppinomaisena tapahtumaluokkana näyttäytyy vaihto. Urbaani varallisuus vaikuttaa siis olevan joukko oikeuksia, joita voidaan kohdistaa subjekteille ja vaihtaa. Kysymyksenasettelun ulkopuolelle jää kuitenkin arkiajattelun kannalta ehkä relevantein kysymys: mitä kaupungissa voi tehdä – eli mikä on kaupungin oikeudellisen rakenteen suhde kaupungin toiminnalliseen rakenteeseen?

Tällä hetkellä akuutit tarkoituksenmukaisuus- ja oikeudenmukaisuuskysymykset urbaanin varallisuuden suhteen eivät liitykään pelkästään tonttimaan vaihdannaistumiseen lieveilmiöineen (kuten spekulatioon tonttimaan vaihtoarvolla tai siihen perustuvaan *gentrifikaatioon*³⁷) tai edes varsinaisiin omistusoikeuksiin vaan pikemminkin kaupunkitilan oikeutettuun hallintaan käyttöoikeuksien nojalla. Kamppailu käyttöoikeuksista nousee poliittisen ta-

34 Toki oikeussuhteet suojaavat myös kolmansia (mm. saantomiehen suoja velkojia vastaan tai lesken oikeudet kiinteistöasioissa).

35 Laki kaupunkien lahjoitusmaiden luovuttamista koskevien rajoitusten poistamisesta (423/1962). Kaupunkimaan siirtymiskelvottomuutta koskevan opin hylkäämisestä ks. *Zitting* 1960.

36 Vaihdannaistumisen käsitteestä ja historiallisesta prosessista ks. *Tolonen* 1992a, erit. s. 288–299.

37 Gentrifikaatiolla tarkoitetaan prosessia, jossa varakkaampien yhteiskuntaluokkien kasvava kysyntä aiemmin työväenluokkaisten alueiden tonteista nostaa maan arvoa ja pakottaa siten aiemmat asukkaat muuttamaan pois alueelta. Ks. *Glass* 1964.

lousvaltausliikkeen ohella esiin monista arkisemmista konflikteista kuten perusoikeudellisten toimintavapauksien rajoittamisyrittämisistä kauppakeskusten kaltaisissa puolijulkisissa tiloissa. Ratkaisevaa ei ole, onko käyttökiistan kohteena olevan esineen omistajana yksityinen vai julkinen taho,³⁸ sillä esimerkiksi kuntien ja valtion kiinteistövarallisuuden omistus ja hallinta on pitkälti *kvasiyksityistetty* liikelaitoksille ja palveluyhtiöille, joiden toiminnallinen logiikka on usein periaatteessakin (lainmukaisten ja/tai yhtiöjärjestyksissä säädettyjen tavoitteiden kautta) ulkoistettu välittömän demokraattisen kontrollin ulkopuolelle.³⁹

Poliittisen talonvaltausliikkeen ongelma on siis tämä: kun koko kaupunki on alkuperäisesti vallattu tai luovutettu poissulkevien omistusoikeuksien piiriin, mistä ja miten voidaan tehdä tilaa ei-eksklusiiviselle⁴⁰ toiminnalle? Vastaus tähän on abstraktin oikeuden ylittämisen konkreettisella toiminnalla. Vaikka kaupunki on täydellisesti määritelty omistusten ruutukaavana, se ei ole täydellisesti määritelty toimintojen kokonaisuutena. Toisin sanoen joka talolla on omistajansa, mutta joka talolla ei ole isäntää. Tähän perustuu valtaus.

1800-luvulta lähtien valtaus ymmärrettiin etenkin *Hegelin* vaikutuksesta vapaan subjektin intentionaaliseksi toiminnaksi: valtauksen kohteena olevasta luonnosta tuli ikään kuin ihmisen tahdon ”sijaintipaikka”. Näin muodostui käsitys omistuksesta *esineherravalta*na. Pandektioikeutta systematisoineelle *Thibaut’lle* valtaus tarkoitti tätä järkeilyä seuraten ”herrattoman esineen haltuunottoa tarkoituksin ottaa se omaksi”.⁴¹ Kysymys kuuluu nyt: ovatko talonvaltauksen kohteina olevat kiinteistöt ”herrattomia” vai eivät? Ja onko talonvaltausliikkeen tarkoituksena ottaa taloja ”omaksi”? Alustava vastaus molempiin kysymyksiin vaikuttaisi olevan kielteinen.

Esineoikeudellisten oppien mukaan hylätty esine voidaan palauttaa yksityiseen omistukseen valtauksella.⁴² Jotta talonvaltaus olisi *occupatio*, talo tulisi voida osoittaa herrattomaksi.⁴³ Herruuden ja herrattomuuden tunnistamisen osalta esineoikeuden formalisointi on kuitenkin johtanut puhtaasti negatiivis-muodollisten kriteerien korostumiseen kaikkien positiivis-sisällöllisten määreiden kustannuksella. Modernin esineherravallan synty liittyykin *Damian Heckerin* mukaan siihen, että omistus aletaan korostuneesti määritellä vain totaalisesti esinettä koskevaksi vallaksi vailla viittausta omistuksen sisältöön tai sen käyttöön. Kun omistus ymmärretään yhteiskunnallisesti neutraalina formulaationa, omistuksen sosiaalisuhteen tarkastelu jää pois juridisesta päättelystä.⁴⁴

38 Vrt. kuitenkin *Tepora* 2008, s. 76: ”Entistä enemmän (omistus)oikeuden sisältöä arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota myös oikeuden sosiaaliseen ja taloudelliseen merkitykseen haltijalleen. Niinpä voidaan esimerkiksi kysyä, mikä merkitys on annettava sille, että haltijana on esimerkiksi suuri monikansallinen yritys, pienyrittäjä, kuluttaja, julkisyhteisö tms.”

39 Toki kuntalain (365/1995) 1.3 §:n mukaan ”[k]unta pyrkii edistämään asukkaidensa hyvinvointia ja kestävä kehitystä alueellaan”. Tämä kuitenkin tapahtuu *new public management* -periaatteen mukaan järjestyksessä kuntahallinnossa yhä yleisemmin kiinteistöomaisuuden *tuoton* optimoinnilla ja uudelleenjaolla, ei niinkään kiinteistöomaisuuden käyttötarkoituksiin liittyvän ohjauksen kautta.

40 Talonvaltausliikkeen esittämä kritiikki kohdistuu usein samanaikaisesti moniin poissulkemisen ulottuvuuksiin, ei siis pelkästään varallisuusasemaan (vaatimuksena ”epäkaupallisista tiloista”), vaan myös kansalaisuuteen, etnisyyteen, sukupuoleen, ikään ja niin edelleen.

41 *Paasto* 2004, s. 212. Alkup. *Thibaut*, System des Pandektenrechts, 1803, § 282.

42 *Länsineva* 2002, s. 3.

43 Valtauksen mahdollistavaa kiinteistöhylläntä on pidetty Suomessa periaatteessakin mahdollittomana, sillä omistuksen on tällaisissa tilanteissa katsottu siirtyvän ”Jumalalle, Kuninkaalle ja Ruotsin kruunulle” (Kustaa I Vaasan kuninkaallinen kirje 20.4.1542). Vastakkaisesta näkökannasta ks. *Havansi* 1985, jossa hylännän edellytykseksi kuitenkin asetetaan omistajan selkeä kirjallinen tahdonilmaus. Mt., s. 76.

44 *Paasto* 2004, s. 89. Alkup. *Hecker*, Eigentum als Sachherrschaft, 1990.

Vastaavasti nykyisissä esineoikeuden oppikirjoissa hallinta määritellään toistuvasti irrottamalla hallinnan faktinen valtasuhde esineen konkreettisesta hallussapidosta. Edes hallintatahtoa, jota vielä roomalaisessa oikeudessa pidettiin välttämättömänä edellytyksenä valtasuhteen faktisuudelle, ei ole enää edellytetty näytettäväksi, vaan sen puolestaan on katsottu ilmenevän ”faktisista olosuhteista”.⁴⁵ Jos siis omistuksen edellyttämä esineherralta johdetaan konkreettisen hallussapidon ja hallintatahdon sijasta pelkästään olosuhteista abstrahoiduista oletuksista, päädytään eräänlaiseen kehäpäätelmään: totaalisen ja poissulkevan omistuksen perusta ja perustelu muodostuu siitä, että se on modernissa yhteiskunnassa yleisenä olosuhteena faktisesti vallitseva. Tässä katsannossa myös jokaisessa kiinteistössä on aina ”herra talossa”, vaikka tämä herruus ei ottaisi mitään erityistä ilmenemismuotoa.⁴⁶ Toisin sanoen edes pitkäkestoinen kiinteistön laiminlyöminen ei automaattisesti implikoi kiinteistön herrattomuutta modernissa mielessä.⁴⁷

Thibaut’ n määritelmän toinen ehto valtauksella on tarkoitus ottaa esine omaksi. Kuitenkaan poliittisen talonvaltausliikkeen pyrkimyksenä ei ole talojen ottaminen ”omaksi” vaan päinvastoin avointen ja yhteisten tilojen luominen. Jos siis moderni kaupunki näyttäytyy tiukasti määriteltyjen omistussuhteiden tiheänä kudoksena, talonvaltauksat sitä vastoin pyrkivät nakertamaan tähän kudokseen reikiä, jotka jättäisivät kaupunkiin tilaa joustavalle yhteiskäytölle (”*usus communis flexibilis*”) ja laajentaisivat vaihdannan ulkopuolella olevien, käyttötarkoituksensa mukaan arvolettavien yhteismaiden (*res communis omnium*) alaa. Paluu yhteiseen on juuri se linkki, joka kytkee talonvaltauksen takaisin siihen teologis-filosofiseen keskusteluun, jota omistuksesta käytiin aina varhaiskristillisyydestä uuden ajan alkuun saakka. Tämä kiertotietä pitkin rakennettu kytkös ei kuitenkaan palauta näyttämölle vanhaa omistuskeskustelua koko skolastisessa komeudessaan vaan erään yleisyydessään erityisen teeman: *oikeuden yhteismaiden työstöön* – ja siten *oikeuden urbaaniin tilaan*.

3. Urbaanin valtauksen uusvanha oikeuttamisperusta

“Omnes etiam qui credebant, erant pariter, et habebant omnia communia.”
 (”Uskovat pysyttelivät yhdessä, ja kaikki oli heille yhteistä.”)
 – Apostolien teot 2:44

Omistuksen alkuperäiselle oikeuttamiselle on yhteiskuntafilosofisessa ja oikeusteoreettisessa keskustelussa esitetty kaksi pääasiallista perustetta: valtaus ja työ. Lisäksi on ehdotettu sellaisia perusteita kuin vapaus, moraalinen kelpoisuus tai kehitys, personaliteetti, ihmisluonto tai tehokkuus, jotka kuitenkin vaikuttavat saavan argumentoinnissa lähinnä toissijaisen aseman tai perustelevan omistusta tilanteessa, jossa se instituutiona on jo olemassa ja vakiintunut. Etenkin yhteiskuntafilosofiselle keskustelulle on tyypillistä, että eri perusteet limittyvät

45 *Kartio* 1991, s. 125–126.

46 Vastaavasti kreikkalaisessa ajattelussa ”talonherran” (*oikodespotes*) tehtävänä ei ollut niinkään antaa määräyksiä tilusten harkitsevaisen organisoimnin suhteen vaan ennen kaikkea ”omata edustusvalta”. *Virtanen* 2006, s. 58.

47 Vrt. kuitenkin *Länsineva*, jonka mukaan ”hylkääminen ei edellytä nimenomaista tahdonilmaisua, vaan voi tapahtua konkludenttisoin toimin jättämällä esine oman onnensa nojaan”. *Länsineva* 2002, s. 3.

ja sekoittuvat toisiinsa niin, että niiden itsenäistä merkitystä on vaikea erottaa. Samalla argumenttien monisuuntaisuus avaa kentän erisuuntaisille tulkinnoille, ja etenkin klassikkokirjoittajien suhteen tulkinnat ovatkin keskenään varsin ristiriitaisia.⁴⁸

Eräs ristiriitaisille tulkinnoille altis ja siksi kiinnostava omistusoikeuden klassinen teoreetikko on 1600-luvulla vaikuttanut filosofi John Locke.⁴⁹ ”Liberalismin isäksi” usein kutsutun Locken omistusteoriaa on jälkikäteen tulkittu radikaaliksi yksityisomistuksen puolustuspuheeksi,⁵⁰ ja yksityisen omistusoikeuden yhteiskunnallisen merkityksen perustelemista on luonnehdittu jopa hänen yhteiskuntafilosofiansa keskeisimmäksi asiaksi.⁵¹ Kuitenkin Locken Tutkielmat⁵² antavat aineksia myös modernista omistusoikeusparadigmasta olennaisesti poikkeaville käsityksille. Seuraan esityksessäni etenkin *James Tullyn* tulkintaa, joka sijoittaa lockelaisen omistusoikeuskonseptin osaksi aristoteelisen *communio*-oikeuden traditiota.⁵³

Locken perusongelma on siinä, kuinka kukaan voisi saavuttaa omistuksen mihinkään asiaan, kun maa on Raamatun mukaan annettu ihmisille yhteisesti.⁵⁴ Poliittisen talonvaltausliikkeen yhteydessä kysymys voidaan kääntää seuraavasti: kun kaupungissa kaikki asiat näyttäytyvät yksityisesti omistettuina esineinä, kuinka kukaan voisi saavuttaa oikeuden johonkin toimintaan? Vastauksen tähän voi konstruoida kontekstuaalisella Locke-luennalla, jossa yhteismaiden työstäminen yhteiseksi hyväksi nähdään varsinaista ”täydellistä” omistusoikeutta loogisesti edeltäväksi ja sisällöllisesti rajaavaksi kategoriaksi.

Locke esittää argumentin omistuksen synnystä ja kehityksestä toisen tutkielman viiden luvun (”Omaisuudesta”) alussa eräänlaisen hypoteettisen argumentin muodossa.⁵⁵ Argumentissa esitettyjen omistujärjestelyjen periaatteet ovat seuraavat: 1) Omistus instituutina syntyy keinona ihmiskunnan itsesäilytykseen ja yhteismaiden runsauden nautintaan; 2) Ainoastaan ihmistyö oikeuttaa yhteismaiden aitaamisen ja muodostaa omistuksen; ja 3) Työllä aitaamista rajoittavat kolme vaatimusta: vaatimus jättää muille kyllin paljon ja yhtä hyvää, vaatimus pitäytyä oman käyttökyvyn mukaisessa tuotannossa sekä vaatimus parantaa yhteismaiden tilaa.⁵⁶ Nämä omistuksen muodostumista koskevat reunaehdot ilmentävät sitä ”suurta hankaluutta”, jonka Locke näkee yhteismaiden yksityistämisessä.

Luvun loppuosa puolestaan kuvaa historiallista siirtymää, jossa rahan keksiminen ja käytönotto vie ihmiskunnan ”hiljaisen sopimuksen” myötä vaihdannaistuneeseen tilaan, jossa alkutilaa koskeneet rajoitukset väistyvät. Tämän siirtymän on useissa Locke-tulkinnoissa ajateltu täydellistävän argumentin rajoittamattoman yksityisomistuksen ja rajoittamattoman

48 Paasto 2004, s. 42.

49 Esimerkiksi *Richard Schlatter* pitää Locken Tutkielmia ”luonnollisen yksityisomistuksen” ensimmäisenä teorianana”, kun taas *John Dunn* hahmottaa Locken omistuskäsitteen ”puritaanisen velvollisuusetiikan sävyttämänä kutsumuksena”. *Tolonen* 1993, s. 252.

50 *Tolonen* 1993, s. 253–254.

51 *Määttä* 1999, s. 133.

52 Kaksi tutkielmaa hallitusvallasta (*Locke* 1968, suom. *Locke* 1995).

53 *Tully* 1979, *Tully* 1980, *Tully* 1993; ks. *Tolonen* 1993.

54 *Locke* II.25. (Kaksi tutkielmaa hallitusvallasta, toisen tutkielman 25. jakso. Lähteenä *Locke* 1968. Käännökset kirjoittajan vastuulla perustuen kuitenkin *Mikko Yrjönsuuren* suomennokseen, *Locke* 1995.) Locken viittauspisteenä on psalmi 115: ”Taivas on Herran, maan hän on antanut ihmisille” (vuoden 1992 raamatunkäännöksen mukaan).

55 *Locke* II.25–51.

56 *Locke* II.25–38.

markkinatalouden luonnollisesta oikeutuksesta.⁵⁷ Oman käsitykseni mukaan Locke siirtyy tässä filosofisesta analyysistä kohti deskriptiivisempää sosiaali- ja taloushistoriallista kuvausta (ja samalla hypoteettisesta argumentista reaaliargumenttiin), jossa kyse on pikemminkin vallitsevien olosuhteiden *selittämisestä* kuin niiden oikeuttamisesta. Luvun loppuosan merkitys Locken omistusteorialle on varsin kiistelty kysymys.⁵⁸ En kuitenkaan käsittele tässä vaihdannaistumisen kuvaukseen liittyvää tulkintakiistaa vaan keskityn alkutilakertomuksen perusajatukseen omistamisesta *toiminnallisena maailmasuhteena*.

Alkutilakertomuksen lähtökohtana on tilanne, jossa maailma ei ole sen enempää omistamaton kuin omistettukaan vaan yhteinen. Tähän määritelmään sisältyvä kritiikki on osoitettu etenkin *Robert Filmerille*,⁵⁹ jonka mukaan Aatamille perillisineen annettiin luontoon yksityinen hallintaoikeus (*Private Dominion*) eli ”omistus” (*property*). Locken käsitys on täysin päinvastainen: ”Mitä Jumala sitten näillä sanoilla myönsikin - - se ei ollut Aatamille erityisesti, toiset ihmiset poissulkien: mikä dominion tästä syntyikin, niin ei ainakaan yksityinen dominion, vaan dominion yhdessä koko muun ihmiskunnan kanssa.”⁶⁰

Yhteinen dominion merkitsee ihmisille myönnettyjä subjektiivisia oikeuksia itsensä, perheensä ja koko ihmiskunnan elättämiseen, ja tämän oikeuden perustana on luonnollinen laki.⁶¹ Locken käsityksessä omistus ei siis ole niinkään negatiivinen vapaus vaan luonnollinen oikeus, johon liittyy korrelatiivinen velvollisuus toimia ihmiskunnan säilymisen edistämiseksi. Omistusoikeus joutuu viime kädessä väistymään luonnonlain periaatteiden tieltä. Kellekään ei ole esimerkiksi annettu sellaista omaisuutta, joka olisi koskematon silloin kun ”hänen Veljensä huutava tarve sitä vaatii”.⁶² Johtopäätös vaikuttaisi olevan pääpiirteissään sama kuin vielä *Tuomas Akvinolaisella*: tarpeen vaatiessa yhteisomistus syrjäyttää yksityisomistuksen.⁶³

Lockelainen omistuksen ongelma ei alunperinkään koske omistamattoman yhteisen absoluuttista ja eksklusiivista haltuunottoa (kuten *Hugo Grotiuksella* ja *Filmerillä*) vaan *partikularisoimista* (eli erityisen erottamista yleisestä) ja *individuaatiota* (eli oman erottamista yhteisestä), joihin omistus nähdään mahdollisena *keinona*. Locke käyttää omistuksesta rinnakkain kahta ilmaisua: ”have a right to” ja ”come to have a property in”. Lähtökohtaisesti ihmisillä on universaaleja subjektiivisia oikeuksia (*right to*), joiden perusta on luonnonlaissa. Joissain tapauksissa näiden oikeuksien toteuttaminen edellyttää kuitenkin, että ihminen saavuttaa omistuksen johonkin (*property in*). Tämä jaottelu vastaa roomalaisen siviilioikeuden erottelua *ius ad rem / ius in re*. Tullyn antaman esimerkin mukaan maksuttoman joukkoliikenteen kaupungeissa ihmisillä on *ius ad rem* eli oikeus käyttää joukkoliikennettä, jota vastaa kaupungin korrelatiivinen velvollisuus järjestää joukkoliikennepalvelut saataville. Jotta tämä subjektiivinen oikeus realisoituisi, matkustajalle on kuitenkin tultava myös *ius in re* eli eksklusiivinen oikeus

57 Klassisena esityksenä *Macpherson* 1962.

58 Kiistan on kuvannut kattavasti *Tolonen* 1993.

59 Ks. *Tully* 1980, s. 53–64.

60 *Locke* I.23, I.24, I.29; *Tully* 1979, s. 126–127.

61 *Locke* I.39.

62 *Locke* I.42; *Tully* 1979, s. 128–129.

63 *Tolonen* 1984, s. 282–283.

valitsemaansa bussin penkkiin, jolloin hän voi väliaikaisesti sulkea muut käyttäjät saman penkin piiristä.⁶⁴ Näin omistus itse asiassa tarkoittaa varmuutta käyttöoikeuden realisoinnin mahdollisuudesta.

Lockelaisessa käsityksessä lähtökohtina ovat yhteismaat ja niissä tehtävä työ. Ihminen oikeuksien kantajana on omistusteoriassa toissijaisessa asemassa, kun ensisijaiseksi kategoriaksi asetetaan Jumalan/luonnonoikeuden ihmiskunnalle asettama velvollisuus työntekoon eli ”inhimilliseen toimeliaisuuteen” (*Humane Industry*) tai ”työläisyyden taitoon” (*Workmanship*). Kaksinapainen suhde, joka modernissa esineoikeudessa vallitsee subjektin ja esineen välillä, muodostuu lockelaisessa konseptiossa pikemminkin työn ja yhteismaiden dynamiikasta – *yhteisen työstämisestä yhteisölle*. Omistus on siis aina väline johonkin, ei päämäärä itsessään. Oikeutus alkaa tarkoituksellisuudesta ja päättyy siihen; tai aristoteeliseen muotoille: ei ole oikeaa toimintaa ilman oikeaa päämäärää.

Väite talonvaltauksen uusvanhasta oikeuttamisperustasta tarkoittaa, että talonvaltaajat suhtautuvat urbaaniin varallisuuteen vastaavalla tavalla kuin Locken alkutilakertomuksen päähenkilö yhteiseen maahan.⁶⁵ Molemmille kyse on elämän ja tuotannon kentästä, jonka osia voidaan inhimillisellä toimeliaisuudella valjastaa tuottamaan toimeentuloa ja nautintoa itselle ja muille. Talonvaltauksissa kaupunki nähdään ensisijaisesti käyttöyhteisön näkökulmasta, jossa kysymys omistuksesta on toissijainen, sillä merkityksen ja arvon kaupungille antaa vasta ihmisten elävä ja yhteiskunnallinen työ. Nämä uusluonnonoikeudelliset periaatteet tekevät ymmärrettäväksi sen aiemmin siteeratun ajatuksen, että kaupunkitila on ”ilmaa, jota hengitämme”, tai Megafoni Helsinki -kollektiivin muotoilun, jonka mukaan tila otetaan haltuun ”vapaa yhteistoimintaa ja rahalla mittaamatonta tuotantoa varten”⁶⁶. Uusvanhan argumentin mukaan tilan sosiaalinen käyttö on kaupungin luonnosta juontuva universaali normi, jota ei voi ihmisoikeuden kautta kumota.⁶⁷

Traditionaalisen omistusoikeusparadigman soveltuvuus nykyisen taloudellisen toiminnan kuvaukseen tai varallisuusoikeudellisen ajattelun uudistamiseen riippuu tietenkin siitä, voidaanko omistusta säännelleille luonnonoikeudellisille reunaehdoille antaa nykyiseen maailmaan soveltuva merkityssisältö.⁶⁸ Locken omistusteorian ensimmäisinä periaatteina toimineet ihmiskunnan itsesäilytys ja luonnon runsauden nautinta ovat välttämättömiä, mutteivät riittäviä lähtökohtia tällaiselle uudistustyölle. Toisaalta traditionaalinen omistusoikeusparadigma tarjoaa myös modernille esineoikeudelle vaihtoehtoisen päättelyn muodon. Uutta aikaa varhaisemmat yksityisomistusta tukeneet ajatukset eivät koskaan tarkoittaneet absoluuttista ja eksklusiivista omistusta vaan hahmottivat sen yhteisöllisenä funktiona. Niihin liit-

64 Tully 1979, s. 122.

65 Tässä käytetty oikeuttamisperustan käsite ei siis liity niinkään rikosoikeudessa tunnistettuihin *oikeuttamisperusteisiin*, kuten hätävarjeluun tai pakkotilaan (ks. Koskinen 2002, s. 112–116), vaan sellaisiin yhteiskuntafilosofisiin ja oikeusteoreettisiin näkökantoihin, joiden kautta ristiriita liikkeen sisäisen moraalien ja oikeusjärjestyksen kautta objektivoidun ulkoisen yhteiskuntamoraalin voidaan välittää ja tulkita. Hahmottelemani konseptio lähestyy Tapio Määtän käyttämää *syväjustifikaation* käsitettä, joka voidaan määritellä ”arvoihin tai tavoitepäämääriin palautuvaksi rationaalisesti perusteltavissa olevaksi ei-juridiseksi oikeutukseksi oikeudelliselle systeemille”. Määtä 1999, s. 44.

66 Megafoni Helsinki 2008, s. 24.

67 Vrt. Tolonen 1984, s. 282.

68 Ks. Backman 2003, s. 13.

tyi useita rajoituksia ja ne lähestyivät monessa suhteessa pikemminkin omaisuuden käyttöä.⁶⁹ Poliittisen talonvaltausliikkeen oikeuttamisperusta on siis ”uusvanha” sekä päättelynsä muodon että uusluonnonoikeudellisten lähtökohtiensa puolesta.

4. Omistus olemisena ja tekemisenä

Filosofi ja sosiologi *Georg Simmel* käsittelee teoksessaan Rahan filosofia omistamisen luonnetta tavalla, jonka kautta traditionaalisen ja modernin omistusoikeusparadigman perustavanlaatuisen ero voidaan avata ontologisella eli ”omistuksen olemista” koskevalla tasolla.

Omistuskäsitystä, jossa tunnustetaan korkeintaan, että omaisuudella voi tehdä jotain ja että sillä on jatkossakin tehtävä jotain, mutta että omaisuus sinänsä on kuitenkin jotakin lepotilassa olevaa, Simmel kutsuu passivistiseksi näkemykseksi. Omistus, joka ei ole jonkinlaista tekemistä, on siis pelkkä abstraktio. ”Lepäävä omistuskäsite” on latentiin tilaan siirtynyttä objektin aktiivista nautintaa taikka tae siitä, omaisuutta voidaan koska tahansa nauttia tai käyttää. Tämä abstrakti omaisuusmuoto kehittyy objektien välittömästä käytöstä asteittaisena keston, varmuuden ja objektisuhteen pysyvyyden lisääntymisenä, jolloin ”omaisuusmuodon pelkkä hetkellisyys muuttuu mahdollisuudeksi tarttua omaisuuteen uudelleen koska tahansa”.⁷⁰

Simmel osoittaa osuvasti erään perustavanlaatuisen rajalinjan, joka piiryy traditionaalisen ja modernin omistuskäsitysten välille ja tematisoituu joustavien yhteiskäyttöoikeuksien laajentamiseen pyrkivien poliittisten liikkeiden kuten talonvaltausliikkeen, vapaan lähdekoodin liikkeen ja piraattiliikkeen toiminnassa. Kysymys on siitä, että traditionaalisessa konseptiossa omistaminen on lähtökohtaisesti *yhteisössä tapahtuvaa tekemistä* (subjektin positiivisen vapauden tavoitteena ja sisältönä), kun taas modernissa konseptiossa se on enemmänkin *abstraktin oikeusjärjestyksen olemista*⁷¹ (subjektin negatiivisen vapauden loogisesti takaavana ennakkoehtona⁷²).

Voidaan toki ajatella, että omistus hallinnan faktuaalisena tosiasiana ja omistus abstraktina oikeustilana ovat toisiaan täydentäviä metodisia lähestymistapoja omistuksen koko kuvan hahmottamiseksi. Yhteiskunnalliseen todellisuuteen realisoituvien vaikutusten kannalta ratkaiseva ero syntyy kuitenkin siinä, millainen suhde ja hierarkia näiden kahden tarkastelukulman välille oletetaan tai asetetaan. Metodisella valinnalla on siis ontologiset ja epistemologiset seurauksensa: järjestelmän perustaksi voidaan konstruoida joko omistuksen subjektit ja objektit tai omistus toimintana, mutta ei molempia yhtä aikaa. Omistuksen ontologia (eli käsitys siitä, millaisista primäärientiteeteistä omistuksessa on kysymys) puolestaan määrittelee mahdollisuusehdot varallisuusoikeudellisen järjestelmän konstruomiselle sekä epistemologiset ehdot tämän järjestelmän varassa muodostetulle tiedolle yhteiskunnallisesta to-

69 Tolonen 1984, s. 280.

70 Simmel 1997, s. 43.

71 Kelseniläisittäin pitäisi ehkä puhua paremminkin oikeusjärjestyksen ”pitämisestä” tai sen ”olemisesta pitävästä”. Olen kuitenkin halunnut artikuloida eron juuri olemisen ja tekemisen, ei olemisen ja pitämisen välille.

72 Hegeliläisessä traditiossa kyse on tosin myös positiivisesta vapaudesta ”eettiseen kehitykseen individuaaliksi yksilöksi ja subjektiksi”. Paasto 2004, s. 65.

dellisuudesta.

Modernissa konseptiossa edellytettynä lähtökohtina *a priori* ovat abstrakti yksilö, abstrakti esine sekä näiden välinen abstrakti omistussuhde. Omistajuuden oikeusaseman kolmi-jakoinen muoto on varallisuus oikeusjärjestelmän transsendentaalis-looginen ennakkoehto, joka muodostaa välttämättömän perustan yksittäisten omistustekojen tarkastelulle. Omistuksen käsitteellinen ensisijaisuus on modernin konseptin väistämätön postulaatti, vaikka jo roomalainen oikeus käsitteli yksityiskohtaisesti rajoitettuja esineoikeuksia⁷³ ja vaikka omistusoikeus 1900-luvulla pyrittiinkin hajottamaan elementteihinsä zittingläisessä tutkimusohjelmassa⁷⁴.

Traditionaalisessa konseptiossa järjestelmän primäärientiteettinä ovat omistustekojen tosiasiat, joista omistusoikeus syntyy vasta toissijaisesti induktiivisena yleistymisprosessina. Omistustekoa ei tässä kehyksessä voi arvioida ilman viittausta sen kohteen konkreettiseen sisältöön, minkä vuoksi omistus instituutiona tulee välittömästi sidotuksi yhteiskunnalliseen funktoonsa, joka puolestaan on historiallisesti muuttuva ja kontingenti. Yksittäiset omistajuuden oikeusasemat tulevat tarkasteltaviksi vain johdannaisesti ja jälkikätesesti, *a posteriori*.

Sosiaalinen siviilioikeus, ympäristöoikeus ja immateriaalioikeus ovat osaltaan osoittaneet, että omistusoikeuden uustraditionaaliset näkökulmat ovat nykyään ajankohtaisempia kuin koskaan. Tämä johtaa kysymykseen, joka jo alussa esitettiin Juha Karhun haasteeseen puettuna: jos varallisuus oikeutta tällä hetkellä kehitetään pikemminkin poikkeusten kuin sääntöjen kautta, voisiko ajatella, että myös säännöissä olisi korjaamisen varaa? Tai jyrkemmin esitettynä: onko esineoikeus ilman absoluuttista ja eksklusiivista omistusoikeutta enää (tai vielä) mahdollinen?

5. Kohti urbaaneja oikeustiloja

”Talouden yhteiskuntaelämään kohdistaman ylivalan ensimmäinen vaihe aiheutti *olemisen* ilmeisen huononemisen *omistamiseksi*, joka jätti jälkensä kaikkeen inhimilliseen toimintaan. Nykyinen vaihe, jossa talouden tuotteiden kasautuminen on ottanut yhteiskuntaelämän täydellisesti haltuunsa, aiheuttaa yleisen siirtymän *omistamisesta ilmenemiseen* [...]”

- Guy Debord, Speaktaakkelin yhteiskunta, 17 §⁷⁵

Talonvaltausliikkeen ilmentämä uustraditionaalinen omistuskäsitys edellyttää laajempaa varallisuus oikeudellista näkökulmanmuutosta, jossa lähtökohdaksi otetaan omistuksen tai hallinnan sijaan *käyttö* ja sen pohjalta muotoutuva oikeus. Jos varallisuus oikeuden halutaan kuvastavan yhteiskunnassa tosiasiallisesti tapahtuvaa taloudellista toimintaa, tällainen muutos on muodossa tai toisessa välttämätön, sillä taloudellisen lisäarvon tuotanto perustuu yhä suuremmissa määrin tekijöihin, jotka luontonsa puolesta eivät ole rajallisia, kilpailtavia, ai-

73 Mäkinen 2011, s. 129.

74 Kartio 1991, s. 160–165.

75 Debord 2005, s. 35.

neellisia tai yksilöityviä – yksinkertaisesti, ne eivät ole kunnan ”esineitä”. Keskeisiä muotoja ”esineettömälle tuotannolle” ovat kulttuuri (eli merkitysten tuottaminen merkityksillä) ja hoiva (eli ihmisen tuottaminen ihmisellä).⁷⁶ Sekä kulttuuria että hoivaa voidaan toki rajoitustusti rationalisoida, esineistää ja markkinaistaa, mutta viime kädessä hyödyn (tuotannon) ja kulttuurin/hoivan (uusintamisen) logiikat ovat yhteismitattomia. Uuden talouden logiikka ottaa siten johtomotiivikseen paradoksin: taloudelle tärkeintä on se, mikä on talouden ulkopuolella. Pääoman arvonlisäysprosessin keskiössä on nyt toiminta, jonka logiikka on perustavanlaatuisesti ristiriidassa pääoman arvonlisäyksen logiikan kanssa.⁷⁷

Talonvaltausliikkeen kohteina, toisin kuin esimerkiksi digitaalista kulttuuria kopioivilla ”piraateilla”, ovat tietty sinänsä kiistattoman kiinteät ja materiaaliset esineet: talot. Hylättyjen tai ”ei-niukkujen” resurssien käyttöönotto *open access* -periaatteella kertoo kuitenkin uudesta talouskulttuurista, jonka leimallisia piirteitä ovat merkitysten kierrättäminen, tuottajien spontaanit yhteenliittymät sekä joustavat tuotantoprosessin hallinnan muodot (sekä *de jure* että *de facto*). Tämä omaehtoinen kulttuurintuotanto, joka todella tuntuu syntyvän ”kuin itsestään”, on kuitenkin käsitteenä ongelmallinen. Ensinnäkin urbaani merkitystuotanto edellyttää laajaa materiaalista perustaa, joka takaa tuottajien elämän uusintamisen edellytykset eli fyysisen ja henkisen toimeentulon. Toiseksi, vaikka tuotanto olisi omaehtoista, sen tulokset tai ”tuotteet” uhkaavat jatkuvasti luisua osaksi yksityistaloutta sekä julkishallinnallisia poliittisia käytäntöjä. Vallattuihin taloihin perustetut autonomiset kulttuurikeskukset toteutavatkin näennäisestä riippumattomuudestaan huolimatta ihanteellisella tavalla luovaan talouteen liitettyä yrittäjähenkisen kaupunkikulttuurin ideaalia.⁷⁸ Varallisuus oikeuksien suojelemisen perusteella kriminalisoidut vastakulttuuriset käytännöt kuten talonvaltaus saattavat siis sopivissa asiayhteyksissä muuntua taloudellisen lisäarvon lähteiksi. Informaatiotalouden uusia konflikteja tutkineen *Matteo Pasquinellin* mukaan esimerkiksi Alankomaissa vallinnut talonvaltauksiin suopeasti suhtautunut oikeuskäytäntö voidaan ymmärtää osana maan kulttuuripoliittista linjaa, jonka tarkoituksena on ollut ”kulttuurin kasvualustoja” (*cultural breeding grounds*) tukemalla edistää Amsterdamin mainetta uuden kulttuuritalouden luovana kaupunkina.⁷⁹ Paradoksin voi lukea kahdella tavalla.

Ensinnäkin kyse on nykytilanteeseen päivitetystä esimerkistä jo *Aristoteleen* muotoilemalle ongelmalle käyttöarvon ja vaihtoarvon yhteismitattomuudesta. Aristoteleen ongelmana oli, kuinka määrittää yhteinen mitta ja oikeudenmukainen vaihtosuhte esimerkiksi suutarin valmistamille kengille ja talonrakentajan valmistamille taloille. Esineellä on arvo käyttäjälleen mutta toinen arvo vaihdossa, ja nämä arvot kuuluivat Aristoteleen mukaan väistämättä eri loogisiin kategorioihin. Vaihtoarvoa ja käyttöarvoa sitoo korkeintaan sosiaalinen konventio.⁸⁰ Vastaavasti kaupungin arvo käyttöesineenä (eli kaupunkikulttuurina) näyttäytyy yhteismitattomana suhteessa kaupungin vaihdannalliseen arvoon kaupunkimaana. Ku-

76 Näihin samanaikaisiin paradigmoihin on viitattu käsitteillä *talouden kielellinen käänne* (Marazzi 1994) ja *talouden antropogeneettinen malli* (Boyer 2004).

77 *Viren – Vähämäki* 2011, s. 51–53.

78 Yrittäjähenkisyyden tuottamisesta poliittisen hallinnan keinona ks. *Jokinen* ym. 2011.

79 *Pasquinelli* 2008, s. 145. Talonvaltauksat kieltävä lakiesitys kuitenkin hyväksyttiin Hollannissa vuonna 2010. Luovan kaupungin käsitteestä ks. *Landry* 2000 ja *Florida* 2002.

80 *Aristoteles*, *Nikomakhoksen etiikka*, V.5; *Sihvola* 2011, s. 98–100.

ten *Leena Kartio* toteaa, ”oikeutta esineen tosiasialliseen käyttöön on pidetty omistusoikeuden keskeisenä momenttina”, vaikka ”tästä käyttöarvosta on käytännössä usein tullut sekundaarinen suhteessa omaisuuden arvoon vaihdannassa”⁸¹. Kuitenkin omistajan yksinomaisen ja suojatun käyttövapauden loukkaus saattaa jopa kasvattaa omistuksen kohteen vaihtoarvona mitattavaa varallisuusarvoa, kun taas vastaavasti absoluuttisen omistusoikeuden suojeleminen tukahduttaisi tämän luovan varallisuuden kasvua.

Toinen näkökulma omistuksen jäykkyyden ongelmaan urbaanissa tilassa liittyy edellä kuvattuun taloudellisen paradigman muutokseen, jossa yhteistoiminnallisuus tulee tuotannon keskeiseksi luonnoksi.⁸² Tämä käänne haastaa samanaikaisesti kaikki perinteisen wredeläisen omistusoikeusmääritelmän esittämät tunnuspiirteet: omistuksen täydellisyys, yksinomaisuuden, jakamattomuuden ja yksilöitävän aineellisuuden.⁸³ Luovien kaupunkien yhteistoiminnallisessa taloudessa täydellisyys väistyy neuvoteltavuuden ja tilanteenvaraisuuden tieltä, yksinomaisuus inklusiivisuuden tieltä, jakamattomuus sumearajaisten verkostojen tieltä ja aineellinen yksilöitävyys immateriaalisen relationaalisuuden tieltä.

Samaan aikaan esineoikeuden sisäinen kehitys on johtanut ajattelemaan omistusta enemmänkin sosiaalisena suhteena kuin pelkkänä ihmissubjektin elottomaan esineeseen kohdistamana esineherravalta. Esimerkiksi *Jarno Tepora* kirjoittaakin osuvasti, että kun omistussuhde ”nähdään sosiaalisena suhteena, vuorovaikutussuhteena ihmisten – esineeseen valtaa käyttävän yksilön ja toisten yksilöiden – välillä, on perusteltua puhua omistusoikeuden *sosiaalisesta sidonnaisuudesta*. Sosiaalinen suhde on lainsäädäntöön nähden ensisijainen. Lainsäädännön tehtävänä on säännellä yhteiskunnan ja yksilön tarpeiden mukaan em. suhdetta.” On myös tunnettua, että jo pelkät vallitsevan oikeusjärjestyksen omistukseen asetamat rajoitukset ovat niin laajoja ja moninaisia, että omistusoikeuden rajoittamattomuudesta ei esineoikeudessa nykyään haluta edes puhua.⁸⁴

Nämä esineoikeuden tavanomaisten lähtökohtien kumoamiset heijastelevat sitä sosiologi *Henri Lefebvren* esillä pitämää havaintoa, että jälkimodernin kaupungin varsinainen tuotantovoima on juuri sosiaalisuus, ”urbaanin aikakauden erilaisuuksien ja eriytyneisyyksien differentiaalinen tila, joka tekee mahdolliseksi yksilön oikeuden omaan tulkintaan tilan luonteesta ja funktiosta”.⁸⁵ Urbanissa ei ole kyse ”objektien konkreettisesta verkostosta” (kuten modernin kaupunkisuunnittelun tai modernin varallisuusomistuksen kohteeksi konstruoidussa kaupungissa) vaan kokonaisvaltaisesta elämäntavasta, jossa tilan merkitys hahmotuu sosiaalisesti tuotettujen koodien ja symbolien kautta. Tila ei ole neutraali tyhjiö tai kvasistaattinen objektien kokoelma vaan suhteutuu monitasoisesti yhteiskunnallis-historialliseen viitekehukseen. Tilan suhde yhteiskuntaan on kaksitahoinen: toisaalta urbaanin tilan jäsenyminen takaa (tai ainakin mahdollistaa) yhteiskunnallisen järjestyksen säilymisen ja jatkumisen, mutta toisaalta se tarjoaa myös areenan poliittisille konflikteille ja järjestyksen kyseenalaistamiselle.⁸⁶

81 *Kartio* 1991, s. 161.

82 *Pöyhönen* 2000.

83 *Kartio* 1991, s. 156–158.

84 *Kartio* 1991, s. 155. Omistusoikeuden rajoitusten eri muotoja käsittelee valaisevasti *Määttä* 1999.

85 *Kauste* 2002, s. 286, alaviite 9.

86 *Kauste* 2008, s. 286–288; *Lefebvre* 1991; *Lefebvre* 1996.

Kaupungeissa kärjistyvä yksityisen ja yhteisen konflikti⁸⁷ kuvastaa nykyisen kulttuuritalouden paradoksaalista ominaisuutta, jossa yhteisesti tuotetut immateriaaliset artefaktit muodostavat suurimman potentiaalisen yksityishyödyn materialisointiin tähtäävälle taloudelliselle toiminnalle. Tässä kehyksessä poliittinen talonvaltausliike voidaan nähdä urbaaniin tilaan kohdistuvana praktisena ja teoreettisena interventiona, joka heijastelee sen yhteiskunnallisen viitekehyksen murtumia, jonka varassa modernin tiedeperheen (moderni kaupunkisuunnittelu, moderni taloustiede, moderni väestötiede, moderni oikeustiede ja niin edelleen) teoreettisesti kannatteleva moderni kaupunki lepää.

Tuotannon immaterialisoituminen ei tarkoita, että kaupungin kiinteät rakenteet ja materiaalit olisivat menettäneet merkityksensä, mutta merkitykset ovat selvästi muuttuneet entistä moniselitteisemmiksi. Varallisuus oikeuksien loukkauksista kasvava varallisuusarvo toteutuu jo reaalisesti monilla taloudellisen toiminnan aloilla (esimerkiksi digitalisoidun musiikin laittomassa levityksessä). Vastaavasti kiinteät oikeudelliset rakenteet eivät ole menettäneet merkitystään, mutta niiden merkitys on saattanut kääntyä alkuperäisestä tarkoituksesta poikkeavaksi. Tämä edellyttää varallisuus oikeuksiin kohdistuvalta päättelyltä entistä suurempaa kontekstuaalisuutta ja tilanneherkkyyttä.

Paradoksin ydin on siinä, että vaikka immateriaaliseen kiinteään pääomaan⁸⁸ perustuva taloudellinen tuotanto edellyttää ihmisen erottamista tilasta, nämä samat ihmiset eivät voi olla olemassa tuottavina ilman yhteyttä tähän materiaaliseen ja sosiaaliseen tilaan.⁸⁹ Vastaavasti kaupunki ei voi olla tuottava, jos ei se kykene tuottamaan tilaa ihmisten vapaalle sosiaalisuudelle. Kuten kaupunkitutkija *Taina Rajanti* toteaa väitöskirjassaan,

”[t]ilallisella muodolla, kuten rakennetulla ympäristöllä, on aina yhteisöllinen sisältönsä, joka viime kädessä määräytyy vasta tilan yhteisöllisen käytön myötä. Ihmisten rakennetulle ympäristölle antamat merkitykset eivät ole toissijaisia ja ylimääräisiä, vaan sen elimellisiä tekijöitä. Kaupunki ilman ihmisiä ei ole täydellinen, vaan raunio.”⁹⁰

Kaupungin rakenteet tulevat siis ymmärretyksi vasta *sosiaalisen* rakenteista käsin. Kun tiedetään, että tämä sosiaalinen on alituisen vuorovaikutuksen ja muutoksen tila, voikin kysyä, mitä muutakaan metropoli on kuin se ”virtaava vesi”, jonka ei pitänyt esineoikeuden perinteisen käsityksen mukaan tulla missään tilanteessa omistuksen piiriin?⁹¹

Poliittisen talonvaltausliikkeen tavoitteiden ja modernin esineoikeuden kaupunkeihin projisoiman sääntelyn ristiriita on lopulta siinä, että talonvaltausliike puolustaa kaupunkia joustavien yhteiskäyttöoikeuksien kautta muuttavana ja muutettavana sosiaalisena ja kulttuurisena rihmastona, kun taas moderni esineoikeus ”puolustaa” (omistuskäsitteistön normatiiv-

87 Kaupungeissa vallitsevaa omistuksen ”regiimiä”, jossa yksityiset ja yhteiset oikeudet kohdistuvat samoihin kohteisiin, on kutsuttu *puoliyhteiseksi* (*semicommons*). Ks. *Fennell* 2008, s. 1102–1103; *Fennell* 2009, s. 16–17.

88 Käsite alun perin teoksesta *Corsani – Lazzarato – Negri* 1996.

89 Ks. *Viren – Vähämäki* 2011, s. 51.

90 *Rajanti* 1999, s. 11.

91 Tämän roomalaisesta oikeudesta periytyvän *aqua profluens* -opin mukaan vesistöissä vapaana virtaavaa vettä ei voi omistaa eikä hallita, vaan se on *res iure gentium publica* – kaikkien kansalaisten yhtäläisesti käytettävissä. Ks. *Andersson* 2010, s. 60–61.

visten implikaatioiden kautta) kaupunkia vallitsevien subjekti–esine-suhteiden rajallisena joukkona. Kartio havaitsee tämän juridiseen päättelyyn yleisemminkin liittyvän *säilyttävän* luonteen osuvasti ja toteaa: ”Yleisestä näkökulmasta [...] vallitsevien olosuhteiden ylläpitäminen on yleensä suotavaa niin kauan, kunnes vastakkaisen olotilan oikeutus osoitetaan.” Poliittisen talonvaltausliikkeen näkökulmasta on kuitenkin olemassa toimintoja, joiden oikeutusta ei voi edes periaatteessa osoittaa vallitsevan juridis-poliittisen järjestelmän piirissä. Tämä ”gödeliläinen”, oikeuden ja politiikan jakojäännöksisyyttä korostava näkökulma kaupungin hallintaan ei jätä muuta mahdollisuutta kuin todistaa nämä järjestelmän logiikan ylittävät ilmaisut poikkeustiloina *extra jure*.

Oikeus, jota urbaanin tilan sosiaalinen maanluonto ja sen puolestapuhujaksi ilmoittautunut poliittinen talonvaltausliike edellyttävät, on siis ennen kaikkea – maantieteilijä *Don Mitchell*⁹² lainaten – ”tekemisen oikeutta” (*right-in-the-making*): oikeutta vaikuttaa omilla panoksillamme, omilla tarpeillamme ja omilla haluillamme *konkreettisesti* siihen, mitä ja miten kaupunki on – oikeutta luoda kaupunki jatkuvasti uudelleen ”niin kuin sydämemme sanoo”.⁹³

Abstract in English

RIGHT TO THE URBAN SPACE – NOTES ON THE NEO-TRADITIONAL JUSTIFICATION BASIS OF THE POLITICAL SQUATTING MOVEMENT

This article discusses urban space in terms of law of property and dissects the economic and political tensions in which the modern order of property rights is now set into. The hypothesis is that the system of property rights developed for industrial production no more adequately models the contemporary economic activities whose focus is shifted towards cultural production. Political squatting movement is taken as an exemplar that thematizes the contemporary paradoxes of property and offers an alternative ‘neo-traditional’ justification basis of ownership, which derives the right to the urban space from the right to productive social action upon the commons.

Keywords: law of property, urban space, squatting justification of ownership, cultural economy

Lähteet

Andersson, Heidi: Veden saatavuus. Helsingin yliopisto, Helsinki 2010.

Aristoteles: Nikomakhoksen etiikka. Suom. ja selitykset laatinut Simo Knuutila. Gaudeamus, Helsinki 1989.

Backman, Eero: Onko luonnonoikeus tullut takaisin rikosoikeuteen, joskin toisella nimellä? Teoksessa Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII. Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2003, s. 1–13.

Benjamin, Walter: Historian käsitteestä. Teoksessa Messiaanisen sirpaleita. Kansan Sivistystyön Liitto & Tutkijaliitto, Helsinki 1989.

Boyer, Robert: The Future of Economic Growth. As New Becomes Old. Edwar Elgar, Cheltenham 2004.

Corsani, Antonella – Lazzarato, Maurizio – Negri, Antonio: Le bassin de travail immateriel (BTI) dans la metropole parisienne. L’harmattan, Paris 1996.

Debord, Guy: Speктаakkelin yhteiskunta. Suom. Tommi Uschanov. Summa, Helsinki 2005.

92 *Mitchell 2011*.

93 Artikkelin perustuu kirjoittajan julkaisemattomaan omistusoikeusparadigmoja erittelevään oikeusfilosofiseen tutkielmaan (*Venäläinen 2011*) sekä käynnissä olevaan väitöstutkimukseen talouden kulttuuristumisesta ja kulttuurisista yhteisistä (*cultural commons*). Kirjoittaja haluaa osoittaa kiitokset *Jussi Airaksiselle* ja *Jani Lukkariselle*, jotka ystävällisesti lukivat käsikirjoituksen ja esittivät siitä kriittisiä huomioita. Tutkimustyötä on tukenut Suomen Akatemian rahoittama Neljäs käänne -hanke (SA 121754).

- Fennell, Lee Anne*: Homeownership 2.0. *Northwestern University Law Review*, Vol. 102 (2008), s. 1047–1118.
- Fennell, Lee Anne*: Commons, Anticommons, Semicommons. *John M. Olin Law & Economics Working Paper no. 457*. University of Chicago, Chicago 2009.
- Florida, Richard*: *The rise of the creative class – and how it is transforming leisure, community and everyday life*. Basic Books, New York, 2002.
- Glass, Ruth*: London: *Aspects of Change*. Macgibbon & Kee, London 1964.
- Gummerus, Kaarle*: Talonvaltaukset rikosoikeudellisena ongelmana. [Pro gradu -tutkielma.] Helsingin yliopisto, Helsinki 1993.
- Havansi, Erkki*: Omistusoikeuden hylännästä. Teoksessa *Juhlajulkaisu Simo Zitting 1915.14/2*. Helsinki 1985, s. 67–81.
- Hemmungs Wirtén, Eva*: *Terms of Use: Negotiating the Jungle of the Intellectual Commons*. Toronto University Press, Toronto 2008.
- Jokinen, Eeva – Könönen, Jukka – Venäläinen, Juhana – Vähämäki, Jussi* (toim.): ”Yrittäkää edes!” Prekarisario Pohjois-Karjalassa. Tutkijaliitto, Helsinki 2011.
- Kartio, Leena*: *Esineoikeuden perusteet*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1991.
- Kauste, Juulia*: Kaupunkitila monikulttuurisen yhteiskunnan strategiana: identiteetti, erityisyys ja kansalaisuus Pariisissa ja New Yorkissa. Teoksessa *Taina Syrjämaa – Janne Tunturi* (toim.): *Eletty ja muistettu tila*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2002, s. 277–306.
- Koskinen, Pekka*: Rikosvastuun perusteet. Teoksessa *Olavi Heinonen et al.* (toim.): *Rikosoikeus*. WSOY Lakitieto, Helsinki 2002, s. 97–124.
- Koulu, Risto*: *Esineoikeuden kehitysnäkymiä*. Teoksessa *Jarmo Tuomisto* (toim.): *Esineoikeuden rajat*. Turun yliopisto, Turku 1989, s. 54–66.
- Kymäläinen, Päivi*: Paikan ajattelun haasteita. Teoksessa *Seppo Knuutila – Pekka Laaksonen – Ulla Piela* (toim.): *Paikka – eletty, kuviteltu ja kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, s. 203–217.
- Landry, Charles*: *The Creative City: A toolkit for urban innovators*. Earthscan, London 2000.
- Lappi-Seppälä, Tapio*: RL 28: Varkaus, kavallus ja luvaton käyttö. Teoksessa *Rikosoikeus*. WSOY Lakitieto, Helsinki 2002, s. 951–989.
- Lefebvre, Henri*: *The Production of Space*. Blackwell, Oxford & Cambridge 1991.
- Lefebvre, Henri*: *Writings on Cities*. Blackwell, Oxford & Cambridge 1996.
- Locke, John*: *Two Treatises of Government*. Edited with an introduction and notes by Peter Laslett. 2nd edition. Cambridge University Press, Cambridge 1967.
- Locke, John*: Tutkielma hallitusvallasta. Tutkimus poliittisen vallan oikeasta alkuperästä, laajuudesta ja tarkoituksesta. Suomennos ja esipuhe Mikko Yrjönsuuri. Gaudeamus, Helsinki 1995.
- Lukkarinen, Jani*: ”Autonomia ei löydy ydinkeskustasta”. Essee yhteiskunnallisista liikkeistä, tilallisesta konfliktista ja hallintamentaliteeteista. [Pro gradu -tutkielma.] Itä-Suomen yliopisto, Joensuu 2011.
- Länsineva, Pekka*: Kirjallinen lausunto eduskunnan perustuslakivaliokunnalle 19.6.2002.
- Macpherson, C. B.*: *The Political Theory of Possessive Individualism*. Oxford University Press, Oxford 1962.
- Marazzi, Christian*: *Il posto dei calzini. La svolta linguistica dell’economia e i suoi effetti nella politica*. Editions Casagrande, Bellinzona 1994.
- Megafoni Helsinki: *When the World is not Enough... Megafoni Helsingin toimituksen poliittinen dokumentti talonvaltauksista*. Teoksessa *Leo Stranius – Mikko Salasuo* (toim.): *Talonvaltaus liikkeenä – miksi squat ei antaudu?* Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2008, s. 24–28.
- Mikola, Elina*: Kolme vuosikymmentä talonvaltauksia. Teoksessa *Leo Stranius – Mikko Salasuo* (toim.): *Talonvaltaus liikkeenä – miksi squat ei antaudu?* Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2008, s. 17–19.
- Mitchell, Don*: *The Right to the Street: Preserving a Place for Politics – and Play*. Esitelmä Street Life 2011-seminaarissa, Turku 20.5.2011.
- Mäkinen, Virpi*: Keskiajan talousajattelu. Teoksessa *Risto Heiskala – Akseli Virtanen* (toim.): *Talous ja yhteiskuntateoria I*. Gaudeamus, Helsinki 2011, s. 113–137.

- Männikkö, Kirsi:* ”Talonvaltaus” rikosoikeudellisesta näkökulmasta. [Pro gradu -tutkielma.] Turun yliopisto, Turku 1994.
- Määttä, Tapio:* Maanomistusoikeus. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 1999.
- Nari, Lee:* Exclusion and coordination of fragmentation – Five Essays Toward a Pluralistic Theory of Patent Right. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu 2010.
- Paasto, Päivi:* Omistuksen juuret. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2004.
- Pasquinelli, Matteo:* Animal Spirits. A Bestiary of the Commons. NAi Publishers, Rotterdam 2008.
- Pöyhönen, Juha:* Kohti yhteiskunnan oikeutta. Jokamiehenoikeudet ja biodiversiteetti yhteiskunnan oikeuden prototyyppeinä. Teoksessa Eva Tammi-Salminen (toim.): Omistus, sopimus, vaihdanta. Juhlakirja Leena Kartiolle. Turun yliopisto, Turku 2004, s. 63–82.
- Pöyhönen, Juha:* Uusi varallisuus oikeus. Kauppakaari, Helsinki 2000.
- Rajanti, Taina:* Kaupunki on ihmisen koti. Tutkijaliitto, Helsinki 1999.
- Sihvola, Juha:* Aristoteles ja antiikin talous. Teoksessa Risto Heiskala – Akseli Virtanen (toim.): Talous ja yhteiskuntateoria I. Gaudeamus, Helsinki 2011, s. 91–112.
- Simmel, Georg:* Rahan filosofia. Lyhentäen suomentanut Panu Turunen. Doroga, Turku 1997.
- Siisiäinen, Martti:* Uusien ja vanhojen liikkeiden keinovalikoimat. Teoksessa Kaj Ilmonen – Martti Siisiäinen (toim.): Uuden ja vanhat liikkeet. Vastapaino, Tampere 1998, s. 219–244.
- Stranius, Leo:* Talonvaltaukset yhteiskunnallisena liikkeenä. Teoksessa Leo Stranius – Mikko Salasuo (toim.): Talonvaltaus liikkeenä – miksi squat ei antaudu? Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2008, s. 30–38.
- Stranius, Leo – Salasuo, Mikko:* Johdanto: Talonvaltaajien uusi sukupolvi. Leo Stranius – Mikko Salasuo (toim.): Talonvaltaus liikkeenä – miksi squat ei antaudu? Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2008, s. 6–8.
- Tepora, Jarno:* Johdatus esineoikeuden perusteisiin. Helsingin yliopisto, Helsinki 2008.
- Tolonen, Hannu:* Luonto ja legitimaatio. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 1984.
- Tolonen, Hannu:* Korkeus, raha ja sopimus. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1992a.
- Tolonen, Hannu:* Menneet ja nykyiset käsitteet oikeuden ja yhteiskunnan aatehistoriassa. Oikeus 21 (1992b):2, s. 126–144.
- Tolonen, Hannu:* Inklusiivinen vai ekslusiivinen: John Locken omistuskäsityksen kaksi tulkintaa. Teoksessa Pekka Lämsineva – Veli-Pekka Viljanen (toim.): Juhlajulkaisu Antero Jyränki 1933 – 9/8 – 1993. Turun yliopisto, Turku 1993, s. 251–270.
- Tolonen, Hannu:* Absoluuttinen ja ekslusiivinen: Yksityksen omistusoikeuden synty. Teoksessa Lars Björne – Ari Saarnilehto – Eva Tammi-Salminen – Jarmo Tuomisto (toim.): Omistus, sopimus, vaihdanta. Juhlakirja Leena Kartiolle. Turun yliopisto, Turku 2005.
- Tully, James:* The Framework Of Natural Rights In Locke’s Analysis of Property: A Contextual Reconstruction. Teoksessa Anthony Parel – Thomas Flanagan (toim.): Theories of Property. Aristotle to the Present. Wilfrid Laurier University Press, Waterloo 1979, s. 115–140.
- Tully, James:* A Discourse on Property: John Locke and his Adversaries. Cambridge University Press, New York 1980.
- Tully, James:* An Approach to Political Philosophy: Locke in Contexts. Cambridge University Press, New York 1993.
- Venäläinen, Juhana:* ”Ihmislle yhteisesti” vai ”ihmisten elämään puuttumatta”? Omistuksen alkuperä, olemus ja oikeutus John Locken ja Robert Nozickin yhteiskuntafilosofisessa ajattelussa. [Julkaisematon oikeusfilosofian kandidaatintutkielma.] Itä-Suomen yliopisto, Joensuu 2011.
- Viren, Eetu – Vähämäki, Jussi:* Perinnöttömien perinne. Tutkijaliitto, Helsinki 2011.
- Virtanen, Akseli:* Biopoliittisen talouden kritiikki. Helsingin kauppakorkeakoulu, Helsinki 2006.
- Zitting, Simo:* Kaupunkimaan omistuksesta. Ns. lahjoitusmaateorian kritiikkiä. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 1960.
- Zitting, Simo – Rautiala, Martti:* Esineoikeuden oppikirja. 5. tark. ja täyd. painos. Suomen Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1982.

Artikkeli III

Venäläinen, Juhana (2013). "Hakukone ja hehkulamppu: huomioita immateriaalitalouden materiaalisuuksista." *Sociologia* 50:3, 255–269.

Artikkeli on osa *Sociologia*-lehden "Materiaalisuus"-erikoisnumeroa.

Uudelleenjulkaistu kustantajan luvalla.

HAKUKONE JA HEHKULAMPPU

HUOMIOITA IMMATERIAALITALOUDEN MATERIAALISUUKSISTA

Juhana Venäläinen

ABSTRAKTI

Viime vuosina on käyty kasvavassa määrin kriittistä keskustelua niin sanotun immateriaalitalouden taustalle kätkeytyvistä materiaalisista rakenteista ja niiden aiheuttamista ekologisista haittavaikutuksista. Tässä artikkelissa pureudutaan kritiikin vuonna 2007 syntyneeseen muotoiluun, jossa vertaillaan hakukoneen ja hehkulampun hiilidioksidipäästöjä. Artikkelissa esitetään, että immateriaalitalouden ekologisten ongelmien palauttaminen hiilitaseeseen luo yksinkertaistetun kuvan hakukoneen ja hehkulampun materiaalisuuksista ja päättyy uusintamaan kritiikin tavoitteiden kannalta haitallista käsitystä ihmisestä aktiivisena toimijana ja luonnosta passiivisena toiminnan kohteena. Kuten Félix Guattari esittää, tietokapitalismi on laajentanut ekologisen kriisin koskemaan luonnonympäristön lisäksi myös yhteiskunnallista ja mentaalista ympäristöä. Guattarin haasteen viitoittamana vertailen artikkelissa hakukonetta ja hehkulamppua affektiivisina koneina, joilla on kyky saada aikaan muutoksia toimintaympäristössään. Näin tarkoituksena on avata monisyisempää kuvaa niistä tavoista, joilla erilaiset materiaalisuudet konstituivat arkisiksi muotoutuneita teknologisia käytäntöjä. Samalla hahmottelen, kuinka affektiiviset koneet pakenevat materiaallisen ja immateriaalisen tason välistä poissulkevaa vastakkainasettelua ja kuinka niiden kyberneettinen luonne tekee affektiivisista koneista houkuttelevia lähteitä taloudelliselle arvomuodostukselle.

Avainsanat: Immateriaalitalous, ekologinen kritiikki, affektiiviset koneet, materiaalisuudet, teknologiahistoria, kognitiivinen kapitalismi

IMMATERIAALITALOUDEN SUMUPIIVI

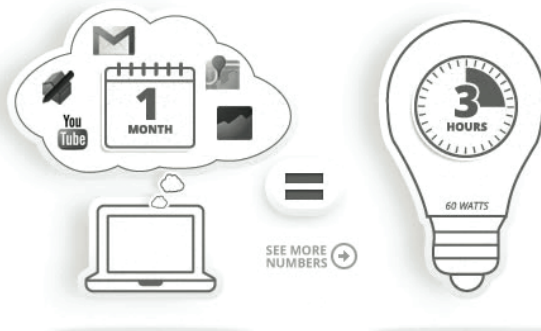
Noin viisi vuotta sitten alkoi erikoinen keskustelu hakukoneista ja hehkulampuista. Keskustelun aloitti Sun Microsystemsin bloggaaja Rolf Kersten, joka oli erästä vuonna 2007 pitämäänsä esitelmää varten vertaillut verkkopalvelujen hiilidioksidipäästöjä. Kersten arvioi yhden Google-haun päästökseen 6,8 grammaa, jota hän vertasi ”56 metrin matkan ajamiseen Priuksella tai 170 metrin juoksuun”. (Kersten 2007.) Myöhemmin samana vuonna *Der Spiegel* -lehti julkaisi saksalaisen internet-palveluntarjoajan tutkimuk-

siin perustuvan uutisen, jonka mukaan yhden Google-haun vaatimalla sähköenergialla voisi polttaa 11-wattista energiansäästölamppua tunnin ajan (Spiegel Online 2007). Hakukoneen ja hehkulampun yhteys oli keksitty.

Laajempi huomio Googlen energiankäyttöön kohdistui tammikuussa 2009, kun *The Sunday Times* julkaisi oman versionsa hakukoneen päästömittauksesta. Tässä artikkelissa fyysikko ja internet-yrittäjä Alex Wissner-Gross arveli, että yksi Google-haku tuottaisi hiilidioksidipäästöjä 7 grammaa eli ”puolen teepannun keitinveden verran”. Uutinen levisi nopeas-

ti ympäri maailman ja uutisoitiin Suomessa muun muassa *Helsingin Sanomien* verkkoleh-
dessä teppannuvertaus otsikkoon asti nostaten
(Pullinen 2009). Tässä vaiheessa Google reagoi
tilanteeseen. Infrastruktuurioston varajohtaja
Ulf Hölzle kertoi Googlen virallisessa blogissa
julkaistussa vastineessaan, että ener-

giankulutus otetaan Googella vakavasti, mutta
että esitetty arvio 7 hiilidioksidigrammasta
hakua kohden oli moninkertaisesti liian suuri
(jopa 34-kertainen). Todellinen sähkönkulutus
oli Googlen virallisen arvion mukaan vain 0,3
wattituntia ja hiilidioksidipäästö 0,2
grammaa – eli ”suurin piirtein sama energia-

Kuva 1. Hehkulamppua mainostettiin aikanaan samankaltaisella ympäristöystävällisyyden ve-
toavalla retoriikalla kuin hakukonetta nykyään. Erona on se, että Google otti vertailuasetelman
käyttöön suoraan kriitikoiltaan. Vasemmalla sähkövaloa mainostava kirjeensulkijamerkki (Mu-
seovirasto, kuvitusta kirjasta *Suomalaisen arjen historia 3*, 194), oikealla Google Green -blogin
infografiikkaa (ruudunkaappaus 4.6.2012, googlegreenblog.blogspot.com).

määrä, jonka keho polttaa kymmenessä sekunnissa”. (Hölzle 2009.)

Google sai lopulta mainettaan uhkaavan taapahtumaketjun käännettyä mediavoitokseen (ks. esim. Glantz 2011). Yhtiö myös perusti erityisen Google Green -sivuston, jossa se kertoo omaa versiotaan Googlen ympäristötaseesta sekä lukuisista uusiutuvan energiantuotannon edistämiprojekteista, joissa se on mukana. Kun huoli verkkotalouden materiaalien rakenteiden ympäristökuormasta on viime vuosina levinnyt, myös Googlen toimia päästöjensä vähentämisessä on edelleen seurattu julkisuudessa tarkasti, ja yhtiö on näin saanut tilaisuuksia korostaa omaa ympäristötietoisuuttaan.

Hakukoneen, hybridi-auton, juoksulenkin, energiansäästölampan, teppannun ja ruumiintoimintojen kohtaaminen yhteisellä areenalla herättää kysymyksen siitä, mikä näitä erilaisia asioita lopulta yhdistää. Hehkulamppuargumentissa keksitty keino on toisaalta retorinen, mutta samalla se asettaa yleisen mitta-asteikon, jonka yksiköitä ovat wattitunnit ja hiilidioksidigrammat. Argumentilla on selvä kriittinen luonne. Se korostaa, että siinä missä moderni talous käsitetään alaltaan rajattomaksi ja mittareiltaan intersubjektiiiviseksi, talouden taustalle kätkeytyy aina ekologisia rakenteita, jotka ovat rajallisia, objektiivisesti mitattavia ja ehdottoman *materiaalisia*. Immateriaalisen runsautta vastaa materiaalisen niukkuus ja ekologisen kato.

Ympäristöjärjestöjen ja -toimittajien esille nostama huoli informaatio- ja kommunikaatioteknologian kasvavista ekologisista haitoista on vahvasti perusteltu, sillä tietotalouden ja luovan talouden keskusteluja vaijaa edelleen piintynyt käsitys immateriaalisen tuotannon ”aineettomasta” luonteesta. Aineettomuuden oletuksesta johdettu *irtikykentäteesi* väittää, että nykytaloudessa talouden kasvu on mahdollista ilman luonnonvarojen kulutuksen kasvua. Tätä väitettä on pidetty epäuskottavana, ja kriitikot ovatkin oikeilla jäljillä siinä, että aineettoman kasvun lupaus on empiirisen aineiston valossa vähintään kiistanalainen (Bruun ym. 2009, 168–186; Ulvila & Pasanen 2010, 69–78; Tuominen &

Turunen 2010). Immateriaalitalouden materiaalisuus ei näytä hälvenevän, vaan päinvastoin tietoverkkoinfrastruktuurien ylläpitämisen aiheuttama materiaallinen kulutus on kasvamassa huolestuttavaa vauhtia (ks. esim. Cook 2012).

Siinä missä irtikykentäteesi perustuu sokeuteen immateriaalisen tuotannon materiaalisille kerroksille ja niiden ekologisille haittavaikutuksille, irtikykentäteesiin kritiikki tuottaa toisenlaisen harhan, nimittäin kaiken näkemisen materiaana; tai tarkemmin, kaiken näkemisen *yhdenslaisena, tietynlaisena ja samana* materiaana: hiilenä. *Hiilireduktionismi* eli hiilitaseen käyttöalan laajentaminen yleisenä mittarina ja mittapuuna on ongelmallinen kehityskulku ekologisen kritiikin kannalta, sillä se uusintaa sellaisia dikotomioita (kuten luonto/kulttuuri, elävä/eloton ja aktiivinen/passiivinen), joiden voi väittää olevan koko tuhoisan luontosuhteen ontologisia peruskiviä (mm. Latour 2006; Bennett 2010). Se on antroposentrinen tapa kaapata elävän ja elottoman moninaisuutta ja tyypistää kysymys tuotannon ja kulutuksen etiikasta vain yhdelle akselille.

Tämän artikkelin tavoitteena ei ole selvittää immateriaalitalouden päästötaseen, energiaa säästävän teknologian lupausten tai niitä leikkaavan *vihreän kapitalismin* kiistoja empiirisellä tasolla. Sen sijaan tarkoituksena on avata monisyisempää kuvaa niistä tavoista, joilla materiaaliset ja immateriaaliset kerrostumat ja toimijuudet tuottavat ja uusintavat arkisiksi muotoutuneita teknologisia käytäntöjä. Tätä tavoitetta lähestytään ottamalla vakavasti ajatus hakukoneen ja sähkövalon vertailukelpoisuudesta omassa olo- ja tekemuodossaan, palauttamatta niitä ensin johonkin ulkopuoliseen perustaan.

AFFEKTIIVISET KONEET

Lähestyn hehkulamppua ja hakukonetta *affektiivisina koneina*, joilla on kyky muuttaa toimijoiden tiedollisia, tunteellisia ja toiminnallisia suhteita sekä itseensä, toisiinsa että toimintaympäristöönsä. Tämä spinozalaisesta *affektin* käsitteestä juontuva analyyttinen hahmo pyrkii tavoittamaan samassa

liikkeessä sekä organismin sosiaalisuuden että sen taloudellisuuden ottamatta välitöntä kantaa sen elollisuuteen tai elottomuuteen, intentionaalisuuteen tai tahdottomuuteen, materiaalisuuteen tai immateriaalisuuteen (ks. Bennett 2010, 2–4). Gilles Deleuzelta ja Félix Guattarilta periytyvä *koneen* käsite puolestaan viittaa sekä tarkasteltavien teknologioiden (halua) tuottavaan logiikkaan, niiden heterogeenisistä aineksista yhdistettyyn kokoonpanoon että niiden välittömästi yhteiskunnalliseen luonteeseen. (Esim. Guattari 2010, 51–72; Deleuze & Guattari 2007; Deleuze & Guattari 2008.)

Hakukoneen ja hehkulampun affektiivisuus ei siis tässä tarkoita vain niiden kykyä aiheuttaa kollektiivisia haltioitumisia ja tunteenpurkauksia (vrt. Turtiainen 2009), tämän prosessin yksilöpsykologisia vaikutuksia (vrt. Umemuro 2009) tai toimijoiden laajennettuja kognitiivisia mahdollisuuksia (vrt. Auletta 2009). Sen sijaan kyseessä ovat välitykset, jotka muokkaavat ja sääntelevät toimijoiden verkostoa – välitykset, jotka vaikuttavat toimijoiden kykyyn vaikuttaa, tulla vaikutetuksi ja tulla vaikutuksen alaiseksi (ks. Bennett 2010, 2040–24; Shaviro 2010, 3–5). Kuten artikkelin loppuosassa esitän, tämä affektien ”välittyvyys” ja niiden ”irrottaminen” on puolestaan nousemassa keskeiseksi taloudellisen arvonmuodostuksen mekanismiksi (ks. Jokinen 2010).

Elokuvatutkija Vivian Sobhack pahoitteli kaksi vuosikymmentä sitten sitä, että tutkimuksessa on jäänyt vähälle huomiolle, kuinka elokuvalliset ja sähköiset representaation teknologiat vaikuttavat ”niiden ajallisten ja paikallisten koordinaattien historiallisesti erityiseen merkitykseen ja tuntuun [*sense*], jotka ohjaavat ja suuntaavat perustavanlaatuisesti meidän sosiaalisia, yksilöllisiä ja ruumiillisia olemassaolojamme” (Sobhack 1994, 83). Vaikka tätä tutkimuksen katvealuetta on paikattu Sobhackin kriittisen arvion jälkeen, tutkimusohjelmassa se vaikuttaa edelleen ajankohtaiselta. Metodologisena haasteena ei siis ole vain dokumentoida ihmisten suhteita alati uudistuviin kojeisiin ja vimpaimiin, vaan myös ymmärtää kulttuurisen, sosiaalisen ja taloudellisen tuotannon yleisempää koneis-

tumista ja *elokuvallistumista* eli prosessia, jossa mielikuvien välitys tarjoaa tuotannon yleisen mallin (Beller 2006, 14). Kun teknologiasta tulee kulttuurin läpäisevä ja kulttuuria ko-koava voima, se alkaa vaikuttaa perusteellisesti myös arkielämän ”sosio-logiikoihin”, ”psyko-logiikoihin” ja jopa ”bio-logiikoihin” (Sobhack 1994, 87) eli siihen, kuinka sosiaalisia, psyykkisiä ja biologisia välityksiä säännellään ja asetetaan tuottaviin kokoonpanoihin (ks. Guattari 2008).

Sobhackin mukaan jokainen teknologia tarjoaa erityisessä materiaalisuudessaan elävälle ruumiille radikaalisti erilaisen maailmassa-olemisen tavan. Teknologiat vetävät toimijoita mukanaan erilaisiin materiaaliin panostuksiin sekä innostavat erilaisiin esteettisiin reaktioihin ja eettisiin velvoitteisiin. (Sobhack 1994, 84.) Tämä maailmassa-olemisen tavan, mukaanvetämisen tavan ja esteettisen–eettisen innostamisen tavan yhdistelmä sopii työhypoteesiksi myös hakukoneen ja hehkulampun materiaalisuuksien analyysiin. Affektiivinen kone ei ole vain yksilöllisten tunteiden välittäjä tai tuntemisen kohde vaan myös suhteellisen omatoiminen aktantti, jolla on uusien kytkeytymisten kautta kyky saada aikaan muutoksia toimintaympäristössään. Hakukoneen ja hehkulampun voi tässä mielessä rinnastaa kännyköihin, jotka ”liikuttavat meitä samoin kuin ihmiset ’liikuttavat’ toisiinsa” (Dixon 2011, 29).

Hakukoneen ja hehkulampun materiaalisuuksien analyysi ei voi ottaa lähtökohdakseen sen enempää materiaalisuutta kuin niiden immateriaalisuuttakaan (ks. Lehtonen 2008, 23). Käytänkin materiaalisuuksien käsitettä nimenomaan monikossa vailla pyrkimystä essentialisoida aineen konkreettia aineellisuutta tai rakenteiden abstraktia rakenteisuutta. Päinvastoin tavoitteenani on analysoida sekä vakaana ja kiinteänä pidetyn ”sulamista ilmaan” (vrt. Marx & Engels 1976) että tämän ilmaan sulaneen *immateriaalisen aineen* muovautumisen, jähmettymisen ja kasautumisen prosesseja.

MATERIAALISUUKSIEN TUOTANNOSTA

Sekä hakukone että hehkulamppu olivat oman aikansa käänteentekeviä uutuuksia – hehkulamppu 1880-luvun alussa ja hakukone runsas vuosisata myöhemmin –, jotka artikuloivat laajempaa teknistaloudellista paradigmanmuutosta. Hehkulampun keksiminen loi mahdollisuuden kotitalouksiin ulottuvan sähkönjakelujärjestelmän rakentamiseen, kun taas hakukoneiden kehitys nivoutui kiinteästi 1990-luvun alussa kehitettyyn *world wide webiin* ja sen luomiin hypertekstuaalisiin mahdollisuuksiin informaation semanttisessa luokittelussa. Kumpikaan keksinnöistä ei syntynyt tyhjistä tai yhtäkkisesti, vaan niillä oli sekä joukko edeltäjiä että joukko kilpailevia aikalaisratkaisuja, jotka saivat väistyä hallitsevaan asemaan nousevan uuden teknologian tieltä. Edisonilaisen hehkulampun monopolistinen asema kotivalaistuksessa vakiinnutettiin patenttien, standardien ja kartellijärjestelyjen avulla, kun taas hakukone saavutti valta-asemansa tiedonhallinnassa hakualgoritmien ennennäkemättömän tehokkuuden ja ulottuvaisuuden kautta.

Hehkulampun keskeisin taloudellinen merkitys syntyhetkellään liittyi mahdollisuuteen pidentää päivittäistä tuotantoaikaa niillä teollisuudenaloilla, jotka ovat riippuvaisia näkemisestä (kuten useimmat käytännössä olivat ja ovat edelleen). Suomessa öljy- ja kaasulamppuja alettiin 1880-luvulta lähtien korvata tehokkaammilla sähkövaloilla, joiden avulla tehtaiden kalliita tuotantolinjoja pystyttiin käyttämään myös yöaikaan (Kuisma 2007, 16). Halpa ja sarjavalmisteinen hehkulamppu muotoutui välittäjäksi ja yhteensovittajaksi tehdastyöläisten, tehdaslaitteistojen ja vuorokaudenaikojen välille ja auttoi näin kumoamaan näihin kaikkiin yksinään liittyvät rajoitukset (ihmisen rajoitetun hämäränäön, tehtaan tuotantolinjojen vajaakäytön ja vuorokaudenaikojen muuttamattomuuden). Vastaavasti hakukoneen teollistaloudellinen merkitys liittyi toimintaympäristön näkyväksi tekemiseen eli tietoverkoissa olevien resursien saattamiseen käytettäviksi mahdollisimman nopeasti ja täsmällisesti.

Hehkulampun tavoin hakukone kannustaa

ajan rajoitteiden ylittämiseen myös *huomioajan* ja siihen perustuvan *nopeusdifferentiaal*in muodossa. Esimerkiksi Atlantin alittavien tietokone-liikennekaapelien alkuryntäys perustui pitkälti pörssikaupan globalisaatiossa syntyneisiin tarpeisiin (Lindell 2009, 240). Koska maata ja vesiä pitkin kulkeneet biologiset viestinviejät eivät kyenneet toimittamaan markkinainformaatiota riittävän nopeasti vaihdon eri osapuolille Euroopan ja Amerikan välillä, vasta merenalaisten lennätinkaapeleiden yleistymisen avasi mahdollisuuden nykymuotoiselle globaalille finanssitaloudelle. Kilpailu nopeudesta markkinainformaation välityksessä on nykyisessä *päiväkaupassa* (*day trading*) entisestään kasvanut, ja pörssi-toimijat ovatkin investoineet merikaapeleihin vuositasolla noin 1,2–1,6 miljardia dollaria minimaalisten pienten (jopa tuhannesosasekuntien) nopeusetujen saavuttamiseksi (Strasbourg 2011).

HEHKULAMPPU

Usein kerrottu hehkulampun syntytarina lähtee liikkeelle Thomas Alva Edisonista. Aiemmin muun muassa lennätinten, fonografien ja puhelinten parissa työskennellyt Edison oli dynamotehtaalla vieraillessaan saanut ajatuksen kirkkaasta valosta, joka olisi ”jaettu osiin niin, että se voitaisiin tuoda koteihin” (Lindell 2009, 311). Toimivan rakenteen kehittäminen vei Edisonin keksintöpajalta kymmenen kuukautta, ja hehkulamppua esiteltiin yleisölle joulunpyhinä 1879. Yleisön ihmeteltävänä ei ollut vain uusi lamppu sinänsä vaan sen ympärille leviävä kokonainen sähkölaitteiden kokoelma: ”dynamo, jakeluverkko, kytkimet, sulakkeet, lampunpimitet sekä sähkömoottorilla toimiva ompelukone”. (Emt., 310–314.) Vaikka Edison tunnetaan populaarisissa historiankirjoituksessa hehkulampun keksijänä, samoja teknisiä ongelmia yritettiin ratkaista monissa paikoissa yhtäaikaaisesti, ja hehkulampun idean omistajuudesta käytiinkin myöhemmin tiukkoja kamppailuita ja oikeusprosesseja (ks. Rohde 2007).

Kun hehkulamppua tarkastellaan affektiivisena koneena, olennaista ei ole tietyn konkreettisen sähkölaitteen keksiminen tai tuot-

taminen vaan innovaatioprosessista versoneen globaalin tuotanto- ja jakelurakenteen muotoileminen. Kuten Mark Granovetter ja Patrick McGuire osoittavat Yhdysvaltojen sähköalan rakentumista käsittelevässä tutkimuksessaan, Edisonin hankkeiden keskeinen vaikutus olikin juuri sähkön jakeluverkon idean muotoilemisessa ja toteuttamisessa, jossa hehkulamppu toimi keskeisenä innoittajana. Edison investoi varallisuutensa ja vaikutusvaltansa sähköverkkotekniikan ja keskitetyn sähkönjakelun kehittämiseen, kun kilpailevana vaihtoehtona olisi ollut hajautettu kotitalouskohtainen tuotantomalli. (Granovetter & McGuire 1998, 150–152.) Voidaan siis väittää, että hehkulamppu keksintönä materialisoi ja jähmetti ne rakenteet, joita pidetään arki-ajattelussa sitä edeltävinä ja perustavampina, todellisempina ja materiaalisempina: sähkön keskitetyn tuotannon ja hierarkkisen jakeluverkoston. Modernista sähkö- ja valoverkosta tuli hegemonisesti edisonilainen, ja vasta viime vuosikymmenien ympäristökriisikeskusteluiden myötä on ehdotettu siirtymää hajautetumpaan sähkörakenteeseen niin sanottujen älykkäiden verkkojen kautta.

Hehkulampan menestystä ei voi selittää pelkän teknistaloudellisen rakenteen monopolistisen lujittamisen kautta, vaan halvan sähkövalon yleistymisen kytkeytyä myös paradigmaattiseen muutokseen tuotannon ja kokemuksen rakenteissa. Kuten historioitsija Pekka Kauppinen (1998, 9–11) kuvailee, valon saatavuus on niin elämisen edellytys, mielialan muuntaja, työnjaon ennakkoehto kuin taloudellisen vaihdon kiihdyttäjänkin. Kotitalouksissa kirkkaan sähkövalon voittokulku näkyi muun muassa siinä, että kun aiemmin keräännyttiin päreen ja öljylampun luokse puolihämärään puhdetöitä tekemään, sähkövalo antoi paremmat mahdollisuudet esimerkiksi lukea iltaisin kirjoja tai tehdä monimutkaisempia käsitöitä (ks. Numminen 2012). Kyky säädellä valon määrää on siis ruumiillistunut tuotannollisiin käytäntöihin ja osaksi kokemuksen ehtoja. Kun aiemmin aika mitattiin luonnonajallisilla mittareilla kuten kuun nousulla, kevään etene- misellä ja syksyn tulolla, sähkövalon yleistymisen myös vahvisti kelloajan asemaa abstraktina yhteismitallistajana (Shove 2003, 178–182).

HAKUKONE

Siinä missä hehkulampan yleistymistä vauhditti alkuvaiheessa etenkin teollisuuden tuotavuuden kasvattaminen valoaikaa pidentämällä, hakukoneen innovaatioympäristö, *internet*, luotiin alkujaan Pohjois-Amerikan sotilaallisen puolustuskyvyn kasvattamiseen kylmän sodan oloissa. Investoinnit tuntemattomaan ja mahdollisuuksiltaan ennakoimattomaan teknologiaan olivat mahdollisia, koska sotateollisuuteen liittyvällä tutkimuksella oli käytössään lähes rajattomat resurssit. Yksi näiden resurssien kanavoijista oli Yhdysvaltain puolustusministeriön alaisuuteen vuonna 1958 perustettu tutkimusrahoittaja ARPA, jonka tehtävänä oli muun muassa digitaalisen ja hajautetun tiedonvälityksen kehittäminen ydinsodan uhan varalle. ARPAn kokeiluiden sivutuotteena syntyi joulukuussa 1969 nykyisen Internetin edeltäjä ARPANET, joka yhdisti aluksi neljä tietokonetta eri yliopistojen välillä. (Kovarik 2011, 297.) Varsinainen *internet*, ”verkkojen verkko”, syntyi tämän kehitystyön laajenuksena, kun 1970-luvulla vaiheittain määritelty *TCP/IP*-protokolla teki mahdolliseksi yhdistää erilliset ja erilaiset verkot yhteisen kommunikaation piiriin (emt., 298; Cybertelexcom 2012a).

Toinen hakukoneen syntyyn vaadittavista verkkorakenteista oli Euroopan hiukkasfyysiikan tutkimuskeskus CERNissä kehitetty *world wide web*. CERNissä tutkijana toimineen Tim Berners-Leen ajatuksena oli luoda tutkijoiden tiedonvaihtoon soveltuva järjestelmä, jossa *hypertekstin* (eli symbolisilla linkeillä toisiinsa kytkettyjen sisältöjen) idea yhdistettäisiin internetin teknisiin rakenteisiin ja kommunikaatiostandardeihin. World wide webin kantavia periaatteita olivat linkittämisen rajoittamattomuus, avoimet teknologiset standardit sekä *verkkokerrosten* looginen erottelu niin, että sisällön esittäminen olisi riippumatonta kommunikaation teknisestä muodosta. Ensimmäinen web-sivu avattiin CERNin oman toiminnan esittelyyn elokuussa 1991. (Kovarik 2011, 315; Cybertelexcom 2012b.)

Sisältöjen keskinäisen linkittämisen idea muodostaa jo itsessään ensimmäisen ”haku-

koneen”, jossa käyttäjä voi tietämästään ja valitsemastaan lähtöpisteestä käsin seurata tekstiin koodattuja linkkejä kohti uusia sisältöjä. Ensimmäisten vuosien ajan webin selailu tapahtuikin CERNin sekä muiden yksittäisten organisaatioiden ylläpitämien puhelinluettelon kaltaisten palvelinhakemistojen kautta (ks. esim. Berners-Lee 1992). Webin laajentuessa luettelointipohjainen selailu korvautui vähitellen hakukoneilla, joissa yhdistyivät sivujen välisiä linkkejä seuraava tietokoneohjelma (*robotti*) sekä sen keräämiä tietoja lajitteleva algoritmi. 1990-luvun puolivälissä syntyi useita suosittuja algoritmisia hakukoneita kuten Excite, Yahoo!, Lycos ja Altavista. (Salient Marketing 2006; Kovarik 2011, 312.)

Vuosien mittaan hakukoneiden käyttö muodostui internetin pääasialliseksi käyttöliittymäksi, ja hakukoneiden keskinäisen innovaatiokilpailun voitti Larry Pagen ja Sergey Brinin vuonna 1998 julkaistu Google. Vuonna 2011 tehdyn arvion mukaan internetissä tehdään vuosittain noin 1,6 biljoonaa hakua (Bughin ym. 2011, 5, alaviite 15), joista Googlen osuus globaali markkinaosuus vuonna 2011 oli pöytäkoneissa 83% ja mobiililaitteissa 92% (NetMarketShare 2012a; 2012b.) Google on siis saavuttanut lähes monopoliaseman internetin tietojen lajittelussa ja hakupalveluiden tarjoamisessa, ja ”googlauksesta” on vähitellen tullut yleinen tiedonhaun synonyymi.

Vaikka internetistä ja world wide webistä muodostui avoimille standardeille ja avoimeen pääsyyn perustuva verkkojen verkko, on siis korostettava, että sen muotorakenne eli *topologia* ei suinkaan ole tasainen tai symmetrinen, vaan siinä on omat vetovoimapisteensä ja solmukohtansa, joiden merkitys kommunikaation edellytysten tuottamisessa ja uusintamisessa on täysin ratkaiseva. Verkkojen tihtymät materialisoituvat sekä verkkopalveluja tarjoavien yritysten lähes hallitsevissa markkina-asemissa omilla segmenteillään (Google, Facebook, Twitter) että myös fyysikaalisen tiedonsiirron keskittymissä.

Resurssien tihtyminen ei rajoitu vain internetin runkoverkon eli niin sanotun ”selkärangan” (*backbone*) alalle, vaan vuorovaikutus

symbolisten palvelukerrostojen ja fyysikaalisten tietoliikennekerrostojen hallinnassa on vilkasta. Esimerkiksi Google on liittynyt mukaan teleoperaattoreiden hallitsemaan konsortioon, joka rakentaa 8900 kilometrin pituisia merikaapelia Kaakkois-Aasiasta Japaniin. (Telegeography 2008; NEC 2011.) Kun samalla Googlen tarjoamat palvelut ovat laajentuneet pelkistä hakuominaisuuksista muun muassa sähköpostiin (Gmail), reaaliaikaiseen yhteisviestintään (Hangout), ajanhallintaan (Google Calendar), videonjakelupalveluihin (Youtube), valokuva-albumeihin (Picasa) ja niin edelleen, on helppo nähdä, että Google affektiivisena koneena laajenee rinnakkain ja yhteisvaikutuksellisesti sekä fyysisen ympäristön että kokemuksen rakenteiden hallinnan alueilla. Kyse on kattavasta ”elämän googlistamisesta”: uusien elämän järjestämisen tapojen luomisesta, joka sitoo ja ohjaa affektiivisesti niin materiaalisia kuin immateriaalisiaakin virtoja (ks. Lovink 2009).

ELOISAT MATERIAALISUUDET

Kirjallisuudentutkija ja mediafilosofi Hans Ulrich Gumbrecht kertoo artikkelissaan ”A Farewell to Interpretation”, kuinka hän piti tässä Yhdysvalloissa luentoa viestinnän materiaalisuuksista sai pian kuulla yleisöstä ärtyneen kysymyksen: ”Voisitko ystävällisesti määritellä, mitä tarkoitat *metarealisuuksilla*?” Gumbrecht pohtii, että materiaalisuuksien kuuleminen *meta-realisuuksiksi* kertoo jotain humanististen tieteiden suuresta kiintymyksestä ilmiöiden teoretisoimiseen korkealle ja henkistetylle abstraktiotasolle niiden konkreettisuuden sijaan. (Gumbrecht 1994, 391.) Vahingossa keksitty metarealisuuden käsite voisi joka tapauksessa olla käyttökelpoinen sen seikan hahmottamiseksi ja painottamiseksi, että sosiaalisten ilmiöiden ”realisoituminen” edellyttää aina monia yhteistoiminnassa vaikuttavia materiaalisuuksien tasoja, joita ei voi jäänöksettä palauttaa yhteen reaalisuuteen: ei sen enempää ”rakenteisiin”, ”yksilöihin” kuin ”toimijoihinkaan”. (DeLanda 2006, 4–5.) Affektiivisia koneita ei järjestä hierarkkinen rakenne, joka sallisi pääsyn jonkin havaittavan ”taakse” (*meta*) kätkeytyvään materiaaliseen. Eri materiaalisuuksien orkestrointia ei ohjaa

mikään yleistä tai muu ylimääräistä voima, vaan ne ovat vahvassa mielessä yhteismitattomia ja konfliktuaalisia.

Käsi kädessä hakukoneen ja hehkulampan synnyn kanssa tapahtui laadullisesti poikkeuksellista kommunikatiivisten verkkorakenteiden tihentymistä ja laajentumista. Sähkövalon jakelun osalta laajeneminen oli tosin jossain määrin rajoitetumpaa, sillä tasa- ja vaihtovirtaan perustuvan sähkösiirron hävikit ovat kommunikaation kannalta haitallisempia kuin tietoliikenneverkoston pakettipohjaisessa dataliikenteessä. Karkeasti sanoen sähköä kuljetuksessa ratkaisee määrä taikka tarkemmin sanoen puhdas fyysinen muoto (taajuus, jännite, virta, resistanssi, konduktanssi ja impedanssi; ks. United Nations 2006, 18–22), kun taas pakettipohjaisessa tietoliikenteessä olennaisempaa on pakettien sisältö, sillä jos muoto hajoaakin siirron aikana, paketti voidaan aina korjata tai lähettää uudestaan. Siksi vuosisadan etumatkasta huolimatta esimerkiksi mannertenvälinen sähkönsiirto ei ole saavuttanut läheskään samaa ulottuvuutta kuin globaali tiedonsiirto.

Tyypillisesti affektiiviset koneet pyrkivät abstrahoimaan materiaalisuutensa taka-alalle ja materialisoituvat mieluummin ”käyttökokemuksina” tai jopa ”asiakaskohtaisina”. Tavoite on ymmärrettävä, sillä esimerkiksi hakukoneiden julkilausuttuna käyttötarkoituksena on käsitellä symbolista informaatioita sotkeumatta liikaa arkisiin materiaalisuuksiin, joiden varassa tätä informaatiota varsinaisesti tuotetaan ja ylläpidetään. Kuten Googlen toimitusjohtaja Larry Page kuvaa vuoden 2011 vuosikertomuksessa, käyttäjien pitäisi voida keskittyä siihen, mikä tekee heistä onnellisimpia, ”elämiseen ja rakastamiseen, ei ärsyttävien tietokoneiden kanssa tappelemiseen” (Google 2012, ii). Myöskään hehkulampan käyttötarkoituksena ei ole, että sitä itseään katsottaisiin tai edes varsinaisesti käytettäisiin (niin, että sen käyttäminen vaatisi erityistä keskittymistä tai ponnistelua), vaan valon syyttäminen lähes automatisoituna ja siksi luotettavana toimenpiteenä tekee mahdolliseksi *muiden* asioiden näkemisen ja tekemisen.

Etenkin fyysikaalisen energian merkitykses-

sä affektiivisten koneiden materiaalisuus on käyttäjälle suhteellisen läpinäkymätöntä. Kotitalouden käyttämän sähköä kokonaiskulutusta voi toki seurata sähkölaskusta tai sähkömittarin lukemasta, mutta valon syyttäminen tai sammuttaminen ei sinänsä kutsu esiin niitä sähköntuotannon fyysisiä rakenteita hiililouhoksista patoihin, voimaloista sähkölinjoihin ja muuntajista pistorasioihin, joita hehkulampan moitteeton toiminta edellyttää. Affektiivisten koneiden arkkikohtaisissa käyttäjälle näkyy yleensä vain ohut pinta, joka tulee raaputetuksi vasta silloin, kun se pettää luottamuksen ja aiheuttaa muutoksen rutiineihin (Lehtonen 2008, 13–14). Monikerroksiset, hybridiset materiaalisuudet ovat kuitenkin myös vaihtelevista diskursiivisista aineksista koottuja *kulttuurisia narratiiveja* (Strathern 1996, 522). Kun hehkulamput on vaihdettu energiaa ”säästäviin” (eli vähemmän sähköä kuluttaviin) halogeeni- ja led-lamppuihin, valokatkaisijan painalluskin voi antaa tilaa huolelle esimerkiksi ilmastonmuutoksesta.

Sekä hakukoneen että hehkulampan affektiivisten potentiaalisuuksien materialisoitumiseen tarvitaan sähköä. Valo on sähköä tavoin energian muoto, tietoverkoissa tapahtuva kommunikaatio puolestaan on viime kädessä sähköä (tai valokaapeleiden tapauksessa sähköllä ohjattavaa valoa), ja sähkö taas on jo itsessään eräänlainen kommunikaation muoto (erilaisten varausten muuntuva virta). Sähköverkon konkreettisen toiminnan läpinäkymättömyys loppukäyttäjälleen luo kuitenkin tämän verkon materiaalisuuksista varsin staat-tisen ja passiivisen kuvan. Sähköä ei yleensä ymmärretä toimijaksi, vaan rakenteeksi, joka mahdollistaa toiminnan. Kuitenkin sähköllä jos jollain on kyky saada aikaan vaikutuksia. Sähköä omalaatuisen voiman tunnisti hyvin sille sanan keksinyt piirilääkäri, Elias Lönnroten kollega Samuel Roos (1792–1878), joka johti nimityksen meripihkan magneettisista ominaisuuksista. Tämän ”ennen nimetöin voiman” oli Roosin kääntämän saksalaisen luonnontieteellisiä tutkimustuloksia popularisoivan teoksen mukaan havaittu ”wetävän puoleensa kaikenlaisia pieniä kappaleita ja yhtäkkiä ampuwan net pois” sekä ”isommasta palasesta antawan sähköä säkenen joka pisti likellä

pidettyyn sormeen”. (Lindell 2009, 15–16.) Sähkö saa liikkeelle esimerkiksi valoa ja tietopaketteja, jotka taas vetävät puoleensa huomiota ”kaikenlaisina pieninä kappaleina” ja ohjaavat sitä yhtäkkisesti uusiin suuntiin.

Jane Bennett (2010) osoittaa esimerkillään Pohjois-Amerikassa vuonna 2003 tapahtuneesta laajasta sähkökatkoksesta, että sähköverkko on jo itsessään suhteellisen autonominen ja arvaamaton järjestelmä. Yli 50 miljoonalta käyttäjältä sähköt katkaissut häiriö ei perustunut pelkästään inhimillisiin virheisiin tai muihin ihmistoimijoiden hallittavissa oleviin tekijöihin vaan myös verkon hallitsemattomiin takaisinkytkentävaikutuksiin. Sähköverkko onkin kuvaava esimerkki ei-inhimillisten asioiden kyvystä toimia ”kvasitoimijoina tai voimina, joilla on omat liikeratansa, taipumuksensa ja suuntauksensa”, eli *eloisana materiaana (vibrant matter)*. (Emt., vii, 21–37.) Eloisan materian käsite on käyttökelpoinen hahmotettaessa hakukoneen ja hehkulamppun sekä niihin liittyvien verkkorakenteiden vaikutuksia, sillä se ei oleta sen enempää materiaalista kuin immateriaalistakaan vaan siirtää tarkastelun verkoissa tapahtuviin konkreettisiin liikkeisiin ja niiden aiheuttamiin yhteisvaikutuksellisiin muodonmuutoksiin. Näitä verkostomaisia *liittolaistojuuksia (confederate agencies)* ei aseteta organistisen metaforan palvelukseen, vaan ne saavat jäädä ristiriitaisiksi, epätasaisiksi ja hajanaisiksi *sommittumiksi (assemblage)*; ks. DeLanda 2006, 8). Niiden toimijuuden ehdoksi ei oleteta yhtenäisyyttä tai koherenssia. (Bennett 2010, 23.)

Hakukoneen fyysikaalisen toimintaympäristön muodostava internetin runkoverkko on kenties sähköverkkoakin kuvaavampi esimerkki eloisan materian aikaansaamista liittolaistojuuksista. Internetin erityisyys ja voima sosiaalisena, kulttuurisena ja taloudellisena innovaationa perustuu erityisesti siihen, että sillä ei ole mitään ennalta määrättyä muotoa, joka edeltäisi sen konkreettista rakentumisen prosessia tai olisi hallittavissa tämän prosessin ulkopuolelta. Kyse on abstraktista koneesta, kahden impulsseja tuottavan ja vastaanottavan organismin yhdistymisestä, joka voi materialisoitua esimerkiksi metallijohtojen tai sähkömagneettisten aaltojen välityksellä. Se,

mitä kutsutaan internetiksi, on yksinkertaisesti tämän kytkeytymisprosessin yleistymistä sekä kytkeytymisiä koskevan sääntelyn muu-
vautumista kuvaava heuristinen käsite.

Vastaavasti hehkulamppujen ja sähköverkkojen sommittuma on syntynyt sekä erilaisista ennaltamäärittämättömistä kytkennöistä että myös yksityistaloudellisista ja institutionaalista pyrkimyksistä näiden kytkeytymisten sääntelyyn. Kuten eloisan materian käsite vihjaa, tämä sääntely ei ole jäännöskettä palautettavissa järjestelmän ulkopuoleen, vaan sillä on refleksiivinen luonne *itsesääntelynä*. Spontaanin kytkeytymisen, ulkopuolisen hallinnan ja itsesääntelyn epätasainen ja epävakaa liitto muodostaa järjestelmän, jonka hallintaa ei voi tyydyttävästi ymmärtää teollisen kapitalismin tarpeisiin syntyneiden tuotantotaloudellisten käsitteiden varassa. Siksi affektiivisten koneiden analyysi tarvitsee tuekseen teorian kyberneettisestä arvonmuodostuksesta.

HYPOTEESI KYBERNEETTISESTÄ ARVONMUODOSTUKSESTA

Rahan, tiedon, sähköön ja valon historiallinen suhde on tiivis ja monisyinen. Raha itsessään, yleisenä muotona, on kommunikaation eli *yhteiseksi tekemisen* (lat. *communicare*) historiallinen läpimurto (ks. Simmel 1990, 283–303), mutta tässä yleisyydessään se ei tarjoa yhdistämislle mitään teknistä välinettä. Välineen sijaan raha tarjoaa kontekstin ja mittapuun, joiden varassa yhteiseksi tekeminen on mahdollista. Raha ei kuitenkaan ole vain arvon mittari vaan myös arvomuodon malli, joka materialisoituu erityisissä sosiaalisissa, kulttuurisissa ja teknisissä käytännöissä, jotka samalla kurkottavat takaisin kohti rahan universaaliutta. Kyseessä on siis yleisten ja erityisten kommunikaation ja arvottamisen muotojen välinen kaksoisliike. Tätä liikettä toteuttavat muun muassa tietoliikenteen ja sähkötekniikan innovaatiot, jotka ovat ainakin välillisesti syntyneet palvelemaan joko rahan vaihtoa tai rahamäärän kasvattamista. Vaihdon tehostamisen tai pääoman kasaamisen tavoitteeseen on kytketty lupaus vaurauden kasvusta ja uudelleenjaosta (kuten joka kotiin saatavan sähkövalon tai kaikkia sisällöntuottajia muodol-

lisen tasapuolisesti kohtelevan hakukoneen myötä).

Sähkön merkitys rahamuotoisen kommunikaation materialisoimisessa muodostui ajan mittaan keskeiseksi. Kun päivän pituus ja maantieteelliset etäisyydet oli ensin ylitetty sähkövalojen ja sähköisten viestimien avulla, alettiin kommunikaation kaikenkattavalla digitalisoimisella jo luoda tilaa seuraavalle käänteelle, jonka lupauksena oli vapautuminen tuotannon materiaalisista rajoitteista ylipäänsä. Kun raha viimein materialisoi olemuksellisen yleisyytensä reaaliaikaisessa sähköisessä kommunikaatiossa, myös tuotanto vaikutti vapautuvan sekä paikan jatkuvuudesta ja lineaarisuudesta että ajan jatkuvuudesta ja syklistyydestä. (Rullani 2004a, 103.)

Hakukone on osuva lähtökohta sellaisen sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen sääntely- ja arvottomismekanismien kuvaamiseksi, joka on paradoksaalisesti yhtäältä täysin itsenäinen (koska sen sisäinen tiedontuotanto perustuu vain sen omaan vääjäämättömään logiikkaan, ei ulkopuolisiin komentoihin), toisaalta taas täysin käyttäjälähtöinen (koska sen varsinainen sisältö tulee pelkästään käyttäjiltä). Vastaavasti hehkulampun affektiivinen merkitys ei synny erityisestä valon kokemuksesta, vaan päinvastoin valon saatavuus tekee mahdolliseksi muiden kokemusten materialisoitumisen ja tälle materialisoitumisprosessille rakentuvan taloudellisen arvon.

Kyberneettisellä arvonmuodostuksella tarkoitan pääoman arvonlisäyksen muotoa, joka toimii pääasiassa itseohjautuvasti ja jota siksi pyritään hallitsemaan tuotantoprosessin konkreettisen suunnittelun ja valvonnan sijaan erilaisilla tuotannon ulkopuolisilla kontekstin sääntelyn menetelmillä (ks. Lazzarato 2006). Kuten filosofi Michel Serres (1994, 69–70) toteaa, kybernetiikassa on perimmäistään kyse eräänlaisesta perämiehen taidosta, jossa tärkeää on reaaliaikainen mukautuminen ennakoimattomiin olosuhteisiin sekä kyky laatia ja toteuttaa suunnitelmia, jotka aavaavat ”reitin kaikkien vastuksien keskelle”. Kyse ei ole niinkään tuotantoprosessin kurinalaisesta organisoinnista vaan asemapaikan ottamisesta tuotannon sivusta, mutta kuitenkin

riittävän läheltä, jotta tuotannon virtoihin vaikuttaminen on vielä mahdollista (Viren & Vähämäki 2011, 48–51).

Erään pisimmälle ylittäneistä yrityksistä jäsentää kyberneettisen arvonlisäyksen ongelmaa on tarjonnut niin sanottu *kognitiivisen kapitalismin teoria* (esim. Fumagalli 2007; Moulrier Boutang 2007; Rullani 2000; 2004a; 2004b; Vercellone 2005; 2007; 2006). Kognitiivisen kapitalismin teoria korostaa, että nykyisessä taloudellisessa järjestelmässä arvonlisäys ei perustu niinkään materiaalien luonnonresurssien jalostamiseen materiaalisiksi tavaroiksi vaan yleisten, jaettujen, sosiaalisten ja kulttuuristen resurssien ja kykyjen haltuunottoon. Näilläkään tekijöillä ei kuitenkaan ole arvoa *itsessään* (yksilöllisinä ideoina tai ilmaisuina), vaan vain suhteessa niiden kykyyn tuottaa uusia sosiaalisia muotoja. Varsinainen arvo ei kyberneettisessä arvonmuodostuksessa siis rakennu niinkään tuotantoprosessin tarkan osittamisen ja kontrolloimisen kautta (kuten vielä Adam Smithin nuppineulätehtaassa), vaan luomalla sellaiset tuotanto-olosuhteet, joissa itsenäinen ja pakottamaton arvonmuodostus tulee mahdolliseksi.

Miten kognitiivisen kapitalismin käsitteen avulla siis voidaan kuvata hakukoneen ja hehkulampun kaltaisten affektiivisten koneiden arvonmuodostusta ja siihen kohdistuvaa lisäarvon irrottamista? Ensinnäkin sekä hakukoneen että hehkulampun osalta on selvää, että niiden lisäämä arvo ei perustu uusien esineiden tuottamiseen raakamateriaaleista vaan olemassa- ja käsilläolevan suodattamiseen ja muunteluun. Tuotanto on *kontekstin* tuotantoa, johonkin valoon asettamista, huomion rajaamista ja sen kiinnittämistä. Esimerkiksi Googlessa tämä rajaus toimii mekaniisilla, joka on näennäisesti objektiivoinen mutta yksityiskohdiltaan salainen (*PageRank*-algoritmi, ks. Pasquinelli 2009). Vaikka Google kannustaa käyttäjiään vapaaseen sisällöntuotantoon, hakukoneen rajausmahdollisuudet ovat varsin tiukasti säännelty.

Toiseksi se mitä tuotantoon varsinaisesti valjastetaan, eivät ole yksilölliset ideat, keksinnöt, tunteet tai ilmaisut vaan niiden väliset suhteet. Affektiivinen teknologia kykenee pelkällä

olemassa- ja käytettävissäolollaan, ilman minikäänlaista pakottamista, lietsomaan uusien sosiaalisuuksien syntymistä. Tätä suostutteleavan vallan muotoa kuvataan osuvasti Juhani Ahon novellissa ”Silloin kun isä lampun osti”, jossa ainoastaan istukas-Pekka jatkaa totunnaisia tapojaan päreitä kiskomalla, kun muu yhteisö kerääntyy öljylampun ääreen ihmettelemään kuin lumoutuneina. Vasta kun muut kyläläiset ovat poistuneet, Pekka saapuu pirttiin, jossa hän ensin ”vähän silmiään siristi lampun outoa valoa vastaan, mutta riisui sitten vain rauhallisesti nutun päältä ja töppöset jalastaan” (Aho 2004/1915). Affektiivisten koneiden voima on niiden kyyvyssä tuottaa adaptaatio- eli sopeutumisvaikutuksia ympäristölleen ja näin tehdä itsensä ajan myötä tarpeellisiksi tai jopa ”välttämättömiksi”.

Kolmanneksi vaikka affektiiviset koneet lietsovat sosiaalisuuksia, ne eivät määritä tai pakota mitään erityistä tuotannon muotoa. Tuotannon ohjaus ei perustu tuotantoprosessin hierarkkiseen organisoimiseen vaan työnteon edellyttämien infrastruktuurien ja työkalujen omistamiseen. (ks. Pasquinelli 2008, 91–98.) Näin klassisen poliittisen taloustieteen käsitys voitosta seurauksena konkreettisesta investointinnista tuotantoprosessiin ei päde affektiivisten koneiden tapauksessa, sillä keksimisen materiaalisuus on vain välineellisesti riippuvaista infrastruktuurin materiaalisuudesta.

Hypoteesi arvomuodostuksen kyberneettisyydestä tarkoittaa, että affektiiviset koneet kykenevät eräällä tapaa itsenäiseen toimintansa ehtojen uusintamiseen. Esimerkiksi tietoverkon ja siihen tarrautuneen hakukoneen sommittuma on välityksellistä informaatiota (*metadataa*) sisäsyntyisesti tuottava kone, jossa on vain vähän jälkiä varhaisten hakukoneiden ensyklopedisesta etiikasta, joka vaati tiedon luokittelun takuumieheksi koulutettua ihmistä ja hänen erityisiä älyllisiä kykyjään aineistojen ymmärtämiseen, suodattamiseen ja lajitteluun. Tällä hetkellä ”googlauksen” asema sekä arkisissa käytännöissä että varsinaisissa tietotyön ydinprosesseissa vaikuttaa niin hallitsevalta, että isännän ja rengin suhde on osin jopa kääntynyt pääläelleen: ihminen tarvitsee verkon kognitiivisia kykyjä, ei niinkään toisinpäin. Vastaavasti hehkulamppu ja

sitä seurannut sähkövalon massamuotoistaminen tekee mahdolliseksi, että esimerkiksi sanomalehtiä voidaan sekä tuottaa (painaa) että kuluttaa (lukea) ympäri vuorokauden: teknologia siis turvaa kysynnän ja tarjonnan samanaikaisen ja sopusointuisen laajentumisen, joka vakiintuessaan tekee itsensä välttämättömäksi.

LOPUKSI

Internetissä hiljattain käyttöön otettu IPv6-osoiteprotokolla sallii noin 340 sekstiljoonaa yksilöllistä osoitetta, eli yli 100 internet-osoitetta jokaista maanpinnan atomia kohti. Tämä kurioositeetti kertoo paitsi verkon kasvavasta kompleksisuudesta ja intensiteetistä, myös sen ”reaalimaailmaa” kolonisoivasta ja ylimäärittävästä taipumuksesta. Jo vuosien ajan verkkovisionäärit ovat haaveilleet siitä, että kaikilla esineillä olisi oma internet-osoite. Nyt uusi standardi sallii sen, että näitä uusia internet-esineitä on enemmän kuin atomeita – ja siis paljon enemmän kuin ihmiset yhdessäkään voisivat käyttää tai käsittää. Tietoverkkojen kompleksisuutta ei voi hahmottaa ihmismielellä eikä edes ihmismieleen yhdistetyllä tietokoneella, vaan se vaatii massiivista ja verkon perusrakenteisiin tiiviisti kytkettyä laskentakoneistoa. Tämä laskentakoneisto ei ole vain ihmisen apuväline, vaan yhtä perustellusti voidaan väittää, että ihminen toimii tämän verkkorakenteen tuotantoapulaisena.

Hakukoneen ja hehkulamppu tuottama arvo ei perustu minkään esineen tai edes esine-muotoisen tiedon tuottamiseen raakamateriaaleista vaan olemassa olevien tietojen käsitteilyyn ja olemassaolevien sosiaalisten suhteiden muunteluun. Vastaavasti kun hehkulamppu tuo valaisukykyänsä ja vaikutuspiirinsä mukaan fyysisiä esineitä näkyville, esille ja käsillemme, hakukone luo pääsyn ”näkyttömään verkkoon” eli tietoon, joka muutenkin olisi ollut olemassa mutta jonka löytäminen ilman apuvälineitä olisi sattumanvaraista tai käytännössä mahdotonta. Edes verkon ulottuvaisuutta ei voida selvittää ilman hakukoneiden algoritmisia prosesseja (ks. de Kunder 2007), ja samaan tapaan valo määrittää ihmissilmälle näkyvän maailman rajat. Kun hakukoneet ja hehkulamput sammutetaan, maailma ”kato-

aa”, tai sen käyttäminen muuttuu likinäköisen haparoinniksi.

Vaikka hakukoneen ja hehkulampun kehitys on edellyttänyt valtavia teknisiä kehitysaskeleita ja mittavia investointeja koneiden fyysiseen rakenteeseen, ne muodostavat tällä hetkellä affektiivisen rakenteen, jota ei voi palauttaa pelkästään niiden paljaan fyysisen olemassaolon ehtoihin. Sitä vastoin voidaan väittää, että juuri tämä kokemuksia, käsityksiä ja huomiota säätelevä ja sääntelevä rakenne on ainakin taloudellisessa mielessä merkittävämpi kuin paljaiden fyysisten rakenteiden (kuten tietoliikennekaapeleiden, sähkögeneraattoreiden ja palvelinkeskusten) muodostama tavaroiden paljous.

Siinä missä klassisessa poliittisessa taloustieteessä talous ymmärrettiin ensisijaisesti ”ihmisen ja luonnon välisenä tuotannollisena aineenvaihduntana” (Heiskala & Virtanen 2011, 15), kyberneettiseen arvonmuodostukseen perustuva talous vaatii selitystavan, joka luopuu ihmisen ja luonnon poissulkevasta kahtiajaosta ja sen perimmäisestä antroposentrismistä. Kuten hakukoneen ja hehkulampun esimerkit osoittavat, erilaisten materiaalisuuksien sommittumat ovat ottaneet osan siitä talouden virtojen ohjausroolista, joka talouden klassisessa ja modernissakin käsitystavassa oli varattu pelkästään ihmistöimijoille.

Immateriaalitalouden materiaalisuuksien monisyisyyden ja monivaikutteisuuden korostamisen tarkoituksena ei ole vähätellä niitä ongelmia, joita affektiivisten koneiden vaatima ja ylläpitämä fyysinen infrastruktuuri aiheuttaa uusiutumattomien luonnonvarojen kulutuksen tasolla. Immateriaalitalouden ekologista kritiikkiä ei tule vaimentaa, vaan sen alaa tulee päinvastoin entisestään laajentaa ja sen analyttisiä polttopisteitä tarkentaa. Kuten Félix Guattari esittää, tietokapitalismi on laajentanut ekologisen kriisin koskemaan luonnonympäristöjen lisäksi myös yhteiskunnallista ja mentaalista ympäristöämme (Guattari 2008). Affektiiviset koneet eivät ole viattomia tai neutraaleja kulutusyhdykkeitä (”viihde-elektronikkaa”), mutta sähkönkulutus tai hiilitase ei silti ole ainoa – tai edes

keskeisin – niiden virittämä yhteiskunnallisten konfliktien kenttä.

Niin kauan kuin tuotannon affektiivinen taso nähdään vain sumupilvenä, joka varjostaa varsinaista todellisuutta (”reaalimaailmaa” ja ”reaalitaloutta”), on vaikea selittää sitä, millä tavoin esimerkiksi hakukone ja hehkulamppu sosiaalisina ja taloudellisina muotoina konkreettisesti laajentavat toimijoiden kykyjä, muuntelevat kokemuksen ehtoja, tuottavat arvoa ja kaappaavat sitä; siis, mitä ne ovat, miten ne toimivat ja mitä seurauksia tällä toiminnalla on. Immateriaalitalouden ekologinen kritiikki on siis sinällään perusteltua, mutta sen ala on liian kapea ja sen teoreettiset sitoumukset (hiilireduktionismi ja siitä seuraava *yhden* materialisuuksien tason ontologisointi) seurauksiltaan ambivalentteja.

Jos hakukoneen tai hehkulampun kaltaiset affektiiviset koneet palautetaan kauttaaltaan joko materiaalseen (fyysiseen) tai immateriaalseen (symboliseen) valtapäiriin, kritiikki päättyy uusintamaan juuri niitä elävän ja elottoman (toimijan ja toimimattoman) dikotomioita, joiden ylittäminen on yleistetyt ekologisen kritiikin välttämätön lähtökohta. Dikotomioiden lujittamisen sijaan tulisikin löytää metodisia polkuja erilaisiin materiaalisuuksiin konkreettisina ja tilanneherkkinä työkaluina, jotka palvelevat käyttäjiään sekä analyysin että kritiikin tehtävissä.

KIITOKSET

Kiitän Tuomas Järvenpäättä, Vuokko Kurkea, Turo-Kimmo Lehtosta, Jani Lukkarista, Sini Monosta, Helmi Järviluoma-Mäkelää, Olli Pyyhtistä, Jarno Valkosta sekä kahta anonyymia refereeä arvokkaista keskusteluista, kommentaiteista ja kehitysehdotuksista artikkelin suhteen.

KIRJALLISUUS

- Aho, Juhani (2004/1915) Ensimmäiset novellit. Project Gutenberg <http://www.gutenberg.org/files/13564/13564-8.txt> (Luettu 16.6.2012).
 Auletta, Ken (2009) Googled: The End of the World As We Know It. Penguin Books, New York.
 Beller, Jonathan (2006) The Cinematic Mode of

- Production: Attention Economy and the Society of the Spectacle. Dartmouth College Press, Hanover, N.H.
- Bennett, Jane (2010) *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*. Duke University Press, Durham.
- Berners-Lee, Tim (1992) *W3 Servers*. <http://www.w3.org/History/19921103-hypertext/hypertext/DataSources/WWW/Servers.html> (Luettu 13.3.2013).
- Bruun, Otto, Eskelinen, Teppo, Kuusela, Hanna & Kauppinen, Ilkka (2009) *Immateriaalitalous*. Gaudeamus, Helsinki.
- Bughin, Jacques, Laura Corb, Manyika James, Nottebohm Olivia, Chui Michael, Barbat Borja de Muller & Said, Remi (2011) *The impact of Internet technologies: Search*. McKinsey & Company.
- Cook, Gary (2012) *How Clean is Your Cloud?* Greenpeace International, Amsterdam <http://www.greenpeace.org/international/Global/international/publications/climate/2012/iCoal/HowCleanisYourCloud.pdf> (Luettu 13.6.2012).
- Cybertelecom (2012a) *ARPANET 1970s*. http://www.cybertelecom.org/notes/internet_history70s.htm (Luettu 15.6.2012).
- Cybertelecom (2012b) *World Wide Web*. <http://www.cybertelecom.org/notes/www.htm> (Luettu 20.9.2012).
- DeLanda, Manuel (2006) *A New Philosophy of Society: Assemblage Theory and Social Complexity*. Continuum, London.
- Deleuze, Gilles, Guattari, Félix & Kilpeläinen, Tapani (2007) *Anti-Oidipus: kapitalismi ja skitsofrenia*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix (2008) *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Kääntänyt Brian Massumi. Continuum, London.
- de Kunder, Maurice (2007) *Geschatte grootte van het geïndexeerde World Wide Web*. Universiteit van Tilburg, Tilburg <http://www.dekunder.nl/Media/Scriptie%20Maurice%20de%20Kunder%20-%20Grootte%20geïndexeerde%20web.pdf> (Luettu 14.6.2012).
- Dixon, Natalie (2011) *The Affective Turn of Mobile Phones: A study of affect in mobile-mediated communication*. Master's Thesis, University of Amsterdam, Amsterdam.
- Fumagalli, Andrea (2007) *Bioeconomia e capitalismo cognitivo. Verso un nuovo paradigma di accumulazione*. Carocci, Roma.
- Glanz, James (2011) *Google Details Electricity Usage of Its Data Centers*. *NYTimes.com*, 8.9.2011. <http://www.nytimes.com/2011/09/09/technology/google-details-and-defends-its-use-of-electricity.html> (Luettu 15.6.2012).
- Google (2012) December 31, 2011 Annual Report. http://investor.google.com/pdf/2011_google_annual_report.pdf (Luettu 14.6.2012).
- Granovetter, Mark & McGuire, Patrick (1998) *The Making of an Industry: Electricity in the United States*. Teoksessa Michel Callon (toim.) *The Laws of Markets*. Blackwell, Oxford, 147–173.
- Guattari, Félix (2008) *Kolme ekologiaa*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Guattari, Félix (2010) *Kaaosmoosi*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Gumbrecht, Hans Ulrich (1994) *A Farewell to Interpretation*. Teoksessa Hans Ulrich Gumbrecht & Karl Ludwig Pfeiffer (toim.) *Materialities of Communication*. Stanford University Press, Stanford, California, 389–402.
- Heiskala, Risto & Virtanen, Akseli (2011) *Talous yhteiskuntateorian ongelmana*. Teoksessa Risto Heiskala & Akseli Virtanen (toim.) *Talous ja yhteiskuntateoria I*. Gaudeamus, Helsinki, 15–50.
- Hölzle, Urs (2009) *Powering a Google search*. Official Google Blog. <http://googleblog.blogspot.fi/2009/01/powering-google-search.html> (Luettu 15.6.2012).
- Jokinen, Eeva (2010) *Affektiivinen työ ja sukupuoli*. *Kulttuurintutkimus* 27:2, 44–49.
- Kauppinen, Pekka (1998) *Aurinkoa auttamassa*. Sata vuotta joensuulaista energialaitostoimintaa 1898–1998. Pohjois-Karjalan Sähkö, Joensuu.
- Kersten, Rolf (2007) *Your CO2 footprint when using the internet*. Rolf Kersten's Weblog. https://blogs.oracle.com/rolfk/entry/your_co2_footprint_when_using (Luettu 15.6.2012).
- Kovarik, Bill (2011) *Revolutions in Communication: Media History from Gutenberg to the Digital Age*. Continuum, New York.
- Kuisma, Markku (2007) *Modernia Suomea raketamassa*. Teoksessa Kai Häggman (toim.) *Suomalaisen arjen historia 3. Modernin Suomen synty*. Weilin & Göös, Helsinki, 8–45.
- Latour, Bruno (2006) *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Vastapaino, Tampere.
- Lazzarato, Maurizio (2006) *Kapitalismin vallankumoukset*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (2008) *Aineellinen yhteisyys*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Lindell, Ismo (2009) *Sähkön pitkä historia*. Otatieito & Gaudeamus, Helsinki.
- Lovink, Geert (2009) *Society of the Query*. The

- Googlization of our Lives. Teoksessa Konrad Becker & Felix Stalder (toim.) *Deep search: the politics of search beyond Google*. StudienVerlag, Innsbruck & Piscataway, NJ, 45–53.
- Marx, Karl & Engels, Friedrich (1976) *Kommunistisen puolueen manifesti*. Kansankulttuuri, Helsinki.
- Moulier Boutang, Yann (2007) *Le capitalisme cognitif: la nouvelle grande transformation*. Éd. Amsterdam, Paris.
- NEC (2011) South-East Asia Japan Cable (SJC) System Consortium Contracts with SubCom and NEC as Suppliers. <http://www.nec.co.jp/press/en/1104/1201.html> (Luettu 13.6.2012).
- NetMarketShare (2012a) Desktop Search Engine Market Share. <http://www.netmarketshare.com/search-engine-market-share.aspx?qprid=4&qpcustomd=0&qptimeframe=Y&qpsp=2011> (Luettu 20.9.2012).
- NetMarketShare (2012b) Mobile/Tablet Search Engine Market Share. <http://www.netmarketshare.com/search-engine-market-share.aspx?qprid=4&qpcustomd=1&qptimeframe=Y&qpsp=2011> (Luettu 20.9.2012).
- Numminen, Lotta (2012) *Hämäränhetkellä tehtiin puhdetöitä*. Vantaan Lauri, 12.1.2012. <http://www.vantaanlauri.fi/arkisto/2012/2012-01-12/teemat/hamaranhetkella-tehtiin-puhdetoita> (Luettu 15.6.2012).
- Pasquinelli, Matteo (2008) *Animal Spirits. A Bestiary of the Commons*. NAi Publishers / Institute of Network Cultures, Rotterdam.
- Pasquinelli, Matteo (2009) *Google's PageRank Algorithm: A Diagram of the Cognitive Capitalism and the Rentier of the Common Intellect*. *Deep search: the politics of search beyond Google*. Studien Verlag, Innsbruck & Piscataway, NJ.
- Pullinen, Jussi (2009) *Google-haku vie energiaa yhtä paljon kuin teenkeitto*. HS.fi, 1.11.2009. <http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Google-haku+vie+energiaa+yht%C3%A4+paljon+kuin+teenkeitto/1135242653334> (Luettu 15.6.2012).
- Rohde, Hans-Christian (2007) *Die Göbel-Legende: der Kampf um die Erfindung der Glühlampe*. Zu Klampen!, Springe.
- Rullani, Enzo (2000) *Production de connaissance et valeur dans le postfordisme*. *Multitudes 2:mai 2000*. <http://multitudes.samizdat.net/Production-de-connaissance-et.html> (Luettu 14.6.2012).
- Rullani, Enzo (2004a) *La fabbrica dell'immateriale*. *Produrre valore con la conoscenza*. Carocci, Roma.
- Rullani, Enzo (2004b) *Economia della conoscenza*. *Creatività e valore nel capitalismo delle reti*. Carocci, Roma.
- Salient Marketing (2006) *History of Search Engines*. <http://www.salientmarketing.com/seo-resources/search-engine-history.html> (Luettu 21.9.2012).
- Serres, Michel (1994) *Luontosopimus*. Vastapaino, Tampere.
- Shaviro, Steven (2010) *Post-Cinematic Affect*. zero books, Winchester, UK & Washington, USA.
- Shove, Elizabeth (2003) *Comfort, Cleanliness and Convenience: The Social Organization of Normality*. Berg, Oxford.
- Simmel, Georg (1990). *The Philosophy of Money*. 2. ed. Kääntäneet Tom Bottomore & David Frisby. Routledge, London & New York.
- Sobhack, Vivian (1994) *The Scene of the Screen: Envisioning Cinematic and Electronic "Presence"*. Teoksessa Hans Ulrich Gumbrecht & Karl Ludwig Pfeiffer (toim.) *Materialities of Communication*. Stanford University Press, Stanford, California, 83–106.
- Spiegel Online (2007) *Umweltschutz: Einmal googlen entspricht einer Stunde Licht*. Spiegel Online. <http://www.spiegel.de/netzwelt/tech/umweltschutz-einmal-googlen-entspricht-einer-stunde-licht-a-492078.html> (Luettu 15.6.2012).
- Strasburg, Jenny (2011) *Building Networks for High-Speed Stock Trading*. WSJ.com, 10.10.2011. <http://online.wsj.com/article/SB10001424052970204524604576610860386189444.html> (Luettu 15.2.2012).
- Strathern, Marilyn (1996) *Cutting the Network*. *The Journal of the Royal Anthropological Institute 2:3*, 517–535.
- TeleGeography (2008) *Google's subsea ambitions expand*. <http://www.telegeography.com/products/commsupdate/articles/2008/08/26/googles-subsea-ambitions-expand/> (Luettu 25.2.2012).
- Turtiainen, Riikka (2009) *Tunne netissä*. Teoksessa Petri Saarikoski, Jaakko Suominen, Riikka Turtiainen & Sari Östman (toim.) *Funetista Facebookiin: Internetin kulttuurihistoria*. Gaudeamus, Helsinki, 193–233.
- Ulvila, Marko & Pasanen, Jarna (2010) *Vihreä uusjako: Fossiilikapitalismista vapauteen*. Like, Helsinki.

- Umemuro, Hiroyuki (2009) *Affective Technology, Affective Management, towards Affective Society*. Teoksessa Julie A. Jacko (toim.) *Human-Computer Interaction. Ambient, Ubiquitous and Intelligent Interaction*. Springer Berlin Heidelberg, Berlin, Heidelberg, 683–692.
- United Nations (2006) *Multi Dimensional Issues in Electric Power Grid Interconnections*. Department of Economic and Social Affairs, Division for Sustainable Development.
- Vercellone, Carlo (2005) *The Hypothesis of Cognitive Capitalism*. http://hal.archives-ouvertes.fr/docs/00/27/36/41/PDF/The_hypothesis_of_Cognitive_Capitalismhall.pdf (Luettu 8.3.2012).
- Vercellone, Carlo (2007) *From Formal Subsumption to General Intellect: Elements for a Marxist Reading of the Thesis of Cognitive Capitalism*. *Historical Materialism*, 2007, 13–36 (Luettu 8.3.2012).
- Vercellone, Carlo (toim.) (2006) *Capitalismo cognitivo: conoscenza e finanza nell'epoca postfordista*. Manifestolibri, Roma.
- Viren, Eetu & Vähämäki, Jussi (2011) *Perinnöttömien perinne: Marx ilman marxismia*. Tutkijaliitto, Helsinki.

Artikkeli IV

Venäläinen, Juhana (2014). "Simmel's Theory of Fashion as a Hypothesis of Affective Capitalism." Teoksessa Mira Moshe (toim.): *The Emotions Industry*. New York: Nova Science Publishers, 235–250.

Uudelleenjulkaistu kustantajan luvalla.

Chapter 13

SIMMEL'S THEORY OF FASHION AS A HYPOTHESIS OF AFFECTIVE CAPITALISM

*Juhana Venäläinen**

University of Eastern Finland, School of Humanities, Finland

ABSTRACT

This chapter approaches the paradigm of the emotions industry through a contextual re-reading of Georg Simmel's thoughts regarding fashion. In the texts analyzed, Simmel develops an account of a new socioeconomic logic in which economic valorization is based on an unbroken dialectic between imitation and variation. According to the logic of fashion, unsettling affects (such as restlessness, mobility and contingency) do not hinder productivity, but, on the contrary, seek to establish new platforms of accumulation. This ontological basis of production, shared by the whole spectrum of the emotions industry, can be analyzed through the notion of affective capitalism, which refers to a mode of production based on the regulation of passionate movements in mental, informational and bodily domains.

INTRODUCTION

This chapter has a dual purpose. First of all, it will approach the nascent paradigm of the emotions industry by framing it parallel with critical discussions of *immaterial and affective labor*. These concepts, originally developed by Italian post-Marxist philosophers, have recently gained more widespread attention and relevance in the analysis of post-industrial transformations in working life and the modes of production of contemporary capitalism. Related ideas have been applied to the analysis of many different strands of production that exploit emotional and intellectual capabilities, such as waitressing in a high-class restaurant (Dowling, 2007), the mechanization of domestic work (Fortunati, 2011), film production (Goddard & Halligan, 2012), and academic activity (Harvey & De Angelis, 2009). The theory

* Corresponding author: Juhana Venäläinen, M.A., Project Researcher, University of Eastern Finland, School of Humanities, Finland; Email: Juhana.Venalainen@Uef.Fi.

of immaterial and affective labor affords an effectual way of examining the underlying economic logic of different branches of the emotions industry. The paradigm's explanatory power lies particularly in its potential for developing generalized models for understanding the logic of production in sectors that may seem at first to be totally unrelated to one another (Dowling, Nunes & Trott, 2007).

Secondly, it will be argued that the theoretical roots of these socio-economic developments should be more thoroughly traced back to classical sociology. Examining the *social theory of the emotions industry* highlights the importance of understanding the ontological basis of production. For example, the ontological approach raises the following questions: What types of assets are valuable for production, and what are the means and limits for exploiting them? What types of economic subjects (producers, consumers or *prosumers*) are assumed to sustain production and economic growth? And, finally, what kind of political tensions are incited by this new mode of production? These questions will be studied here through a contextual rereading of sociologist Georg Simmel's texts on fashion. Simmel portrays the economy of fashion as a highly deviant case of economic reasoning (Venäläinen, 2013b).⁶⁹ It is exactly this peculiarity that makes the theory of fashion an apt candidate for understanding and interpreting the productive logic of the nascent emotions industry.

THE EMOTIONAL TURN OF THE ECONOMY

Classical political economists and their major descendants understood their field as a self-regulated system which is capable of repairing and reassembling itself and in which any disturbances or fluctuations will eventually be stabilized to a state of equilibrium. Following developments in modern medicine, the structure of the economy has often been metaphorically compared to the human body, affording an understanding that equilibrium is the normal state of the economy, similarly to the vital balance of biological life (Clément, 2003; Finkelstein, 2000). As a technical concept, this *general equilibrium* was at the very core of economics in the 1870s as expounded by the so-called Marginalist revolution, especially in the works of French economist Léon Walras (e.g. 1874). Walras's basic theoretical model is the auction, where every participant writes down the price that she or he would be willing to pay for a particular product. When the hierarchical bidding lists of the participants are combined, a proper price can be determined for each product. Under circumstances of perfect competition, perfect market information and negligible transactional costs, the question of a just price is reduced to a technical calculation since the market mechanism safeguards the equilibrium of the economy.

On the surface, the Marginalist conception of the price mechanism as a mediator between supply and demand is actually not that far from the position held by Simmel in *The Philosophy of Money*. For Simmel, objects do not have an intrinsic value; value is not their proper attribute, but a mere result of subjective valuations. The value of objects is ultimately based on desires: we do not desire objects because they are valuable, but rather, objects are valuable because we desire them. This subjective process of valuation creates an inter-subjective sphere of action through monetary exchange (Pyyhtinen, 2009, p. 61–62). There is,

⁶⁹ This chapter is partially based in ideas published earlier in Venäläinen (2013b). The author wishes to thank Teppo Eskelinen for providing valuable comments and suggestions at that stage.

however, a subtle difference between the two concepts. Whereas Simmel holds that the value of objects lies in asymmetrical desires, the Walrasian auction presupposes the idea of an equal marketplace populated by participants with rational and informed preferences that can be organized hierarchically.

A certain level of stability and predictability is central to the classical understandings of economic action. This notion is semantically well-preserved in *being economical*, which may be defined as actions that are “prudent and thrifty in management; not wasteful or extravagant” (The American Heritage Dictionary, 2011). The ethos of a balanced economy is exemplified in classical texts of political economy. For example, Adam Smith, in *The Theory of Moral Sentiments*, writes:

"Fashion, too, will sometimes give reputation to a certain degree of disorder, and, on the contrary, discountenance qualities which deserve esteem. . . . There is an obvious reason why custom should never pervert our sentiments with regard to the general style and character of conduct and behavior in the same degree as with regard to the propriety or unlawfulness of particular usages" (Smith, 1976[1790], pp. 201, 211).

As Antonella Corsani (2000) has argued, the historical evolution of economics into a science was especially safeguarded by rejecting any unpredictable anomalies. The mainstream of modern economics largely ignored the analysis of asymmetries, but concentrated instead on the formulation of the market equilibrium theory. Also, the level of abstraction was continually raised. By this methodological step, modern economic thought abandoned the analysis of accumulation – one of the foundation pillars of classical political economy – and was transformed into a normative theory of the mechanisms by which an optimal economy could be assured.

The idea of a balanced economy presupposes the existence of a balanced economic actor – *homo economicus* – a subject that would make foreseeable and rational economic decisions. “Economic man,” however, is not a product of nature; he or she is not first found in the empirical world and after that established as an axiom of economics. On the contrary, *homo economicus* is born *a posteriori*, as a postulate of economic theory. This results in individuals who are detached from their surrounding society, culture, traditional ways of living and religion – economic agents that aim to maximize their individual good and minimize their individual costs.

If the resources available to an economy are understood to be scarce, *homo economicus* appears as an asocial competitor to whom the advantage of one is the disadvantage of another. Still, this does not lead to persistent asymmetry. Quite the contrary: the balance of the economy on the whole requires that the economic actors are not cooperative and not willing to accept any criteria external to economics as a motivator for their actions. Thus, *homo economicus* enters the situation of economic exchange alone, detached from the community. The exchange occurs between “impersonal persons” in a space where exchanged goods are located in their own world, disconnected both from the seller and the buyer (Dowling, 1979).

As economic anthropologists have noted, there has been little success in finding or creating *homo economicus* in the empirical world. This stems partly from the fact that in any imaginable conditions of living, there is always room for culturally motivated decisions. In contrast to the formal conditions assumed in economics, the social duties of the actors have a strong influence on the economic choices (Valtonen, 2011, pp. 56–64). Economic actors do

not always conform to the expectations of economic theory; economic decisions are full of irrational, non-rational and over-rational reasoning, as well as altruism, which calls into question the theoretical image of a person whose main goal is calculating and maximizing his or her own individual good.

THE ROLE OF EMOTIONS IN CONTEMPORARY ECONOMY

The contradiction between the theory of balanced economy and actual contemporary economical practices culminates in postindustrial production, which is characterized by a quantitative and qualitative diffusion of work based on emotions and knowledge. By means of this shift, the creation of economic value is less and less objectively “balanced” and more and more dependent on the human, the cultural and the social.

Several theorists of post-industrial capitalism have claimed that communicative and emotional capabilities have become a key element in organizing work and creating value in contemporary capitalism, and that immaterial and affective labor is gaining a hegemonic position in the global economy (Hardt, 1999; Hardt & Negri, 2004, 2009; Negri, 1999; Virno, 2004). This shift leads not only to the growing relative importance of some distinct sectors of the economy, such as the caring professions or the cultural industries, but to an ever more intensive exploitation of affective and immaterial facilities, which transversally penetrates the whole sphere of production. The role of knowledge and/or emotions has become central even to the more traditional manufacturing industries.

In addition to transmuting existing production facilities, the genre of immaterial and affective labor subsumes a plentitude of activities that were not recognized in the classical tradition of economics as being economically productive at all. These activities include, among others, establishing cultural and artistic standards, tastes and fashions; patterns of consumption; and the influencing of public opinion (Lazzarato, 1996). This enormous extension of the notion of work has caused the boundaries between work, leisure and domestic chores to become considerably blurred (e.g. Federici, 2011).

What the different concrete forms of immaterial and affective labor seem to have in common is that they do not abandon the physical and biological world as such, but shift their focus in the economic valorization processes. In a financially-based economy, attention in itself becomes a source of value (Beller, 2006), whereas the “real economy” and the “real world” are of only secondary importance. Therefore, the material world – an important source of balance and the ultimate referent for symbolic monetary exchange – is lost and replaced by purely artificial objects of exchange.

The implications of immaterial and affective production call into question the key assumptions of modern balanced economy: the rationality of economic decisions, the individuality of economic agencies and the scarcity of economic goods. Instead of prudent and thrifty considerations, value may increase and decrease due to spontaneous actions of different, uncoordinated actors in a temporary collective. On their part, resources, or the factors of production, may be *shared* in a strong (ontological) sense. For example, the empathic skills needed in the caring professions, the skills of public appearances on a reality television show or the linguistically expressive skills needed in an advertising agency cannot,

in principle, fall under private ownership: they are not delimited or measurable, but a kind of immaterial capital that people produce and reproduce together reciprocally and interactively.

In fact, rather than producing the *goods* or *commodities* of modern economics and industrial capitalism, this type of production constitutes immaterial and common “co-products” resulting from collaboration between a producer and an audience (Lazzarato, 2004). Hence, in the post-industrial world, *homo economicus* loses its hegemonic position and explanatory power as a specific historical figure, thus demanding a complete revision of the ontological, epistemological and political premises necessary for understanding what is “economical”.

SOURCES, METHODS AND RESEARCH PROCEDURE

In this chapter, a social theory of the emotions industry will be constructed through an analysis of Georg Simmel's texts about fashion. Fashion research is often considered a minor part of Simmel's work, but it can also be understood as an important complement to and contrast with his broader cultural studies of the economy, his well-known book being *The Philosophy of Money* (Simmel 1990[1900] [PoM]). In total, Simmel wrote three essays on fashion: “Zur Psychologie der Mode” (1895), “Philosophie der Mode” (1905), and “Die Mode” (1911). In all of these, fashion is understood not so much as a distinct sphere of modern life or as a delimited sector of production, but more as a general social form, with the fashion industry serving as an example (Noro, 1991, p. 68–69). The choice of fashion is not arbitrary, though, as it represents a paradigmatic case of what Simmel calls *societalization* (*Vergesellschaftung*⁷⁰): the process in which society and “the social” – the way of being together – acquire distinctive forms. Thus, the value of fashion theory for the emotions industry is that it can help explain how the social processes of unification and differentiation operate as economically productive facilities. Similarly to the universal medium of money in *The Philosophy of Money*, fashion is analyzed by Simmel as a continuously expanding, reciprocal flow of movement between individual freedoms and social duties.

The decision to focus here on the essays on fashion instead of on the more comprehensive *The Philosophy of Money* stems from several reasons. First, until recently Simmel's theory of fashion as an economic theory has received little attention, as the fashion essays have mostly been interpreted as part of Simmel's “cultural-philosophical” oeuvre (in contrast with the more analytical works). The texts on fashion do not constitute a complete and systematic account of fashion economy. Nevertheless, despite their essayistic style, they can be understood as promising attempts to connect more general ideas of developmental tendencies of societalization with a specific form of economy that capitalizes on these tendencies and is able to monetize them. Thus, they should be taken seriously, not only as cultural theories of modernity (that are prevalent in Simmel's work and have been widely accepted, e.g. Frisby, 1985) but also as theories relevant to the modern or “postmodern” economy (see Pyyhtinen, 2009, p. 2; Weinstein & Weinstein, 1993).

⁷⁰ Alternative translations include *sociation*, *socialization* and *association*. As Pyyhtinen (2009, footnote 7) remarks, “socialization” has a strong connotation with the idea of an individual internalizing the norms of a society – a perspective that is quite foreign to Simmel's thought. “Association,” on the other hand, places more stress on the social as a *relation*, but at the same time, lacks the reference to society as a whole.

The analysis primarily follows a version of the “Die Mode” essay as republished in *Philosophische Kultur* (1919) and translated into English as “The Philosophy of Fashion” by Mark Ritter and David Frisby in *Simmel on Culture* (Simmel, 1997b [PoF]). This translation, however, omits a small number of important sections that appeared in the 1923 German reprint of “Die Mode”, so the German original (Simmel, 1923 [DM]) will be used to supplement this analysis.⁷¹ In addition to his fashion essays, Simmel develops theories relevant to the emotions industry throughout his works. In this chapter, attention to secondary material is necessarily limited. However, to support and clarify ideas related to fashion theory, individual remarks are also drawn from the essays “Fundamental Questions of Sociology” (Simmel, 1950[1917] [FQoS]; Simmel, 1984 [GdS]), “The Metropolis and Mental Life” (Simmel, 1997a[1903] [MaML]) and “Money in Modern Culture” (Simmel, 1991[1896] [MiMC]), as well as from *The Philosophy of Money*.

Methodologically, the present analysis is based on contextual re-reading. This implies that source texts are interpreted by highlighting passages that are important to the research objective, while excluding less relevant ideas, after which the key arguments are deduced and situated in a contemporary context. Thus, the purpose is not to engage in hermeneutical or historical discourse on the true meaning of the texts, but rather to analyze how their arguments can prove useful in analyzing contemporary sociological problems and developing contemporary social theory (see Pyyhtinen, 2010, p. 15–19).

RESULTS

Fashion as a Theory of “Societalization”

Fashion is a paradigmatic example of the process of societalization that strives to intertwine the tendencies of individuality and similarity. Simmel maintains that “society” is a result of a communicative process of interaction (*Wechselwirkung*) in which individual and subjective forces are conjoined to create unity. The development of the modern economy corresponds to this paradoxical quality. It provides a common interest but at the same time creates turbulences that transform the concrete contents of life in an unexpected way (PoF, p. 188). Both of these tendencies are supported by the triumph of a money economy, which, on the one hand, makes possible “a completely general intersect, and the means of connection and communication that are equally effective everywhere,” while on the other hand, affording “the most pronounced reserve, individualism and freedom for the personality” (MiMC, p. 22). In this manner, fashion also provides a way of tying together the social and the economic.

Simmel seems to have a dualistic view of the relative hierarchy of intelligence and emotions in societalization. Whereas *The Philosophy of Money* and “Metropolis and the Mental Life” argue for the reign of reason, the productive facilities of emotions are highlighted not only in the fashion essays but also in the noteworthy text from 1908 entitled “Fundamental Questions of Sociology”. In *The Philosophy of Money*, emotions are understood primarily as subjective expressions that can never achieve the level of generality of more developed and intellectual forms such as money (PoM, p. 438). Quite the contrary is true: “Fundamental Questions of Sociology” considers emotions as the fundamental building

⁷¹ All the excerpts from the German originals have been translated into English by the author.

blocks in the process of societalization: in comparison to the intellect, Simmel argues, emotions "have to be considered as primary and constitutively common" (GdS, p. 42; FQoS, p. 34; translation modified). As emotions have developed "prior to all operation of concepts, judgments, and conclusions", they express how the individual level always lags behind the social. In addition, these affective, pre-lingual, perhaps even partially unconscious levels of action – instincts, aims, tendencies, mental states and rushes of emotions – constitute the "proper substance and matter" of societalization.

The economy of fashion is subject to the undulating interplay between unifying and differentiating tendencies. Fashion always presupposes something that is common and shared, because that is what provides the opportunity for differentiation and distinction in the first place. New fashions cannot be invented *ex nihilo*. Instead, they are always interpretations of what is already known and conceived. The first moment of value creation occurs when a particular fashion is expressed as a deviation from the norm. After the fashion is invented and introduced, it reaches towards an ever-wider audience, and thus reverses its differentiating movement by communication – thereby creating a common and shared space which individuals must adapt to.⁷² The expansion of the new norm stretches up to the point where the fashion has become so widespread that it has lost all of its particularity and has been transformed into something so general that it can no longer be considered a fashion:

"By reason of this play between the tendency towards universal acceptance and the destruction of its significance, to which this general adoption leads, fashion possesses the peculiar attraction of the borderline, the attraction of a simultaneous beginning and end, the charm of newness and simultaneously of transitoriness" (PoF, p. 192).

Societalization as an affective process. The non-intellectual elements that constitute the societalization process are not restricted to emotions in the narrow sense of the word, as identifiable, well-conceived and linguistically conveyable feelings (*Gefühle*); they rather resonate strongly with the common ground of human action that contemporary cultural theory has labeled *affects* (see Seigworth & Gregg, 2010). The cultural theory of affects, sometimes even referred to as "the affective turn of humanities" (Clough, 2007), largely draws on the work of the Dutch philosopher Benedict de Spinoza (1632–1677) as first interpreted by Gilles Deleuze (1981) and later by Brian Massumi (2002). Massumi makes a distinction between emotions and affects in that affects are primary, unconscious, non-subjective or pre-subjective, non-signifying, non-specified and intensive. Emotion, on the other hand, is a derivative, an affect that has been captured, identified and embedded in the individual subject (Massumi, 2002, pp. 23–45; see also Shaviro, 2010, p. 3).

According to Simmel, societalization is an affective process that is not linked to internal psychological processes. Rather, it is a mode of expression that is situated between the individual and the social, and constitutive of both of them. This bidirectional movement between the unique and the general, the proper and the common, is the core ontological model by which fashion operates.

⁷² The etymological roots of the word "communication" lead to the Latin verb *mutare*, "to exchange", and to the noun *munus*; "duty" or "custom". Interpreted via these roots, the economy of fashion can be portrayed as a form of mutual exchange of duties and customs. (See Mallory & Adams, 2006, pp. 272, 285.)

The Value of Indeterminacy

In “Die Mode”, there are three main routes through which the value-producing capability of fashion is explained: imitation (*Nachahmung*; DM, p. 32), variation (*Wechsel*; DM, p. 42) and abstractness (*Abstraktheit*; DM, p. 35).

Imitation – According to Simmel, imitation could be characterized as a form of “psychological inheritance” that acts as a means of transferring a collective form of life to the life of an individual (PoF, p.188). The power of imitation lies in the fact that it ensures a purposeful and meaningful course of action without requiring that the individual have any kind of creative or personal skills. Imitation is effective because its end result is known from the outset, thus it need not be questioned. This chain of continuity also liberates the imitator from maintaining himself or herself, of standing alone, thereby giving him or her momentary peace.

Imitation is the prerequisite for the quantitative expansion of fashion. It can only take place in a society that shares some standards in common, but that at the same time is composed of a sufficiently complex hierarchy of internal groups. In Simmel’s examples this social complexity refers to the hierarchy of the social classes. He notes, for example, that Bushmen did not develop any fashion at all, as there were no class formations and thus no stimuli for differentiation. In contrast, around the year 1390 in Florence, there was no prevailing fashion “because each one wished to present himself in his own special way”. For an animated system of fashions to exist, a society must host and sustain both the desire for integration (to avoid total dissociation) and the desire for differentiation (to avoid paralysis and apathy) (cf. Nedelmann, 1991).

Variation – The differentiating mechanism of variation in fashion operates at two levels. First, fashion varies its *contents* in an unpredictable and seemingly random manner. “Absolute indifference” towards real content is what gives fashion its distinct form. Second, fashion varies the horizons of expectations, hopes and anticipations of those individuals subjected to the social demands of fashion. As a mechanism for regulating the temporal aspect of modern life, it also provides a preview of financial speculation.

Regarding the emotions industry, the focus of valorization is shifted towards immaterial goods. This change can be described as *virtualization* of the economy, where the potential and the unsettled is considered more valuable than what is already known, done or decided. Virtualization can be witnessed, for example, in institutions like the stock market that capitalize on the horizon of expectations, as well as in private enterprises that concentrate on so-called “core competencies” by outsourcing production processes as far as possible (Moulier Boutang, 2011, p. 50–55).

Virtualization of the economy duplicates the same tendency that in fashion brings about an “ever more determined shift towards socially productive economic formations” (DM, p. 36). In effect, Simmel contends that the more independent fashion is of commitments to a particular referent, the more valuable it might become. This characteristic of fashion reflects “the relationship between abstractness in general and objective social organization” (DM, p. 36).

Abstractness – The “indifferent” nature of fashion is reflected in the fact that the objective criteria of valuation in a specific historical context seem to be random, or at least practically unpredictable. As Simmel writes, fashion “recommends something appropriate in

one instance, something abstruse in another and something aesthetically and materially quite indifferent in a third" (PoF, p. 190). Thus, valuation is relatively independent of the "material norms of life," rather being based on the purely formal requirements of change.

On the other hand, this apparent randomness maintains close contact with the "objective social organization" of the context in which fashion comes to expression. Simmel claims that as a social form, fashion has an ever closer connection with the "objective mode of operation of the economy" (DM, p. 36). More than anything else, this connection is expressed in the way in which fashion transforms the relationship between supply and demand. Simmel remarks that it no longer happens that a product is first invented and only afterwards comes into fashion. Instead, fashion products are designed for the exact purpose of becoming fashionable. The abstract demand for new fashions becomes a commodity in itself, which is also the reason why the degree of attention paid to a product is more important than its actual attributes. Thus, the physical object is only a secondary expression that is "absorbed" in the endless circulation of attention commodities:

"Fashion can absorb to all appearances and *in abstracto* any chosen content: any given form of clothing, art, conduct or opinion can become fashionable" (PoF, p. 204).

The seemingly paradoxical combination of an apparent randomness of discrete contents and an objective organization of production as a whole corresponds to the model of a networked economy described by Franco Berardi (2009). He claims that a worker's attention span is first divided into tiny fragments that can afterwards be recombined in a productive assemblage outside the actual site of production. Although the supply of work is indeterminate and fragmented from the point of view of the workers, this flow is uninterrupted from the point of view of valorization, as it finds its unity in the final object produced (Berardi, 2009, p. 126).

The Subjective Consequences of an Emotional Economy

According to Simmel, the economy of fashion is characterized by unsettled affective tendencies such as restlessness (*Unruhe*; DM, pp. 62–63), mobility (*Bewegtheit*; DM, p. 32), and contingency (*Zufälligkeit*; DM, pp. 35, 63). These subjective features correspond to the nature of fashion as a form of fluctuation and contradiction in which "an element's triumph marks the beginning of its decline" (PoF, p. 202). This is why the practices of fashion are characterized by constant impatience, unhappiness with the present and a perpetual movement towards the unknown.

The risk of overstimulation – Fashion is in an eternal state of becoming; it is only interested in beginnings and the endings, not in the events taking place in between. The ethos of fashion is rife with decadence, nihilism and irony: fashion plays with the tendencies of universalization on the one hand, and self-destruction on the other. It is motivated by the mere "attraction of a simultaneous beginning and end, the charm of newness and simultaneously of transitoriness" which causes "a stronger sense of the present" (PoF, p. 192).

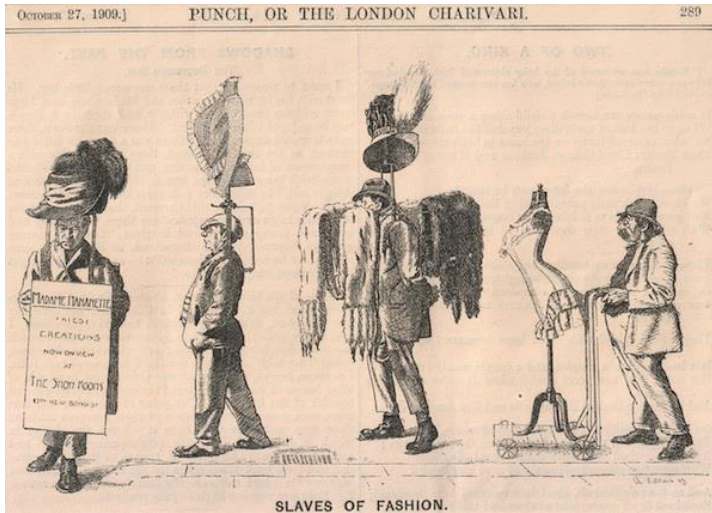

Figure 1. "Slaves of fashion". Punch, or the London Charivari, 27th August, 1903. In public domain.

As both Simmel and many contemporary theorists on capitalism have warned, the intensive exploitation of affective capabilities – combined with the demise of future prospects – causes problematic consequences at the subjective level, such as insensitivity, absent-mindedness and the fragmentation of attention (Berardi, 2009, pp. 37–40). Making a difference in emotional labor – producing oneself as exceptional and proving oneself as valuable – is hard work: the need for the appeal of differentiation “. . . goes hand in hand with the weakening of nervous energy” (PoF, p. 192; see also Mäkinen, 2012). In his “Metropolis” essay, Simmel even writes about a specific mental type that has its psychological basis in “the nervous stimulation which results from the swift and uninterrupted change of outer and inner stimuli” (MaML, p. 175).

An ideal worker in the emotions industry is relatively unbalanced, as valorization processes are based on the perpetual and anxious modulation of emotional, cognitive, bodily and temporal practices. This is in stark contrast with the balanced and dignified economic actor, *homo economicus*, as postulated in Smithian classical political economy. Even compared with the abstract and stripped-down tradesman of neoclassical economics, the *Lumpenproletariat* of the emotions industry appears to be a vulnerable class whose efforts are destined to cause increased depression, panic, anxiety and loneliness.

The emotions industry closely observes the restless nature of fashion, a regulation of attention and desires lacking a stable foundation or justification. (See Virtanen, 2004, p. 17–18.) For this reason, the intensive exploitation of emotional capabilities also implies that workers in the emotions industry, the *cognitariat* (Miller & Ahluwalia, 2012; referring to the concept coined originally by Toffler, 1983) or the *creative class* (Florida, 2004), have found a new “ephemeral tyrant” in fashion, because they find in it something that “keeps pace with their inner impulses” (PoF, p. 202). An extreme case of those who strive for the rapid and accentuated differentiation are the “slaves to fashion” who, by strongly internalizing the demand of (and the demand for) uniqueness are paradoxically subjugated to strict social norms that are completely external to them. For slaves to fashion (*Modenarren*):

"...the social demands of fashion appear exaggerated to such a high degree that they completely acquire a semblance of individuality and particularity. It is characteristic of the slave to fashion that he carries the tendency of a particular fashion beyond the otherwise self-contained limits" (PoF, p. 149).

Precarization – The consequences of the fashion economy bear a close resemblance to the economic, social and political situation identified as *precarization*, which refers both to growing turbulences in labor market situations and the more general indeterminacy and anxiety of contemporary life (Berardi, 2009, pp. 32–35; Neilson & Rossiter, 2008; Standing, 2011; Tsianos & Papadopoulos, 2006). In a precarious situation which is “inherently so much more variable, so much more restless in its rhythms” (PoF, p. 202), the labor force provides a viable breeding ground for a form of life that adapts to the “regime of aleatory and fluctuating values” (Berardi, 2009, p. 126).

Precarization does not only refer to phenomena deriving from the restructuration of production such as the prevalence of temp jobs, but also to the fragility of the *structures of feeling* (Williams, 1977) and the more general unpredictability of life. It is characterized by turning points, shocks, perpetual structural reforms and chronic instability. Philosopher Paolo Virno (2004) argues that the typical emotional tactics or tendencies for adapting to these changes include opportunism and cynicism: keeping all the alternative opportunities open as long as possible, exploiting all the occurring illusions without hesitation, and withdrawing from a moral perspective towards life choices. Opportunism and cynicism are not only side-effects or *externalities* of the economy; instead, they gain technical importance as new professional skills. Precarious sentiments and constant restlessness are constitutive forces of the mode of production based on constant modulation; they even provide a basis for new methods of self-regulation, controlling burnouts and smoothing exaggerated passions (Virno, 2004, esp. p. 84–88).

DISCUSSION

In the fashion essays, ideas regarding economic logics and economic reasoning deviate substantially from Simmel's general arguments about monetary economy in ways deserving attention. In *The Philosophy of Money*, the functioning of monetary economy is portrayed as being guaranteed by the "stability and reliability of social interactions" and "the consistency of the economic domain" (PoM, p. 171). This argument follows the premise that modernization is a process of increasing rationalization, a triumph of common sense over emotions. *The Philosophy of Money* depicts and dissects a form of economy that could be labeled a *balanced economy*: the territory of detached, rational and calculative economic man, *homo economicus*. Seeking shelter from the external forces facing him in impersonal modern life, this economic agent "reacts with his head instead of his heart". In the "Metropolis" essay, Simmel goes even further, claiming that "the money economy and the dominance of the intellect are intrinsically connected," as they consider persons and things with the same objectivity and formality (MaML, p. 176). For Simmel this is a lamentable feature of modern culture, as modern money economy tends to transform society into a "huge arithmetical problem" (PoM, p 444).

In stark contrast with this image, the emotional and emotive economy of fashion finds its natural breeding ground in classes and individuals demanding constant change. This is not due to there being anything wrong with the existing world, but only to their "inherent variability" and restless fluctuation of emotions based on "the faithless speed of alteration of impressions and relations; equalization and the simultaneous stress on individuality"; and the "spatial closeness accompanied by the reticence and distance developed from the very fact of it" (DM, p. 59; PoF, p. 202). Like the current emotions industries, fashion celebrates anything that is eccentric, extreme and deviant, and its totally capricious and unpredictable character renders it "almost as in a logical contradiction to the modern economy" (DM, p. 61).

Based on the points made in this chapter regarding Simmel's fashion theory, *affective capitalism* as a mode of production sustaining the observable and operational level of the emotions industry appears to be based on the regulation of passionate movements in mental, informational and bodily domains. According to this paradigm, practices that were previously considered as external or inessential for gaining economic value, such as personalized attention, closeness and proximity to the customer, have become central principles of corporate action (Prada, 2006).

Affective labor mobilizes bodily potentials, transforms symbolic flows and produces new subjectivities. Thus, it not only involves the possibility of commodifying emotions to be sold on the market, but also, and more importantly, the ability to produce a new kind of economic agent, an affective man, *homo affectivus*, and to sustain his or her fundamental volatility. In other words, affects should not only be analyzed as a consequence or side-effect of the mode of production, but as being fundamentally constitutive of it and directly productive of capital. The intensive exploitation of emotional capabilities for economic valorization requires a new mode of regulation that can capitalize on the instability of the economy and the uncertainty of the economic agent, while still maintaining its restless movement (cf. Sarlin, 2012).

The notion of affective capitalism maintains a state of critical tension with the notion of immaterial labor. As was presented in this article, labor that is immaterial *and* affective has frequently been combined in order to address similar and parallel capitalist transformations with a unified term. In reality, the idea of "immateriality" has been influential, overshadowing the bodily and material realities of workers in the emotions industry.

Theories of immaterial production – closely related to the hypothesis of affective capitalism – can be seen as somewhat problematic; they apparently suggest that material elements of the production process are suddenly and completely eliminated. This understanding has resulted in several justifiable critiques of the paradigm based on its ignoring the real ecological consequences caused even by the most knowledge-intensive industries, such as data centers (e.g. Cook, 2012; cf. Venäläinen, 2013a). However, the thesis regarding immaterialization, as proposed, for example by Michael Hardt (1999), does not refer to an absolute and abrupt shift to a non-material basis of production, but to a qualitative tendency in which informational and emotional labor is more and more subsumed into production as a whole.

A more pertinent criticism has originated from a feminist perspective. Silvia Federici (2011) argues that the theory of immaterial (and affective) labor typically undervalues the significance of the global division of labor and of reproductive work such as non-paid domestic labor. Globally, "affective labor" is still carried out by women in the home, who take on the responsibility for reproducing the conditions for the production of "higher value," such so-called immaterial production.

CONCLUSION

In his observations on the relationship between fashion and the economy, Simmel was well ahead of the game. Simmel's ideas could have been considered slightly eccentric at the time when they were published, but they have gained more prominence and intelligibility in the settings of post-industrial capitalism and sociological analysis from the 1970s onwards. For Simmel, writing at the turn of the 20th century, it was unclear why the circulation of fashion did not seem to follow the calculative rationality and steady regulation of supply and demand as developed in modern industrial production. However, "polar fluctuations" (PoF, p. 203) and their violent consequences that characterize the logic of fashion seem to have developed into an ever-present feature, both in the form of macro-economic crises and as a characteristic of the production processes of financially-based capitalism (see Marazzi, 2010; cf. Kindleberger & Aliber, 2011; cf. Minsky, 2008).

Simmel's idea of the economy as a sphere of increasing rationality seems to be a false diagnosis, and this is why the theory of fashion as a theory of irrational action should now be reconsidered. The value of fashion theory lies in its conceptualizing the type of production processes characteristic of the emotions industry that, in contrast with modern industrial capitalism, do not target the production of material consumables, but rather recycle and modulate symbolic and affective trends.

As developed in Simmel's texts, the idea of fashion can be seen as an early sociological account of the affective mode of production constitutive of the phenomenon recognized in the present collection of essays as the emotions industry. The sentimentality and restlessness of the economy have not been a passing idiosyncrasy; they have become a consistent development of late capitalism itself, where subsuming affects into production continues the trends of the economy's de-industrialization and "de-rationalization". However, blindness to the productivity of affects is still prevalent in orthodox economics, which even in times of crisis tries to cling to outdated ideas of a balanced economy. This obsessive presumption of rationality and persistent rejection of affects hinders an understanding of the concrete logic of "the economy" or "the economic" in contemporary capitalism. This is why an approach that combines understanding the affectivity of the economy with affectivity in societalization processes in general could prove useful in explaining the productive logic of the emotions industry.

Perhaps the most important contribution of Simmel's theory to analyzing the emotions industry is that emotions – or affectivity as a whole – should not be understood merely as "raw material" or "inputs" that can be effortlessly integrated into production processes. Instead, the historical image of affective capitalism always presupposes the emergence of a new economic subject with new principles of economic reasoning. In effect, the demand for rapidly developing media products depends on sustaining a restless "type of mentality". Therefore, the productive activities of the emotions industry can be understood and analyzed from the point of view of *biopolitical production* (Hardt & Negri, 2009), i.e., the production of populations and rationalities. The shift from producing commodities to producing audiences (cf. Smythe, 2006; Fuchs, 2012) is most blatant in media genres such as "reality" television, in which social relations are fully subsumed into the production process, while at the same time thematizing and celebrating this new mode of production (Andrejevic, 2004; Venäläinen, 2010). From the point of view of the emotional labor force, this mode of

production is relatively autonomous, but simultaneously extremely precarious. Thus, more pronounced attention should be given by research to an analysis of the conditions of reproducing emotional labor.

REFERENCES

- Andrejevic, M. (2004). *Reality TV: The work of being watched*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers.
- Beller, J. (2006). *The cinematic mode of production: attention economy and the society of the spectacle*. Hanover, N.H.: Dartmouth College Press.
- Berardi, F. (2009). *Precarious rhapsody: Semiocapitalism and the pathologies of the post-alpha generation*. (A. Bove, E. Empson, M. Goddard, G. Mecchia, A. Schintu, & S. Wright, Trans., E. Empson & S. Shukaitis, Eds.). London: Minor Compositions.
- Clément, A. (2003). The influence of medicine on political economy in the seventeenth century. *History of Economics Review*, 38(Summer 2003). Retrieved from <http://www.hetsa.org.au/pdf/38-A-2.pdf>
- Clough, P. T. (2007). Introduction. In P. T. Clough & J. O. Halley (Eds.), *The affective turn: theorizing the social* (1–33). Duke University Press.
- Cook, G. (2012). *How Clean is Your Cloud?* Amsterdam: Greenpeace International. Retrieved from <http://www.greenpeace.org/international/Global/international/publications/climate/2012/iCoal/HowCleanisYourCloud.pdf>
- Corsani, A. (2000). Vers un renouveau de l'économie politique. *Multitudes*, (2). Retrieved from <http://multitudes.samizdat.net/Vers-un-renouveau-de-l-economie>
- Deleuze, G. (1981). *Spinoza: Philosophie pratique*. Paris: Éditions de Minuit.
- Dowling, E. (2007). Producing the Dining Experience: Measure, Subjectivity and the Affective Worker. *Ephemera: Theory & Politics in Organization*, 7(1), 117–132.
- Dowling, E., Nunes, R. & Trott, B. (2007). Immaterial and Affective Labour: Explored. *Ephemera: Theory & Politics in Organization*, 7(1), 1–7.
- Dowling, J. H. (1979). The Goodfellows vs. The Dalton Gang: The Assumptions of Economic Anthropology. *Journal of Anthropological Research*, 35(3), 292–308.
- Federici, S. (2011). On affective labor. In M. Peters & E. Bulut (Eds.), *Cognitive capitalism, education, and digital labor*, (57–74). New York: Peter Lang.
- Finkelstein, A. L. (2000). *Harmony and the balance: an intellectual history of seventeenth-century english economic thought*. University of Michigan Press.
- Florida, R. (2002). *The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books.
- Fortunati, L. (2011). ICTs and immaterial labor from a feminist perspective. *Journal of Communication Inquiry*, 35(4), 426–432.
- Frisby, D. (1985). *Fragments of modernity: Theories of modernity in the work of Simmel, Kracauer and Benjamin*. Cambridge: Polity Press in association with Basil Blackwell, Oxford.
- Goddard, M. & Halligan, B. (2012). Cinema, the post-Fordist worker, and immaterial labor: from post-Hollywood to the European art film. *Framework: The Journal of Cinema and Media*, 53(1), 172–189.

- Hardt, M. (1999). Affective labor. *boundary 2*, 26(2), 89–100.
- Hardt, M., & Negri, A. (2004). *Multitude: War and democracy in the age of empire*. New York: The Penguin Press.
- Hardt, M., & Negri, A. (2009). *Commonwealth*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.
- Kindleberger, C. P. & Aliber, R. Z. (2011). *Manias, panics, and crashes: A history of financial crises*. New York: Palgrave Macmillan.
- Lazzarato, M. (1996). Immaterial labour. In P. Virno & M. Hardt (Eds.), P. Colilli & E. Emory (Trans.), *Radical Thought in Italy* (132–146). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lazzarato, M. (2004). *Les révolutions du capitalisme*. Calabria: Rubbettino Editore.
- Mallory, J. P. & Adams, D. Q. (2006). *The Oxford introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European world*. New York: Oxford University Press. Retrieved from <http://site.ebrary.com/id/10271486>
- Marazzi, C. (2010). *The violence of financial capitalism*. Los Angeles, CA: Semiotext(e).
- Massumi, B. (2002). *Parables for the virtual: Movement, affect, sensation*. Durham [N.C.]: Duke University Press.
- Miller, T. & Ahluwalia, P. (2012). The cognitariat. *Social Identities*, 18(3), 259–260.
- Minsky, H. P. (2008). *Stabilizing an unstable economy*. New York: McGraw-Hill.
- Moulier Boutang, Y. (2011). *Cognitive capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Mäkinen, K. (2012). *Becoming valuable selves: Self-promotion, gender and individuality in late capitalism*. Tampere: Tampere University Press. Retrieved from <http://tampub.uta.fi/handle/10024/66903>
- Nedelmann, B. (1991). Individualization, exaggeration and paralysation: Simmel's three problems of culture. *Theory, Culture & Society*, 8(3), 169–193.
- Negri, A. (1999). Value and affect. *boundary 2*, 26(2), 77–88.
- Neilson, B. & Rossiter, N. (2008). Precarity as a political concept, or, Fordism as exception. *Theory, Culture & Society*, 25(7-8), 51–72.
- Noro, A. (1991). *Muoto, moderniteetti ja "kolmas": Tutkielma Georg Simmelin sosiologiasta*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Prada, J. M. (2006). Economies of affectivity. *Multitudes*. Retrieved from <http://multitudes.samizdat.net/Economies-of-affectivity>
- Pyyhtinen, O. (2009). Simmelin raha. In M. Ruckenstein & T. Kallinen (Eds.), *Rahan kulttuuri*, (8–69). Helsinki: SKS.
- Pyyhtinen, O. (2010). *Simmel and "the social."* Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Sarlin, P. (2012). Vulnerable accumulation. *Reviews in Cultural Theory*, (2.3), 133–138.
- Seigworth, G. J. & Gregg, M. (2010). An inventory of shimmers. In M. Gregg & G. J. Seigworth (Eds.), *The affect theory reader* (1–27). Duke University Press.
- Shaviro, S. (2010). *Post-cinematic affect*. Winchester, UK & Washington, USA: zero books.
- Simmel, G. (1923). Die Mode. In *Philosophische Kultur: Gesammelte Essays von Georg Simmel* (3rd Ed., 31–64). Potsdam: Gustav Kiepenheuer Verlag.
- Simmel, G. (1950). Fundamental questions of sociology (Individual and society). In K. H. Wolff (Ed.), *The sociology of Georg Simmel* (3–84). The Free Press. Retrieved from <http://archive.org/details/sociologyofgeorg030082mbp>

- Simmel, G. (1984). *Grundfragen der Soziologie: (Individuum und Gesellschaft)*. Berlin; New York: De Gruyter.
- Simmel, G. (1990). *The philosophy of money*. (T. Bottomore & D. Frisby, Trans., D. Frisby, Ed.) (2nd enlarged edition.). London & New York: Routledge.
- Simmel, G. (1991). Money in modern culture. *Theory, Culture & Society*, 8(3), 17–31.
- Simmel, G. (1997a). The metropolis and mental life. In D. Frisby & M. Featherstone (Eds.), M. Ritter & D. Frisby (Trans.), *Simmel on Culture: Selected Writings (174–185)*. London: Sage.
- Simmel, G. (1997b). The philosophy of fashion. In D. Frisby & M. Featherstone (Eds.), M. Ritter & D. Frisby (Trans.), *Simmel on Culture: Selected Writings (187–206)*. London: Sage.
- Smith, A. (1976). *The theory of moral sentiments*. Oxford [Oxfordshire]; New York: Clarendon Press; Oxford University Press.
- Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. London: Bloomsbury Academic.
- The American Heritage Dictionary. (2011). economical. *The American Heritage Dictionary*. Retrieved from <http://www.ahdictionary.com/word/search.html?q=economical>
- Toffler, A. (1983). *Previews & premises: an interview with the author of Future shock and the Third wave*. New York: William Morrow.
- Tsianos, V. & Papadopoulos, D. (2006). Precarity: A savage journey to the heart of embodied capitalism. *European Institute for Progressive Politics*. Retrieved from <http://eipcp.net/transversal/1106/tsianospapadopoulos/en>
- Valtonen, P. (2011). Talous yleiskulttuurisena ilmiönä. In R. Heiskala & A. Virtanen (Eds.), *Talous ja yhteiskuntateoria I*, (51–73). Helsinki: Gaudeamus.
- Venäläinen, J. (2010). *Työ, totuus ja elämä. Tositelevisioilmion yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tulkinnat Helsingin Sanomien silmin 1990-2009*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. Retrieved from http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20100041/
- Venäläinen, J. (2013a). Hakukone ja hehkulamppu. Huomioita immateriaalitalouden materiaalisuuksista. *Sociologia*, 50(3), 255–269.
- Venäläinen, J. (2013b). Maanisesti lamaan tuen: Georg Simmel ja affektiivinen kapitalismi. In T. Eskelinen & S. Heikkilä (Eds.), *Talous ja arvo (92–114)*. Jyväskylä: SoPhi. Retrieved from <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4936-5>
- Virno, P. (2004). *A grammar of the multitude: For an analysis of contemporary forms of life*. Los Angeles, CA; Cambridge, Mass.: Semiotext (e) ; Distributed by MIT Press.
- Virtanen, A. (2004). General economy: the entrance of multitude into production. *ephemera*, 4(3), 209–232.
- Walras, L. (1874). *Éléments d'économie politique pure, ou théorie de la richesse sociale*. Paris: Pichon & Durand-Auzias.
- Williams, R. (1977). *Marxism and literature*. Oxford [Eng.]: Oxford University Press.

Artikkeli V

Venäläinen, Juhana (2015). "Hajoaminen." Teoksessa Eeva Jokinen & Juhana Venäläinen (toim.): *Prekarisaatio ja affekti*. Jyväskylä: Nykykulttuuri, 171–195.

Artikkelin sisältävässä kirjassa on yhdistetty lähdeluettelo, joka on liitetty artikkelin perään kokonaisuudessaan.

Uudelleenjulkaistu kustantajan luvalla.

HAJOAMINEN

Juhana Venäläinen

Barokkisen patsaan pursuilevat jäsenet ovat ikään kuin alituisessa vaarassa hajota kappaleiksi. Hahmon sisäinen elämä ei hallitse niitä täydellisesti vaan antautuu alttiiksi ulkoisen olemisen satunnaisuuksille. Barokkisissa hahmoissa, ainakin monissa niistä, on jo itsessään se levottomuus, satunnaisuuden luonne, alistuneisuus hetkelliselle impulsille [...]

– Georg Simmel, *Muodin filosofia* (Simmel 1986 [1905], 75.)

Yhteiskuntatieteellisessä kirjallisuudessa prekarisaatiota on kuvattu kasvavan epävarmuuden leimaamana yhteiskunnallisena prosessina, jonka myötä ihmisten kyky hallita elämäänsä rutinoituneilla tavoilla heikkenee. Samaan aikaan prekaarisuus luo tilaa affektiivisille vastaliikkeille, joissa epävarma elämä pyristelee tuottaakseen uusia välineitä epävakauden ymmärtämiseen ja ylittämiseen (mm. Mitropoulos 2005; Tsianos & Papadoulos 2006; Jokinen ym. 2011; Berlant 2011). Tarkastelen tässä luvussa prekaarisuutta kaksinkertaisena *hajoamisena ja hajottamisena*: tuotannon ja kokemuksen rakenteiden yhtenevänä ja yhtäaikaisena murtumisena ja murtamisena. Pyrin osoittamaan, että hajoaminen on prekarisaatioon leimallisesti liittyvä *tunnesävy* (Virno 2006, 83)¹ ja prosessi, jolla on kiinteä yhteys nykykapitalismin taloudellista arvoa tuottaviin mekanismeihin.

Hajoamisen analysoiminen prekaarille tilanteelle ominaisena tunnesävynä ei tarkoita historiallista väitettä siitä, että ennen olisi ollut kaikki koossa ja siksi paremmin. Hajoaminen ei ole vain sosiaalisten siteiden löystymistä vaan myös hallinnan ja sääntelyn uudelleenmäärittelyä tilassa ja tilanteessa, johon tässä kirjassa on viitattu huokoisen yhteiskunnan käsitteellä. Hajoamisen käsitteen avulla pyrin tavoittamaan samanaikaisesti sekä huokoistumisen

materiaalisuuden että sen kokemuksellisuuden; uudet genret, joiden avulla prekaaria kokemusta kielellistetään ja politisoidaan.

Hajoamisen kokemus ei ole niinkään selväpiirteinen tunne (*emotion*) kuin *tuntu* (*sense*). Se ei ole valmis selittämisen rakenne, joka voitaisiin liittää yksittäisiin tapahtumiin tai ärsykkeisiin kivun, surun tai häpeän tavoin, vaan häilyvärajainen hahmo vaila selvää muotoa ja kulttuurisesti tunnustettua sisältöä. Brian Massumin (1995) käsitteistöä seuraten voidaan sanoa, että hajoaminen on affektiivista: se on jotain ei-(vielä)-tietoista, ei-(vielä)-subjektivistista ja ei-(vielä)-kielellistä, ja toisin kuin tunne, se ei mahdu eikä taivu yksilön omaisuudeksi vaan on pikemminkin jotain subjektia konstituovaa, osa subjektiksi-tulemisen prosessia. Samalla tämän affektin käsitteellistäminen, sen osoittaminen ja nimeäminen, on jo itsessään eräänlainen kaappaus: tapa panna affekti aisoihin, tehdä se siedettävämmäksi ja vaarattommaksi.

Käsittelen hajoamisen ja hajottamisen prosesseja kolmen toisiinsa lomittuvan fragmentin kautta. Ensimmäisessä kuvailen hajoamista *materiaalisena ja tuottavana prosessina* käyttämällä esimerkkinä tiedostojärjestelmien pirstoutumista tietokoneiden kiintolevyillä. Toiseksi analysoin kokemuksen hajoamista, affektiivista paikattomuutta ja vastarinnan muotoja *Pariisin Kevät* -yhtyeen sanoituksissa, joita leimaa identiteetin ja tulevaisuudennäkymien hajoaminen sekä erityisesti *poissaolo*. Kolmanneksi palaan väitteeseen *hajoamisesta taloudellista arvosta luovana prosessina* tarkastellen säveltäjä John Cagen *33 1/3* -teoksessa kokeilemia tekijyyden hajottamisen käytäntöjä. Lopuksi esitän näiden kehitelmien pohjalta kolme teesiä hajoamisen politiikasta.

Hajoaminen muistinmenetyksenä ja moneuden tuotantona

Hajoaminen taikka *fragmentatio* on yleisesti tunnettu käsite luonnontutkimuksessa – muun muassa biologiassa, kemiassa, fysiikassa, lääketieteessä ja ekologiassa –, jossa se viittaa sekä itsenäisten

komponenttien jakautumiseen (yhden muuttumiseen moneksi) että niiden tilalliseen hajautumiseen ja hajautumisesta syntyviin epä-jatkuvuuksiin. Fragmentaatio sanana periytyy palasta tai jäännöstä tarkoittavasta latinan substantiivista *fragmentum*, joka puolestaan on johdettu hajottamista ja myöhemmässä merkityksessään osiin jakamista tarkoittavasti verbistä *frangere* (Online Etymology Dictionary n.d.). Esimerkiksi biologiassa fragmentaatio tarkoittaa organismien suvuttoman lisääntymisen tapaa, jossa organismi jakautuu itsestään kehittyviksi, autonomisiksi osiksi. Hiukkasfysiikassa fragmentaatio viittaa seurauksiltaan lähes päinvastaiselta vaikuttavaan prosessiin, jossa kvarkkien ja gluonien korkeaenergiset törmäykset synnyttävät uusia hiukkasia, *hadroneita*, joita pitää kasassa vahva vuorovaikutus.

Hajoaminen ei siis edes luonnontieteissä ole yksisuuntainen lineaarinen ilmiö, joka johtaisi vain kasvavaan entropiaan – järjestyksestä epäjärjestykseen, yhtenäisestä hajanaiseen, yksittäisestä yleiseen –, vaan kaksoisliike, johon liittyvät yhtä lailla hajottamisen ja jakamisen kuin myös yhdistämisen, kokoonpanemisen (komposition) ja sitä kautta uuden luomisen mekanismit. Sosiaalisen todellisuuden tasolla fragmentaatio tarkoittaa yhtäältä jakautumista, *deindividuaatiota*, yksilön hajottamista, identiteetin kadottamista ja sen muuttumista moniksi ja toisiksi, toisaalta taas uusien vuorovaikutuksien tuottamista ja niissä ilmaantuvaa seka-aineksista liitolaistoimijuutta (vrt. DeLanda 2006, 8; Bennett 2010, 23). Tältä osin hajoaminen muistuttaa läheisesti sitä prosessia, jota Georg Simmel (1999 [1917]) kutsuu yhteiskunnallistumiseksi (*Vergesellschaftung*).

Yhteiskunnallistumisessa vaikuttavat kaksi näennäisen vastakaista voimaa: toinen, joka saa aikaan ”rauhottavan samanlaisuuden” ja pitää ”sosiaalista” kasassa, sekä toinen, joka saa aikaan liikkeen, eriytyvien aineiden moninaisuuden sekä tiettyjen elämänsäilytöjen levottoman muuntumisen (Simmel 1986 [1905], 23). Yhteiskunnallistumisen elinvoimaa ylläpitävä jännite on näiden kahden voiman välissä: yhteisen ja yhdessäolemisen ylläpitämisen eh-

tona on sen jatkuva muuntuminen, joka kuitenkin äärimuodoissaan luo uhan tämän yhteisyyden uusintamiselle.

Prekarisaation analyysi hajoamisena ei siis ole pelkkä luonnontieteellisen käsitteen metaforinen laajennus, vaan se viittaa yleisimmässä mielessään yhdessäolemisen käytäntöihin ja niiden sosiaalisen ontologian analyysiin – siihen, mitä on olla ja elää yhdessä.

Vaikka hajoaminen nähtäisiin sosiaalisuutta konstituivana, lähes universaalina prosessina, tämän suuruudessaan tavoittamattoman hahmon sisältä voidaan kuitenkin tunnistaa ja erottaa myös tietty historiallinen, nimenomaan tähän aikaan ja hetkeen ja juuri näihin yhteiskunnallisiin oloihin liittyvä hajoamisen kokemus. Tälle kokemukselle erityistä on kasassapysymisen ja hajautumisen välisen vaihtelun kiihas rytmi, joka nostaa tunteet pintaan ja valjastaa ne tuotantovälineiksi. Toinen prekaarille hajoamiselle ominainen piirre on muistin haurastuminen, joka muistuttaa sitä fragmentaatiota, jota tapahtuu tietokoneiden tiedostojärjestelmissä tilan vähetessä. Prekarisaatioon liittyvää hajoamista materiaalisena prosessina voidaankin kuvata käyttämällä esimerkkinä tietokoneiden tapaa vastaanottaa, säilöä ja käsitellä informaatiota.

Tietokone on nimensä mukaisesti tietoa (tai täsmällisemmin *informaatiota*²) käsittelevä kone, jonka on käsittelemisen vuoksi myös säilöttävä sitä. Tätä varten tarvitaan muisti. Perinteiset massamuistit ovat mekaanisia ja sähkömagneettisia säilytysvälineitä, joiden tehtävänä on pitää niille kirjoitettu tieto tallessa sellaisenaan, ilman sisältöjen sattumanvaraista muuttumista toiseksi. Vaikka muisti käsitetään usein universaalina ja immateriaalisena, se on kuitenkin myös järjestelmän energiaa ja aikaa kuluttava komponentti, jossa informaatiota säilötään esimerkiksi metalli- tai lasikiekkojen urille indusoiduilla magneettisilla varauksilla. Jokaiselle uralle voidaan tallentaa rajattu määrä informaatiota bitti kerrallaan (varaus / ei varausta), ja varausyksiköiden yhteenlaskettu määrä asettaa siten rajan kiintolevyn tallennuskapasiteetille. Kun kiintolevyille tallennetaan bittijonoista koostuvia tiedostoja, kiintolevyn moottori pyörittää kiekkoa ja kirjoituspää tekee kunkin varausyks-

sikön kohdalle järjestyksessä tarvittavan merkinnän, sähköön avulla aiheutettavan magneettisen varauksen muutoksen.

Jos kiintolevy kirjoitettaisiin kerralla täyteen eikä sen informaatioisisältöön tehtäisi myöhempiä muutoksia, järjestelmässä ei syntyisi lainkaan fragmentaatiota, vaan sillä olisi kertakaikkinen ja muuttumaton sisältö. Käytännössä tietojärjestelmiä käytetään kuitenkin toisin. Järjestelmään kirjoitetut sisällöt ovat kooltaan vaihtelevia, ja niitä muutetaan, lisätään ja poistetaan jatkuvasti. Informaation lisäämisen myötä järjestelmän vapaana oleva tallennuskapasiteetti pienenee, ja siihen syntyy aukkoja. Tätä kutsutaan tiedostojärjestelmän *ikäntymiseksi*. Tiedostojärjestelmän ikääntyminen ja pirstoutuminen johtavat kyvyttömyyteen latoa informaatioyksikköjä vierekkäin niin, että niiden välinen yhteys pysyisi kiinteänä. Informaation hajautuminen johtuu muun muassa tilan puutteesta ylipäätään, liian usein tapahtuneista tietojen poistosta, tiedostojen lyhentämisen tai pidentämisen aiheuttamista katkoksista ja venytyksistä, sekä pienten ja toisiinsa liittymättömien informaatiokokonaisuuksien paljoudesta.

Ikääntymisen myötä järjestelmän sisältö ei ole enää lineaarisena, yhdellä pyöräytyksellä luettavana joukkona vaan siellä täällä ympäri levyä. Ikääntyminen johtaa lopulta fragmentaatioon eli tilanteeseen, jossa tallennettavaksi tarkoitettu tietosisältö ei enää mahdu kokonaisuutena mihinkään vapaana olevaan tilaan, vaan se on hajotettava pieniksi palasiksi aiempien merkintöjen väliin.

Prekaarisuuden kokemukseen liittyy vastaavasti totunnaisten yhteyksien katkeaminen, joka johtaa sisältöjen löytämisen vaikeuksiin, keskittymiskyvyn heikentymiseen sekä krooniseen levottomuuteen. Kun kokemuksille aiemmin varattu tila on poistojen, katkosten ja venytysten prosessien myötä muuttunut epäjatkuvaksi, niiden käsittäminen vaikeutuu ja toistuvat ”haut” lisääntyvät. Modernia elämää jäsentäneet perusinstituutiot (koulu, perhe, valtio) eivät enää anna kokemuksille tukevaa perustaa, vaan niiden pito lipsuu (Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa 2011).

Tiedostojärjestelmän fragmentoituminen vastaa rakenneyhtäläisyyksien tasolla sitä kuvaa, jonka mediateoreetikko Franco ”Bifo”

Berardi (2006; 2009a; 2009b) maalaa nykykapitalismille ominaisesta tuotannon osittamisesta ja sen psyykkisistä vaikutuksista. Berardin mukaan vallitsevaa tuotantotapaa leimaa kaksi hajottamisen prosessia: *modularisoiminen* ja *fraktalisoituminen*.

Modularisoiminen tarkoittaa tuotannon organisoinnin tapaa, jossa tuotantopanokset pilkotaan mahdollisimman pieniin osiin, jotta niitä voitaisiin myöhemmin yhdistellä erilaisiin kokoonpanoihin varsinaisen tuotantopaikan ulkopuolella (Berardi 2006, 54). Modularisoituminen hajottaa yhteyden työpanoksen ja varsinaisen lopputuotteen välillä. Kyse ei ole kuitenkaan vain pitkälle kehittyneestä työnjaosta Adam Smithin (1933 [1776]) kuuluisan nuppineulatehdasesimerkin tapaan³, sillä tuotantoprosessit eivät välttämättä tähtää lainkaan materiaalisen tuotteen valmistamiseen vaan affektiivisten tuotannontekijöiden kontrolloimiseen.

Koska affektiivisuus edellyttää *yhteistä* ja jakamista, tuotantopanosten osittaminen yhä pienemmiksi palasiksi voi paradoksaalisesti muodostua uhaksi tuottavuudelle. Työnjako on innovaatioiden kannalta jopa haitallinen periaate, koska se rajoittaa ja jarruttaa toimijoiden välistä yhteistyötä (Moulier Boutang 2011, 51–52). Modularisoiminen on tapa tehostaa tuotantoprosesseja ja irrottaa ne ajan ja paikan lieasta, mutta katkokset ja epäjatkuvuudet saattavat itsessään aiheuttaa kasvavia transaktiokustannuksia – tuotantojärjestelmän pidentyneitä ”hakuajoja”. Modulaarista tuotantoa leimaa siksi ristiriita tuotannontekijöiden (tietojen, affektien tai muiden vastaavien immateriaalisten hyödykkeiden) jaetun luonteen ja tuotantoprosessin mielivaltaiselta vaikuttavan osittamisen välillä (ks. Virno 2006, 36).

Fraktalisoituminen on modularisoitumisen kääntöpuoli, joka viittaa työntekijöiden huomioajan pilkkoutumiseen ja sen jatkuvuuden hajottamiseen. Berardi toteaa, että muistelun modaliteetit riippuvat mielen mahdollisuudesta varastoida informaatiota, joka on ”tehnyt siihen syvän vaikutuksen [sekä] esiintynyt pitkällä aikavälillä ja toistuvassa muodossa” (Berardi 2006, 39). Postfordistisessa tuotannossa tällainen normeja muodostava, toistuva tai syvän vaikutuksen tekevän tieto näyttäytyy kuitenkin taakkana, po-

tentiaalisena kustannuseränä, joka rajoittaa tuotannon järjestämistä optimaalisella tavalla (Berardi 2009a, 39). Joustava kasautuminen (Harvey 1989) edellyttää pikemminkin normin ja tavan hylkäämistä tuotannon ja vaihdon globaalin territorion perustamiseksi.

Myöskään tiedostojärjestelmissä fragmentaatio ei ole vain järjestelmän toiminnan epätoivottu sivuvaikutus vaan myös sen tuotannollinen lähtökohta. Jos kiintolevylle kirjoitettaisiin lineaarisesti, alusta loppuun, eikä tietoa voisi siirtää, poistaa tai muuttaa, kiintolevyn vapaa tila täytyisi normaalikäytössäkkin hetkessä. Tuottavuuden kasvattamisen edellytyksenä on tuotannon suhteellisen korkea joustavuus: muistin absoluuttisuuden kumoaminen, jatkuva uudelleenkirjoitettavuus sekä välinpitämättömyys muistin sisällön ja materiaalsen rakenteen suhteen. Toisaalta tuottavuuden imperatiivi luo jatkuvan jännitteen tiedon (tai kokemuksen) korvattavuuden ja sen käytettävyyden välille. Hajotettu tuotantorakenne lisää joustavuutta mutta pidentää hakuajoja eli lisää sitä uusintamistyön määrää, joka tarvitaan järjestelmän integriteetin ylläpitämiseksi.

Berardin tarkastelussa ei ole niinkään tuotantojärjestelmän taloudellinen optimaalisuus vaan tuotannon uudelleenjärjestämisen mentaaliset seuraukset työntekijöiden kannalta. Hän on huolissaan informaatiotulvan vaikutuksesta muistiin ja sitä kautta ihmisten kykyyn luoda ja ylläpitää ymmärrettävää ja merkityksellistä identiteettiä. Jatkuvasti muuntuva ja ubiikkinen informaatiotulva ei jätä muistille aikaa muodostaa ”syvää jälkeä”, ja siksi muistisisällöt *depersonalisoituvat*, muuttuvat tusinatavaraksi. Tilalle tulee nykyhetkeen puristettu, ohut ja laadullisesti samantekevä informaatiomassa. Tästä Berardi päättelee, että olemme kulkemassa kohti ”identifikaation etenevää purkautumista”, eräänlaista jatkuvaa suoraa lähetystä, jossa kokemus hajoaa puristuessaan singulaariseen nyt-hetkeen (Berardi 2006, 39). Läsnaolo ilman sitä ympäröivää, merkitystä luovaa ajallista, tilallista ja sosiaalista kontekstia muuttuu *poissaoloksi*: tahmeaksi karpäpaperiksi tai upottavaksi suoksi, joka kieltää vaihtoehtojen kuvittelemisen.

POISSAOLON POETIIKKA

*mä olen jossain muualla
vaikka olen tässä
olen tässä
ja odotan*

– *Pariisin Kevät: ”Salaliittoteoria” (levyiltä Astronautti, 2010)*

Tuotantoprosessien hajottamisen ohella prekaaria kokemusta leimaa affektiivinen paikattomuus, jossa yksittäiset kokemussisällöt eivät jäännöksettä mahdu niitä välittäviin rakenteisiin. Paikattomuus on toisaalta territoriaalista, esimerkiksi siirtolaisuuden hallintaa kilpailukykyisen työvoiman takaamiseksi (ks. Könönen 2012), toisaalta taas temporaalista, elämänajan kokonaisvaltaisen itse-sääntelyn integroimista osaksi tuotantoprosessia (Åkerblad 2011; 2014). Ajan ja paikan ohella myös kokemukset ja tunnekyvyt pyritään irrottamaan asiayhteydestään ja paketoimaan ne vapaasti uudelleenkytkettäväksi tuotantopanoksiksi.

Kun tuotantoprosessiin sisällytettävien elämäntaitojen hallinta edellytetään sisäistettäväksi yrittäjämäisenä ”itseä alistavana” työnjohtona (Vähämäki 2009) ja kun samaan aikaan nämä elämän elementaariset voimat pyritään kaappaamaan suoraan osaksi tuotantoprosessia ja pääoman arvonlisäystä (Jokinen 2010a), elämän teorian ja elämänkäytännön välitys tökkii. Kulttuurintutkija Lauren Berlant on kutsunut tällaista affektirakennetta *julmaksi optimismiksi*. Julma optimismi ilmenee tilanteissa, joissa halun kohteesta tulee este halun toteutumiselle ja kiintymisestä este kiinnittymiselle. Ratkaisevaa ei ole halun tai kiintymyksen kohteen konkreettinen sisältö sinänsä vaan toistuva skeema, jossa hyvän elämän odottaminen ja lupaus muuttuu kurjan elämän takeeksi. (Berlant 2011.)

Toiminnan horisontin suuntaaminen toisaalle, aikoihin ja paikkoihin, jotka eivät ainakaan nyt ole olemassa tai jotka eivät edes periaatteessa voisi olla olemassa, luo paradoksaalisen kytköksen, jossa nykyhetken kokemuksen muodoksi ja sisällöksi tulee nykyhetken häivyttäminen kuvitteellisiin muutoksen tai parempien tu-

levaisuuksien paikkoihin sitoutumiseksi tai nostalgiaan uppoamiseksi. Siinä missä tuotannon organisoimisen muodot edellyttävät absoluuttista läsnäoloa, muistin ja asiayhteyksien brutaalia kadottamista, jää kolikon kääntöpuolelle *poissaolo*, jossa ”tässä ja nyt” muuntuu utopiaksi – toisenlaisen elämän mahdollisuudeksi, joka lymyilee jossain (mutta ei tässä) ja lupaa tulla todeksi joskus (mutta ei nyt).

Vuonna 2007 julkisuuteen noussut ja 2010-luvun ensimmäisinä vuosina läpimurtonsa tehnyt⁴ indie-pop-rock-yhtye Pariisit Kevät on kuvaava esimerkki prekarisaatioon liittyvää poissaolon kokemuksen kielellistämistä. Pariisin Kevään kappaleet ovat täynnä väliinputoamia – tiloja ja tilanteita, joissa ei olla ”tässä” muttei myöskään ”muualla”. Olen tutkimustani varten käynyt systemaattisesti läpi Pariisin Kevään kolmannen levyn (*Kaikki on vain satua*, 2012) tekstit ja teemoitellut niistä löytämäni affektiiviset kuvaukset erityisesti hajoamisen näkökulmasta. Erittelemiäni teemoja on yhteensä kahdeksan, joista puolet viittaa affektiiviseen paikattomuuteen ja pysähtyneisyyteen, toinen puoli paon tai muutoksen mahdollisuuteen.⁵ Tunnen hyvin myös yhtyeen muun tuotannon sekä levyiltä että keikoilta, joten tulkintani perustuu tosiasiallisesti huomattavasti laajempaan aineistoon ja kontekstiin. Itse asiassa hajoamisen tunnesävyjen kannalta kuvaavimmaksi esimerkiksi osoittautunut kappale ”Salaliittoteoria” on varsinaisen primääriaineiston ulkopuolelta, yhtyeen toiselta levyiltä *Astronautti* (2010). Tämän tekstin kirjoittamisen aikana yhtye julkaisi neljännen albuminsa *Jossain on tie ulos* (2013), joka jatkaa analyysissä korostamieni teemojen ja motiivien (muun muassa pysähtyneisyyden ja paon) kehittelyä edelleen.

Populaarikulttuurituotteita voi ajatella eräänlaisina affektitehtaina.⁶ Tämä tarkoittaa ensinnäkin sitä, että populaarikulttuuri toimii affektien keksimisen ja kasvattamisen alustana, jossa muodon saa muotoja ja suunnaton suuntia. Toiseksi nämä tehtaot toimivat myös affektien työstämisen paikkoina, eli niissä affektin epä-määräisyys voi vähitellen jalostua selväpiirteisemmäksi tunteeksi: toistettavaksi, jaettavaksi ja kommunikoitavaksi. Affektitehdas

tuottaa siis kieltä kokemuksille. Kuten Steven Shaviro huomauttaa, kulttuurituotteet ovat aina sekä oireellisia että tuottavia: ne tarjoavat viitteitä monimutkaisista yhteiskunnallisista prosesseista, mutta myös itse osallistuvat näiden prosessien tuottamiseen (Shaviro 2010, 2). Kolmanneksi populaarikulttuuri – sen pahamaineisessa ”kulttuuriteollisuuden” merkityksessä – on jo itsessään melkoinen affektiivisen työn instituutio, joka kapitalisoi ihmisten kykyä innostua ja sitoutua hetkeksi, kunnes seuraava impulssi vaatii huomion kiinnittämistä johonkin muuhun.

Poissaolon taikka *affektiivisen paikattomuuden* teema on kulkenut Pariisin Kevään sanoituksissa läpi koko yhtyeen tuotannon. Ensimmäisessä laajaan suosioon nousseessa kappaleessa, *Pikku Huopalahdessa* (2007), maailma on lavaste (”talot kuin keksipaketteja”) ja ihmiset vieraita (”kaikki kuin jostain tv-sarjasta”). Laulun kertoja on kasvanut ulos iästään – lastenlippu ei enää kelpaa, ja jostain ulkopuolelta kuuluva ääni vaatii lopettamaan kaupungilla harhailun. Paikattomuus konkretisoituu suhteessa palkkatyöhön: pitäisi hankkia kunnon töitä millä hinnalla hyvänsä, ”juosta tai odottaa seuraavaa”. Samaan aikaan pätee toinen ihanne, joka vaatii tavoittelemaan maksimaalista vapautta: pitäisi olla ”jotenkin niin smooth”, maalata taivaanranta, juosta alasti pellossa ja huutaa (vrt. *Tohkeisuus* tässä kirjassa). Keskiluokkaisten ihanteiden pakottavuuden ja vapauden kaihon ristiriitaa ei lopulta ratkaista mitenkään – se jää ilmaan, kuten myös kertoja omaan unimaailmaansa, jossa identiteetti hahmottuu lähinnä muiden sanomisina (”menisit kotiin ja kampaisit tukkas”), ulkopuolelta asetettuina identifikaatioina ja tunnustuksen kieltämisinä.

Michel Foucault (2005) tutki lukuvuoden 1981–1982 luennoillaan Collège de Francea itsen hoivaamisen ja itsen muuntumisen teemoja hellenistis-roomalaisessa sekä varhaiskristillisessä ajattelussa. Foucault’n johtopäätös oli, että nämä kaksi traditiota käsittävät itsen muuntumisen pääpiirteissään täysin päinvastaisilla tavoilla. Siinä missä kristilliseen *metanoiaan* liittyy subjektin äkillinen ja dramaattinen muutos (yhdestä olemisen tavasta toiseen, kuolemasta elämään, kuolevaisuudesta kuolemattomuuteen, pimeydestä

valoon ja niin edelleen), hellenistis-roomalaisessa ajattelussa itsen muuntuminen liittyy pikemminkin katkokseen subjektin sisä- ja ulkopuolen välillä; se tapahtuu siis suhteessa siihen, mikä ympäröi itseä. Tämä katkos voi saada monia ulkoisesti toisistaan poikkeavia muotoja: se voi ilmetä esimerkiksi pakona (*phugein*) tai toisaalta vetäytymisenä (*anakhoresis*).

Pariisin Kevään sanoituksissa on hyvin vähän – jos ollenkaan – metanoieettisia muuntumisnarratiiveja, joissa kertoja kävisi läpi hallitun ja päämäärään johtavan muutoksen itsensä sisällä. Pikemminkin poissaolo piirtyy affektiivisessä koordinaatistossa, jonka origo keikkuu paikallaan polkemisen, käpertymisen ja säntäilyn ambivalentissa välimaastossa.

Ensimmäisellä albumilla (*Meteoritti*, 2008) hajoamisen prosessi on edelleen varhaisessa käymistilassa. Kappaleissa yritetään vielä hiukan tanssia ja rakastaa, vaikkei olla ”teinejä enää”.⁷ Vapauden aika on silti loppumassa. Laulaja vaatii kuulijalta välittömiä toimia tilanteen ratkaisemiseksi: ”Soita viranomaisille / Tai joku pelastusyksikkö paikalle / Kirjoita yleisönosastoon / Aika loppuu kesken”. Myöhemmillä levyillä (*Astronautti*, 2010; *Kaikki on satua*, 2012) aika on jo loppunut, ja tunnesävyt siksi synkempiä. Tilan on vallannut sekavuus, katteeton haaveilu, harhanäyt ja kokemus reunalla olemisesta. Kertoja on uponnut unitilaan, jossa kaikki saattaa olla ”ehkä vain satua” tai ”vain testi”. Syntyy radikaali katkos itsen suhteessa itseän. Tämä katkos pyyhkii haaveet ja lopulta myös muistin:

*Ajatus kiertää pääsi ympäri kehää
Et tiedä mistä alkoi ja mihin se päättyy
mut se vie sua pimeään
Et muista mitä kuka sanoi ja mihin se liittyi
etkä muista enää nimeään
Olisi päästävä pois ja äkkiä kun joku rakentaa
sun ajatuksista häkkiä
[...]
Ja olet unessa, ilma keuhkoista pakenee
(”Sytytä valo”, levyltä *Kaikki on satua*, 2012.)*

Yllä lainattu ”Sytytä valo” – kuten myös luvun alussa siteerattu ”Salaliittoteoria” – olisi toki helppo lukea ”vain” tavanomaisena ahdistuksen tai masennuksen kuvauksena, joka ei kuvaa mitään juuri 2010-luvulle erityistä tunnesävyä vaan ainoastaan kierrättää Prozac-sukupolven trivialisoituneita kuvastoja. Tähän viittaisi puhe ”kuolleista muistoista” sekä kappaleen kertosaäkeessä esitetty kehoitus aukaista silmät ja sytyttää valo (ikään kuin ratkaisu olisi vain ottaa itseään niskasta kiinni!). Kuitenkin tämä mielenmaisema on yhtyeen teksteissä niin normalisoitunut, että sitä on vaikeaa ymmärtää sairauden kaltaisena poikkeustilana, vaan kyseessä on pikemminkin prekaaria elämää yleisemmin määrittävä patologia tai jopa yhteiskunnallistunut elämänmuoto, johon liittyy luhistuminen ulkoa tulevien ärsykkeiden tai vaatimusten edessä sekä tästä seuraava kulttuurinen muistinmenetys (vrt. Huysen 2000) ja identiteetin liudentuminen.

Kiinteän identiteetin kriisi avaa kaksi vaihtoehtoista ja osin ristiriitaista selviytymisstrategiaa. Ensimmäinen niistä on ”luovuttaminen suosiolla” eli enemmän tai vähemmän tietoisesti valittu apatia (*a-patheia*)⁸, pyristely eroon mielenliikutuksista:

*Kädet osuu maahan
ja ensimmäinen ajatus on olla
nousematta enää koskaan
luovuttaa suosiolla*

(”Tulivuoria”, levyltä *Astronautti*, 2010.)

Luovuttamisen voi nähdä yhtenä vetäytymisen taktiikkana. Foucault huomauttaa, että sanalla *anakhoresis* on kaksi päämerkitystä: yhtäältä armeijan irrottautuminen taistelukosketuksesta vihollisen kanssa, toisaalta orjan poistuminen kaupungista kohti *khoraa*, maaseutua, jossa elämä ilman jokapäiväistä alistussuhdetta on mahdollinen (Foucault 2005, 212). Pariisin Kevään kuvastossa tällaista ”toista paikkaa” (ks. Kymäläinen 2006) ei käsinkosketeltavan maailman tasolla ole. Korvikkeena toimii nostalgia, joka ei kuitenkaan ole pelkkää illuusiota, vaan myös aito turvapaikka ja tyyntelevä ”kertosaä” (ks. *Riittämättömyys* tässä kirjassa). Esimerkiksi *Salaliittoteoriassa* kertoja palaa pakonomaisesti lapsuuden ko-

kemuksiin, jotka edustavat varmuutta suhteessa käsittämättömään nyt-hetkeen:

*muistat varmaan kun leikittiin
lapsena tulella
ja oltiin varmoja kaikesta
kaikki täällä puhuu kuin vain ois
tullut ikuisuudesta*

(*”Salaliittoteoria”, levyttä Astronautti, 2010.*)

Nostalgisen viittauspisteen pysyvyyden, ahdistuksen pysyvyyden (”sä et voi nyt tulla / mulla on pää jäässä”) ja vierautuneisuuden pysyvyyden liiton voi hahmottaa kuvauksena pirstaloituneesta affektirakenteesta, jossa mikään välitys ei toimi identiteettiä tuottavalla tai ylläpitävällä tavalla. Nostalgia ja katteettomat haaveet pitävät kiinni julmassa optimismissa, paljaassa ja kapeassa affektiivisessä avaruudessa, joka kuitenkin aika ajoin herättää kysymyksen, ”miten avaruus on juuri ainoa mahdollinen avaruus”. (*”Salaliittoteoria”*.)

Luovuttamista helpottaa silmien sulkeminen:

*Jos mä suljen mun silmät ei ole mitään pahaa [...]
Jos mä pidän silmät vaan tiukasti suljettuina*

Silmät on joka tapauksessa ”paras suojata”, koska maailma ”häikäisee niin”. Tämä ”Häikäisee”-niminen kappale oli valittu myös Virpi Suutarin ohjaamaan *Hilton!*-elokuvaan (2013), joka dokumentoi vaikuttavasti nuorten suomalaisten työelämästä ja koulutuksesta poissysäytyneiden tai paenneiden elämäntapaa. Hiltoniksi kutsutussa nuorisoasuntolassa asuvat, maailmasta tulevaa ”häikäistymistä” pakenevat nuoret osoittavat rajan, jossa hajoamisen taloudellinen arvo muuttuu ainakin yksilön kannalta kyseenalaiseksi. ”Syrjäytyneet” eivät kykene muuttamaan hajoamisen kokemusta kannustimeksi, joka pakottaisi yrittämään lisää (osallistumaan aktivointitoimiin, kouluttautumaan lisää, kirjoittamaan parempia ansioluetteloita tai hakemaan mitä tahansa työtä millä tahansa palkalla ja ehdoilla). Ei ole kuitenkaan selvää, että syrjäytyminen olisi hidaste hajoamiseen perustuvalla taloudella kokonaisuudessaan.

Kyseessä on pikemminkin yhteiskuntamoraalinen uhka, joka kohdistuu palkkatyön institutionalisoituun asemaan lupauksena paremmasta elämästä (ks. Venäläinen 2011a).

Siinä missä apatia näyttää johtavan vetäytymiseen ja käpertymiseen, toinen selviytymisstrategia perustuu ulospäin suuntautuvaan ja välittömämpään sietämättömien materiaalistien olosuhteiden hylkäämiseen: häipymiseen paikalta. Pariisin Kevään sanoituk- sissa tätä motiivia kuvaa symbolisena hahmona kappaleesta toiseen kulkeva ovi, jonka avautuminen luo paon mahdollisuuden. Siitä, mitä oven toisella puolella on, ei ole tietoa, kuten ei myöskään siitä, miksi ovi toisella hetkellä aukeaa ja toisella sulkeutuu. ”Oven kahva” tarjoaa otteen jostain, ulospääsyn, joka lupaa hävittää edes jotain kaikesta, avata venttiilin, jonka kautta paine laskee ja ”jotain karkaa pois”.

*tartu oven kahvaan
jotain karkaa pois
kun ovi aukeaa
kun ovi aukeaa //
kun suljet sen oven
toinen avautuu
jotain karkaa pois*

(”Salaliittoteoria”, levyttä Astronautti, 2010.)

Paon mahdollisuus on muistinsa menettäneen ja maailman haavoit- taman toimijan näkökulmasta satunnainen, mutta silti mahdollisuus sietämättömän nykyisen taakse jättämiseen on keskeinen toimin- taa ja päätöksentekoa ohjaava lupaus. Oven takana saattaa olla esi- merkiksi metsä, johon voi eksyä harhailemaan. Harhailun kyseen- alaistaminen tai moralisointi on harhailijan kannalta epäolennaista ja voi vain pahentaa tilannetta.

*Jos eksyn maailmasta, ja harhailen metsään pimeään
kun kaukaa kuulin naurua ja lähdin sitä etsimään
ethän silloin estä minua hukkaan vaeltamasta.*

(”Olen kuullut merestä”, levyttä Kaikki on satua, 2012.)

Voimallisimmassa ja aktiivisimmassa muodossaan paon keino-
na voi toimia *juokseminen*, jota käsitellään Pariisiin kevään sanoituksissa laajasti. Juokseminen on konkreettista ja tehokasta toisin kuin pelkkä harhailu silmät ummessa tai se, että vain ”seisotaan hattu kourassa maailman reunalla” odotellen muutosta tapahtuvaksi. Juokseminen voi myös olla nykyisyyden ylittämisen taktiikka: jos nopeus on riittävä, saattaa päästä ”yli veden kadonneen saaren luokse”. Toisaalta juoksemiseen liittyy *juoksuttamisen* uhka:

*Juoksen kultaisella hiekalla aurinkorantaa
Ja mul on tunne että joku mua linssiin sahaa*

Siksi turvallisinta olisi vain kieltäytyä ja lopettaa juokseminen. Kappaleessa *Lopeta* tämä toistetaan itselle käskynä kolme kertaa: ”Lopeta juokseminen! Lopeta juokseminen! Lopeta juokseminen!” Silti juokseminen ei lopu, sillä se kumpuaa kesyttämättömästä kieltäytymisen halusta: ”Juoksen kaduille, huudan maailmanloppua.” (”Ehkä kaikki palaa itsestään ennalleen”, levyltä *Kaikki on satua*, 2012.)

HAJOAMISEN ARVO

tilitys

1. *tilittäminen; tilinteko, selvitys. Tehdä tilitys myyjäisten tuloksesta. Kirjailijan henkilökohtainen tilitys.*

2. *laskelma jolla jtkak tilitetään. Kuitit on liitettävä tilitykseen.*

(MOT 2014.)⁹

Jälkitekollisten tuotantoprosessien lietsomat epävakaa ja negatiiviset tunnesävyt eivät ole vain nykykapitalismille ominaisen tuotantotavan ikäviä ja tahattomia sivuvaikutuksia (taloustieteen kielellä ”negatiivisia ulkoisvaikutuksia”), vaan kokemuksen hajoaminen, hajauttaminen ja hajottaminen ovat tuottavia mekanismeja pääoman arvonlisäyksen prosessissa. Kehnot tunteet ovat osa affektiivisen kapitalismin tuotannollista ydintä (ks. Vähämäki 2003; Venäläinen 2014), joka ruumiillistuu muun muassa uusina epävirall-

lisesti tunnustettuina työkykyinä (taitona hallita stressitasoa, ajoittaa sairauslomia ja loppuun palamisia, säädellä vihaa ja kanavoida katkeruus tehokkuudeksi). Hajoaminen tuottaa taloudellista arvoa sekä tähän arvontuotantoon kykeneviä, sisäisesti hajanaisia ja hajamielisiä subjekteja.

Hajoamiseen perustuva tuotantotapa poikkeaa radikaalisti siitä teollisen kapitalismin muodosta, jota moderni taloustiede syntyi selittämään. Voidaan jopa väittää, että epävakasta affekteista arvoa luova talous kumooa modernin taloustieteen perustavimmat teoreettiset taustaoletukset: tuotantoon käytettävien resurssien niukuuden, taloudellisen toiminnan rationaalisuuden sekä yksilöllisiin preferensseihin ja yksilötoimijuuteen perustuvan *atomistisen sosi-aalisen ontologian*. (Venäläinen 2013b, 95–99.)

Samaan aikaan tuotantorakenteen hajottamisen ja modernin kokemuksen hajoamisen kanssa myös taide alkoi heijastella postmodernisoituvaa taloutta paitsi liukuhihnatuotannon ironisin pastissein (Andy Warholin ”tehdas”) myös yhä pidemmälle menevien tekijyyden ja teosmuodon hajottamisen käytäntöjen kautta. Siinä missä niin sanotun autonomiaestetiikan ajan taide perustui tuottaja–kuluttaja-mallia vastaavaan kahtiajakoon taiteilijaneron ja katsovan yleisön välillä, 1900-luvun radikaalit avantgardeliikkeet (data, surrealismi, situationistit) sekä tietyiltä osin niin sanottu postmodernistinen taide asettivat tavoittaakseen levittää taikka ”hajottaa” taide koko elämään ja yhteiskuntatilaan.

Hyvän esimerkin tekijyyden hajottamisesta antaa säveltäjä John Cagen tuotanto, joka alkoi 1950- ja 1960-luvulla siirtyä valmiiksi kirjoitetuista sävellyksistä erilaisiin enemmän tai vähemmän improvisoituihin ja satunnaisiin ”tapahtumiin” (Junkerman 1994; Brooks 2002). Vuonna 1969 Cage ystävineen ja oppilaineen toteutti Kalifornian yliopiston Davis-kampuksella eräänlaisen performatiivisen installaation nimellä *33 1/3*. Levysoittimen standardisoituun kierrosnopeuteen¹⁰ nimellään viittaava tapahtuma oli osa koko päivän kestänyttä *Mewantemooseicday*-kokonaisuutta, jossa Cage pyrki määrittelemään uudestaan yleisön osuutta taiteen tuotannossa ja erityisesti vapauttamaan yleisön mahdollisuudet huomion suun-

taamisessa. Kuten Cage kuvailee päiväkirjamerkinnöissään, yleisö voi ”istua hiljaa tai äännehtiä [...] kuiskata, puhua tai jopa huuhtaa [...] istua paikallaan tai nousta ylös ja kuljeskella ympäriinsä” (Cage 1967, 51).

Tämän musiikilliseksi sirkukseksikin (*musicircus*, ks. Fetterman 1996, 142) kuvaillun minifestivaalin ohjelmaan kuului muun muassa 18 tuntia kestänyt esitys Erik Satien *Vexations*-teoksesta (jossa sama minimalistinen katkelma soitetaan 840 kertaa peräkkäin), sekalaisia luentoja, elokuvaesityksiä sekä konsertteja ympäri kampusta. Tapahtuman huipentaneessa *33 1/3*-teoksen kantaesityksessä kymmeniä levysoittimia ja noin 250 äänilevyä oli sijoitettu ympäri pöytiä huoneessa, jossa ei ollut lainkaan tuoleja. Kaiuttimet oli levitetty koko tilaan. Paikalle saapunut yleisö ei saanut mitään ohjeita, mutta jonkin ajan kuluttua ihmiset alkoivat panna levyjä soittimiin. (Cage n.d.) Cage tapahtuman koollekutsujana vetäytyi sivuun taideteoksen tuotantoprosessista niin, että hänen roolinsa tapahtuman organisoijana ja suunnittelijana oli käytännössä näkymätön.

Cage kuvasi uusien teosmuotojen luomiseen liittyvää tavoitetaan ”taiteen yhteiskunnallistamiseksi”. Taiteen yhteiskunnallistuksessa muodossa ei enää olisi kyse esineiden valmistamisesta tai siitä, että joku sanoo, mitä on tehtävä, vaan arvaamattomien prosessien tuottamisesta; siitä, että ihmiset ylipäänsä ”tekevät asioita” (Cage 1967, 151). Ajatusta taiteen yhteiskunnallistamisesta jälkiteollisen kapitalismin tuotannollisten prosessien yleisenä tendenssinä ovat myöhemmin kehittäneet muun muassa Paolo Virno ja Maurizio Lazzarato. Virnon mukaan kulttuuriteollisuus sekä ennakoii tuotannon muutoksia että tarjoaa niille uuden paradigman, jolle ominaista on toiminta ilman teosta – ”kommunikatiivinen toiminta, jonka päämäärä on siinä itsessään”. Lazzarato puolestaan puhuu yhteishyödykkeiden tuotannosta, jossa vaikuttaa tuottajan ja kuluttajan binäärisen logiikan sijaan taiteilijan ja yleisön yhteistyössä kiteytyvä taiteellinen dynamiikka. (Virno 2006, 57; Lazzarato 2006, 112–114.)

Tuotantoprosessin hallintaa taiteen *happening*- ja kollaasimuodoissa kuvaa osuvasti taloustieteilijä Yann Moulier Boutangin kuvailema ”poliittisen yrittäjän” hahmo, jonka toimintakenttää on olemassaolevien prosessien sommittelu (Moulier Boutang 2011, 109). Tämä yrittäjä ei sijoita pääomaa eikä organisoi tuotantoprosesseja yksityiskohtien tasolla vaan ainoastaan ohjailee ja ottaa niitä haltuun. Näin interventio arvonnäköprosessiin tarkoittaa olemassa olevan tuotannon tuottamista eli yhteiskunnassa jo entuudestaan tapahtuvan työn virtojen kaappaamista ja sitomista pääoman arvonnäköyksensä osaksi (ks. Viren & Vähämäki 2011, 50). Vastaavasti taiteilija luopuu romanttis-modernistisesta roolistaan yksinomaisena luoja-jumalana ja ottaa sen sijaan *kuraattorin* taikka *tapahtumatuottajan* tehtävän.

Taiteen avantgardessa kehitetty happening-muoto voidaan nähdä esteettisenä vastineena nykykapitalismin tuotannollisille logiikoille, ja se tarjoaa eräänlaisen esteettisen evidenssin (Berlant 2011, 16) hajoamisen taloudesta. Cagen ja muiden musiikillisten postmodernistien edistämässä modulaarisessa teosmuodossa oli kyse nimenomaan *kompositiosta* kirjaimellisessa mielessä (lat. *com + ponere*, ”panna yhteen”), erilaisten ja yhteismitattomien aineiden lopputulemaltaan ennaltamäärittämättömästä *kokoonpanosta*. Tällaisessa tuotannossa tavoitteena ei ole niinkään ehjän ja suljetun ”teoksen” (tai minkään muunkaan vakaan objektin) tuottamisesta modernistisen estetiikan edellyttämässä mielessä, vaan niiden olosuhteiden tuottamisesta, joissa tuotanto voi ikään kuin itsestään tapahtua. Olennaista tälle muodolle on tarkkojen toimintaohjeiden korvaaminen avoimilla mahdollisuusrakenteilla, joita ohjataan tuotannon sivusta.

Kontekstin sääntelyyn perustuvaa tuotantoa on viime vuosina kuvattu *kognitiivisen kapitalismin* käsitteen kautta (Vercellone 2005; 2006; 2007; Fumagalli 2007; Moulier Boutang 2011; Venäläinen 2013a.). Kognitiivinen kapitalismi viittaa kasautumisen tapaan, jossa tiedosta tulee sekä kasautumisen kohde että arvontuotannon resurssi ja väline. Arvonmuodostuksen kannalta olennaisin merkitys ei ole kuitenkaan tietojen sisällöllä sinänsä, siis niiden

episteemisellä arvolla tai paikkansapitävyydellä, vaan niiden kiinnostavuudella ja levittämisen mahdollisuuksilla. Tällöin huomion kohteeksi nousevat esimerkiksi kysymykset omistusoikeuksista ja projektinhallinnasta (Moulier Boutang 2011).

Taloustieteilijä Enzo Rullani on eritellyt kolme tapaa, jolla ideoista irrotettavaa lisäarvoa voidaan säännellä ja saattaa yksityishyödyn piiriin. Ideoiden leviäminen on ennen kaikkea affektiivinen prosessi, jossa ratkaisevaa on nopeusdifferentiaali eli uusien ideoiden levittämisen rytmi ja nopeus suhteessa sekä suhteessa omiin tuotteisiin että suhteessa kilpailijoihin. Toiseksi toimintaympäristön ja sen perustana toimivien materiaalisuuksien hallinta takaa pitävän otteen tuotantoprosessista. Kolmanneksi liittolaisuuksien ja yhteistyön verkostojen avulla voidaan kertaalleen varmistaa, että tiedon käyttämisen tapoja pystytään tarvittaessa rajoittamaan ja kontrolloimaan koko tiedonjakamisen arvoketjun laajuudella. (Rullani 2000; 2004a; 2004b.)

Näiden tuotannon muutoksia kuvaavien huomioiden pohjalta hahmottuva hypoteesi viittaa siihen, että jälkiteollisessa kapitalismissa arvonlisäys perustuu tuotannon moninkertaiseen hajottamiseen. Ensinnäkin tuotannon objekti on hajotettu, eli tuotannolta puuttuu tuotantoketjun sulkeva lopullinen päämäärä, kuollutta pääomaa ruumiillistava *esine*¹¹, johon tuotannon yhteiskunnallinen arvo olisi ikään kuin jäännöksettä kasautunut. Affektiivinen tuotanto on aina ylijäämäistä tuotantoa, joka vuotaa ja valuu koko yhteiskuntatilaan. Toiseksi tuotanto vaikuttaa keskittyvän oman kontekstinsa uusintamiseen ja muunteluun. Lopputuote, kuten se äänilevyjen hallitsematon yhdistelmä, joka Cagen teoksesta syntyi, on merkitykseltään ja arvoltaan toissijainen verrattuna tapahtuman tuotantoon, prosessiin itseisarvona. Kolmanneksi tuotantoprosessi on hajotettu lineaarisesta liukuhihnamallista modulaariseen ja *reakombinoivaan* malliin (Berardi 2009a, 39), jossa yksittäisten tuotantopanosten asiallinen yhteys suhteessa toisiinsa että suhteesta näitä tuotantopanoksia käsitteleviin työntekijöihin on hajotettu, jotta komponentit voitaisiin lopulta yhdistää kompositioon laajemmassa ku-

vassa, koko globaalissa tuotantotilassa, joka ei kunnioita kansallisvaltioiden rajoja.

Vaikka kognitiivisen kapitalismin teorian keskiössä on tieto, se näyttäisi sopivan affektiivisen tuotannon analysoimiseen. Entistä suurempaa huomiota on kuitenkin kiinnitettävä siihen, miten affektit ylipäänsä voivat olla olemassa, eli mitkä ovat ne prosessit, joilla affektiivisiä ihmisiä ja affektiivisiä yhteisöjä uusinnetaan, ja minikälaisia rajoituksia ne asettavat tuotannon laajuudelle ja intensiteetille.

Prekarisaatioteoriassa on näihin päiviin saakka kiinnitetty kohdalaisen vähän huomiota siihen, miten kokemuksellinen epävakaus voi muodostua arvon lähteeksi tai kasvattajaksi; eli miten on mahdollista kasata sellaista, joka luonteensa puolesta on epämääräistä ja ennustamatonta (ks. kuitenkin Berardi 2006; 2009a; 2009b; 2010; 2012). Vielä vähemmälle huomiolle on jäänyt se, että hajoamiseen perustuvalla tuotantotavalla on sisäinen rajansa, koska myös affektityöläisen on kyettävä uusintamaan työkykynsä. Näin hajoamiseen perustuvan tuotantotavan – taikka *haavoittuvaisen kasautumisen (vulnerable accumulation)*, kuten Paige Sarlin (2012) sitä osuvasti kutsuu – sääntelyn keskeiseksi ongelmaksi tulee tasapainon säilyttäminen sopivan hajoamisen ja liiallisen hajottamisen välillä. Jotta prekaari subjekti voisi olla tuottava, affektit on pidettävä jatkuvassa ja levottomassa liikkeessä. Liiallinen levottomuus uhkaa kuitenkin kääntyä lamaannukseksi, joten sen määrää on säännönmukaisesti rajoitettava. Haavoittuvaisen kasautumisen paradoksi viittaa siihen, että analyysin polttopiste olisi suunnattava sekä hajoamisen kokemukseen että siihen sääntelyjärjestelmään, jonka avulla affektityöläisen affektiivisuus ja affektiivisten yhteisöjen affektiivisuus uusinnetaan päivästä toiseen – siis kysymykseen siitä, *mikä meidät pitää liikkeellä* (vrt. *Innostus* tässä kirjassa).

Sarlinin ajatuksena on, että nykykapitalismin ymmärtämiseksi tarvitaan taloudellisten ja affektiivisten kasautumisen rekistereiden yhtäaikaista analyysia, jonka lähtökohtana on ihmiselämän perustavanlaatuisen haavoittuvuus ja yhteisyys (eräänlainen ontologinen prekaarisuus; ks. *Tunnustus* tässä kirjassa) sekä sen välttä-

mätön merkitys taloudellisen arvon kannalta (Sarlin 2012). Sarlinin argumentti jatkaa sitä feministisen kritiikin juonetta, jossa on korostettu, että immateriaalisen ja affektiivisen työn teoriat (mm. Hardt 1999; Negri 1999; Hardt & Negri 2004) eivät ole riittävällä tavalla kiinnittäneet huomiota uusintavan työn – perinteisesti naisten tekemän palkattoman kotityön – rooliin, joka kuitenkin on ensiarvoisen tärkeä myös niin sanotun tietokykykapitalismin vaiheessa (esim. Federici 2011; Weeks 2007). Toisaalta argumentti haavoituvasta kasautumisesta alleviivaa sitä, että yhteisyyden ylläpitäminen ei ole pelkkää uusintamista, vaan sillä on myös tuotannollinen ja taloudellista arvoa suoraan tuottava rooli. Paradoksaalisesti tämä affektiivinen yhteisyys – yhdessä, yhteisessä ja yhteisesti oleminen (*being-in-common*) – voi toimia varsinaisen kasautumisen välineenä vain aidattuna ja eristettynä. Siksi taloudellisen arvon luomisen edellytykseksi muodostuu tuotannon ja uusintamisen rajan jatkuva koettelu ja aiemmin ”tuottamattomaksi” käsitetyn työn sysääminen taloudellisen yhteismitallisuuden valtapiiriin.

KOLME TEESIÄ HAJOAMISEN POLITIIKASTA

1. Hajoaminen on *tuotannon ja kokemuksen samanaikaisen pirstaloitumisen prosessi* – mielenelämän ja yhteisöllisen ekologian (Guattari 2008) altistumista ”ulkoisen olemisen satunnaisuuksille” (Simmel 1986 [1905], 75). Hajoaminen on ”hajottavuudeksi” kutsutun tunteen affektiivinen kaksossisar – sen riskialtis äärimuoto ja ylimäärä, joka ei mahdu tunteen kaappausvoiman piiriin. Siinä missä hajottavuus (”minua hajottaa”) – on enemmän tai vähemmän kehää kiertävä tunne ja ajatus, hajoaminen on shokkitila, joka lähtee liikkeelle kasautuvasta entropiasta, ennalta tiedetyn hajautumisesta. Hajoaminen on siis tavan rikkomista, rutiinista ulospäin osoitavaa toimintaa.

Vaikka hajoamisen prosessi aiheuttaa varsin väkivaltaisia seurauksia, se ei yksiselitteisesti merkitse siirtymää koossapysyvistä onnista kaoottiseen toivottomuuteen. Hajoaminen tuottaa pikem-

minkin ristiriitoja, ja ristiriidoissa taas on parhaat mahdollisuudet tapahtumille ja muutokselle. Työtä, tuotantoa ja elämänkokemusta säännelleiden siteiden höltyminen avaa uusien kurjuuksien ohella mahdollisuuksia vaihtoehtoisten maailmassaolemisen tapojen ja esteettis-eettisten innostumisen tapojen kokeiluille (vrt. Sobhack 1994, 84).

2. Hajoaminen on kokemus *hallitsemattomasta metamorfoosista*, itsen muuntumisen prosessista, jonka lopputulos on perustavanlaatuisella tavalla avoin – ei siis vain siinä mielessä, että sen lopputulos olisi subjektille tuntematon tai ennakoimaton vaan niin, että muuntumisen suunta on periaatteessakin ennalta määrittämätön, kontingentti, ei-determinoitu (*indeterminate*).

Kuten aiemmin todettiin, Foucault ei löytänyt hellenistis-roomalaisesta traditiosta vakiintunutta käsitettä, joka viittaisi itsen sisällä tapahtuvaan muutokseen radikaalin katkoksen merkityksessä. Säännön vahvistavana poikkeuksena hän kuitenkin mainitsee Senecan, joka kuudennessa kirjeessään Luciliukselle kirjoittaa: ”Upeaa, nyt tuntuu siltä, että edistyn. Kyse ei ole vain korjauksesta (*emendatio*). En ole tyytyväinen tapojeni parsimiseen: minusta tuntuu, että minä muunnun (*transfigurari*).” Myöhemmin samassa kirjeessä Seneca puhuu transfiguroitumisen ohella ”itsen mutaatiosta” (*mutatio mei*) – prosessista, jossa itse muuttuu toiseksi. (Foucault 2005, 212.)

Vaikka hajoamisen tunteet ovat usein toimintakykyä lamaanuttavia – kärsimystä, itsehalveksintaa, jopa kauhua (Berardi 2006, 22) –, hajoaminen prosessina toimii myös eräänlaisena *itsehoivan* muotona, sillä se tekee mahdolliseksi sekä subjektin sisäisten että subjektille ulkoisten olosuhteiden muutoksen. Hajoaminen on siis, Pariisin Kevään ”Salaliittoteoria”-kappaletta mukaillen, se ”oven kahva”, jota kääntämällä julman optimismin kehä voi edes periaatteessa murtua.

3. Hajoaminen on modernia, porvarillis-liberaalia yksilösubjektia suojaavan ja kiinnipitävän *kuoren murtumista*, ja se avaa siksi tilaa uusille affektiivisille yhteisöille. Muun muassa Franco Berardia

huolestuttava ”identifikaation etenevä purkautuminen” ei tarkoita pelkästään yksilön orjuuttamista loputtomalle nyt-hetkelle vaan myös mahdollista vapautumista siteistä, joiden merkitys vapaudelle ja itsenäisyydelle on aina ollut ambivalentti.

Jälkistrukturalistisessa feminismissä ja myös jälkikolonialistisessa ajattelussa yksilösubjektin hajottaminen merkitsi poliittisesti tärkeää lupausta halujen ja subjektiivisuuksien tuotannon vapauttamisesta identiteetin kahleista (mm. Ramazanoğlu & Holland 2002, 92). Vastaavasti taiteessa kollaasin, *happeningin* ja *brikolaasin* periaatteiden omaksuminen pyrki vapauttamaan ilmausten tuotannon ja yhdistämisen organistisen teosmuodon totalisoivasta kehyksestä (ks. esim. Sederholm 1994).

Prekaarisuuden tuntua leimaa asetelma, jossa on aina, Lauren Berlantin sanoin, ”tilanne päällä” – kyse on olosuhteista, joissa voi tietää tai tuntea olevansa mutta joita itsessään ei voi kauttaaltaan tuntea tai tietää. Mutta vaikka näitä olosuhteita ei voisi täsmentää, niissä voi silti *toimia* ja niissä voi antaa *tapahtua*. Ratkaisevia hetkiä, mahdollisuusikkunoita, tällaisissa olosuhteissa ovat odottamattomat *perturbaatiot*, levottomuudet ja hämmit, jotka voivat saada aikaan poikittaista liikettä ja näin vapauttaa subjektin arjen intuitiivisesta normatiivisuudesta (Berlant 2011, 5).

VIITTEET

¹ Paolo Virno huomauttaa, että tunnesävyt eivät ole vain ohimeneviä psykologisia sävöyksiä, vaan ne koskevat ”luonteenomaista suhdetta omaan maailmassaolemiseen”. Nähdäkseni Virno tulee käsityksessään hyvin lähelle sitä, mitä Raymond Williams (1988) kutsuu ”kokemuksen rakenteiksi” (*structures of feeling*): tietyille ajalle mahdollisia ja ominaisia aistimisen, tuntemisen ja olemisen tapoja; maailmasuhteita taikka ”olo-suhteita”; yhdessäolemisen kietoumia, jotka eivät rajaudu tai palaudu yksilöön.

² Ero tiedon ja informaation välillä on käsitetty esimerkiksi niin, että tieto on informaatiota, jolle on annettu jokin merkityssisältö. Informaatio taas voidaan määritellä puhtaan ei-kielellisesti esimerkiksi materiaan koodautuneena järjestyksenä. (Ks. Niiniluoto 1996.) Tässä mielessä tietokone on vain informaatiokone, sillä se ei ”ymmärrä” käsittelemänsä informaation merkitystä. Toisaalta uusmaterialistinen affektiteoria tuntuisi nimenomaan ohittavan tällaisen kahtiajaon, sillä se korostaa vaikutuksia, jotka eivät ole jäännöksettä ymmärryksen tai kielellisten rakenteiden välittämiä.

³ Smith kuvailee *Kansojen varallisuuden* (1933 [1776]) ensimmäisessä kirjassa nuppineulan valmistamista esimerkkinä työprosessista, jota eriytynyt työnjako on merkittävästi tehostanut.

⁴ Pariisiin Kevään suosioista voidaan mainita muutamia suuntaa-antavia indikaattoreita: kaksi kultalevyä (*Astronautti* 2010 ja *Kaikki on satua* 2012); kaksi Suomen albumilistan kakkossijaa (*Kaikki on satua* sekä *Jossain on tie ulos* 2013); sekä säännölliset esiintymiset Suomen suurimmilla festivaaleilla vuodesta 2010 lähtien. Kiteyttäen voidaan sanoa, että suomalaisen populaarimusiikin kentällä, jossa ovat viime vuosina yhä enemmän menestyneet (nais)soloartistit, Pariisiin Kevät on ollut yksi suosituimmista (mies)yhtyeistä. Yhtyeen laaja suosio on jossain määrin olennaista sen kyvyille tuottaa affektiivisia kuvauksia.

⁵ Teemat ovat: 1) juokseminen; 2) harhaileminen, eksyminen; 3) ovet; 4) toinen maailma; 5) silmien sulkeminen, aukaiseminen ja suojaaminen; 6) unohtaminen, kadottaminen, muistinmenetys; 7) unessa oleminen, herääminen; sekä 8) odottaminen.

⁶ Affektitehtaan käsite lanseerattiin *Women & Performance: A Journal of Feminist Theory* -lehden vuonna 2012 järjestämässä ”The Affect Factory – Precarity, Labor, and Performance” -konferenssissa, jonka kuvaustekstissä se ei tosin viittaa niinkään affektien luomiseen vaan niiden taloudelliseen hyödyntämiseen. (New York University 2012.) Hieman eri suuntaan kurottavaa tulkintaani ovat inspiroineet muun muassa Chigagon *Feel Tank* -ryhmän *patogeografiset* eli tunnemaan-

tieteelliset taidekokeilut (Feel Tank Chigago n.d.) sekä Brian Massumin ajatus affektista myöhäiskapitalismin infrastruktuuria tuottavana ”ubiikkina metatehtaana” (Massumi 1995, 106–107).

⁷ ”Me ei olla teinejä enää”, levyttä *Meteoriiitti* (2008). ”Pikku Huopalahden” tavoin sanoitus kiertyy palkkatyöideaalin kritiikin ympärille: ”ja meidän piti mennä kunnon töihin / ja piti pitää tätä maata pystyssä / jos sä et mene kohta kunnon töihin / jos sä vaan laulat ja soitat kitaraa / niin ne ei kato sua hyvällä beibe”.

⁸ Alkuperäisessä käyttöyhteydessään, stoalaisessa filosofiassa, *apatheia* ei viittaa passiiviseen välinpitämättömyyteen vaan aktiiviseen pyrkimykseen kohti mielentyynyttä irtautumalla ulkopuolelta tulevista arvaamattomista vaikutuksista (passioista).

⁹ MOT Kielitoimiston sanakirja (mot.kielikone.fi): ’tilitys’. Tarkistettu 29.5.2014.

¹⁰ Standardisoitujen alustojen merkityksestä immateriaalitaloudessa ks. Rullani 2004b, 89–90.

¹¹ Tuotannolta puuttuu näin siis myös modernin esineoikeuden tarkoittama aineellinen, rajallinen ja yksilöityvä kohde, mikä asettaa sekä varallisuus oikeuden että taloustieteen valtavirtaiset teoriat hankalaan asemaan. Ks. Corsani 2007; Venäläinen 2011b, 340–342. Myös Juha Karhu (ent. Pöyhönen) on arvostellut varallisuus oikeuden suhteetonta takertumista näennäisen staattisiin kohteisiin dynaamisten prosessien sijaan (mm. Pöyhönen 2003).

KIRJALLISUUS

- Ahmed, Sara (2004) *The cultural politics of emotion*. London & New York: Routledge.
- Ahmed, Sara (2010) *The promise of happiness*. Durham, NC: Duke University Press.
- Ahponen, Pirkkoliisa (2004) ”Flying in the liminality between alienation and identification: interpreting the border-crossing of migrants”. Teoksessa Jari Kupiainen, Erkki Sevänen & John A. Stotesbury (toim.), *Cultural identity in transition. Contemporary conditions, practices and politics of a global phenomenon*, s. 285–310. New Delhi: Atlantic Publishers and Distributors.
- Alatalo, Anni (2013) ”Kerran päivässä riisun äitiyden viitan”. *olotila.yle.fi*. 31.10.2013. <http://olotila.yle.fi/perhe/kerran-paivassa-riisun-aitiyden-viitan> (Tarkistettu 27.2.2014).
- Anttonen, Anneli (2009) ”Hoivan yhteiskunnallistuminen ja politisoituminen”. Teoksessa Anneli Anttonen, Heli Valokivi & Minna Zechner (toim.), *Hoiva: tutkimus, politiikka ja arki*, s. 54–98. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli (2011) ”Hoivan sosiaaliset merkitykset”. Teoksessa Tuija Kotiranta, Petteri Niemi & Raili Haaki (toim.), *Sosiaalisen toiminnan perusta*, s. 135–151. Helsinki: Gaudeamus.
- Bauman, Zygmunt (1989) *Modernity and the holocaust*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott (1995) *Nykyajan jäljillä: refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino.
- Bennett, Jane (2010) *Vibrant matter: a political ecology of things*. Durham, NC: Duke University Press.
- Berardi, Franco (2006) *Tietotyö ja prekaari mielentila*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Berardi, Franco (2009a) *Precarious rhapsody: semicapitalism and the pathologies of the post-alpha generation*. London: Minor Compositions.

- Berardi, Franco (2009b) *The soul at work: from alienation to autonomy*. Los Angeles, CA: Semiotext(e).
- Berlant, Lauren (2011) *Cruel optimism*. Durham, NC: Duke University Press.
- Blackman, Lisa & Venn, Couze (2010) "Affect". *Body & Society* 16:1, 7–28.
- Bowlby, John (1957) *Lasten hoivan ja hellyyden tarve*. Helsinki: WSOY.
- Boyer, Robert (2004) *The future of economic growth: as new becomes old*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Braidotti, Rosi (2005) "Affirming the affirmative: on nomadic affectivity". *rhizomes* 11/12.
- Butler, Judith (1993) *Bodies that matter. On the discursive limits of "sex"*. New York & London: Routledge.
- Butler, Judith (2004a) *Undoing gender*. New York & London: Routledge.
- Butler, Judith (2004b) *Precarious life: the powers of mourning and violence*. London & New York: Verso.
- Butler, Judith (2005) *Giving an account of oneself*. Bronx, N.Y: Fordham University Press.
- Butler, Judith (2009) *Frames of war: when is life grievable?* London & New York: Verso.
- Butler, Judith & Athanasiou, Athena (2013) *Dispossession: the performative in the political*. Cambridge: Polity.
- Cage, John (n.d.) *33 1/3 for 8–12 turntables, amplifiers, pairs of speakers*. Leipzig: Edition Peters.
- Cage, John (1967) *A year from Monday: new lectures and writings*. Middletown, Conn.: Wesleyan University Press.
- Campo, Natasha (2009) *From superwomen to domestic goddesses*. New York: Peter Lang.
- Castel, Robert (2007) *Sosiaalinen turvattomuus. Mitä on olla suojattu?* Helsinki: Kela.

- Cleaver, Harry (1993) ”Kropotkin, self-valorization and the crisis of Marxism”. *Anarchist Studies* 2:2, 119–135. [Online: <http://tal.bolo-bolo.co/en/h/hc/harry-cleaver-kropotkin-self-valorization-and-the-crisis-of-marxism.pdf>]
- Clough, Patricia Ticineto (2007) ”Introduction”. Teoksessa Patricia Ticineto Clough & Jean O’Malley Halley (toim.), *The affective turn: theorizing the social*, s. 1–33. Durham, NC: Duke University Press.
- Corsani, Antonella (2007) ”Kohti poliittisen taloustieteen uudistamista”. *Megafoni*. <http://megafoni.kulma.net/index.php?art=466&am=1>. (Tarkistettu 2.10.2012).
- Davies, Bronwyn, Browne, Jenny, Gannon, Susanne, Hopkins, Leekie, McCann, Helen & Wihlborg, Monne (2006) ”Constituting the feminist subject in poststructuralist discourse”. *Feminism & Psychology* 16:1, 87–103.
- Davies, Bronwyn & Gannon, Susanne (2006) *Doing collective biography: investigating the production of subjectivity*. Maidenhead: Open University Press.
- Davydova, Olga & Pöllänen, Pirjo (2010) ”Gender on the Finnish-Russian border: national, ethnosexual and bodily perspective”. Teoksessa Joni Virkkunen, Pirjo Uimonen & Olga Davydova (toim.), *Ethnosexual processes. Realities, stereotypes and narratives*, s. 18–35. Helsinki: Kikimora Publications.
- Davydova, Olga & Pöllänen, Pirjo (2011) ”Border crossing from the ethnosexual perspective: a case study of the Finnish – Russian border.” *Eurasia Border Review* 2:1, 73–87.
- De Landa, Manuel (2006) *A new philosophy of society: assemblage theory and social complexity*. London: Continuum.
- Deleuze, Gilles (2007) *Kriittisiä ja kliinisiä esseitä*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Deleuze, Gilles (2012) *Spinoza. Käytännöllinen filosofia*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Deleuze, Gilles (2005) ”Jälkikirjoitus kontrolliyhteiskuntaan”. Teoksessa Gilles Deleuze, *Haastatteluja*, s. 118–125. Helsinki: Tutkijaliitto.

- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix (2005) *Haastatteluja: Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin haastatteluja ja kirjoituksia*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix (1980) *Mille plateaux*. Paris: Éditions de minuit.
- Deleuze, Gilles, Guattari, Félix & Lehto, Leevi (1993) *Mitä filosofia on?* Helsinki: Gaudeamus.
- Dewey, John (2010) *Taide kokemuksena*. Tampere: Vastapaino.
- Didier, Emmanuel (2007) ”Do statistics ’perform’ the economy?” Teoksessa Donald A. MacKenzie, Fabian Muniesa & Lucia Siu (toim.), *Do economists make markets?: on the performativity of economics*, s. 276–310. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Doogan, Kevin (2009) *New capitalism?: the transformation of work*. London: Polity.
- Dowling, Emma, Nunes, Rodrigo & Trott, Ben (2007) ”Immaterial and affective labour: explored”. *Ephemera: Theory & Politics in Organization* 7:1, 1–7.
- Dyck, Isabel & England, Kim (2012) ”Homes for care: reconfiguring care relations and practices”. Teoksessa Christine Ceci, Kristín Björnsdóttir & Mary Ellen Purkis (toim.), *Perspectives on care at home for older people*, s. 62–80. New York: Routledge.
- Ehrenberg, Alain (2010) *The weariness of the self: diagnosing the history of depression in the contemporary age*. Montreal: McGill-Queen’s University Press.
- Ehrenreich, Barbara (2006) *Petetty keskiluokka*. Tampere: Vastapaino.
- Eräsaari, Leena (1995) *Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Eräsaari, Leena (2010) ”Miksi hyvinvointivaltio on tärkeä naisille?” Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen*, s. 210–222. Tampere: Vastapaino.
- Eräsaari, Leena (2007) ”Millainen yhteiskunta on hyvinvointivaltion jälkeen?” Teoksessa Heikki Taimio (toim.), *Taloukasvun hedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman?*, s. 211–225. Helsinki: Työväen Sivistysliitto.

- Eräsaari, Leena, Julkunen, Raija & Silius, Harriet (1995) *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Tampere: Vastapaino.
- Eväsoja, Minna (2010) ”Tutkijaäiti neljän tuulen tiellä”. Teoksessa Anna Keski-Rahkonen, Camilla Lindholm, Johanna Ruohonen & Maria Tapolahaaapola (toim.), *Tutkimusmatkoja äitiyteen*, s. 38–42. Helsinki: Duodecim.
- Faircloth, Charlotte (2013) *Militant lactivism?: attachment parenting and intensive motherhood in the UK and France*. New York: Berghahn Books.
- Fantone, Laura (2007) ”Precarious changes: gender and generational politics in contemporary Italy”. *Feminist review* 87:1, 5–20.
- Federici, Silvia (2011) ”On affective labor”. Teoksessa Michael Peters & Ergin Bulut (toim.), *Cognitive capitalism, education, and digital labor*, s. 57–74. New York: Peter Lang.
- Feel Tank Chicago (n.d.) ”Pathogeographies”. <http://pathogeographies.net/> (Tarkistettu 22.12.2014).
- Fetterman, William (1996) *John Cage’s theatre pieces: notations and performances*. Amsterdam, Netherlands: Harwood Academic Publishers.
- Fieandt-Jäntti, Marjaana & Jäntti, Heikki (2010) ”Suomennoksesta”. Teoksessa Félix Guattari, *Kaaosmoosi*, s. 9–20. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Foucault, Michel (2003) *”Society must be defended”: lectures at the Collège de France, 1975–1976*. New York: Picador.
- Foucault, Michel (2005) *The hermeneutics of the subject: lectures at the Collège de France; 1981–1982*. New York: Picador.
- Foucault, Michel (2010) *Turvallisuus, alue, väestö: hallinnallisuuden historia, Collège de Francen luennot 1977–1978*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Fuentes, Annette & Ehrenreich, Barbara (1983) *Women in the global factory*. New York & Boston: Institute for New Communications, South End Press.
- Fumagalli, Andrea (2007) *Bioeconomia e capitalismo cognitivo. Verso un nuovo paradigma di accumulazione*. Roma: Carocci.

- Gallese, Vittorio (2011) ”Intersubjektiivisuus neurotieteen näkökulmasta”. *Psykoteraapia-lehti* 1/2011, 4–17.
- Gill, Rosalind & Pratt, Andy (2008) ”In the social factory? Immaterial labour, precariousness and cultural work”. *Theory, Culture & Society* 25:7–8, 1–30.
- Grossberg, Lawrence (1992) *We gotta get out of this place: popular conservatism and postmodern culture*. East Sussex: Psychology Press.
- Grossberg, Lawrence (2014) ”Delusions of grandeur: making affect political”. Esitelmä 10th Crossroads in Cultural Studies -konferenssissa, Tampere, 2.7.2014.
- Gould, Deborah (2010) ”On affect and protest”. Teoksessa Janet Staiger, Ann Cvetkovich & Ann Reynolds (toim.), *Political emotions*, s. 18–44. London: Routledge.
- Guattari, Félix (2010) *Kaaosmoosi*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Guattari, Félix (2008) *Kolme ekologiaa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Hannula, Mika, Suoranta, Juha & Vadén, Tere (2003) *Otsikko uusiksi. Taiteellisen tutkimuksen suuntaviivat*. Tampere: niin & näin -kirjat.
- Hardt, Michael (1999) ”Affective labor”. *boundary 2* 26:2, 89–100.
- Hardt, Michael (2007) ”Foreword: what affects are good for?” Teoksessa Patricia Ticineto Clough & Jean O’Malley Halley (toim.), *The affective turn: theorizing the social*, s. ix–xiii. Durham, NC: Duke University Press.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2004) *Multitude: war and democracy in the age of empire*. New York: The Penguin Press.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2009) *Commonwealth*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.
- Harvey, David (1989) *The condition of postmodernity: an enquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Basil Blackwell.
- Heimo, Taija & Nätkin, Ritva (2007) ”Valintojen mosaiikki – perhevapaalta työhön paluu”. *Janus* 15:3, 215–228.

- Helsingin EuroMayDay-verkosto & Verkkolehti Megafoni (2006) ”Euro-mayday avasi taistelun uudesta työstä: perustulo vs. workfare”. Teoksessa Tommi Hoikkala & Mikko Salasuo (toim.), *Prekaariruoska? Portfoliopolvi, perustulo ja kansalaistoiminta*, s. 11–15. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Hemmings, Clare (2005) ”Invoking affect: cultural theory and the ontological turn”. *Cultural Studies* 19:5, 548–567.
- Heyes, Cecilia (2010) ”Where do mirror neurons come from?” *Neuroscience & Biobehavioral Reviews* 34:4, 575–583.
- Higgins, Sean (2010) ”A Deleuzian noise/excavating the body of abstract sound”. Teoksessa Brian Clarence Hulse & Nick Nesbitt (toim.), *Sound-ing the virtual: Gilles Deleuze and the theory and philosophy of music*, s. 51–76. Farnham, Surrey & Burlington, VT: Ashgate.
- Hochschild, Arlie Russell (1997) *The time bind: when work becomes home and home becomes work*. New York: Metropolitan Books.
- Hochschild, Arlie Russell (1983) *The managed heart: commercialization of human feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Hochschild, Arlie Russell (2003) *The commercialization of intimate life: notes from home and work*. Oakland, CA: University of California Press.
- Hochschild, Arlie Russell & Machung, Anne (1989) *The second shift: working parents and the revolution at home*. New York: Viking.
- Honneth, Axel (1997) ”Recognition and moral obligation”. *Social Research* 64:1, 16–35.
- Huyssen, Andreas (2000) ”Present pasts: media, politics, amnesia”. *Public Culture* 12:1, 21–38.
- Ikäheimo, Heikki (2012) ”Tunnustus eettis-ontologisena käsitteenä”. Teoksessa Susanna Lindberg (toim.), *Johdatus Hegelin Hengen fenomenologiaan*, s. 97–121. Helsinki: Gaudeamus.
- Itäkare, Susanna (2010) ”Riitasointuja, rakkautta ja rahaa”. Teoksessa Anna Keski-Rahkonen, Camilla Lindholm, Johanna Ruohonen & Maria Tapola-Haapola (toim.), *Tutkimusmatkoja äitiyteen*, s. 13–22. Helsinki: Duodecim.

- Jakonen, Mikko & Jokinen, Eeva (2011) ”Rajaton hoiva”. Teoksessa Eeva Jokinen, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.), *Yrittäkää edes! Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*, s. 118–138. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Jakonen, Mikko & Kontula, Anna (2008) ”Prekarisaatio ja työn tutkimuksen politiikat”. Teoksessa Eeva Jokinen & Matti Eräsaari (toim.), *Kurjan ääni: osa 1 Yliopistotyöläiset. Juhlakirja Leena Eräsaarelle 31.12.2008*, s. 46–66. [Online: <http://annakontula.fi/wp-content/uploads/2011/07/prekarisaatio-ja-tyon-tutkimuksen-politiikat.pdf>]
- Jakonen, Mikko, Peltokoski, Jukka & Virtanen, Akseli (2006) *Uuden työn sanakirja*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Jallinoja, Riitta (2000) *Perheen aika*. Helsinki: Otava.
- Jameson, Fredric (1991) *Postmodernism, or, the cultural logic of late capitalism*. Durham, NC: Duke University Press.
- Jokinen, Eeva (1996) *Väsynyt äiti: äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Eeva (2004) ”Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys”. Teoksessa Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari & Marita Husso (toim.), *Ruumis töihin!: käsite ja käytäntö*, s. 285–304. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Eeva (2005) *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Eeva (2009) ”Home, work and affects in the fourth shift”. Teoksessa Hanna Johansson & Kirsi Saarikangas (toim.), *Homes in transformation: dwelling, moving, belonging*, s. 358–375. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jokinen, Eeva (2010) ”Affektiivinen työ ja sukupuoli”. *Kulttuurintutkimus* 27:2, 44–49.
- Jokinen, Eeva & Julkunen, Raija (1984) ”Sidotut ja syrjäytetyt”. *Sosiaalipolitiikan vuosikirja* 1984, 109–134.
- Jokinen, Eeva, Könönen, Jukka, Venäläinen, Juhana & Vähämäki, Jussi (2011) ”Yrittäkää edes!” *Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*. Helsinki: Tutkijaliitto.

- Jokinen, Eeva, Könönen, Jukka, Vähämäki, Jussi, Jakonen, Mikko & Åkerblad, Leena (2007) ”Neljäs käänne. Työ, koti ja tunteet pinnalla”. <http://4kaanne.wordpress.com/projektit/neljas-kaanne-tyo-perheja-tunteet-pinnalla/>. (Tarkistettu 9.2.2014).
- Jong, Erica (1976) *Lennä, uneksi*. Helsinki: Otava.
- Julkunen, Raija (2008) *Uuden työn paradoksit: keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2011) ”Kuka vastaa – välittäminen ja vaikuttaminen”. Pohjalaismaakuntien järjestötoiminnan neuvottelupäivä ”Onko välittämällä väliä?”, Kokkola, 4.5.2011.
- Junkerman, Charles (1994) ””new / forms of living together”: the model of the musicircus”. Teoksessa Marjorie Perloff & Charles Junkerman (toim.), *John Cage: composed in America*, s. 39–64. Chicago: University Of Chicago Press.
- Juurus, Kati (2012) ”Siivouspäivä”. 2012. <http://ohjelmat.yle.fi/dokumenttiprojekti/siivouspaiva>.
- Kaitaro, Timo (2001) *Runous, raivo, rakkaus: johdatus surrealismiin*. Helsinki: Gaudeamus.
- kaksplus.fi (2011) ”Mistä toi Chisun Sabotage kappale mielestänne kertoo?” 2011. <http://kaksplus.fi/keskustelu/plussalaiset/mitasnyt/2029433-mista-toi-chisun-sabotage-kappale-mielestanne-kertoo/> (Tarkistettu 15.12.2014).
- Kant, Immanuel (2006) *Anthropology from a pragmatic point of view*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Keski-Rahkonen, Anna, Lindholm, Camilla, Ruohonen, Johanna & Tapola-Haapola, Maria (2010) *Tutkimusmatkoja äitiyteen*. Helsinki: Duodecim.
- Koivunen, Anu (2010) ”An affective turn? Reimagining the subject in feminist theory”. Teoksessa Marianne Liljeström & Susanna Paasonen (toim.), *Working with affect in feminist readings*, s. 8–27. Oxford & New York: Routledge.
- Kontula, Anna (2009) *Tästä äiti varoitti*. Helsinki: Like & Into.

- Korhonen, Anna-Reetta, Peltokoski, Jukka & Saukkonen, Miika (2009) *Paskaduunista barrikadille: prekariaatin julistus*. Helsinki: Like & Into.
- Korvajärvi, Päivi (1990) *Toimistotyöntekijäin yhteisöt ja muutoksen hallinta*. Tampere: Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Työelämän tutkimuskeskus.
- Kotkavirta, Jussi (2007) ”Johdanto. Persoonan käsitteestä, sen historiasta ja käytöstä”. Teoksessa Jussi Kotkavirta (toim.), *Persoonia vai ihmisiä*, 9–40. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuusela, Hanna (2013) ”Seuraa esinettä – kirjat liikkuvassa maailmassa”. Teoksessa Mikko Lehtonen (toim.), *Liikkuva maailma*, s. 110–130. Tampere: Vastapaino.
- Kymäläinen, Päivi (2006) ”Paikan ajattelun haasteita”. Teoksessa Knuutila, Seppo, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.), *Paikka: eletty, kuviteltu, kerrottu*, s. 203–217. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Könönen, Jukka (2012) ”Prekaari työvoima ja työn uudet hierarkiat metropolissa: ulkomaalaiset matalapalkkaisilla palvelualoilla”. *Sosiologia* 49:3, 190–205.
- Könönen, Jukka (2013) ”Pidetelty elämä. Huomioita prekarisaation ja siirtolaisuuden suhteista”. Esitelmä Sosiologipäivillä 2013, Turku, 22.3.2013.
- Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 28.12.2012/916. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120916>
- Latour, Bruno (2005) *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Latour, Bruno (1999) *Pandora's hope: essays on the reality of social sciences*. Cambridge, Mass. & London: Harvard University Press.
- Latour, Bruno & Lépinay, Vincent Antonin (2009) *The science of passionate interests: an introduction to Gabriel Tarde's economic anthropology*. Chicago: Prickly Paradigm Press, distributed by the University of Chicago Press.

- Latour, Bruno & Woolgar, Steve (1986) *Laboratory life: the construction of scientific facts*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Law, John (1991) ”Power, discretion and strategy”. Teoksessa John Law (toim.), *A Sociology of monsters: essays on power, technology, and domination*, s. 165–191. London & New York: Routledge.
- Lazzarato, Maurizio (1996) ”Immaterial labour”. Teoksessa Paolo Virno & Michael Hardt (toim.), *Radical thought in Italy*, s. 132–146. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lazzarato, Maurizio (2006) *Kapitalismin vallankumoukset*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (2008) *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Liljeström, Marianne & Paasonen, Susanna (2010) *Working with affect in feminist readings: disturbing differences*. London & New York: Routledge.
- Lutz, Catherine (1988) *Unnatural emotions: everyday sentiments on a Micronesian atoll & their challenge to western theory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lämsä, Riikka (2013) *Potilaskertomus – Etnografia potiluudesta sairaalaoaston käytännöissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Löfgren, Orvar (1997) ”Scenes from a troubled marriage: Swedish ethnology and material culture studies”. *Journal of Material Culture* 2:1, 95–113.
- Malo de Molina, Marta (2004) ”Työläistutkimus ja yhteistutkimus”. *transversal* 4/2006. <http://eipcp.net/transversal/0406/malo/su>
- Martikainen, Tuomas & Gola, Lalita (2007) ”Intian niemimaalta muutaneiden naisten käsityksiä perheestä ja sukupuolirooleista”. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*, s. 88–104. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Marx, Karl (1972) *Taloudelliset-filosofiset käsikirjoitukset 1844*. Moskova: Edistys.

- Marx, Karl (1986) *Vuosien 1857–1858 taloudelliset käsikirjoitukset ("Grundrisse")*. Moskova: Progress.
- Massumi, Brian (1995) "The autonomy of affect". *Cultural Critique* 31, 83–109.
- Massumi, Brian (2002) *Parables for the virtual: movement, affect, sensation*. Durham, NC: Duke University Press.
- McRobbie, Angela (2007) "Top girls?" *Cultural Studies* 21:4–5, 718–737.
- McRobbie, Angela (2013) "Feminism and the new mediated maternalism: human capital at home". *Feministische Studien* 31:1, 136–143.
- Mezzadra, Sandro (2004) "Oikeus paeta". *Megafoni*. <http://megafoni.kulma.net/index.php?art=234> (Tarkistettu 15.2.2014.)
- Miller, Leta E. (2002) "Cage's collaborations". Teoksessa David Nicholls (toim.), *The Cambridge companion to John Cage*, s. 151–168. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mitropoulos, Angela (2005) "Precari-us?" *transversal* 3/2005. <http://eipcp.net/transversal/0704/mitropoulos/en>
- Mohanty, Chandra Talpade (2003) "'Under western eyes' revisited: feminist solidarity through anticapitalist struggles". *Signs* 28:2, 499–535.
- Mol, Annemarie (2010) "Actor-network theory: sensitive terms and enduring tensions". *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie. Sonderheft* 50, 253–269.
- Moulier Boutang, Yann (2011) *Cognitive capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Mäkinen, Katariina (2012) *Becoming valuable selves: self-promotion, gender and individuality in late capitalism*. Tampere: Tampere University Press.
- Nedelmann, Birgitta (1991) "Individualization, exaggeration and paraly-sation: Simmel's three problems of culture". *Theory, Culture & Society* 8:3, 169–193.
- Negri, Antonio (1991) *Marx beyond Marx: lessons on the Grundrisse*. Brooklyn, NY: Autonomedia.

- Negri, Antonio (1999) ”Value and affect”. *boundary 2* 26:2, 77–88.
- Nesbitt, Nick (2010) ”Critique and clinique: from sounding bodies to the musical event”. Teoksessa Brian Clarence Hulse & Nick Nesbitt (toim.), *Sounding the virtual: Gilles Deleuze and the theory and philosophy of music*, s. 159–181. Farnham, Surrey & Burlington, VT: Ashgate.
- New York University (n.d.) ”The affect factory: precarity, labor, gender, and performance’: Tisch School of the Arts at NYU”. <http://performance.tisch.nyu.edu/object/affectfactory.html> (Tarkistettu 22.12.2014).
- Niiniluoto, Ilkka (1996) *Informaatio, tieto ja yhteiskunta: filosofinen käsiteanalyysi*. Helsinki: Hallinnon kehittämiskeskus & Edita.
- Nougé, Paul (1980) *Histoire de ne pas rire*. Lausanne: L’Age d’homme.
- Nousiainen, Kirsi (2004) *Lapsistaan erillään asuvat äidit: äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja*. Jyväskylä: Minerva.
- Näre, Sari (1999a) *Tunteiden sosiologiaa 1*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Näre, Sari (1999b) *Tunteiden sosiologiaa 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nätkin, Ritva (1986) ”Naiset, kontrolli ja hyvinvointivaltio”. Teoksessa Liisa Rantalaiho (toim.), *Miesten tiede, naisten puuhut: yhteiskuntatieteiden kritiikkiä naisten työn näkökulmasta*, s. 156–180. Tampere: Vastapaino.
- Ojakangas, Mika (2007) ”Passiivisuus – hyvinvointiyhteiskunnan vihollinen?” Teoksessa Marjatta Bardy, Riikka Haapalainen, Merja Isotalo & Pekka Kauppinen (toim.), *Taide keskellä elämää*, s. 9–12. Helsinki: Like.
- Okkonen, Kaisa-Mari (2009) ”Pätkätyöt ovat nuoruusilmiö”. *Tilastokeskus. Hyvinvointikatsaus*. 2009. https://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_006.html (Tarkistettu 21.12.2014).
- Oksanen, Atte (2004) ”Haluavat, persoonattomat ja rajattomat ruumiit: Gilles Deleuzen ajattelu ruumiillisuuden ja kuvataiteilijoiden tutkimuksessa”. Teoksessa Teemu Taira & Pasi Väliäho (toim.), *Vastarintaa nykyisyydelle: näkökulmia Gilles Deleuzen ajatteluun*, s. 223–250. Turku: Eetos.

- Online Etymology Dictionary (n.d.) "Fraction". <http://www.etymonline.com/index.php?term=fraction> (Tarkistettu 22.12.2014).
- Paju, Elina (2013) *Lasten arjen ainekset*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Papadopoulos, Dimitris, Stephenson, Niamh & Tsianos, Vassilis (2008) *Escape routes: control and subversion in the twenty-first century*. London & Ann Arbor, MI: Pluto Press.
- Papoulias, Constantina & Callard, Felicity (2010) "Biology's gift: interrogating the turn to affect". *Body & Society* 16:1, 29–56.
- Pappas, Nickolas (2013) "Plato's aesthetics". *Stanford Encyclopedia of Philosophy. Summer 2013 Edition*. <http://plato.stanford.edu/archives/sum2013/entries/plato-aesthetics/> (Tarkistettu 21.12.2014).
- Partee, Henry Morris (1971) "Inspiration in the aesthetics of Plato". *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 30:1, 87–95.
- Peltokoski, Jukka (2006) "Prekariaatti, palkitsematon elämä". Teoksessa Tommi Hoikkala & Mikko Salasuo (toim.), *Prekaariruoska? Portfolio-polvi, perustulo ja kansalaistoiminta*, s. 21–26. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Peltokoski, Jukka (2012) "Prekariaatin potentiaali". *niin & näin* 1/2012, 98–101.
- Pető, Andrea (2007) "Food-talk: markers of identity and imaginary". Teoksessa Passerini, Luisa, Dawn Lyon, Enrica Capussotti & Ioanna Laliotou (toim.), *Women migrants from east to west. Gender mobility and belonging in contemporary Europe*, s. 152–164. New York: Bergahn Books.
- Pietarinen, Juhani (1993) *Ilon filosofia: Spinozan käsitys aktiivisesta ihmisestä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- PMMP (2012) "Tytöt". Musiikkivideo. 16.10.2012. https://www.youtube.com/watch?v=7zrS7kbLFss&feature=youtube_gdata_player (Tarkistettu 15.12.2014).
- Polanyi, Karl (2009) *Suuri murros. Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret*. Tampere: Vastapaino.

- Pongratz, Hans J. & Voss, G. Günter (2003) ”From employee to ’entre-
 ployee’: towards a ’self-entrepreneurial’ work force?” *Concepts and
 Transformation* 8:3, 239–254.
- Precarias a la deriva (2009) *Hoivaajien kapina. Tutkimusmatkoja prekaa-
 risuuteen*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa (2011) ”Johdanto”. Teoksessa Jokinen,
 Eeva, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.),
 ”Yrittäkää edes!” *Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*, s. 7–14. Helsin-
 ki: Tutkijaliitto.
- Puutalobaby (2013) ”Projekteista ja niiden keskenjättämisestä (operaatio
 keinutuoli, osa 1)”. *Puutalobaby (Lily.fi)*. 22.8.2013. [http://www.lily.fi/
 blogit/puutalobaby/projekteista-ja-niiden-keskenjattamisesta-operaa-
 tio-keinutuoli-osa-1](http://www.lily.fi/blogit/puutalobaby/projekteista-ja-niiden-keskenjattamisesta-operaatio-keinutuoli-osa-1) (Tarkistettu 27.2.2014).
- Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu (2012) ”Työn prekarisaatio ja kasautuva eriar-
 voisuus”. *Hallinnon Tutkimus* 31:3, 171–188.
- Pöllänen, Pirjo (2007) ”Työllistymisen mahdollisuudet ja työn merkitys
 venäjänkielisille maahanmuuttajanaisille pohjois-karjalassa”. Teokses-
 sa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttaja-
 naiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*, s. 359–378. Helsinki: Väestötut-
 kimuslaitos.
- Pöllänen, Pirjo (2013) *Hoivan rajat – venäläiset maahanmuuttajanaiset ja
 ylrirajainen perhehoiva*. Helsinki: Väestöliitto.
- Pöyhönen, Juha (2003) *Uusi varallisuus oikeus*. 2. p. Helsinki: Lakimies-
 liiton kustannus.
- Ramazanoğlu, Caroline & Holland, Janet (2002) *Feminist methodology:
 challenges and choices*. London & New York: Sage.
- Rikala, Sanna (2006) ”Masennus”. Teoksessa Mikko Jakonen, Jukka Pel-
 tokoski & Akseli Virtanen (toim.), *Uuden työn sanakirja*, s. 396–404.
 Helsinki: Tutkijaliitto.
- Rokkonen, Lilli Aini (2012) ”Lapsentahtisuus ja ekologisuus äitien arjen
 politiikkana ja identiteettitarinana”. Pro gradu -tutkielma, Joensuu: Itä-
 Suomen yliopisto.

- Rullani, Enzo (2000) ”Production de connaissance et valeur dans le postfordisme”. *Multitudes* 2:mai 2000.
- Rullani, Enzo (2004a) *Economia della conoscenza: Creatività e valore nel capitalismo delle reti*. Roma: Carocci.
- Rullani, Enzo (2004b) *La fabbrica dell’immateriale: Produrre valore con la conoscenza*. Roma: Carocci.
- Saarinen, Aino (2007) ”Venäläiset maahanmuuttajanaiset ’naisystävällisessä’ pohjolassa: kansalaisuus ja stigmatisoitunut identiteetti”. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*, s. 125–146. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Saikku, Peppi (2013) ”Mitä on aktivointi ja aktiivipolitiikka?” Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.), *Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikka Suomessa*, s. 120–149. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Sarlin, Paige (2012) ”Vulnerable accumulation”. *Reviews in Cultural Theory* 2.3, 133–138.
- Sassen, Saskia (1998) *Globalization and its discontents: essays on the new monility of people and money*. New York: New Press.
- Savage, Mike ym. (2013) ”A new model of social class? Findings from the BBC’s great British class survey experiment”. *Sociology* 47:2, 219–250.
- Schiller, Friedrich (2013) *Kirjeitä ihmisen esteettisestä kasvatuksesta*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Schmitt, Carl (1976) *The concept of the political*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Sears, William & Sears, Martha (2008) *Kiintymysvanhemmuuden kirja. Onnellisen vauvan hoito-opas*. Helsinki: Greenspot.
- Sederholm, Helena (1994) *Vallankumouksia norsunluutornissa. Modernismin synnyistä avantgarden kuolemaan*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta.

- Sedgwick, Eve Kosofsky & Frank, Adam (1995) ”Shame in the cybernetic fold: reading Silvan Tomkins”. *Critical Inquiry* 21:2, 496–522.
- Shaviro, Steven (2010) *Post-cinematic affect*. Winchester, UK & Washington, USA: zero books.
- Shouse, Eric (2005) ”Feeling, emotion, affect”. *M/C Journal* 8:6. <http://journal.media-culture.org.au/0512/03-shouse.php>
- Siira, Helena (1998) *Asiakkaan autonomiaaako rakentamassa? Tapaustutkimus kunnallisesta kotipalvelusta asiakkaan suoriutumisen tukijana*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Silfverberg, Anu (2013) *Äitikortti: kirjoituksia lisääntymisestä*. Helsinki: Teos.
- Siltala, Juha (2004) *Työelämän huonontumisen lyhyt historia: muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun*. Helsinki: Ota-va.
- Simmel, Georg (1923) ”Der Henkel”. Teoksessa Georg Simmel, *Philosophische Kultur: Gesammelte Essays von Georg Simmel*, s. 126–134. Potsdam: Gustav Kiepenheuer Verlag.
- Simmel, Georg (1986) *Muodin filosofia*. Helsinki: Odessa.
- Simmel, Georg (1999) ”Sosiologian peruskysymyksiä (Yksilö ja yhteiskunta)”. Teoksessa *Pieni sosiologia*, s. 71–160. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Simmel, Georg (2005) ”Suurkaupunki”. Teoksessa Georg Simmel, *Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895–1917*, s. 27–46. Helsinki: Gaudeamus.
- Simondon, Gilbert (2007) *L’individuation psychique et collective*. Paris: Editions Aubier.
- Simpson, Ruth (2007) ”Emotional labour and identity work of men in caring roles”. Teoksessa Patricia Lewis & Ruth Simpson (toim.), *Gendering emotions in organizations*, s. 57–74. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Sipilä, Jorma, Rantalaiho, Minna, Repo, Katja & Rissanen, Tapio (2012a) ”Kotihoidon tuen merkitys ja tulevaisuus”. Teoksessa Jorma Sipilä,

- Minna Rantalaiho, Katja Repo & Tapio Rissanen (toim.), *Rakastettu ja vihattu lasten kotihoidontuki*, s. 183–215. Vastapaino: Tampere.
- Sipilä, Jorma, Rantalaiho, Minna, Repo, Katja & Rissanen, Tapio (2012b) *Rakastettu ja vihattu lasten kotihoidontuki*. Vastapaino: Tampere.
- Skeggs, Beverley (1997) *Formations of class and gender: becoming respectable*. London: Sage.
- Skeggs, Beverley (2010) ”The value of relationships: affective scenes and emotional performances”. *Feminist Legal Studies* 18:1, 29–51.
- Smith, Adam (1933) *Kansojen varallisuus: tutkimus sen olemuksesta ja tekijöistä*. Porvoo: WSOY.
- Smits, Ruud (2004) ”Innovation studies and policies in the 21st century. Skirmishes on the science-policy interface”. Teoksessa *Scenarios for the Future Scenarios for the Future of European Research of European Research and Innovation Policy. Proceedings of a STRATA / Foresight Workshop 9–10 December 2003*, s. 9–54. Brussels: European Commission.
- Sobhack, Vivian (1994) ”The scene of the screen: envisioning cinematic and electronic ’presence’”. Teoksessa Hans Ulrich Gumbrecht & Karl Ludwig Pfeiffer (toim.), *Materialities of Communication*, s. 83–106. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Spinoza, Benedictus de (1994) *Etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Staiger, Janet, Cvetkovich, Ann & Reynolds, Ann (2010a) *Political emotions*. New York & London: Routledge.
- Staiger, Janet, Cvetkovich, Ann & Reynolds, Ann (2010b) ”Introduction: political emotions and public feelings”. Teoksessa Janet Staiger, Ann Cvetkovich & Ann Reynolds (toim.), *Political emotions*, s. 1–17. New York & London: Routledge.
- Standing, Guy (2011) *The precariat: The new dangerous class*. London: Bloomsbury Academic.
- Stendhal (1956) *Punainen ja musta*. Helsinki: WSOY.
- Surin, Kenneth (2011) ”Force”. Teoksessa Charles J. Stivale (toim.), *Gilles Deleuze: key concepts*, s. 19–30. Durham: Acumen.

- Taimio, Heikki (2010) ”Mistä näitä myyttejä oikein tulee?” *Talous & yhteiskunta* 1/2010, 3.
- Taira, Teemu (2007) ”Energian ja emotion välissä: affekti ja kulttuurintutkimus”. *niin & näin* 2/2007, 47–53.
- Tarde, Gabriel (1902a) *Psychologie économique. Tome premier*. Paris: Félix Alcan.
- Tarde, Gabriel (1902b) *Psychologie économique. Tome second*. Toussaint, Réjeanne (toim.). Paris: Félix Alcan.
- Taylor, Charles (1992) ”The politics of recognition”. Teoksessa Amy Gutmann (toim.), *Multiculturalism and ”the politics of recognition”*: an essay, s. 25–73. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Tedre, Silva (1999) *Hoivan sanattomat sopimukset: tutkimus vanhusten kotipalvelun työntekijöiden työstä*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Tedre, Silva (2003) ”Naisyrittäjänä maalla kansallismaisemassa”. Teoksessa Antero Puhakka, Minna Suutari & Silva Tedre (toim.), *Notkea liike – Pirkkoliisa Ahposen juhla kirja*, s. 33–48. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Tedre, Silva (2004) ”Tukisukkahousut sosiaalipolitiikkaan!” Teoksessa Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari & Marita Husso (toim.), *Ruumis töihin!: käsite ja käytäntö*, s. 41–64. Tampere: Vastapaino.
- Tedre, Silva (2013) ”Julkaisematon käsikirjoitus”.
- Tedre, Silva & Pulkkinen, Anneli (2011) ”Kulkeminen avaimena ikään-tyvien maalla asumisen mahdollisuuksiin”. *Yhteiskuntapolitiikka* 76:3, 300–308.
- Tiilikainen, Marja (2007) ”Somaliäidit ja transnationaalinen perhe”. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*, s. 266–284. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Tocqueville, Alexis de (2006) *Demokratia Amerikassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tomkins, Silvan S. (1962) *Affect imagery consciousness: Volume I, the positive affects*. New York: Springer.

- Tomkins, Silvan S. (1963) *Affect imagery consciousness: Volume II, the negative affects*. New York: Springer.
- Tomkins, Silvan S. (1991) *Affect imagery consciousness: Volume III, the negative affects; anger and fear*. New York: Tavistock.
- Tronto, Joan C. (1993) *Moral boundaries: a political argument for an ethic of care*. New York: Routledge.
- Tronto, Joan C. (2013) *Caring democracy: markets, equality, and justice*. New York: NYU Press.
- Tsianos, Vassilis & Papadopoulos, Dimitris (2006) "Precarity: a savage journey to the heart of embodied capitalism". *transversal* 11/2006. <http://eipcp.net/transversal/1106/tsianospapadopoulos/en>
- Työterveyslaitos (2010) "Työkykytalo". 16.4.2010. http://www.ttl.fi/fi/tyoura/ikavoimaa_tyohon/Sivut/tyokykytalo.aspx (Tarkistettu 11.8.2013).
- Varis, Sirpa (2005) *Pitkääikaistyöttömänä maaseudulla*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Vartiainen, Juhana (2004) "Turbokapitalismin helvetinnäyt". *Historiallinen aikakauskirja* 102:4, 537–547.
- Veijola, Soile & Jokinen, Eeva (2008) "Towards a hostessing society? Mobile arrangements of gender and labour". *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 16:3, 166–181.
- Veijola, Soile & Jokinen, Eeva (2001) *Voiko naista rakastaa? Avion ja eron karuselli*. Helsinki: WSOY.
- Venäläinen, Juhana (2011a) "Luvassa jatkuvaa epävakautta". Teoksessa Eeva Jokinen, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.), *"Yrittäkää edes!" Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*, s. 70–91. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Venäläinen, Juhana (2011b) "Oikeus urbaaniin tilaan. Huomioita poliittisen talonvaltausliikkeen uusvanhasta oikeuttamisperustasta". *Oikeus* 2011:3, 326–346.
- Venäläinen, Juhana (2013a) "Maanisesti lamaantuen: Georg Simmel ja affektiivinen kapitalismi". Teoksessa Teppo Eskelinen & Suvi Heikkilä (toim.), *Talous ja arvo*, s. 92–114. Jyväskylä: SoPhi.

- Venäläinen, Juhana (2013b) ”Hakukone ja hehkulamppu. Huomioita immateriaalitalouden materiaalisuuksista”. *Sociologia* 50:3, 255–269.
- Venäläinen, Juhana (2014) ”Simmel’s theory of fashion as a hypothesis of affective capitalism”. Teoksessa Mira Moshe (toim.), *The emotions industry*, s. 235–250. New York: Nova Science Publishers.
- Vercellone, Carlo (2005) ”The hypothesis of cognitive capitalism”. Esitelmä Towards a Cosmopolitan Marxism, Historical Materialism Annual Conference -konferenssissa, Birkbeck College and SOAS, London, 5.11.2005.
- Vercellone, Carlo (2007) ”From formal subsumption to general intellect: elements for a marxist reading of the thesis of cognitive capitalism”. *Historical Materialism* 15:1, 13–36.
- Vercellone, Carlo (2006) *Capitalismo cognitivo: conoscenza e finanza nell’epoca postfordista*. Roma: Manifestolibri.
- Viren, Eetu (2011) ”Pakoviivoja”. Teoksessa Sydänsalama (toim.), *Kapinaviive*, s. 14–33. Helsinki: Books on Demand GmbH.
- Viren, Eetu & Vähämäki, Jussi (2011) *Perinnöttömien perinne: Marx ilman marxismia*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Virkki, Tuija, Vartiainen, Anssi & Hänninen, Riitta (2012) ”Talouden ja hoivan ristipaineissa: vanhustyöntekijöiden näkemyksiä työnsä muutoksista”. *Yhteiskuntapolitiikka* 77:3, 253–264.
- Virno, Paolo (2006) *Väen kielioppi: ehdotus analyysiksi nykypäivän elämänmuodoista*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Virno, Paolo (2007) ”Antropologia e teoria delle istituzioni”. *transversal* 5/2007. <http://eipcp.net/transversal/0407/virno/it>
- Virno, Paolo (2008) *Multitude: between innovation and negation*. Los Angeles, CA: Semiotext(e).
- Vosko, Leah F., MacDonald, Martha & Campbell, Iain (2009) ”Introduction: gender and the concept of precarious employment”. Teoksessa Leah F. Vosko, Martha MacDonald & Iain Campbell (toim.), *Gender and the contours of precarious employment*, s. 1–25. London & New York: Routledge.

- Vuori, Jaana (2001) *Äidit, isät ja ammattilaiset: sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa*. Tampere: Tampere University Press.
- Vähämäki, Jussi (2003) *Kuhnurien kerho: vanhan työn paheista uuden hyveiksi*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Vähämäki, Jussi (2009) *Itsen alistus: työ, tuotanto ja valta tietokykykapitalismissa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Vähämäki, Jussi (2012) ”Melankoliasta”. Esitelmä Prekaarit affektit -seminaarissa, Ilomantsi, 8.2.2012.
- Vähämäki, Jussi (2013) ”Ei mitään ja kaikki: viides sääty ja uusi kapitalismi”. Esitelmä Prekarisaatio ja sen poliittinen analyysi 2010-luvulla -seminaarissa, Helsinki, Uusi ylioppilastalo, 23.11.2013.
- Vähämäki, Jussi (2014) ”Melankoliasta”. *Tiede & edistys* 39:3, 237–246.
- Walkerdine, Valerie (2003) ”Reclassifying upward mobility: femininity and the neo-liberal subject”. *Gender and Education* 15:3, 237–248.
- Weeks, Kathi (2007) ”Life within and against work: affective labor, feminist critique, and post-fordist politics”. *Ephemera: Theory & Politics in Organization* 7:1, 1–7.
- Weeks, Kathi (2011) *The problem with work: feminism, Marxism, anti-work politics, and postwork imaginaries*. Durham, NC: Duke University Press.
- Williams, Raymond (1988) *Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Woodward, Ian (2007) *Understanding material culture*. Los Angeles: Sage Publications.
- Yesilova, Katja (2009) *Ydinperheen politiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Zdradomyslova, Elena (1996) ”Problems of becoming a housewife”. Teoksessa Anna Rotkirch & Elina Haavio-Mannila (toim.), *Women's voices in Russia today*, s. 33–48. Dartmouth: Aldershot.
- Zechner, Minna (2010) *Informaali hoiva sosiaalipoliittisessa kontekstissa*. Tampere: Tampere University Press.

Åkerblad, Leena (2011) ”Prekaari työmarkkinatilanne ja toimijuus”. Teoksessa Eeva Jokinen, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.), *”Yrittäkää edes!” Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*, s. 19–36. Helsinki: Tutkijaliitto.

Åkerblad, Leena (2014) *Epävarmuuden tuolla puolen. Muuttuvat työmarkkinat ja prekaari toimijuus*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

PUBLICATIONS OF THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND DISSERTATIONS IN EDUCATION, HUMANITIES, AND THEOLOGY

1. Taru Viinikainen. *Taipuuko "akrobaatti Aleksandra"? Nimikekonstruktio ja nimikkeen taipuminen lehtikielessä 1900-luvulta 2000-luvulle*. 2010.
2. Pekka Metso. *Divine Presence in the Eucharistic Theology of Nicholas Cabasilas*. 2010.
3. Pekka Kilpeläinen. *In Search of a Postcategorical Utopia. James Baldwin and the Politics of 'Race' and Sexuality*. 2010.
4. Leena Vartiainen. *Yhteisöllinen käsityö. Verkostoja, taitoja ja yhteisiä elämyksiä*. 2010.
5. Alexandra Simon-López. *Hypersurrealism. Surrealist Literary Hypertexts*. 2010.
6. Merja Sagulin. *Jälkiä ajan hiekassa. Kontekstuaalinen tutkimus Daniel Defoen Robinson Crusoen suomenkielisten adaptaatioiden aatteellisista ja kirjallisista traditioista sekä subjektikäsitteistä*. 2010.
7. Pirkko Pollari. *Vapaan sivistystyön kieltenopettajien pedagogiset ratkaisut ja käytänteet teknologiaa hyödyntävässä vieraiden kielten opetuksessa*. 2010.
8. Ulla Piela. *Kansanparannuksen kerrotut merkitykset Pohjois-Karjalassa 1800- ja 1900-luvuilla*. 2010.
9. Lea Meriläinen. *Language Transfer in the Written English of Finnish Students*. 2010.
10. Kati Aho-Mustonen. *Group Psychoeducation for Forensic Long-term Patients with Schizophrenia*. 2011.
11. Anne-Maria Nupponen. *»Savon murre» savolaiskorvin. Kansa murteen havainnoijana*. 2011.
12. Teemu Valtonen. *An Insight into Collaborative Learning with ICT: Teachers' and Students' Perspectives*. 2011.
13. Teemu Kakkuri. *Evankelinen liike kirkossa ja yhteiskunnassa 1944-1963. Aktiivinen uudistusliike ja konservatiivinen sopeutuja*. 2011.
14. Riitta Kärkkäinen. *Doing Better? Children's and Their Parents' and Teachers' Perceptions of the Malleability of the Child's Academic Competences*. 2011.
15. Jouko Kiiski. *Suomalainen avioero 2000-luvun alussa. Miksi avioliitto puretaan, miten ero koetaan ja miten siitä selviydytään*. 2011.
16. Liisa Timonen. *Kansainvälisty tai väisty? Tapaustutkimus kansainvälisyysosaamisen ja kulttuurienvälisen oppimisen merkityksenannoista oppijan, opettajan ja korkeakoulutoimijan pedagogisen suhteen rajaamissa kohtaamisen tiloissa*. 2011.
17. Matti Vääntinen. *Oikeasti hyvä numero. Oppilaiden arvioinnin totuudet ja totuustuotanto rinnakkaiskoulusta yhtenäiskouluun*. 2011.
18. Merja Ylönen. *Aikuiset opin poluilla. Oppimistukikeskuksen asiakkaiden opiskelukokemuksista ja kouluttautumishalukkuudelle merkityksellisistä tekijöistä*. 2011.
19. Kirsi Pankarinkangas. *Leskien keski-iässä tai myöhemmällä iällä solmimat uudet avioliitot. Seurantatutkimus*. 2011.
20. Olavi Leino. *Oppisopimusopiskelijan oppimisen henkilökohtaistaminen ja oppimismahdollisuudet työpaikalla*. 2011.
21. Kristiina Abdallah. *Translators in Production Networks. Reflections on Agency, Quality and Ethics*. 2012.
22. Riina Kokkonen. *Mittarissa lapsen keho ja vanhemmuus – tervettä lasta sekä "hyvää" ja "huonoa" vanhemmuutta koskevia tulkintoja nyky-Suomessa*. 2012.
23. Ari Sivenius. *Aikuislukion eetos opettajien merkityksenantojen valossa*. 2012.
24. Kamal Sbiri. *Voices from the Margin. Rethinking History, Identity, and Belonging in the Contemporary North African Anglophone Novel*. 2012.
25. Ville Sassi. *Uudenlaisen pahan unohdettu historia. Arvohistoriallinen tutkimus 1980-luvun suomalaisen romaanin pahan tematiikasta ja "pahan koulukunta" -vuosikymmenmääritteen muodostumisesta kirjallisuusjärjestelmässä*. 2012.
26. Merja Hyytiäinen. *Integroiden, segregoiden ja osallistaen. Kolmen vaikeasti kehitysvammaisen oppilaan opiskelu yleisopetuksessa ja koulupolku esiopetuksesta toiselle asteelle*. 2012.
27. Hanna Mikkola. *"Tänään työ on kauneus on ruumis on laihus." Feministinen luenta syömishäiriöiden ja naissukupuolen kytköksistä suomalaisissa syömishäiriöromaaneissa*. 2012.
28. Aino Äikäs. *Toiselta asteelta eteenpäin. Narratiivinen tutkimus vaikeavammaisen nuoren aikuisen koulutuksesta ja työllistymisestä*. 2012.
29. Maija Korhonen. *Yrittäjyyttä ja yrittäjämäisyyttä kaikille? Uusliberalistinen hallinta, koulutettavuus ja sosiaaliset erot peruskoulun yrittäjyyskasvatuksessa*. 2012.
30. Päivi Ronkainen. *Yhteinen tehtävä. Muutoksen avaama kehittämispyrkimys opettajayhteisössä*. 2012.
31. Kalevi Paldanius. *Eläinlääkärin ammatti-identiteetti, asiakasvuorovaikutuksen jännitteiden hallinta ja kliinisen päättelyn yhteenkietoutuminen sekapraktiikassa*. 2012.
32. Kari Korolainen. *Koristelun kuvailu. Kategorisoinnin analyysi*. 2012.

33. Maija Metsämäki. *Influencing through Language. Studies in L2 Debate*. 2012.
34. Pål Lauritzen. *Conceptual and Procedural Knowledge of Mathematical Functions*. 2012.
35. Eeva Raunistola-Juutinen. *Äiti ja nunna - Kirkkojen maailmanneuvoston naisten vuosikymmenen ortodoksiset naiskuvat*. 2012.
36. Marja-Liisa Kakkonen. *Learning Entrepreneurial Competences in an International Undergraduate Degree Programme. A Follow-Up Study*. 2012.
37. Outi Sipilä. *Esiliina aikansa kehyksissä - moniaikaista tekstiilikulttuuria ja representaatioita kodista, perheestä, puhtaudesta ja käsityöstä 1900-luvun alkupuolen Suomessa*. 2012.
38. Seija Jeskanen. *Piina vai pelastus? Portfolio aineenopettajaopiskelijoiden ammatillisen kehittymisen välineenä*. 2012.
39. Reijo Virolainen. *Evankeliumin asialla - Kurt Frörin käsitys evankelisesta kasvatuksesta ja opetuksesta Saksassa 1930-luvulta 1970-luvulle*. 2013.
40. Katarzyna Szal. *Finnish Literature in Poland, Polish Literature in Finland - Comparative Reception Study from a Hermeneutic Perspective*. 2013.
41. Eeva-Liisa Ahtiainen. *Kansainvälistymisen ja laadunvarmistuksen yhteys ammatti-korkeakoulun asiakirjateksteissä. Tapaustutkimus*. 2013.
42. Jorma Pitkänen. *Fides Directa - Fides Reflexa. Jonas Laguksen käsitys vanhurskauttavasta uskosta*. 2013.
43. Riitta Rajasuu. *Kuopiossa, Oulussa ja Turussa vuosina 1725-1744 ja 1825-1844 syntyneiden kastenimet*. 2013.
44. Irina Karvonen. *Pyhän Aleksanteri Syväriläisen koulukunta - 1500-luvun luostarihistoriaa vai 1800-luvun venäläiskansallista tulkintaa?* 2013.
45. Meri Kytö. *Kotiin kuuluvaa. Yksityisen ja yhteisen kaupunkiäänitilan risteymät*. 2013.
46. Jörg Weber. *Die Idee von der Mystagogie Jesu im geistigen Menschen: Einführung in die »christliche Theosophie« des Corpus Areopagiticum*. 2013.
47. Tuija, Lukin. *Motivaatio matematiikan opiskelussa - seurantalutkimus motivaatiotekijöistä ja niiden välisistä yhteyksistä yläkoulun aikana*. 2013.
48. Virpi Kaukio. *Sateenkaari lätäkössä. Kuvitellun ja kerrotun ympäristöestetiikka*. 2013.
49. Susanna Pöntinen. *Tieto- ja viestintäteknologian opetuskäytön kulttuurin diskursiivinen muotoutuminen luokanopettajaopiskelijoiden puheessa*. 2013.
50. Maria Takala-Roszczenko. *The 'Latin' within the 'Greek': The Feast of the Holy Eucharist in the Context of Ruthenian Eastern Rite Liturgical Evolution in the 16th-18th Centuries*. 2013
51. Erkki Nieminen. *Henki vastaan alkoholi: AA-toiminnan synty ja kehitys Lahdessa 1950-1995*. 2014.
52. Jani Kaasinen. *Perinnerakentaminen käsitteenä ja osana teknologiakasvatusta - opettajaopiskelijoiden käsitykset, käsitysten jäsentyneisyys ja muutos perinnerakentamisen opintojakson aikana*. 2014.
53. Gerson Lameck Mgaya. *Spiritual gifts: A socio-rhetorical interpretation of 1 cor 12-14*. 2014.
54. Pauli Kallio. *Esimiehen muuttuvat identiteetit: Narratiivinen tutkimus keskijohdon identiteeteistä ja samastumisesta organisaatiomurroksessa*. 2014.
55. Sirpa Tokola-Kemppi. *Psykoanalyttisen psykoterapian merkityksiä kirjailijahaastattelujen valossa*. 2014.
56. Dhuana Affleck. *How does Dialogical Self Theory appear in the light of Cognitive Analytic Therapy? Two approaches to the self*. 2014.
57. Teemu Ratinen. *Torjuttu Jumalan lahja. Yksilön kamppailu häpeällistä seksuaalisuutta vastaan*. 2014.
58. Päivi Löfman. *Tapaustutkimus itseohjautuvuudesta sairaanhoitajakoulutuksen eri vaiheissa*. 2014.
59. Päivi Kujamäki. *Yhteisenä tavoitteena opetuksen eheyttäminen. Osallistava toimintatutkimus luokanopettajille*. 2014.
60. Henriikka Vartiainen. *Principles for Design-Oriented Pedagogy for Learning from and with Museum Objects*. 2014.
61. Päivi Kaakkunen. *Lukudiplomin avulla lukemaan houkutteleva yläkoulussa. Lukudiplomin kehittämistutkimus perusopetuksen vuosiluokilla 7-9*. 2014.
62. Jari Kukkonen. *Scaffolding inquiry in science education by means of computer supported collaborative learning : pupils' and teacher students' experiences*. 2015.
63. Petteri Nieminen. *Unified theory of creationism — Argumentation, experiential thinking and emerging doctrine*. 2015.
64. Esa Antikainen. *"Me olemme postipaketteja": tutkimus Helsingin vammaiskuljetuksista vuosina 2002-2007*. 2015.
65. Anna Logrén. *Taiteilijapuheen moniäänisyys. Tutkimus mediavälitteisen ja (kuva)taiteilijalähtöisen taiteilijapuheen muotoutumisesta*. 2015.
66. Päivi Virkki. *Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä*. 2015.
67. Terhi Nevalainen. *Pinkit piikkikorot. Chick lit -kirjallisuuden postfeministiset sisällöt ja lukijat niiden merkityksellistäjinä*. 2015.

68. Soile Tikkanen. *Development of an empathic stance*. Dialogical sequence analysis (DSA) of a single case during clinical child neurological assessment procedures. 2015.
69. Erja Laakkonen. *Aikuisuuden kulttuuriset kuvat 25-35-vuotiaiden naisten haastattelupuheissa ja naistenlehtiteksteissä*. 2015.
70. Wu Enqin. *What Does Design Expose? A Comparative Study of Finnish Modern Furniture and Chinese Ming-style Furniture*. 2015.
71. Vuokko Malinen. *Uuspari. Uusperheen parisuhde ja koulutuksellisen intervention mahdollisuudet sen tukemiseen*. 2015.
72. Juhana Venäläinen. *Yhteisen talous: tutkimus jälkiteollisen kapitalismin kulttuurisesta sommittumasta*. 2015.

JUHANA VENÄLÄINEN
*Yhteisen talous. Tutkimus
jälkitekollisen kapitalismin
kulttuurisesta sommittumasta*

Väitöskirjassa tarkastellaan yhteisvaurauden merkityksiä taloudellisen arvon luomisen kannalta jälkiteollisessa kapitalismissa. Tutkimus haastaa modernin talousajattelun individualistiset taustasitoumukset ja kartoittaa niiden jännitteitä suhteessa yhteisperustaisiin talouskäytäntöihin. Yhteisvaurauden hallintaa leimaa kärjistävä ristiriita tuotannon edellyttämien käyttövapauksien ja voitontavoittelun edellyttämien käyttörajoitusten välillä. Kun aineellisen tuotannon ohittaa tiedon, tunteiden ja kulttuurin tuotanto, "talous" palaa kysymykseksi yhteiselämän edellytysten ylläpitämisestä.

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

PUBLICATIONS OF THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND
Dissertations in Education, Humanities, and Theology

ISBN 978-952-61-1859-8

ISSN 1798-5625